

**T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**TÜRKİYE’DE GENÇLİĞİN MUHAFAZAKÂR
EĞİLİMLERİ**

**DOKTORA TEZİ
Kamil ŞAHİN**

Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

**TEZ DANIŞMANI: Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN
ORTAK DANIŞMAN: Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN**

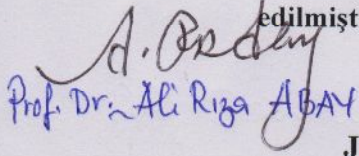
NİSAN-2010

TÜRKİYE'DE GENÇLİĞİN MUHAFAZAKÂR
EĞİLİMLERİ

DOKTORA TEZİ
Kamil ŞAHİN

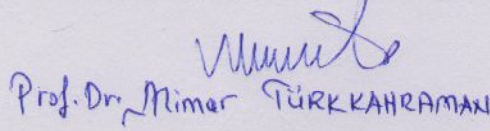
Enstitü Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bu tez 21/04/2010 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından oybirliği /oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Rıza ABAY

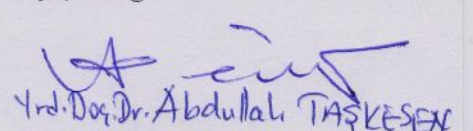
Jüri Başkanı

- Kabul
Red
Düzeltilme

Prof. Dr. Nimer TÜRKKAHRAMAN

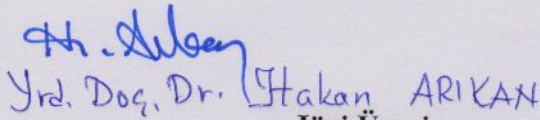
Jüri Üyesi

- Kabul
Red
Düzeltilme

Yrd. Doç. Dr. Abdullahı TAŞKESEN

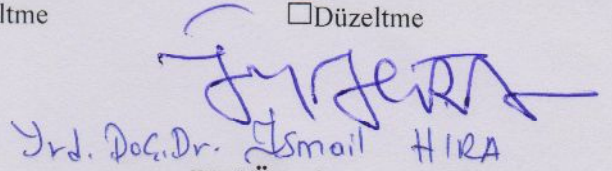
Jüri Üyesi

- Kabul
Red
Düzeltilme

Yrd. Doç. Dr. Hakan ARIKAN

Jüri Üyesi

- Kabul
Red
Düzeltilme

Yrd. Doç. Dr. İsmail HIRA

Jüri Üyesi

- Kabul
Red
Düzeltilme

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kamil ŞAHİN

30.03.2010

ÖNSÖZ

Modern anlamda diğler düşünce sistemleri gibi muhafazakârlık da Aydınlanma döneminde ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr düşünceyi Aydınlanma dönemi düşüncelerinde ayıran en büyük özelliğı ise aydınlanma düşüncesine karşı çıkmasıdır. Bu bağlamda muhafazakâr düşünce Aydınlanmanın akılcı toplum tasavvurlarına karşı çıkarak toplumsal yapının devamlılığı ve sağlıklılığı bağlamında gelenekleri ve değerleri ön plana çıkarmıştır. Muhafazakârlık anlayışının toplumdan topluma farklılık göstermesi bağlamında Türkiye'deki muhafazakârlık anlayışı Batı'dakinden farklılık arz etmektedir. Bu farklılık çalışmamızda Türkiye'de muhafazakârlığın ideolojik bir tutum değil kültürel bir tutum olduğu çerçevesinde gençlik örnekleminde açıklanmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında desteğini esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN'e ve çalışmanın her aşamasında bilgisine başvurduğum değerli hocam Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN'a öncelikle teşekkür ederim. Ayrıca çalışmanın uygulama kısmında yardımlarını gördüğüm dostlarım Yrd. Doç. Dr. Hakan DÜNDAR'a ve Yrd. Doç. Dr. Sinan AYAN'a ve de Öğr. Gör. Tolga USLU'ya, çalışmanın tasnifinde yardımlarını gördüğüm değerli hocam Prof. Dr. Lokman ÇİLİNGİR'e ve dostlarım Dr. Fatih YILDIZ ile Dr. Fikret ÇELİK'e ayrıca teşekkür ederim. Son olarak çalışma boyunca bana rahat bir çalışma ortamı sunan, tahammül ve anlayışını benden esirgemeyen eşime ve kızım Ülkem'e teşekkür ederim.

Kamil ŞAHİN

30.03.2010

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR.....	iv
TABLOLAR LİSTESİ	v
ÖZET.....	ix
SUMMARY	x

GİRİŞ.....	1
------------	---

BÖLÜM 1: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	8
--	---

1.1. Muhafazakârlık	8
1.1.1. Muhafazakârlığın Mahiyeti.....	9
1.1.2. Muhafazakârlığın Ortaya Çıkış Sebepleri.....	18
1.1.3. Edmund Burke ve Muhafazakâr Düşüncenin Biçimlenmesi	22
1.1.4. Muhafazakârlıkta Temel Kavramlar	26
1.1.4.1. Önyargı ve Akıl.....	26
1.1.4.2. Otorite, İktidar ve Demokrasi Kavramları.....	31
1.1.4.3. Tarih ve Gelenek Algılaması	36
1.1.4.4. Eşitlik ve Özgürlük.....	40
1.1.4.5. Aile ve Mülkiyet	45
1.1.4.6. Muhafazakârlıkta Din ve Ahlak.....	48
1.1.4.7. Muhafazakârlık ve Siyaset.....	52
1.1.4.8. Muhafazakâr Düşüncede İnsan ve Toplum	54
1.1.4.9. Muhafazakârlık Açısından Toplumsal Düzen, Süreklilik ve Değişim.....	57
1.1.5. Muhafazakârlığın Gelişimi.....	65
1.1.5.1. Kıta Avrupa’ında Muhafazakârlık.....	65
1.1.5.2. İngiliz ve Amerikan Muhafazakârlığı	71
1.1.5.3. Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık	77
1.1.5.3.1. Yeni Sağ	77
1.1.5.3.2. Yeni Muhafazakârlık - Neo Muhafazakârlık	80
1.1.5.3.3. Amerikan Neo-Muhafazakârlığı.....	84
1.1.6. Liberalizm ve Muhafazakârlık	86
1.2. Türkiye’de Muhafazakâr Düşünce ve Gelişimi.....	91
1.2.1. Osmanlı Devletinde Modernleşme ve Muhafazakârlık	91
1.2.1.1. Osmanlı Yenileşme Hareketleri ve Muhafazakâr Tepkiler	92
1.2.1.2. Osmanlı’da Gelişen Düşünce Akımları ve Muhafazakâr Tavrı.....	97
1.2.2. Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi ve Türk Muhafazakârlığı.....	103
1.2.2.1. Cumhuriyetin Kuruluş Döneminin Beslendiği Fikri Zemin.....	104
1.2.2.2. Cumhuriyet Devri ve Bu Dönemde Muhafazakâr Düşünce.....	107
1.2.2.3. Cumhuriyetçi Muhafazakârlık ve Milliyetçilik	119

1.2.3. Türk Siyasi Hayatı ve Muhafazakârlık	128
1.2.3.1. Tek Parti Döneminde Siyaset ve Muhafazakârlık.....	130
1.2.3.2. Türkiye’de Sağ Eksen: İslam, Milliyetçilik ve Muhafazakârlık.....	133
1.2.3.3. Çok Partili Dönem Siyaset ve Muhafazakârlık.....	138
1.2.3.4. 1980 Sonrası Siyasal Dönüşüm	145
1.2.3.5. 2000’li yıllarda Muhafazakâr Siyaset.....	148
1.2.4. Türkiye’nin Toplumsal Yapısı İçerisinde Muhafazakâr Olmamak: Tanımdan Habersiz Muhafazakârlık	151
1.2.5. Gençlik ve Muhafazakâr Tavrı	156
BÖLÜM 2: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	160
2.1. Araştırmanın Modeli	160
2.2. Evren ve Örneklem	161
2.3. Araştırmanın Hipotezleri	163
2.4. Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırları.....	165
2.4.1. Ön Kabuller.....	165
2.4.2. Sınırlar.....	166
2.5. Veri Toplama Tekniği	166
2.6. Geçerlik ve Güvenirlik	167
2.7. Verilerin Analizi	177
BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	178
3.1. Örneklem Grubun Demografik Özellikleri	178
3.1.1. Yaş, Cinsiyet ve Doğum Yeri	178
3.1.2. Bireysel Açından Çevreye Karşı Olan Tutumlar, Eş Seçimi ve Evlilik.....	180
3.1.3. Ailevi Durum.....	183
3.1.3.1. Ailenin Eğitim Durum.....	184
3.1.3.2. Ailenin Ekonomik Durum	184
3.1.3.3. Ailede Dinsel, Geleneksel Yapı.....	186
3.1.4. Siyasal Durum	187
3.1.5. Görüşülenlerin Ülke Meselelerine Bakış Açılıarı	190
3.2. Örneklem Grubun Siyasal Tutumlarında Muhafazakârlık Eğilimleri.....	192
3.3. Dini Açından Örneklem Grubun Muhafazakârlık Eğilimleri.....	209
3.4. Örneklem Grupta Muhafazakâr Ahlakî Tutum.....	229
3.5. Geleneksel Değerlere Bağlılık Açısından Örneklem Grubun Muhafazakârlık Eğilimleri.....	242
3.6. Tarih Ve Millet Algılaması Bağlamında Muhafazakâr Eğilim	252

3.7. Örneklem Grubun Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimleri	264
3.8. Özgürlük ve Eşitlik Anlayışında Örneklem Grupta Muhafazakâr Eğilimler	274
3.9. Örneklem Bağlamında Türkiye’de Muhafazakâr Eğilimlerin Genel Olarak Değerlendirilmesi.....	282
SONUÇ	303
KAYNAKÇA	315
EKLER	337
ÖZGEÇMİŞ.....	344

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AKP	:Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	:Anavatan Partisi
AP	:Adalet Partisi
CHP	:Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	:Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
DP	:Demokrat Parti
DYP	:Doğru Yol Partisi
MHP	:Milliyetçi Hareket Partisi
MSP	:Milli Selamet Partisi
NATO	:Kuzey Atlantik Paktı
RP	:Refah Partisi
TpCF	:Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TÜİK	:Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSES	:Türkiye Sosyal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Örneklemi oluşturan kümeler ve cinsiyet oranları.....	162
Tablo 2: Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması.....	169
Tablo 3: Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör yükleri.....	169
Tablo 4: Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması.....	170
Tablo 5: Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör yükleri	171
Tablo 6: Muhafazakâr ahlaki tutum ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması.....	171
Tablo 7: Muhafazakâr ahlaki tutum ölçeği faktör yükleri.....	172
Tablo 8: Gençliğin geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimler ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması	172
Tablo 9: Geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimler ölçeği faktör yükleri	173
Tablo 10: Gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması	174
Tablo 11: Gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim ölçeği faktör yükleri	174
Tablo 12: Gençliğin sosyal hayatta muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması	175
Tablo 13: Gençliğin sosyal hayatta muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör yükleri.....	175
Tablo 14: Gençliğin özgürlük eşitlik anlayışında muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması	176
Tablo 15: Gençliğin özgürlük eşitlik anlayışında muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör yükleri	176
Tablo 16: Cinsiyet, yaş grupları ve bölgelere göre doğum yerleri	178
Tablo 17: Yerleşim yeri ve göç etme durumu	179
Tablo 18: Çevre ile ilişkilerde gözetilen konular ve dost seçiminde aranan özelliklerin cinsiyete göre karşılaştırılması.....	180
Tablo 19: Gençlerde eş seçimi ve evlilik hususunun cinsiyetlere göre karşılaştırılması.....	182
Tablo 20: Baba mesleği ve hane halkı sayısı.....	183
Tablo 21: Anne ve baba eğitim durumu.....	184

Tablo 22: Ortalama gelir durumları	185
Tablo 23: Görüşülenlerin kendilerine göre içinde buldukları toplumsal sınıflar.....	186
Tablo 24: Ailede din ve dindarlıkla ilgili faaliyetler ve aile büyükleri ile birlikte oturma	187
Tablo 25: Siyasal açıdan örneklem grubun kendini ve ailelerini (radikal sağcılıktan radikal solculuğa) değerlendirmeleri	188
Tablo 26: Görüşülenlerin kendilerini ve ailelerini siyasi düşünce olarak tanımlamaları	188
Tablo 27: Görüşülenlerin cinsiyetlerine göre siyasal ve sosyal konularda ailenin görüşleri ile kendi görüşlerinin bir birbirine uyma durumu	189
Tablo 28: Görüşülenlere göre ülkenin başlıca problemleri	190
Tablo 29: Görüşülenlerin Avrupa Birliği hakkındaki tutumları	191
Tablo 30: Görüşülenlerin küreselleşme sürecine karşı tutumları	191
Tablo 31: Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri	192
Tablo 32: Gençlerin cinsiyetlere göre siyasal muhafazakârlık eğilimleri.....	197
Tablo 33: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre siyasal muhafazakârlık eğilimleri	201
Tablo 34: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerde siyasal muhafazakârlık eğilimleri	206
Tablo 35: Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri.....	210
Tablo 36: Gençlerin cinsiyetlerine göre dini muhafazakârlık eğilimleri	214
Tablo 37: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre dini muhafazakârlık eğilimleri	219
Tablo 38: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri	224
Tablo 39: Gençlerin ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri	229
Tablo 40: Gençlerin cinsiyetlerine göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri.....	233
Tablo 41: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri	236
Tablo 42: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri.....	240
Tablo 43: Gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimleri.....	243
Tablo 44: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimleri.....	246

Tablo 45: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimleri	249
Tablo 46: Gençlerin tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri.....	252
Tablo 47: Gençlerin cinsiyetlerine göre tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri	255
Tablo 48: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri	258
Tablo 49: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri	262
Tablo 50: Gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri	265
Tablo 51: Gençlerin cinsiyetlerine göre sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri.	268
Tablo 52: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri.....	271
Tablo 53: Gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler.....	274
Tablo 54: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler	277
Tablo 55: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler	280
Tablo 56: Türkiye’de gençlerin genel olarak muhafazakâr eğilimleri.....	283
Tablo 57: Gençlerin cinsiyetlerine göre genel olarak muhafazakâr eğilimleri	286
Tablo 58: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre genel muhafazakârlık eğilimleri	288
Tablo 59: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin genel muhafazakârlık eğilimleri	291
Tablo 60: Görüşülenlerin kendilerini nitelendirdikleri toplumsal tabakalara göre muhafazakârlık eğilimlerinin farklılaşma durumu, anova testi sonuçları....	293
Tablo 61: Örneklem grubun sahip olduğu siyasal ideolojilere göre genel muhafazakârlık eğilimlerinin farklılaşma durumu anova testi sonuçları.....	294
Tablo 62: Aile büyükleriyle yaşama değişkenine göre aile bireylerinin sayısı ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi.....	295
Tablo 63: Cinsiyet değişkenine göre kültürel özellikler ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi	296
Tablo 64: Gençlerin kendilerini siyasal olarak (sağ-sol) tanımlamalarına göre kültürel özellikler ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi	297

Tablo 65: Kırsal ve kentsel kesimde yetişmiş olma değişkenine göre kültürel özellikler ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi	297
Tablo 66: Siyasal muhafazakârlık eğilimleri üzerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	298
Tablo 67: Dini muhafazakârlık eğilimleri üzerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	299
Tablo 68: Ahlaki muhafazakârlık eğilimleri üzerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	299
Tablo 69: Geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimlerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	300
Tablo 70: Tarih ve millet algısı açısından muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	300
Tablo 71: Sosyal hayattaki muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	301
Tablo 72: Özgürlük ve eşitlik algılayışında muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	301
Tablo 73: Genel anlamda muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi	302

Tezin Başlığı: Türkiye’de Gençliğin Muhafazakâr Eğilimleri	
Tezin Yazarı: Kamil ŞAHİN	Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah TAŞKESEN Ortak Danışman: Prof. Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN
Kabul Tarihi: 21.04.2010	Sayfa Sayısı: x (ön kısım) + 336 sayfa (tez) + 8 (ekler)
Anabilimdalı: Sosyoloji	Bilim Dalı : ---
<p>Muhafazakâr düşünce, tarihsel kökleri çok gerilere kadar götürülse de modern anlamda Aydınlanma döneminin rasyonel toplum inşası projelerine karşı toplumlumun sahip olduğu geleneklerin ve değerlerin korunması çerçevesinde gelişmiştir. Muhafazakâr düşüncenin karakterinin belirlenmesinde Edmund Burke’ün Fransız Devrimi’ne yönelttiği eleştiriler önemli bir rol oynamıştır. Toplumsal değerlerin korunması temelinde oluşan muhafazakâr düşünce, toplumda gerçekleştirilecek her türlü devrim niteliğine sahip şiddetli değişimlere karşı çıkmış ve toplumun çağın koşullarına uyum sağlamasında evrimci değişimi savunmuştur. Muhafazakâr düşünce, içinde geliştiği toplum yapısına göre farklılık göstermektedir.</p> <p>Muhafazakârlığın toplumdaki farklılık göstermesi bağlamında Türkiye’de modern anlamda gelişen muhafazakâr düşüncelerin, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak üzere başlattığı yenileşme hareketleri ile ilk görünümünü kazandığı görülmüştür. Yapılan yeniliklerin ve düzenlemelerin toplumda hissedilme düzeyi, muhafazakâr tepkinin pozitif yönlü olarak artışına sebebiyet vermektedir. Değişim ve yenilikler bağlamında Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin gelişimi bakımından Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde, yapılmış olan devrim niteliğindeki büyük değişimler, işgalden kurtulmuş olma ve yeni devlet kurmanın vermiş olduğu coşku içerisinde toplumsal bağlamda Cumhuriyetin ilk yıllarında fazlaca eleştirilmemiştir. Ancak ilerleyen süreç içerisinde inkılapların toplumsal alanlarda köklü değişimler içermesi, özellikle aydınlar bağlamında muhafazakâr bir kıpırdanmaya sebep olmuştur. Fakat ortaya çıkan muhafazakâr görüşler, yeni kurulan devletin temel niteliklerini tehdit etme bağlamında tutucu bir yapıya dönüşme endişesiyle resmi ideoloji tarafından sistem dışı bırakılmıştır. Böylece bu dönemde muhafazakâr düşünce Türkiye’de Cumhuriyetçi muhafazakârlık biçimini almıştır. Muhafazakâr düşüncenin söylem boyutunda Türk siyasal hayatında kullanılması çok partili dönemde gerçekleşmiştir. Türkiye’de toplumun sahip olduğu kültür ve değerlerine karşı hassas tutumu muhafazakâr söylemlerin siyasal hayatta işlevsel olması sonucunu doğurmuştur.</p> <p>Muhafazakârlık, Batı’da siyasal açıdan “ideolojik” bir tavır olarak karşımıza çıkar iken Türkiye’de ise kültürel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakâr düşüncenin kendini tanımladığı parametreler çerçevesinde toplumun tutumları değerlendirildiğinde, Türkiye’de muhafazakârlık eğilimlerinin kültürel olduğu da daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Türkiye’de muhafazakârlık eğilimlerinin kültürel olması, o kültürde yetişmiş olan bireylerin genel olarak bu eğilimlere sahip olması anlamına gelmektedir. Bu bağlamda toplum içerisinde gençlerin muhafazakâr bir eğilime sahip olması, bu eğilimin kültürel olarak aktarıldığını ve kültürel olduğunu göstermektedir.</p> <p>Bu çalışma da Türkiye’de toplumun muhafazakârlık düzeyinin belirlenmesi bağlamında gençliğin muhafazakârlık eğilimleri, belirlenen örneklem grup içerisinde yedi ölçekten oluşan bir anket formu vasıtasıyla analiz edilmiştir. Yapılan analizler ise Türkiye’de gençlik örnekleminde toplumun muhafazakârlık eğilimlerinin oldukça yüksek olduğunu ve muhafazakârlık eğilimlerinde kültürün belirleyici bir faktör olduğunu ortaya çıkartmıştır.</p>	
Anahtar kelimeler: Muhafazakârlık, Kültür, Sosyal Değişme, Gelenek, Din.	

Title of the Thesis: Conservative Tendencies of the Youth in Turkey	
Author: Kamil ŞAHİN	Supervisors: Assist. Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN Prof.Dr. Mimar TÜRKKAHRAMAN
Date: 21.04.2010	Nu. Of pages: x (pre text) + 336 (main body) + 8 (appendices)
Department: Sociology	Subfield: ---
<p>Although its historical roots go back much further, conservative thought in modern sense developed within the framework of preservation of the traditions and values that the society had against the projects of building a rational society of the Enlightenment. In the shaping of the character of the conservative thought, Edmund Burke's criticisms of the French Revolution have played important roles. Conservative thought, which was based on the preservation of social values, has objected to any kind of radical changes in the society in the form of revolution and defended the evolutionist change in the adaptation of the society to the conditions of the era. Conservative thought differs according to the social structure within which it is developed.</p> <p>Given the fact that conservatism differs from one society to another, modern conservative thoughts in Turkey first appeared with the reform movements undertaken by the Ottoman Empire in order to survive the bad conditions. The level of perception of the reforms and regulations by the society causes conservative reactions to increase accordingly. The revolutionary changes made before and after the establishment of the Turkish Republic were not criticized much in the first years due to the enthusiasm of being freed from occupation and the establishment of the new state. However, since the reforms brought about radical changes in the social field, especially intellectuals eventually started to raise concerns in a conservative manner. These conservative opinions were excluded from the system since they were thought to have a potential to turn into a conservative structure that would threaten the fundamental principles of the Republic. Thus, conservative thought in this period took the form of Republican conservatism in Turkey. Discursive utilization of the conservative thought in the Turkish political life first occurred in the multi-party period. The society's sensitivity towards its culture and values paved the way for conservative discourses to become functional in the political life.</p> <p>While conservatism appears as an "ideological" political attitude in the West, it is a cultural characteristic in Turkey. When the attitudes of the society are examined according to the parameters with which the conservative thought defines itself, it becomes apparent that the conservative tendencies in Turkey are of cultural character. Cultural character of the conservative tendencies in Turkey implies that individuals who grow up in that culture inherit these tendencies. Therefore, conservative tendencies of the young demonstrate that these tendencies are cultural and transmitted culturally.</p> <p>In this study, in the context of determining the society's level of conservatism, conservative tendencies of the young were analyzed in the sample through a questionnaire form consisted of seven scales. The analyses conducted on the sample of young individuals have revealed that the conservative tendencies of the society are very high and culture is a determining factor in conservative tendencies.</p>	
Keywords: Conservatism, Culture, Social Change, Tradition, Religion.	

GİRİŞ

Avrupa’da Rönesans ve Reform hareketleriyle ortaya çıkan Aydınlanma döneminde insan merkezli rasyonalist düşünceler ön planda tutularak toplumsal sorunlar, toplumun sahip olduğu din, gelenek ve değerler göz ardı edilerek akılcı bir yolla çözülmeye çalışılmıştır. Aydınlanma rasyonalizminin siyasal sonucu olan Fransız Devrimi, gerçek anlamda yeni bir toplumsal düzen inşa süreci için bir fırsat olarak görülmüştür. Rasyonalist bir biçimde toplumun yeniden inşası, toplumda alışlagelmiş geleneklere ve kurumsal yapılara ait ne varsa hepsine karşı top yekûn savaş açmıştır. Muhafazakârlık böyle bir ortamda, toplumsal yapının devamı ile geleneklerin ve toplumun sahip olduğu değerlerin korunması bağlamında aydınlanma rasyonalizmine karşı bir reaksiyon olarak karşımıza çıkmıştır. Bu bağlamda muhafazakârlık, modernizm’in radikal hareketine karşı gelenekleri, otoriteyi, toplumsal akli savunan tepkisel bir düşünce olarak da nitelendirilmiştir. Muhafazakâr düşünce, toplumda yaşanan sert ve radikal değişimlerin yanlış ve problemlili olduğunu ileri sürerek değişimin devrimci bir biçimde değil evrimci bir biçimde olmasından yana tavır almıştır. Muhafazakârlık, toplumsal yapıda meydana gelen, getirilen değişimlere karşı bir reaksiyon olarak Türkiye’de de yenileşme hareketleri bağlamında Tanzimat ve Islahatlar döneminde bir tavır olarak ortaya çıkmıştır.

Araştırmanın Konusu

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye’de gençlik üzerinden toplumun muhafazakârlık düzeyinin ortaya çıkartılması oluşturmaktadır. Çalışmanın uygulama kısmının gençlik üzerinde yapılmasının nedeni, gençliğin toplumun geleceğini oluşturması ve bu nedenle gençliğin şimdiki tutumlarının aynı zamanda toplumun şimdiki tutumlarıyla birlikte, toplumun gelecekteki tutumlarının nasıl olabileceği hakkında bilgi vermesidir. Ortaya çıkacak olan tutum, toplumun gelecekteki durumu da göz önüne alınarak Türkiye’de muhafazakârlık olgusunun Osmanlı Devletinin zayıflama döneminden beri ele alınan devleti kurtarmak için girişilen her alandaki yenileşme hareketlerine karşı, “sahip olunan değerlerin korunması” biçiminde bir tavır olarak karşımıza çıkacağı yönündedir.

Bu tutumun nedeni olarak Tanzimat dönemi yenilikleri görülebilir. Çünkü bu dönemde Osmanlı toplumu ve geleneksel yapısında köklü ve hızlı değişimler meydana geldiği

için bazı problemler ortaya çıkmıştır. Bu dönemdeki yenileşme hareketlerini bazı çevreler, “hayranlık hastalığı” olarak görmüş ve ortaya çıkan yeni anlayışın, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini bir birine karıştırdığı ve bu yüzden de toplumda ahlaki bir bunalıma sebep olduğunu belirtmişlerdir. Bu dönemde muhafazakâr düşünürler ısrarla Batı’dan ilim ve teknik gelişme haricinde her hangi bir yeniliğin ülkeye getirilmemesini savunmuşlardır. Bu şahsiyetler ayrıca Batı düşüncesi ile maneviyatıyla, kendi düşünce biçimi ve maneviyatları arasında farklar bulunduğunu dolayısıyla da her milletin kendine has fikirleri ve hisleri olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Her milletin kendine has fikirleri ve hisleri olduğu doğrultusunda Tanzimat dönemi yenileşme hareketleri, dini kaygılar yüzünden İslamcılarca ve milli kaygılar yüzünden Türkçülerce de eleştirilere tabi tutulmuştur. Nihayetinde de bu dönemde ülkeye gelen fikirler ülkenin kendi dinamiklerinden kaynaklanmadığı için çok fazla toplumsal temelde bir yer edinmesi mümkün olmamıştır.

Bu gelişmeler Osmanlı Devletinin yıkılışına kadar aynı biçimde devam etmiştir. Ancak Kuruluş savaşı dönemi, toplumsal olarak insanların birbirine kenetlenme ve sahip olunan değerler üzerine saldıran düşmana karşı tam anlamıyla bir bağlılık dönemi olarak nitelendirilebilir. Bu dönemde toplumun milli hisleri dini hislerle bir bütünlük göstermiştir. Fakat bu dönemde bile toplumun hisleri, dini heyecan ve milli hassasiyetler noktasında radikal bir hal almamıştır. Bu bağlamda Türk toplumu kültürel özelliklerinden ötürü buhran dönemlerinde bile “aşırı” olarak nitelendirilebilecek bir tavır sergileme eğilimi göstermemiştir.

Cumhuriyetin kuruluş döneminde gerçekleşen devrim niteliğindeki değişmelere karşı da başlangıçta aşırı bir biçimde muhafazakâr tepkiyle karşılaşmamıştır. Bunun nedeni yapılan ilk değişimlerin siyasal ve yönetsel olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlarca siyasal ve yönetsel alanda yapılan değişimler, yeni kurulan devletin, dolayısıyla toplumun korunması ve yaşatılmasına yönelik olarak algılanmıştır. Ancak inkılâpların toplumsal yaşama yönelmesi ile bu dönemde muhafazakâr kaygılar belirmeye başlamıştır. Bu dönemde muhafazakârlar bu kadar yeniliğin yeterli olduğunu artık sahip olunan toplumsal dokunun korunması gerektiğini ve yapılmış olan yeniliklerin hazmedilmesi gerektiğini savunarak evrimci bir değişimi işaret etmişlerdir.

Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin, Cumhuriyet öncesi Türkiye'sinin tarihi ortamının içinde büyük kırılmalarla ortaya çıkmış olmasından dolayı, cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde muhafazakar düşüncenin gelişmesine izin verilmemiştir (Tezel, 2003:22). Öte yandan cumhuriyetin kuruluş döneminde yapılan inkılâplar, yeni bir toplum inşa etme bakımından köklü değişimler meydana getirmiş ve topluma yeni değerler sunmuştur. Bu bakış açısı bir süre sonra bu değerlerin muhafazasını "resmi ideoloji" haline getirmiştir. Dolayısıyla bu değerlerin dışında tutulduğu bir muhafazakârlık anlayışına yer bırakılmamıştır. Böylece bu dönemde cumhuriyetçi muhafazakârlık anlayışı ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyetçi muhafazakârlar kendilerini, hem liberal ve sosyalist eğilimlerden hem de Kemalizm'i pozitivist bir ideoloji biçiminde değerlendiren seçkinlerden ayırmışlardır (İrem, 2003: 114). Cumhuriyetçi muhafazakârlar Türkçü-milliyetçi hassasiyetleri yansıtan bir özellik taşımaktadırlar. Onlara göre ne liberal prensipler ve sosyalist hareketler ne de aşırı dini eğilimler Türkiye'nin toplumsal yapısına uygun değildir.

1940'lı yıllara gelinmesi ile Tek Parti içinde milliyetçi-muhafazakâr kanat ayrışmaya başlamış ve bu süreçte toplumun sahip olduğu geleneklere ve değerlere vurgu yapan bir söylem geliştirilmiştir. Türkiye'de toplum geleneklerine ve değerlerine önem verdiği için bu söylemlerle hareket eden siyasal oluşum da ilk serbest seçimlerde iktidara gelmiştir. Dolayısıyla Demokrat Parti (DP)'nin iktidara gelişinde muhafazakâr söylemin önemli bir rolü olduğu söylenebilir.

Muhafazakâr düşünce, toplumsal yapının korunması ve toplumun devamlılığının sağlanması bağlamında toplumun sahip olduğu gelenek ve değerlerin korunması gerektiğini belirtmiştir. Bu anlamda muhafazakâr tavrın her türlü radikalliği reddettiği görülmüştür. Bu bağlamda Türkiye'de 1960-80 döneminde oluşan muhafazakâr reaksiyon, toplumsal yapıyı tehdit eden komünizm tehlikesine karşı biçimlenmiştir. Bu biçimlenme radikal hareketlere yönelme biçiminde olmamıştır. Dolayısıyla bu dönemde toplum, komünizm tehlikesine karşı durma bakımından çoğunlukla ne İslami tarafı ağır basan Milli Selamet Partisi (MSP)'ne ne de Milliyetçi tarafı ağır basan Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'ne yönelmiştir. Toplum bu dönemde her iki görüşü ılımlı bir biçimde söylemleri ile içinde barındıran Adalet Partisi (AP)'ne yönelmiştir. Bu durum muhafazakârlığın radikalliği reddeden boyutunun Türk toplumsal yapısı içindeki varlığı

adına önemlidir. Türkiye’de toplumun değerlerini dolayısıyla kültürel özelliklerini korumaya yönelik olarak özellikle oy verme davranışlarındaki tutumları 1980 sonrası seçimlerde de ortaya çıkmıştır. 1980 sonrası seçimlerin galipleri de genellikle toplumun geleneklerini ve değerlerini söylem haline getiren partiler olmuştur.

Batı’da muhafazakârlık, nispeten toplumun sahip olmadığı bir tavır ve topluma kazandırılması gereken bir düşünce biçimi veya ideoloji halinde savunulurken, Türkiye’de ise muhafazakârlığın bir ideoloji olmaktan çok bir tür “savunu” veya “söylem” halini aldığı görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de muhafazakârlık, siyasal anlamda bir ideoloji halinden çok, söylem düzeyinde bulunurken bu söylem geniş halk kitlelerinde oldukça teveccüh gören bir düşünce olarak değerlendirilebilir.

Araştırmanın Problemi

Muhafazakâr düşünce genel olarak modern dönemde biçimlenmiş, modernliğe karşı modern bir tavır veya ideoloji olarak değerlendirilmektedir. Muhafazakârlığın bu paradoksal durumu onun bir ideoloji olarak değerlendirilmesinde de ortaya çıkmaktadır. Muhafazakârlık genel olarak pek çok siyaset bilimci tarafından sistematik bir ideoloji olarak nitelendirilmez iken sahip olduğu etki ve özellikler ile bir “ideolojimsi” olarak da belirlenmektedir. Modern ideolojiler genel anlamda belirli bir toplum tasavvuru sunarken, muhafazakârlık ise ideolojik olarak belirli bir toplum tasavvuru sunmamaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlık var olan toplumda devrim niteliğindeki rasyonel düşünceleri reddederek ölçülülük ekseninde, toplumun sahip olduğu değerlerin korunmasını ve toplumsal yaşam içerisinde evrimci bir değişmeyi savunmaktadır.

Toplumsal değerlerin korunması, Avrupa muhafazakârlığı bağlamında toplumsal bir tutum olmaktan ziyade entelektüel ve seçkin bir tavır durumundadır. Avrupa’da muhafazakâr tavır bu durumda iken, Türkiye’de ise teorik anlamda muhafazakârlığın parametreleri bağlamında, entelektüel düzeyde temsil bulurken aynı zamanda muhafazakâr tavır toplumun kültürel yapısında da bulunmaktadır. Türkiye’de toplum geleneklerine ve değerlerine bağlı bir yapı arz ederken, bu değerlerini muhafaza etmeye de son derece meyilli bir görünüm sergilemektedir.

Bir toplumsal yapıda bulunan kurumlar, kuruluşlar ve örgütler olduğu toplumsal yapının kaçınılmaz olarak özelliklerini taşımaktadır. Bu bağlamda Türkiye’de

toplumsal yapı içerisinde oluşmuş olan kurum, kuruluş ve örgütlerin ülkenin kültürel dokusundan farklılaşmış bir biçim sergilemesi beklenmeyen bir durum olarak görülmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de muhafazakâr teorinin göstergeleri bağlamında toplumun muhafazakâr bir yapı arz etmesi, bu toplumsal yapı içerisinde filizlenen kurum, kuruluş ve örgütlerinde muhafazakâr taraflarının oldukça belirginleşmesi gibi bir sonuç doğurmuştur. Aynı biçimde Türkiye’de insanların da içinde yaşadıkları toplumsal yapının özelliklerinden genel anlamda bağımsız bir yapı sergileyemedikleri ifade edilebilir. Bu Türk muhafazakârlığını birçok yönden sorgulanır hale getirebilmektedir.

Ayrıca muhafazakârlık bir ideoloji olarak belli parametreler çerçevesinde değerlendirildiğinde ise Türkiye’de muhafazakârlığın batılı anlamda tanımlanmasının önemli bir sorun olarak karşımıza çıktığı görülmektedir. Batılı anlamda muhafazakâr olmak ile muhafazakâr olmamanın çizgileri toplumsal ve siyasal anlamda belirli iken, Türkiye’de bu tarz bir belirginliği ortaya çıkarabilmek pek mümkün görülmemektedir. Dolayısıyla bireysel olarak muhafazakâr düşünce ile teoride uyuşmayan devrimci ve sol görüşlere sahip olduğunu belirten insanların bile Türkiye’de muhafazakâr tavır sergilediği görülmektedir. Bu durum da Türkiye’de muhafazakârlığın nasıl konumlandırılacağı hususunun önemli bir problem olarak görülmesi için asli bir veri olarak önümüzde durmaktadır.

Araştırmanın Amacı, Önemi ve İçeriği

Bu araştırmanın genel amacı, muhafazakârlığın genel parametreleri çerçevesinde Türkiye’de toplumun muhafazakâr eğilim sergileme düzeyini ortaya koymaktır. Araştırma çerçevesinde Türkiye’de toplumun muhafazakârlık düzeyini ortaya koymak bakımından toplumun dinamik kesimi olan gençlik evreni içerinden üniversite gençliği alt evren olarak alınmıştır. Gençliğin evren olarak alınmasının nedeni, gençliğin şimdiki tutumlarının toplumun gelecekteki tutumlarını da önemli ölçüde belirleyeceğidir. Bu bağlamda araştırmada, gençliğin muhafazakârlık eğilimleri ekseninde Türkiye’de toplumun muhafazakâr eğilim düzeyini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Türkiye’de toplumun muhafazakârlık düzeyinin belirlenmesi, öncelikle sosyal ve siyasal anlamda yaşanacak yeniliklere karşı gelişebilecek reaksiyonların şiddetinin

belirlenmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu bağlamda ele alınabilecek olan Avrupa Birliği'ne giriş sürecinde Türkiye'de uygulanmak istenen politikaların toplumun duyarlılıklarının belirlenmesi ile daha muvazeneli bir biçimde yürütülmesi mümkün olacaktır. Çünkü toplumun duyarlılıkları bağlamında muhafazakârlık eğilim düzeylerinin tespiti toplumun gerçek anlamda tanınması açısından önemlidir.

Diğer taraftan sahip olduğumuz kültürün toplumdaki muhafazakâr eğilimlere ne düzeyde etki ettiğinin ortaya konulması ve bu bağlamda toplumdaki muhafazakârlığın ideolojik bir muhafazakârlık mı? yoksa kültürel bir muhafazakârlık mı? olduğunun belirlenmesi muhafazakarlığın Türkiye'de konumlandırılması bakımından önemlidir. Muhafazakârlığın Türkiye'de kültürel bir tavır olarak bulunması, onun siyasal bir parti veya ideolojiye endeksli olarak değerlendirilmesini yanlış kılacaktır.

Bu bakış açısına göre şekillenmiş olan çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, çalışmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır. Bu bölüm de iki ana kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımda muhafazakârlık kavramı tarihsel perspektiften ele alınmış ve muhafazakârlığın temel kavramları üzerinde durulmuş, muhafazakârlığın göstergeleri ortaya konulmuştur. Ayrıca muhafazakârlığın gelişimi, Kıta Avrupa'sı ve Anglo-Amerikan muhafazakârlığı bağlamında ele alınmış, yeni sağ ve yeni muhafazakârlık kavramları yine bu bölümde ayrıntılı şekilde analiz edilmeye çalışılmıştır.

Birinci bölümün ikinci kısmında ise öncelikle, Türkiye'de muhafazakârlık bağlamında Osmanlı'da modernleşme hareketleri ekseninde düşüncenin ilk görünüşleri ortaya konulmuş ve Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde muhafazakâr düşüncenin gelişimi ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu kısımda Tek Parti dönemi ve çok parti döneminde Türkiye'de muhafazakârlık da ele alınmış, 1980'li yıllarda ve 2000'li yıllarda muhafazakâr düşüncenin ülkemizdeki durumu geniş perspektifli olarak ortaya konulmuştur. Birinci bölümün son kısmında da Türkiye'de muhafazakârlığın kültürel bir tutum olduğu ortaya konulmuş ve Türkiye'de toplumsal anlamda muhafazakârlık düzeyi gençlik örneklemleri üzerinden ortaya konulduğu için gençlikte muhafazakâr tavır kısaca analiz edilerek bölüm nihayetlenmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünü yöntem kısmı oluşturmuştur. Bu kısımda öncelikle araştırmanın modeli ile evreni ve örnekleme ortaya konulmuştur. Araştırmanın hipotezleri, varsayımları ve sınırlılıkları belirtilerek veri toplama tekniği hakkında bilgiler sunulmuştur. Son olarak bu bölümde veri toplama aracı olarak kullanılan anket formundaki ölçeklerin geçerlilik ve güvenilirlik analizi yapılarak, verilerin analizi hakkında bilgi verilmiştir.

Araştırmanın son bölümünde tezimizdeki problematik çerçevesinde ele alınan konular ekseninde elde edilen verilerin değerlendirilmesi yapılmıştır. Bu bölümde öncelikle örneklem grubun demografik özellikleri ortaya konulmuş, ardında da kullanılan ölçeklerin “genel analizi” ile belirlenen değişkenler bağlamında yapılan analizler yer almıştır. Bu bölümün son kısmında ise araştırma verileri çerçevesinde kullanılan ölçekler genelinde örneklem grubun muhafazakârlık eğilimleri ve bu eğilimlere kültür faktörünün etkisi belirlenmiştir. Böylece tezde “Türkiye’de muhafazakâr eğilimlerin” genel çerçevesi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM 1: KURAMSAL VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Muhafazakârlık

Toplum zaman içerisinde değişen ve gelişen dinamik bir bünyedir. Bu bünyedeki gelişmeler sanayi devriminde olduğu gibi bazı zamanlarda hızlı bir şekilde cereyan edebilmektedir. Bu tip hızlı ve kökten değişimler, toplumlarda bir takım bunalımlara neden olmaktadır. Bu noktada da genel olarak “bunalımların yeni kuramların ortaya çıkması için gerekli bir önkoşul olduğu kabul edilmekte” olduğu görüşü ön plana çıkartılmaktadır (Kuhn, 2005:167). Bu nedenle toplumların geçirdikleri dönüşümler için bunalım ön koşulu, aydınlanma çağı düşünceleri genel olarak değerlendirildiğinde kabul edilebilir bir koşul olma özelliği göstermektedir.

Aydınlanma düşüncesinin ürettiği ideolojiler, düşünce akımları genel olarak düzenli ve ahenkle işleyen toplum tasavvurları özelliğini göstermektedir. Sanayileşme sürecinin toplumda meydana getirdiği büyük değişim ve bu değişimin bir eklentisi olan toplumsal sorunlar sosyoloji biliminin doğmasına neden olmuştur. Liberalizm, sosyalizm, özgürlük ve eşitlik düşünceleri, muhafazakârlık gibi düşünce akımları sanayileşme sürecinin toplumda yol açtığı sancıkların bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevcut toplumsal yapının yeni gelişmelere uyum sağlayamaz hale gelmesi, uyumlu toplumsal yapı modelleri üzerinde düşünülmesine, yeni arayışlara neden olmuştur.

Tasavvur edilen yeni toplum modelleri, genellikle eski toplumsal yapının tüm kurumlarının artık bir işlevi olmadığı ve hepsinin yerine yeni kurumların geçmesi gerektiği fikrinde temellenmektedir. Toplumun dönüştürülmesine ve dolayısıyla tüm kurumları ile yenilenmesi fikrine karşı, eski toplumsal kurumların köklü bir tarihsel birikime sahip olması nedeniyle toplumsal sorunların çözümlenmesinde ve toplumun bir arada tutulmasında bu kurumlara ihtiyaç olduğunu savunanlar da bulunmaktadır. Bu sav, karşımıza aydınlanma düşüncesinin bir ürünü olarak, aydınlanma düşüncesine karşı reaksiyoner bir tutum olan “muhafazakâr” düşüncüyü çıkarmaktadır.

Modern siyasal düşünceler içerisinde pek çok düşünür tarafından pekte modern sayılmayan muhafazakârlık, bir ideoloji veya düşün biçimi niteliğinde aslen Fransız

Devrimi'ne karşı bir tepkinin sunucu olarak Aydınlanma Çağı'nda karşımıza çıkmaktadır.

Öte yandan her siyasal düşüncenin temelleri Aydınlanma düşüncesi öncesine dayandırılabilceği gibi muhafazakâr düşüncenin temelleri de aydınlanma düşüncesi öncesine dayandırılabilir. Çaha, muhafazakâr düşüncenin Aristo'ya ve Roma devri düşünürlerinden Cicero'ya kadar uzanabilecek bir tarihsel arka planı olduğunu belirtmektedir (2008:133).

Roma döneminde sınırların çok fazla genişlemesi ile sahip olunan “şehir devleti cumhuriyet yapısı” geniş sınırlara sahip bir devleti yönetmekte yetersiz kalmış ve bu yapı çözülmeye başlamıştır. Yaşanan bu çözümlenin önüne geçmek için mevcut değerlerin savunusuna girişilmiştir. Bu dönemde, “Cicero geleneksel muhafazakâr anlayışın önemle üzerinde durduğu, siyasal ve sosyal alandaki devletin devamı, toplumsal sınıflar ve aristokratik vesayetçilik, geleneklere saygı ve tarihsel deneyimlere bağlılık” (Çelik, 2004:216) gibi görüşleri ile muhafazakâr bir tavır sergilemektedir. Fakat modern anlamıyla muhafazakârlık, Fransız Devrimine karşı bir düşünce olarak Edmund Burke'ün “*Reflections on the Revolution in France*” adlı eseri kaynak alınarak, siyaset felsefesinin bir konusu haline gelmiştir.

1.1.1. Muhafazakârlığın Mahiyeti

Aydınlanma felsefesinin akla dayalı yeni bir dünya kurma tasavvuruna karşı gelişmiş bir tepki olarak muhafazakârlık terimi köken itibariyle Latince “conservare”, İngilizce günlük dilde “preserve” teriminden gelmekle birlikte, korumak, muhafaza etmek anlamında 19. yüzyılda Batı Avrupa'da politik bir prensip olarak kullanılmaya başlanmıştır (Marshall, 1999:111).

Muhafazakârlık terim olarak bildik anlamda bir ideoloji olmamakla birlikte, Aydınlanma düşüncesiyle ortaya çıkan ideolojilerin teorilerini reddeden bir teori olma durumundadır (Vincent, 2006:129). Bu paradoksal ideolojik konumuyla muhafazakârlık diğer ideolojiler gibi mükemmel toplum tasavvurunda bulunmayarak, rasyonel ve radikal düzenlemelere karşı çıkmaktadır. Buna göre;

Muhafazakârlık, Aydınlanmaya, onun akıl anlayışına, bu aklın bir ürünü olan siyasal projelere ve bu siyasal projeler doğrultusunda toplumun dönüştürülmesine

ilişkin öneri ve uygulamalara muhalif olarak ortaya çıkan, rasyonalist siyaseti sınırlamayı ve toplumu bu tür devrimci proje(cil)lerinden korumayı amaçlayan yazar, düşünür ve siyasetçilerin eleştirilerinin biçimlendirdiği bir siyasi felsefeyi, bir düşünce geleneğini ve zaman içinde onlardan türetilen bir siyasi ideolojiyi ifade etmektedir (Özipek, 2004:6).

Muhafazakârlığın mahiyeti, aydınlanma düşüncesinin, devrimci aklı merkeze alması yoluyla geleneği söküp atmasına karşı, geleneğin evrimci yolla rasyonel olarak savunulması, fakat çoğu zaman sadece doğal olan ile realite arasındaki örtüşmeye dikkati çeken davranışsal bir tutum ortaklığı olarak belirlenmektedir (Popper, 2000:81).

Ayrıca Doğu Ergil de (1989:19), muhafazakarlığın “her siyasal rejimde görülebilir” nitelikte olan “genel bir tutum ve tavır alışı” biçimi olduğunu belirtmektedir. Böylece muhafazakar davranış mevcut durumu korumayı amaçlayan her türlü düşünce ve eylemi içine almaktadır (Safı, 2007:32).

Muhafazakârlığı bir mizaç olarak değerlendiren Oakeshott’a göre;

Benim mevzuum bir itikat veya bir doktrin değil, bir mizaçtır. Muhafazakar olmak belli biçimlerde düşünme ve davranma eğiliminde olmaktır; belli tür davranışları ve beşeri durumların şartlarını diğerlerine tercih etmektir; belli tür seçimleri yapmaya eğilim göstermektir (2004:55).

Yine Oakeshott’a göre;

Muhafazakâr olmak, aşına olunanı bilinmeyene, denenmiş denenmemişe, gerçeği gizeme, fiili olanı olası olana, sınırlıyı sınırlanmamışa, yakını uzağa, kâfiyi çok bol olana, elverişliyi mükemmele ve şu anki gülüşü hayali neşeye tercih etmektir. Aşına olunan ilişki ve sadakatler, daha karlı bağılıkların cazibesine tercih edilecektir; kazanmak ve genişlemek; tutmak, yetiştirmek ve zevk almaktan daha az önemli olacaktır; kaybın kederi, yeniliğin veya vaat edilenin heyecanından daha şiddetli olacaktır. Muhafazakar olmak kendi şahsına dayanmak, kendi araçlarının seviyesinde yaşamak ve kendisine ve kendi şartlarına benzer daha büyük tekamül isteğiyle tatmin olmaktır (2004:56-57).

Bu tanımlamalara göre en çok tasvir edilen muhafazakârlığın iki anlamından ilki, kısaca eskiyi korumak ve değişime karşı olmaktır. İkinci anlamı ise politikada, genelde sağ olarak nitelendirilen ideolojilere yakın bir biçimde geleneksel değerleri koruyucu, devrimci düşüncelere karşı çıkan, köklü olarak yapılacak reformlara ve modernizasyonlara karşı olma biçimindedir (Suvanto, 1997:29).

Muhafazakârlık “evrenselci akılcılık” karşısında verdiği mücadeleyle, evrensel akılcılığı tamamen reddetmek ve yerine akıl karşıtlığının (irrasyonalizm) egemen kılınması olarak nitelendirilemez. Genelde muhafazakâr düşünce, ölçülülük düşüncesi dışında kalan

şeylerin yapılmamasına özen gösterilmesini vaaz eden bir düşünce sistematığıdır (Öğün, 1997:122).

Muhafazakârlık, “bilinçli gelenekçilik” olarak da değerlendirilmektedir. Bilinçli gelenekçilik, muhafazakârların, geleneği kaybetmeden önce “ontolojik muhafazakâr”, gelenek kaybedildikten sonra ise bu kaybın farkında olarak “modern entelektüel muhafazakâr” olmalarıdır. Kaybedilen geleneklere karşın elde kalan geleneklerin korunması yolunda muhafazakârlar, değişimi evrimsel olarak desteklemektedirler. Böylece muhafazakârlık, belirli ve değişmez bir prensipler sistemi olma özelliği taşımamaktadır (Kirk, 2005a:140). Sibley de muhafazakârlığın, radikal bir tavır alma düzeyinde, aydınlanma düşüncesine Katolik bir karşı duruş olarak da değerlendirildiğini belirtmektedir (1970:505).

Muhafazakârlık Nisbet’e göre, bütün yönleri göz önüne alındığında, psikolojik bir tutum alış biçiminde de değerlendirilmemelidir. Terimin tarihsel içeriğinde muhafazakârların savunduğu fikirler bulunmaktadır. Bu fikirlerde statü, uyum, düzen, fonksiyon, norm, ritüel ve sembol gibi kavramlara vurgu yapılmaktadır. Yapılan bu vurgular muhafazakârlığın sadece yüzeysel bir his veya mizaç olmadığını göstermektedir. Çünkü bu kavramların her biri toplumun devamlılığı ve düzeni ile ilgilidir. Bu kavramlar entelektüel Avrupa muhafazakarlığının bütünü oluşturulan parçalardır (1968:73-74).

Muhafazakarlığı, taraftar olma ve karşı çıkma düzleminde ele alan Heywood ise muhafazakarlığın değişime karşı bir direnişi veya en azından şüpheyi salık veren olumsuz bir felsefe olarak betimlendiğini belirtirken aslında muhafazakarlığın statükonun körü körüne bir savunusundan daha fazla bir şey olduğunu belirtmekte ve böylece muhafazakarlığın bir ideoloji olduğunu dile getirmektedir (2007:88). Ona göre muhafazakârlık, eğer statükonun körü körüne bir savunusu olsaydı siyasi bir tutum olmaktan öte bir biçimi olamazdı. Bu bağlamda muhafazakârlığı, değişime karşı bir direnme olarak değerlendirirsek birçok insan ve grupta bu tutumu görebiliriz.

Muhafazakârlığın karakterinin farklı imaları olan beş temel yorumunun bulunduğunu belirten Vincent’e göre bunlar: aristokratik ideoloji, pragmatik ideolojik konum,

durumsal veya pozisyonel görüş, alışkanlık veya zihin eğilimi olarak muhafazakârlık ve ideolojik yorum şeklinde biçimlenmiştir (2006:86-90).

Aristokratik ideoloji olarak muhafazakârlık, Fransız devrimine karşı yarı feodal arazi sahibi aristokratik sınıfın tepki biçimi olarak şekillenmiştir. Bu biçimi ile muhafazakârlık zayıflama sürecindeki aristokratik sınıfın olumsuz savunma tarzını temsil etmektedir. Muhafazakârlık içerisinde bu süreç Fransız devriminden itibaren I. Dünya savaşına kadar ki zamanı kapsamaktadır. Muhafazakârlık, bu dönemdeki yapısı itibariyle ciddi politik ve ekonomik gerileme süreci içerisindeki bir sınıfın görüşlerini temsil eden kısa süreli bir fikir akımı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda pragmatik bir ideoloji olarak muhafazakârlık, politik pragmatizmin bir formu olarak da kabul edilmektedir. Bu düşüncede muhafazakârlık, mevcut iyi işleyen bir yapının savunusunu yapmaktadır.

Bu bağlamda muhafazakârlığın diğer ideolojileri değişik zamanlarda şu veya bu şekilde savunduğu görüşü öne sürülmektedir. Bu açıdan işleyen bir yapıda muhafazakâr siyaset için yararlanılacak meşru malzemeler her zaman bulunmaktadır. Durumsal, pozisyonel görüşe göre muhafazakarlar, toplumsal değişme ve reformların meydana getireceği kaos durumuna karşı, politik niteliğine bakılmaksızın mevcut düzeni desteklemektedirler. Bu görüşe göre muhafazakâr bir “sol”dan bile söz edebilmek mümkündür. Böylece kurumsal bir düzen niteliğine kavuşmuş komünizm ya da liberalizm muhafazakâr olabilmektedir.

Alışkanlık veya zihinsel eğilim olarak muhafazakârlık, bir eğilim veya mizaç fikrinde değerlendirilmektedir. Bu bakış açısına göre muhafazakâr olmak, doğuştan gelen bir karakter yapısı olarak değişimden hoşlanmayan, bilinmeyene karşı bir güvensizlik hissi içerisinde bulunan ve davranışlarında rasyonel çıkarımlardan çok tecrübî bilgilere itibar eden bir insan mizacıdır.

Muhafazakarlığın ideoloji yorumunda ise muhafazakârlık, insani bir mizaç, pragmatik bir fırsatçılık veya duruma göre pozisyon alan bir tutum değildir. Muhafazakârlığın keskin fikirleri bulunmaktadır. Muhafazakârlar rasyonel aklın kullanımını ile mükemmel insan tipinin oluşturulabileceğine, mükemmel toplum tasavvuruna, insanlar arasında politik, ekonomik eşitlik fikrine, otorite, ayrıcalık, hiyerarşi ve geleneğin reddine zaman

zaman karşı çıkmaktadırlar. Muhafazakârlığın temel doktrinini oluşturan bu fikirler, söylenildiğinin aksine muhafazakârlığın içi boş bir ideoloji olmadığını göstermeleri adına önemli argümanlardır.

Muhafazakârlık bireysel, toplumsal ve ekonomik açıdan Beneton tarafından da kategorize edilmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda “bireysel muhafazakârlık”, tecrübe edilene tecrübe edilmeyene, gerçeği sır olana, var olanı mümkün olabilene, sınırlı olanı bağlantısız olana, yakını uzağa, yeterli olanı daha çok olana, mevcut iyiyi hayalî iyiye tercih etmektir. Beneton’a göre, diğer muhafazakârlık türü de “toplumsal muhafazakârlık”tır. Toplumsal muhafazakârlık, sanayi devrimi, kentleşme ve kitlelerin uygarlaştırılmasını, insanlığa yapılan müdahaleler olarak değerlendirmektedir. Toplumsal muhafazakârlığın ana vurgu noktaları statü ve hiyerarşi iken, diğer bir muhafazakârlık anlayışı olan “ekonomik muhafazakârlık” da özel mülkiyete önem vermektedir (Beneton’dan aktaran Akkaş, 2004:41).

Muhafazakâr politik yaklaşım liberalizm, sosyalizm ve faşizm gibi büyük modern ideolojilerin izlediği evrensel yolu takip etmez. O, değişim için içgüdüsel bir hoşlanma, düşünceye karşı ek bir uyarı ve insanların büyük bir çoğunluğunun tamamen özgür olabileceği gibi düşüncelerin karşısına insanlık tarihinin bir deneyimler birikimi olarak çıkmıştır. Muhafazakârlıkta değişmeyen gelenekler, ritüeller, ahlak ve kurumlar nesilden nesile aktarılır (Crowther, 1992:108).

Bu düşünceye paralel olarak nesilden nesile aktarılan değerler, muhafazakâr düşünce de, toplumsal yapının devamını sağlamakta ve bu değerler şu anda yaşayanların değil, bir topluluk içerisinde daha önce yaşamış olanların ve yaşayacakların da değerlerini ihtiva etmektedir. Ayrıca bu değerler, toplumda hızlı sosyal değişimlerin olduğu durumlarda, içgüdüsel olarak bir farkındalığın sağlanması açısından da önemli görülmektedir.

Muhafazakârlık, kapitalist modernleşme sürecinin çözdüğü siyasal, toplumsal ve kültürel yapıların ve bu yapılara yüklenen anlamların, değerlerin yitirilmesine karşı olan bir tepkiye dayanmaktadır. Fakat bu tepki erken dönem feodal gelenekçilikteki yeni olanın mutlak reddiyle veya salt reaksiyonerlikle tanımlanamaz. Bu yönüyle muhafazakârlık, “eski ve yerleşik olanın, geleneksel ve kutsalın sürekliliğini modern koşullarda sağlamaya çalışmanın iradesi ve yeteneğine sahiptir; bu irade ve yetenekle

restorasyondan ve gelenekçilikten farklılaşarak kendini var eder” biçiminde bir düşünce olarak da görülebilmektedir (Bora, 1998:54).

Honderich’e göre ise aslında muhafazakârlık, politik ve sosyal sorunlara bir yaklaşım tarzı olarak yapılanmıştır. Muhafazakâr yaklaşım, rasyonalizme karşı deneyciliği, nedensel şüpheciliğe karşı dogmatizmi, devrime karşı var olan kurumları ve statükoyu savuna gelen bir anlayış olarak görülmüştür (1995:156).

Muhafazakârlığın iki yüzü olduğunu belirten Mollaer, birinci yüzünde ideoloji karşıtlığının yer aldığını, ikinci yüzünde ise eşitlikçi ideolojilere karşı bir ideolojik durumun karşımıza çıktığını belirtmektedir. Bu bağlamda Mollaer, muhafazakârlığı şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

Muhafazakarlığın bir yüzü, rasyonalizmin aşırılıklarına karşı ılımlı bir yol tutulmasını, sivil toplumun kendiliğinden değişiminin arzettiği erdemleri, topluma müdahale fikrinin reddedilmesini, insanların jakoben bir siyasal yönetimin buyruğu altında araçsallaştırılmamasını ve tek biçimci siyasal tasavvurlara karşı farklılığın öne çıkarılmasını içerir. Diğer yüzü ise, zikredilen ılımlı yolun, toplumsal unsurların işlevsel karşılıklı bağımlılığını varsayan, toplumu bir organizma olarak anlayan ve toplumsal denge ve hiyerarşileri önemseyen bir anlayışı gösterdiğini; sivil toplumun erdemleri teziyle topluma müdahale edilmemesi çağrısının hiyerarşilerin yapısını bozabilecek bir toplumsal düzenlemeye karşı tepkiyi içerdiğini; farklılık vurgusunun da eşitliksizci bir toplumsal sistemle telif edildiğini anlatır (2009:16).

Böylece muhafazakârlık tam anlamıyla bir pragmatizm veya fırsatçılık değildir. Muhafazakârlık temelde insan doğasına, insanın içinde bulunduğu topluma ve o toplumun kendine özgü olan siyasal değerlerinin önemine vurgu yapar ve böylece vurgu yaptığı değerler üzerinden kendine has birtakım siyasal anlayışlar yapılandırır (Heywood, 2007:89).

Bu şekilde birçok değişik bakış açısına göre temellendirilmeye çalışılan muhafazakârlık, Gencer’ e göre de;

Semantik olarak bakıldığında muhafazakârlık, devrimden korunma tavrını akla getirmektedir ki bu, özünde izafi, psikolojik bir tavır olarak belirmektedir. Psikolojik, çünkü insanda besleyip büyüttüğü bir şeyi doğal olarak yıkımdan koruma güdüsü vardır. Korunan şey ise, otantik gelenek olduğu gibi, zamanla süreklilik kazanan bir sözde-gelenek de olabilir; modernizm de zaman içinde muhafazakârlık şeklinde psikolojik bir tavra dönüşebilir, kendine özgü bir muhafazakârlık üretebilir. Nitekim modern dünya görüşünün dayandığı ana politik ideoloji olan liberalizm ile muhafazakârlık arasındaki sınırların zaman zaman oldukça bulanması aslında bunun göstergesidir. Dolayısıyla özsel, işlevsel bir tanım için, bizzat koruma tavrından çok

korumanın içeriği, korumaya değer şeyin mahiyetinin tasrihi önem kazanmaktadır (2006:155).

Değişim, Oakeshott'a göre her zaman planlanandan daha kapsamlı olmaktadır. Planlanan toplumsal değişimde, değişimin kapsamı ve sınırları tahmin edilemez. Bu tahmin zorluğu, yenilik konusunda daima planlanandan daha fazla değişimi zorunlu kılmaktadır. Bu bağlamda yapılan değişim veya yenilikle birlikte kazançların olduğu gibi büyük miktarlarda zararlar da söz konusu olabilmektedir. Diğer taraftan elde edilebilecek olan kazançların insanlar arasında eşit bölünemeyeceği konusu da kesinlik arz etmektedir (2004:59).

Vincent, (2006:95-98) bu görüşler çerçevesinde muhafazakârlığın incelemesinde genel olarak üç yaklaşımdan bahsetmektedir. Bunlardan ilki; tarihsel ulus-devlet yaklaşımı, ikincisi; kronolojik yaklaşım ve üçüncüsü ise kavramsal yaklaşımdır. Bu yaklaşımlara eleştirel olarak bakan Vincent, tarihsel ulus-devlet yaklaşımının, muhafazakârlığı yalnızca, ulus devletin ortaya çıktığı özel tarihsel ve kültürel şartlara göre sınıflandırılabilirliğini ileri sürmektedir. İkinci yaklaşım ise muhafazakârları kronolojik dönemlere göre sınıflandırmaktadır. Son yaklaşım ise kavramsal sınıflandırma üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede son yaklaşımda kavramsal tavrı benimseyen iki genel konum bulunmaktadır. Bunlardan ilki, saf bir muhafazakârlık doktrininin mevcut olduğunu ileri sürmektedir. Bu bağlamda farklı felsefi kökleri olsa bile, birden çok muhafazakârlık yoktur ve bu nedenle, muhafazakârlık türlerini sınıflandırmaya çalışmak gereksizdir. Kavramsal yaklaşımın ikinci görüşüne göre ise, farklı muhafazakârlık ekolleri bulunmaktadır. Bunun nedeni ise fikirler ve değerler üzerinde şekli bir uzlaşmanın bulunamayacağıdır. Fikirler ve değerler üzerinde şekli bir uzlaşma bulunmadığı durumda fikirlerin yorumlanma biçimi çok farklı sonuçlar doğurabilir.

Muhafazakâr düşüncede belirli bir gelenek, inanç sistemi, vb. savunmaktan ziyade, farklı dönemlerde farklı şeylere geleneksellik, tarihsellik ve dinsel atfetme eğilimi de önemli bir durumdur. Bu nedenle genel olarak muhafazakârlık, bireye karşı cemaati, kültürü, geleneği, devleti, haklara karşı ödevleri, toplumsal sözleşmeye karşı örfü ve mutabakatı savunması ile liberal sisteme karşı bir konum sergilese de özellikle son zamanlarda, bazen cemaatçi, bazen bireyci, bazen devlete karşı bazen devletçi, bazen kişisel inisiyatifçi bazen dayanışmacı tavır takındığı da görülmektedir (Mert, 1997:58).

Günümüzde muhafazakârları açık bir biçimde ayırmamayı sağlayan temel unsurlar, muhafazakârların çoğunun katıldığı, insanın doğasını ve yaşam için gerekli yeteneklerinin toplum içinde ele alarak değerlendiren öğretiler bütünüdür. Muhafazakârlığın bu öğretileri; insan doğasının zayıflığı ve kötülüğü, sıradan insanın sorunlarını çözmesinde akli kullanabilme yeteneğinden yoksunluğu, toplumsal eylemin değişimci, devrimci biçimlerinin yararsızlığı, hatta zararlılığı, demokrasinin olanaksız olması dolayısıyla bunun için güçlü bir idarecinin ya da bir tür elitizmin yani azınlık yönetiminin gerekliliğini vurgulamıştır. Bu anlayış, ayrıca bireyciliğin, düşüncelerle ve kurumlarla oynama özgürlüğünün faşizme ya da totaliterliğin bir başka türüne yol açabileceği tehlikesi üzerinde duran ilkeler olarak belirtilebilir (Burns, 1984:333).

Muhafazakârlığı salt bir ideoloji olarak algılamayıp onu bir düşünce üslubu veya düşünce stili olarak betimleyen Mannheim'a göre muhafazakârlık, rasyonelleşmiş gelenekçiliktir (Mannheim'den aktaran Bora, 1998:54-57). Mannheim, her ne kadar muhafazakârlığı ideoloji olarak değerlendirmese de değerlendirmesindeki düşünce stili veya düşünce üslubu açıklaması muhafazakârlığın ideoloji olup olmaması yönündeki tartışmaları sonlandırmamış, çoğu düşünür muhafazakârlığı bir ideoloji olarak tanımlamıştır.

Muhafazakârlık bir ideoloji olarak değerlendirildiğinde, siyasal açıdan sağ ideolojiler sınıfına sokulmakla birlikte genelde muhafazakârlığın ideolojilere sıcak bakmadığı görülmektedir. Muhafazakârlığın bu ikilemine göre, ideolojiler gerçeği her zaman bir yönü ile görmektedir. Onlara göre, toplumsal gerçeklik hiçbir ideolojinin tekelinde olamayacak kadar büyük ve karmaşıktır (Safi, 2007:35).

Siyasal düşünce muhafazakarlığı Çaha'ya göre, entelektüel bir hareket olarak aydınlanmaya karşı bir reaksiyon, sosyolojik olarak sanayileşme ile ortaya çıkan toplumsal sorunların çözümü için tarih ve geleneklere referans, siyasal proje olarak Fransız İhtilal'inin merkezinde yer alan yeni toplum düzeni meydana getirme iddiasında bulunan devrimci ideolojilere karşı gelişmiş kapsamlı ve sistematik bir siyasi ideolojiyle ifade edilmektedir (2001:98).

Çiğdem ise muhafazakarlığı, politika karşıtlığı değil, politika karşıtlığının politikası olarak tanımlamaktadır (1997:33). Bu bağlamda muhafazakârlık ideolojisi reddetmesi noktasında ideolojiyi reddetme ideolojisi olarak da değerlendirilebilmektedir.

Muhafazakârlığın bir ideoloji olduğunu belirtenlerin yanında muhafazakârlığın bir ideoloji olmadığını savunanlar da bulunmaktadır. Kirk, muhafazakârlığın ne bir din, nede ideoloji olduğunu belirtmektedir. Ona göre muhafazakâr bir model bulunmamakta ve muhafazakârlığın kendisinin ideolojiyi reddettiğini belirtmektedir. Kirk'e göre "muhafazakârlık, bir zihin durumu, bir karakter tipi ve sivil toplumsal düzene bir bakış şeklidir". Buradan hareketle muhafazakârlık tavrı, ideolojik kurallar manzumesi değil, hisler/sevgiler manzumesidir. Diğer bir deyişle muhafazakâr fikirlerin, kendilerini ifade etmedeki çeşitliliği, onun sabit bir ideoloji olmadığını göstermektedir (2008:243-244).

Rasyonalist tarihçilerin muhafazakârlığı yanlış kullandıklarını iddia eden Kirk, bu yanlış kullanımları dört başlık altında toplamıştır. Öncelikle muhafazakârlık, doğası bakımından mistik ve ideolojik değildir. İdeolojik olmayan muhafazakârlık, mevcut düzene moral değerler yüklemeyi amaç edinmiştir. İkinci olarak muhafazakârlığın teorik temelden yoksun olduğu inancı tamamen yanlıştır. Muhafazakâr düşüncede entelektüel temellerini Burke'ün oluşturduğu büyük bir gelenek bulunmaktadır. Üçüncü olarak muhafazakâr deneycilik, toplumsal düzenin sürekliliği açısından geçmiş deneyimlerden istifade ederek mevcut olanın devamlılığını sağlamayı amaçlar. Son olarak muhafazakârlık, toplum mühendisliği olarak deneyi reddetmede ve yerine ihtiyatlılığı ve ılımlılığını koymakta ve böylece durumsal bir tavır almaktadır (Kirk'ten aktaran Akkaş, 2004:44).

Genel anlamda muhafazakârlığın bir ideoloji olup olmaması noktasında belirilmiş ortak bir kanaat bulunmamaktadır. Muhafazakârlığın bir ideoloji olduğunu savunanlar, onun beslendiği fikri zeminin kuvvetli temellere dayandığını ve bu bağlamda diğer ideolojilerden düşünsel temelde daha alt seviyede olmadığını belirtmektedirler. Muhafazakârlığın bir ideoloji olmadığını belirtenler ise onun diğer ideolojilere kolaylıkla eklenebilen bir yapıya sahip olduğunu, muhafazakârlığın bir tavır alış biçimi olduğunu ve bu bağlamda bir ideoloji olarak nitelendirilemeyeceğini dile getirmektedirler.

1.1.2. Muhafazakârlığın Ortaya Çıkış Sebepleri

Muhafazakârlık ilk olarak Platon ve Romalı Stoacılar ile Grek ve Roma düşüncesinde görülmektedir. Auerbach, muhafazakârlık hakkında çalışmanın Platon'un "Republic (Devlet)" eseri ile başladığını dile getirmektedir. Muhafazakârlığın ikinci başlangıcını ise ortaçağa dayandıranlar da bulunmaktadır. Nisbet, muhafazakâr hareketi, ortaçağın yeniden ele geçirilmesi sloganı içine yerleştirmektedir. Ona göre Burke aslında feodal toplumun lokal cemaatlerini ve lonca yapılarını canlandırmaya çalışmakta, ortaçağ doğal hukukunu yüceltmekteydi (Nisbet'ten aktaran Vincent, 2006:91).

Bu süreçte Burke'ün ortaçağ doğal hukukunu yüceltmesi ve ortaçağ kurumlarının şiddetli savunusunun ardında çağında yaşadığı hızlı toplumsal değişmelerin etkisi göz ardı edilemez. Burke'ün özellikle Fransız devrimine karşı olan tutumu sözü edilen savunmanın şiddetini arttırmıştır.

İster bir ideoloji olarak değerlendirilsin, ister bir tavır olarak değerlendirilsin muhafazakârlık, siyaset bilimi literatürüne modern anlamda Fransız Devriminden sonra girmiştir. Diğer düşünüş biçimleri veya ideolojilerde olduğu gibi muhafazakâr düşüncenin de Fransız Devrimi öncesi eski Yunan ve Roma'ya dayandırılması mümkündür. Fakat muhafazakâr düşüncenin şekillenmesinde, bir tavır veya ideoloji olarak ortaya çıkmasında milat olarak kabul görülebilecek olan düşünceler, Fransız ihtilali ve bu ihtilale karşı Edmund Burke'ün eleştirileri ile şekillenmiştir.

Fransız Devrimi, ilk olarak Mayıs 1789'da devletin iflasını duyurmasıyla başlamıştır. İlerleyen olaylar silsilesinde ayrıcalıklı sınıf ile avam arasında bir iktidar mücadelesi başlamış ve bu mücadeleden orta sınıfın temsilcileri olan burjuvazi galip çıkmıştır. Yeni atanan millet meclisi, köklü bir yeniden yapılanma süreci başlatmıştır (Von Aster, 2004: 55-56).

Yukarıdaki ortam içerisinde insan hakları bildirgesinin ilanı ve feodal ayrıcalıkların ortadan kaldırılmasına yönelik anayasal tartışmalarla gerginleşmiştir. Bu süreç 24 Temmuz 1789 yılında Paris halkının despotizmin sembolü olarak gördüğü Bastille kalesine saldırmasıyla ve 6 Ekim 1789 tarihinde Kraliyet ailesinin Versailles sarayından çıkarılmasıyla devam etmiştir (Parkin, 2006;156).

Bu gelişmelerin o zamanın Avrupa kamuoyunda büyük yankılar uyandırması elbette ki kaçınılmaz olmuştur. Bu yankılar büyük oranda devrimi destekler nitelikte iken, devrime karşıtı tepkilerde gösterilmiştir. Devrim karşıtı tepkilerin en önemli sözcülüğünü Burke 1790'da yazdığı "Reflections" eseriyle dile getirmiştir.

Muhafazakârlığın doğuşuna yol açan faktörlerin incelenmesi aynı zamanda Fransız İhtilaline yol açan faktörlerin incelenmesini de içermektedir¹. Bu bağlamda genel olarak muhafazakârlığın doğuşuna yol açan faktörleri dile getirmek gerekirse, öncelikle Aydınlanma düşüncesinin merkezindeki rasyonalist ve kurgucu aklı birinci planda değerlendirmemiz gerekmektedir.

Bu bağlamda diğer taraftan sanayi devrimi sonucunda ortaya çıkan yeni toplumsal ilişki biçimleri ve bu ilişki biçimlerine duyulan tepkiler ve Fransız devrimiyle birlikte siyaset alanına giren devrimci veya sosyalist ütopyik hareketler, muhafazakârlık denilen reaksiyoner durumu vücuda getirmiştir (Safi, 2007:39).

Muhafazakârlığın sosyal bir düşünce olarak ortaya çıkışında birincil dereceden sorumlu olarak gösterilen Fransız Devrimi, aynı şekilde insan düşüncesinin rasyonel bir ürünü olan Komünizm ve Nazi devriminin de ortaya çıkmasında birincil dereceden sorumlu olarak gösterilmektedir (Nisbet, 1968:76).

Nazi devrimi ve komünist devrim Nisbet'in değimi ile kaynağını Fransız Devriminden alan rasyonelliğin son noktası olarak görülen bir güç patlaması özelliğiyle tüm eski kurumsal yapıları yıkma eğilimi gösterirken muhafazakârlık, bu tür dengesiz güç kullanımından veya salt rasyonellikten kaynaklanabilecek aşırılıkların olabileceğini daha Fransız Devriminin başlarında sezmiştir. Muhafazakârlık bu süreçte, rasyonel akla güvenilmemesine ve eski sahip olunan toplumsal kurumların, değerlerin korunmasına vurgu yapmıştır.

Fransız Devriminin meydana gelmesinde birçok akımın birlikte hareket ettiğini belirten Windham'a göre bu devirde yaygın anormallikler ciddi haksızlıklar, derin bölünmeler bulunmaktadır. Toplumsal sorunların çözümünde mevcut bulunan mutlak monarşi yönetimi yetersiz kalmıştır. Bu durumda ortaya çıkan Fransız devrimi, tarihçilerin ve

---

¹ Bu konuda geniş bilgi için, Ernest Von Aster'in, *Fransız İhtilâli'nin Siyasi ve Sosyal Fikirleri*, Yayına Hazırlayan: Şennur Şenel, Phoenix Yayınları, Ankara, 2004. adlı esere bakılabilir.

kendi savunucularının aydınlanma dediği büyük bir dini ve ahlaki düşünce hareketinin ürünü olarak nitelendirilmektedir. Bu hareketin hedefi, insanı bugüne kadarki konumunun dışına çıkartıp yeni bir konuma yerleştirmek olmuştur. Bu yeni konum; bilginin ve pratik yaşamın bütün cephelerinde verdiği mücadele, insanın hür iradesi, insanın henüz kazanılmamış ergin olma durumuna erişmesi, kendi tarihsel yazgısının hakimi olması, dünyevi refah devrini başlatması amacıyla geleneksel dinin, ahlakın ve toplumsal yaşamın alçaltıcı baskıları olarak değerlendirilen şeylerden akıl yoluyla özgürleşmesini içermektedir. İnsanın yerleştirildiği bu yeni konum Avrupa'nın o zamana kadar sahip olduğu bütün gelenek, değerler ve mevcut kurulu düzen için oldukça radikal ve tahrip edici şeyler içermektedir (Parkin, 2006:157). Fransız devrimi ve aydınlanma hareketi bu yapıyla yeni oluşumlar meydana getirmesi bakımından yapıcı olduğu kadar yıkıcı bir özellik te taşımaktadır.

Aydınlanma bütün Avrupa'yı kapsayan bir entelektüel oluşum olarak değerlendirildiğinde, olayların ve nesnelere olduğundan daha iyi olabileceğine yönelik bir iyimserlik ortaya çıkarmış, akla ve düşüncenin önceliğine yönelik bir entelektüalizm meydana getirmiştir. Bu da toplumsal, insani olaylara duyarlılık, metafizik düşüncenin zayıflamasına neden olarak, otoriter kurumlar duyulan saygı bağlamında tüm toplumlarda benzer özellikler taşımıştır (Çiğdem, 2006:14-15).

Bazı yazarlara göre ise, Aydınlanmayla birlikte din etkisizleştirilerek, toplumların sahip oldukları kültürel değerlerden sadece biri haline getirilmiştir. Öte yandan dine duyulan saygı devam etse de dinin ruhsal nesnellüğün tek zemini olması özelliği yok edilmiş ve böylece vahinin mutlaklığı düşüncesi ortadan kaldırılmıştır (Horkheimer, 2005:65)

Aydınlanma'nın doğurduğu rasyonalist fikirler muhafazakârların yanıt vereceği iddiaların büyük bir çoğunluğunu oluşturmaktadır (Nisbet, 1997:100). Bu çerçevede Rossiter, muhafazakarlığın ortaya çıkışını aydınlanmanın yıkıcı özelliğini dikkate alarak, "muhafazakârlık başlangıçta mevcut olan bütün bir sistemi akıl yoluyla yıkmak ve yeniden akıl yoluyla kurmak isteyenlere karşı savaşmak için ortaya çıkmış" (1982:50) bir olgu olarak değerlendirmektedir.

Genel anlamda muhafazakârlık Yılmaz'a göre "tepkiye dayalı negatif bir doktrin olarak ortaya çıkmıştır" (2003:94). Yılmaz, aslında muhafazakârlığın neye karşı olduğunun

belli olmadığını belirlemektedir. Fakat muhafazakârlık genel olarak değerlendirildiğinde Aydınlanmanın getirdiği yıkıcı unsurlara karşı olduğu ve eski kurumsal yapılara ve toplumsal ilişki biçimlerine taraf olduğu açıkça görülmektedir.

Fransız Devriminden sonra meydana gelen toplumsal dalgalanmaların, beklenildiği üzere bireysel özgürlüğü ve ideal toplumu getirmediğini, bunun yerine devletin topluma doğru daha fazla yayılmasına neden olduğunu belirten Nisbet'e göre bu yayılma, bireyin geleneksel toplumlardaki ezilmişliğinden daha fazla ezilmesine, özgürlüğünün daha fazla kısıtlanmasına neden olmuştur. Bu süreç muhafazakâr duyarlılığın zaman içerisinde daha fazla artmasına ve devamlılığının sağlanmasına yardımcı olmuştur (Özipek ve Bülbül: 2007:6).

Fransa, tarihe ve geleneğe saygılı, tedrici bir değişim yerine devrimci kopuşu benimsemiştir. Bu değişim esnasında kullandığı, rasyonalizm ve bir toplumu sıfırdan kurgulamanın rasyonel-modern siyasi bilgisidir. Devrimciler, teorik ve spekülâtif önermeleriyle akli ve kitabi bilgilere göre toplumu dönüştürmenin yollarını aramakta ve bu biçimde toplumu dönüştürmeye çalışmaktadırlar. Burke, bu tutumu aşırılık olarak nitelemektedir. Burke'e göre, devrimci teorisyenlerin iddia ettikleri hakların hepsi aşırıdır ve metafizikçe haklı oldukları oranda, ahlâken ve politik olarak bir o kadar sahtedir (Burke'den aktaran Mollaer, 2004:165).

Genel olarak modern muhafazakârlık, felsefî açıdan değerlendirildiğinde, Endüstri ve Fransız devrimlerinin bir ürünüdür. Bu devrimlerle amaçlanmayan bir sonuç olan muhafazakârlık, çağın liderlerinin çoğu tarafından eleştirilmiştir. Bu iki devrimin saldırdığı değerler, devrim karşıtı olan Burke, Bonald, Haller ve Coleridge gibi düşünürler tarafından savunulmuştur (Nisbet, 1966:11).

Bu devrim karşıtı düşünürlerin eleştirileri, devrimin getirdiği katliam, işkence ve idamlarla başlamış ve jakobenlerin devrim sırasında yaptıkları devlet terörü ve cemaatleri özgürlük adına ortadan kaldıran uygulamaları ve devrimin toplumsal, siyasal ve dini yaşam üzerinde yol açtığı değişmelerle devam etmiştir (Türe, 2005:42).

Devrim karşıtı eleştiriler genel olarak muhafazakâr düşüncenin doğuşuna ve biçimlenmesine neden olmuştur. Muhafazakâr düşüncenin modern anlamda doğuşuna öncülük eden düşünür olarak Burke'ün görüşleri, muhafazakâr düşüncenin

anlaşılmasında anahtar bir rol üstlenmektedir. Nisbet, Comte'un sosyolojinin babası olduğunun söylenmesiyle, Burke'ün muhafazakârlığın babası olduğunun söylenmesi arasında bir fark olmadığını düşünmekte ve bu açıdan muhafazakâr düşünce içerisinde Burke'ün rolünün önemine işaret emektedir (Nisbet, 1997).

1.1.3. Edmund Burke ve Muhafazakâr Düşüncenin Biçimlenmesi

İrlanda kökenli İngiliz düşünürü olan Edmund Burke 1729'da Dublin'de doğmuştur. Annesi Katolik babası ise Protestan'dır. Burke, Anglikan Trinity Kolej'de öğrenim gördü. 1750'de Londra'da Middle Temple'de hukuk öğrenimi görmeye başladı ve bir süre sonra bu okulu bırakmıştır. Burke'ün ilk eseri 1756 yılında Tory¹ lideri Bolingbroke'un "Doğal Dinini Üstünlüğü" teorisini eleştiren, *Doğal Toplumun Haklılığı* eseridir. Bu eserinde Burke, doğal toplumu, Tanrı'nın yarattığı hiyerarşik evren yapısı içerisinde insanların bir arada olduğu bir düzen olarak betimlemektedir. Ona göre, doğa durumunda insanlar, doğanın şartlarına bağlı ve içgüdüleriyle yaşayarak uyumlu bir doğal toplum oluşturmuşlardır. Burke, doğa durumunda insanlar arasındaki karşılıklı

---

¹ Tory, İngiliz muhafazakâr partisidir. Tory'ler, (*Conservative and Unionist Party*) Muhafazakâr ve Birlikçi Parti, olarak da bilinirler, İngiltere'de merkez sağ partidir. 20. yüzyılın başlarından itibaren İşçi Partisi ile birlikte İngiltere'nin en büyük iki siyasi partisinden biri olmuşlardır. Muhafazakâr Parti 1868'de ve 1874-1880 arasında başbakanlık yapan Benjamin Disraeli tarafından yeniden örgütlendi. Disraeli 1870'te Merkezi Büro'yu kurarak parti örgütlerinin birleştirilmesini ve partinin güçlenmesini sağladı. Ayrıca uyguladığı toplumsal reformları etkili bir dış politikayla birleştirerek parti ilkelerinin ve çizgisinin yerleşmesinde önemli rol oynadı. Parti 1886'da İrlanda'ya yönetsel özerklik verilmesi planına karşı çıkan Liberallerin koruduğu Liberal Birlikçilerle işbirliğine girilerek daha da güçlendi. Sonraki 20 yıl boyunca üç yıl dışında iktidarı elinde tutan parti, gümrük politikası konusundaki anlaşmazlığın ardından 1906 seçimlerinde büyük bir yenilgiye uğradı. Mayıs 1915'te katıldığı koalisyon hükümetinden 1922'de çekilerek rahat bir çoğunlukla iktidara gelen Muhafazakâr Parti, iki Dünya savaşı arasındaki dönemde 1924 ve 1929-1931 yılları dışında iktidarda kaldı.

II. Dünya Savaşı sırasında Winston Churchill'in savaş kabinesinde çoğunluğu Muhafazakârlar oluşturdu. Ama parti 1945 genel seçimlerinde, uzun süredir ülkenin ikinci büyük partisi durumundaki İşçi Partisi karşısında ağır bir yenilgiye uğradı. 1940'ların sonunda ise toparlanarak 1951'de yeniden iktidara geldi. 1955 ve 1959 seçimlerinde artan bir çoğunluk elde etti. 1964'ten sonra iktidar İşçi Partisi'yle Muhafazakârlar arasında el değiştirdi. 1975'te Margaret Thatcher sağ kanadın desteğiyle partinin liderliğine seçildi. Böylece büyük İngiliz partilerinin birinde ilk kez bir kadın parti önderliğini üstlendi. Thatcher daha sonra Mayıs 1979 seçimlerini de kazanarak Avrupa'nın seçimle gelen ilk kadın başbakanı oldu. Muhafazakârlar 1983 seçimlerinde Parlamento'da büyük çoğunluk sağladı. Muhalefet oylarının İşçi Partisi ile Sosyal Demokrat-Liberal ittifak arasında bölünmesi ve Thatcher'ın Falkland Savaşı'nda elde ettiği başarı bu sonucu hazırlayan en önemli etkenlerdi. Parti 11 Haziran 1987'de yapılan seçimde 311 sandalye elde ederek parlamentoda çoğunluğunu korudu. Muhafazakâr Parti'nin ard arda üç seçim kazanmasına rağmen, Thatcher, parti içindeki desteğinin azalması üzerine Kasım 1990'da liderlikten çekildi, yerine John Major seçildi. Muhafazakâr Parti John Major'ın liderliğinde girdiği 1992 genel seçimlerinden de iktidar olarak çıktı. John Major'dan sonra partinin başkanlığına sırasıyla William Jefferson Hague, George Iain Duncan Smith, Michael Howard, David William Donald Cameron geçmiştir. (<http://www.conservatives.com/>, <http://www.robinsonlibrary.com/political/europe/britain/parties/conservative.htm>)

duygu ve düşüncelerle oluşturulan bağın, insanlar tarafından ailelere ve yasa ile ailelerin oluşturduğu politik bir yapıya dönüştüğünü belirtmektedir (Akkaş, 2004:142-143).

Burke, 1769 ve 1770 yıllarında iki büyük siyasal eserini yayınlamıştır. Bunlardan ilki *Ulusun Şimdiki Durumuna İlişkin Gözlemler* ve ikincisi ise *Şimdiki Hoşnutsuzlukların Nedenleri Üzerine Düşünceler*'dir. Burke, 1774 yılında Bristol milletvekili olmuş ve Britanya ile ayaklanan Amerikan kolonilerinin ilişkilerini geliştirmek ve açılan yaraları sarmak için bir dizi konferanslar vererek çalışmalarda bulunmuştur. Burke bir Britanya kolonisi olan Hindistan'la ilgili çalışmalarda da bulundu ve 1787-1795 yılları arası Hindistan sorunlarına yöneldi. Burke yaşamının son sekiz yılında en ünlü yapıtı *Fransız Devrimi Üzerine Düşünceler* (Reflections on the Revolution in France) adlı yapıtını yayınladığı 1790'dan 1797'deki ölümüne kadar şiddetli bir şekilde Fransız Devrimi'ne ve Devrim fikirlerinin etkisine karşı yazılar yayınladı (Monk, 2004:328-329).

Burke'ün düşüncesinin biçimlenmesinde birçok düşünürün etkisi olmuştur. Burke'ün etkilendiği düşünürlerin başında Butler gelmektedir. Butler'e göre, insan doğası tek başına algılanamamaktadır. İnsan doğasını yönlendiren ve koruyan bilinçtir. Bilinç Tanrı'nın iradesinin bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bireyler ancak Tanrı'ya tabi olmakla doyum ve mutluluğa ulaşabileceklerdir (Akkaş, 2004:152-153).

Burke'ün düşüncesine etkisi olan diğer bir düşünür ise Hutcheson'dur. Ona göre devlet, insanın mutluluğu için var olmuştur ve insanların mutluluğu ise toplumsal yapının sağlığının teminatıdır (Akkaş, 2004:153). Burke düşüncesindeki faydacı esintilerde nispeten Hutcheson'un görüşlerinin önemli bir rolü olduğunu belirtebiliriz.

İngiliz düşüncesinin önemli kişiliği Hume'un şüpheli politik felsefesi dışında kalan, topluma yönelik açıklamaları Burke'ü etkilemiştir. Hume, politik toplumun varlık nedenini iktidara itaat olarak görür. Ona göre yazılı olmayan bir sözleşmeye dayanan iktidarın kökeni, gönüllü ve haklılaştırmaya dayanan bir barış ve düzeni ortaya çıkarmaktadır. Hume'a göre toplum sözleşmesi sadece tarihsel olarak devletin kökenini açıklamakla kalmaz, politik itaatin gerekliliğini de ortaya koyar (Deleule, 2003:406-408).

Bu bağlamda Hume ve Burke'ü toplum sözleşmesi hususunda Rousseau'dan ayıran özellik, sözleşmenin tarihin başlangıcında bir kere yapılması ve bu sözleşmenin sadece

hayatta olanlarla değil, atalar ve torunlarla da yapılmış olması ve dolayısıyla toplumsal yapının devamı hususunda Tanrısal bir yapıya sahip olmasıdır. Burke'ün sözleşmesi Tanrısal, doğal bir yapı arz ederken Rousseau'nun sözleşmesi rasyonel bir yapı arz etmektedir (Hume, 1994).

Burke'ü etkileyen diğer bir düşünür ise Tucker'dır. Tucker'a göre özgürlük, öznel olduğu için her yerde aynı derecede bulunması mümkün değildir. İnsanoğlu yaratılış itibarıyla eşit değildir. Bu bakımdan mükemmel bir eşitlik veya yönetimin oluşturulması söz konusu değildir. Bu yüzden insan içinde bulunduğu sosyal yapıda şekillenmektedir. Bu bağlamda birey iktidara ve toplumda tarihe göre şekillenmektedir. Bu noktada Tucker ve Burke'ün benzerliği ortaya çıkmaktadır (Akkaş, 2004:155).

Ekonomi düşüncesi itibarıyla Burke'ü etkileyen en önemli düşünür ise Smith'dir. Smith, insanlığın bağlı olduğu doğa yasasının Tanrı tarafından verildiğine inanmaktadır (Locke, 1997:289-290). Ona göre insan, duyularına hoş gelen şeyleri iyi, acı veren şeyleri ise kötü olarak addetmektedir. Tanrı, pazar mekanizmasını insanoğlunun iyi olan değerleri üzerine kurgulamıştır. Smith, devleti de savunma, adalet ve kamu hizmeti ile sınırlamaktadır. Smith, devleti arz talep ilişkileri ile emeğin değerinin belirlenmesinden uzak tutmak isteyerek bunların serbest piyasa içerisinde biçimlenmesini ve böylece doğal olarak şekillenmesi gerektiğini düşünerek liberal bir yapıyı savunmaktadır (Miller, 1995:312-314). Burke, bu ekonomik düzeni kabul ederek devletin ancak ekonomik kriz dönemlerinde piyasaya müdahale etmesinin gerekli olabileceğini belirtmektedir (Akkaş, 2004:156).

Bu bağlamda Burke, devletin insanlara ekonomik yardımlarda bulunmasının insanları daha fazla oranda çalışmaktan uzaklaştıracağını belirterek ekonomik yardımların devletin değil hayır kurumlarının işi olduğunu dile getirerek insanların çalışmaya teşvik edilmelisi gerektiğini de vurgulamaktadır (Nisbet, 2007:118).

Burke'ün aydınlanma eleştirisinin temelinde, Tanrı tarafından bahşedilen toplumsal düzenin, toplumun ruhunun tahrip edildiği yatmaktadır. İnsanlar Tanrı tarafından oluşturulan mükemmel bir yaşamı kolayca tahrip edebilmekte fakat tahrip edilen bu yaşamın yerine daha iyisini değil çok daha kötüsünü getirmektedirler (McClelland, 1996:413).

İngiliz ve Amerikan devrimleri, insan hakları, parlamenter sistem, siyasal değerleri güvence altına alan kısmi düzenlemeler içermesi açısından Burke'e göre, toplumsal düzeni ve gelenekleri köklü biçimde sarsan devrimler değildirler. Bu devrimlerin aksine Fransız Devrimi, Fransız toplumunun tüm tarihsel, toplumsal ve kültürel değerlerini alt üst etmiştir. Bu yapılırken de terör bir araç olarak kullanılmıştır. Robespierre, "hükümet etmenin yolu terördür" demiştir. Burke, Fransız Devriminin toplumsal düzeni sarsmış olduğu için anarşi ve teröre neden olacağını iddia etmiş ve bu iddiası da nispeten gerçekleşmiştir. Fransa devrimden sonra yaklaşık yüz elli yıl boyunca Avrupa'nın en karışık ve istikrarsız ülkesi haline gelmiştir (Çaha, 2008:141).

Fransız İhtilalini kökü derinlere inen tarihi bir çatışma veya güçlerin sonucu olarak görmeyen Burke, devrimi filozofların radikal ateizmle harekete geçirilmiş yanlış düşüncelerinin ve fırsatçı iktidar hırsıyla sevk edilen siyasetçilerin, kötücül ihtiraslarının sonucu olarak görür. Öte yandan Burke'e göre ihtilal Fransızların iç işi olarak da değerlendirilmemelidir. Çünkü Fransa'da meydana gelen bu ihtilal, diğer Avrupa ülkelerini de etkileyecek bir fikri netice verecektir. Burke'e göre, Fransız İhtilali ve neticesinde meydana çıkan durum, Avrupa'nın ortasında gözler önünde durduğu sürece Avrupa'da hiçbir monarşi kendini güvende hissetmeyecektir, hissetmemelidir. Burke genel olarak Fransız İhtilalinde, çoğunluğun tiranlığını görmüştür ve bunun "çoğaltılmış bir tiranlıktan" farklı bir şey olmadığını belirtmiştir (Ebenstein, 2003:267).

Fransız Devrimini tarihteki diğer bütün siyasal devrimlerden ayrı tutan Burke'e göre, diğer devrimler, tek bir ulusu hedef alırken Fransız Devrimi bütün insanlığı hedef almaktadır. Ona göre, Fransız Devriminin evrensel amacı, sadece Fransız halkını değil, zamanla her yerdeki bütün halkları, geçmişinden dolayısıyla geleneklerinden koparmaktır (Nisbet, 1997:96).

Ayrıca Burke'e göre, Devrim, insanoğlunu etkin bir şekilde asosyal hale getirmiş ve toplumu ayakta tutan geleneksel, sosyal bağları yıkarak toplumu param parça etmiştir. Burke, Devrim'i, "kendisine bağlı olan toplumun bağlarını koparmak ve onu asosyal, gayri medeni, kopuk bir temel unsurlar kaosuna sürüklemek" olarak nitelendirmektedir (Nisbet, 2007:103).

Burke'ün Fransız Devrimine karşı İngiliz monarşini ve toplumsal yapısını destekleyen düşünceleri, birkaç başlık altında derlenebilir. Öncelikle Burke, toplumun bir makine olmadığını, canlı bir organizma olduğunu belirtmektedir. O, düşünme, ağır başlılık ve ılımlılığı sağgörü olarak nitelemekte ve insanların sağgörlü olması gerektiğini belirtmekte, gerek geriye gerekse ileriye doğru uzanan uzak görüşün gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Burke bu düşüncelerinde, çoğunluk yönetimini ve halkın iradesini tümüyle reddetmektedir. Ona göre bugünkü çoğunluğun, ölmüş olanların eserlerini bozmaya ve doğmamış olanların geleceklerini köreltmeye hakkı yoktur. Bu bağlamda toplum bir kişiler topluluğu değil, bir aile olarak değerlendirilmeli ve ailede de yaşlı ve gencin yanı sıra, atalar ve doğacak çocukların da bulunduğu gözden kaçırılmamalıdır. Burke'e göre atalarımızın akılları, kolaylıkla bir yana atılmamalı, onların meydana getirdiği kurumların işlevselliği göz önünde bulundurularak muhafaza edilmelidir. Burke, her alanda dengeyi ilke olarak benimsemektedir. Ona göre hükümet, monarşi, Aristokrasi, Kilise ve Avam arasında bir denge sağlamalıdır. Bu dengede monarşiye güç verilecek, fakat dengelilik ve sürekliliği temsil eden aristokrasi bunu frenleyecektir. Avam ise yetişkin yaşta, kültürlü ve yeterli bir servete sahip insanları, yani halkın azınlığını temsil edecektir (Burke'den aktaran Parkinson, 1984:111).

1.1.4. Muhafazakârlıkta Temel Kavramlar

Muhafazakârlığın kavramsal ve tarihsel olarak temellendirilmesinde belli başlı kavramlar üzerinde durulmaktadır. Muhafazakârlığın göstergeleri bu kavramlar etrafında değerlendirilmektedir. Muhafazakârlığın bu temel kavramlar çerçevesinde değerlendirilmesi, bir ideoloji olarak ele alınmasını kolaylaştıran özelliklerinin ortaya konulması açısından da önem arz etmektedir.

1.1.4.1. Önyargı ve Akıl

Aydınlanma ile birlikte artık mutlak olanın bilgisinin insan zihninden geldiği kabul edilmiş, "Platon'daki gibi bir hatırlamadan veya Kilise'nin temsil ettiği, vahiy aracılığıyla edinilecek bireysel insanı aşan üstün bir gerçeklikten" mutlak olanın bilgisinin geldiği düşüncesi terk edilmiştir. Aydınlanmanın bu düşünce biçimi, muhafazakârlığın aydınlanmaya akıl ve bilgi anlayışı alanında muhalif olarak biçimleneceği bir mecrayı geliştirmiş oldu. Aydınlanma rasyonalizmine karşı olarak

muhafazakarlar, aydınlanma rasyonalizminden türeyen evren tasarıları ve siyasal ideolojilere karşı çıkmışlardır (Özipek, 2004:29-30).

Muhafazakârların Aydınlanma eleştirisinin temelinde “önyargı” ve “akıl” kavramları yer almaktadır. Aydınlanma döneminde akıl, “dinsel doğru” kavramından daha insancıl bir görünüm sergilemekteydi. Fakat akıl, insan üstü değerlerle ilişkilendirilmediği için daha zayıf, güçlü ve egemen çevrelerde daha kolay bir şekilde çekip çevrilebilen, çeşitli durumlara daha kolay uydurulabilen bir kavram olarak, aydınlanmanın başlangıcından beri akıl dışı olana yenilme, teslim olma tehlikelerine açık olmuştur (Horkheimer, 2005:62).

Diğer taraftan Aydınlanma aklının belirgin özelliği, insan aklına sınırsız bir güven duymasıdır. Bu güven sayesinde İnsanlar aydınlanma döneminde, beşeri hayatı kendi zihnine uygun tarzda biçimlendirme gücünde olduğuna ilişkin kesin bir güven duymuşlar (Özipek, 2004:18), bu dönemde toplumda, teknik akıl geçerli kabul edilen tek akıl biçimi haline gelmiş (Giddens, 2000a:229), deneysel olmayan bilgi, kabul edilemez duruma düşmüştür. Aydınlanmanın getirisi olan bu düşünce biçimi belli şekillerde karşı tepkisini doğurmuştur.

Muhafazakâr düşünürler, Aydınlanmanın insan aklını tüm bilgilerin önüne ve temeline koymasının karşısına gelenekten ve tarihten gelen “hikmet”i çıkarırlar. Muhafazakârlara göre Aydınlanma aklının tarihsel ve toplumsal kökleri bulunmamaktadır. Aydınlanma akli bir soyutlamadan öteye gitmemektedir. Diğer taraftan hikmet ister önyargı isterse hurafe olarak adlandırılsın, nesilden nesile aktarılan alışkanlıklardan, inançlardan duygusal bağılıklardan, kurumlaşmış pratiklerden meydana gelmektedir. Hikmet insan zihninin soyut ürünü olmamakla birlikte toplumsal hayata doğrudan ve canlı bir şekilde kök salmıştır (Güngörmez, 2003:153).

Bilginin kaynağı hususunda Burke’e başvuracak olursak; Burke’e göre bilginin kaynağı “kuru akıla değil tecrübeye dayanır”. Yaşadığımız deneyimler sayesinde evrende var olan her şey hakkında bilgi elde edilir. Bilginin kaynağı tecrübe olduğu için, farklı tecrübeler farklı bilgiler elde etmemizin tek yoludur (Burke’den aktaran Çaha, 2008:143).

Aklın iki türü hakkındaki tartışmalar Vincent'a göre, muhafazakârları iki tür hakikat düşüncesine götürmektedir. Aklın bu iki türü, "fikirler alanında var olan akıl ve mantık hakikatleridir". Gündelik yaşantımızda temel deneysel hakikatlerle ilgimiz az olabilir. Fakat pratik hakikat, yaşam içerisindeki eğilimlerimizde, kültürel kodlarımızda kısaca geleneklerdedir. Yasalar, bu hakikatler göz önüne alınarak konduğunda, toplumsal yaşamda varlıklarını, işlerliklerini sürdürebilirler (2006:112).

Toplum içerisinde "insanların en akıllısının bile, yalnızca akla dayanarak" yaşayamayacağını belirten Kirk'e göre, kendinden emin ve kibirli akıl, insanın umutları yıkılmış olarak bir yalnızlığın içinde bulunmasına neden olur. Bu yalnızlığın içerisinde akıl üstü sığınılacak her hangi bir Tanrısal tutanak ta yoktur (Burns, 1984:307).

Aklın, temelde ahlaki kaynaktan beslendiğini ve böylece insani eylemleri, insanın kendisine faydalı olacak biçimde gerçekleştireceği ve bu faydanın da devlet ile sosyal hayatın temel düzenini oluşturduğunu belirten Hume akıllı, tutkuların ve hislerden ayırmanın mümkün olmadığını dile getirmekte ve aklın, ahlak ile birlikte hareket etmesinin zorunlu olduğunu bildirmektedir. Hume'da akıl, tutkuların kölesidir. Bu nedenle Hume, aklın insanın önyargıları doğrultusunda hareket ettiğini ve dolayısıyla rasyonel bir düşüncenin olamayacağını ve netice olarak içinde yaşadığımız bu dünyanın mutlak bilgisine ulaşamayacağını belirtmektedir (Deleule, 410-411).

Hume, aydınlanma düşüncesinin getirdiği soyut düşünme yoluyla ahlakı ve toplumsal kurumları eleştirmek isteyenlere karşı toplumu savunmuştur. Toplumu düzenlemeye çalışan siyasal hareketler ister dinsel olsun, isterse de seküler, toplumsal gerçekliğin bilgisine sahip olma iddiası içerisindeki bu hareketlere Hume karşı çıkmaktadır (Özipek, 2004:44).

Muhafazakar akıl, devlet, toplum ve bireyin ortaklaşa belirlediği alanda, gerek siyasal gerekse de toplumsal ilişkilere yönelik kıstasları, davranış biçimlerini ve siyasal ya da toplumsal simgeleri, sembolleri ve dili içine alır (Çetin, 2004:96). Böylece toplumun kendi dinamik bünyesi dışarıdan kapsamlı bir değiştirmeye gerek kalmadan kendi devamlılığını sürdürebilir. Bu konuda Burke şu görüşleri ifade etmiştir:

İnsanları kendi akıllarını kullanarak yaşamaya bırakmaktan korkuyoruz; çünkü bireylerin, asırların ve milletlerin birikimlerden yararlanamayacaklarından, bilgilerinin zayıf olduğundan şüphe ediyoruz. Düşünce adamlarımızın çoğu genel

ön yargıları çürütmek yerine bilgeliklerini, onlarda saklı olan hikmeti keşfetmek için kullanıyorlar. Eğer aradıklarını bulurlarsa, akli da katarak önyargıyı sürdürmenin, önyargıları fırlatıp atmaktan ve geride çıplak akıldan başka bir şey bırakmamaktan daha faydalı olduğunu düşünürler; çünkü önyargı, haklı olarak, akla ve kalıcılığını sağlayacak bir etkilenime hareket verme dürtüsüne sahiptir. Önyargı, acil durumlarda çabucak devreye girebilir; daha önceden insan zihnini daimi bir hikmet ve erdem yoluna sokar ve insanı karar anında mütereddit, şüpheli, karışık ve çözümsüz bırakmaz (Burke'den aktaran Parkin, 2006:161).

Aydınlanma Burke'ün çizdiği çerçevede insanın geçmişten gelen birikimlerini kullanamayacağı ve bu bilgilerin zayıf olabileceği iddiasında bulunmaktadır. Burke belli bir zaman süreci neticesinde oluşan yargıların belli bir değerinin olması gerektiğini belirtirken, salt aklın bu önyargılar olmadan faydalı olamayacağını düşünmekte, aklın önyargılarla desteklenerek kullanımında pek çok sorunun daha kolay bir biçimde çözülebileceğini belirtmektedir.

Aydınlanma'nın getirdiği düşünce geleneği ile değerlendirildiğinde Gadamer¹'e göre önyargı, iki kaynaktan doğmaktadır. Bu kaynaklardan ilki, “geleneksel görüşlere güven ve kendi aklını kullanmayı reddediş; ikincisi, akıl kullanıldığında ise bunun aşırı düşüncesiz metodolojik olmayan bir biçimde yapılmasıdır”. Gadamer, nesnelere algısının anlam ve yorumdan bağımsız olmadığını belirterek “saf görme ve saf duyma”nın olmadığını belirtir. Ona göre algı, anlam içermektedir. Bu bağlamda ön yargı her türlü kanıt ve yorumlardan önceki yargı anlamında kullanılmaktadır. Bu nedenle önyargının doğrulanabilirliğinin olduğu gibi yanlışlanabilir bir özelliği de bulunmaktadır. Fakat aydınlanma başlangıçta tüm ön yargıları kaldırmakta ve Gadamer'in deyişiyle “önyargıya karşı önyargı” geliştirmiş bulunmaktadır (Warnke'dan aktaran Özipek, 2004:53-54)

Yukarıdaki anlatılanlara rağmen Burke'e göre önyargı, “bilme, anlama ve hissetme yönteminin damıtılmasıdır” (Nisbet, 2007:84). Bu damıtılmayla gelenekler ve deneyimler, topluma bir canlılık kazandırmakta ve toplum içerisinde insanlar geleceğe daha fazla ümitle bakabilmektedirler.

Aydınlanma düşünürleri insanın doğru tarzda muhakeme etmesinin önündeki engeller olarak önyargıları görmektedirler. Bu nedenle Aydınlanma düşünürleri sadece geleneğe,

---

¹ Gadamer'in “hermeneutik tecrübe” olarak nitelendirdiği ön yargı, toplumsal yaşam içerisinde sorunların kendisinde doğduğu için tüm bilimsel yöntemlerden önce gelmektedir. Her ne kadar pozitivist düşünce tarafından tenkit edilse de “şey”ler hakkındaki ön bilgiler, o “şey”lere karşı metodolojik bir yabancılaşmayı engellemektedir (Gadamer, 2002:9).

kurumlara savaş açmamış, hurafeler olarak gördükleri önyargılara da savaş açmış bulunmaktadır. Aydınlanma düşüncesinde önyargılar doğaya ve akla aykırı bir konumdadırlar ve rasyonel bir düşünme için kesinlikle yok edilmelidirler (Güngörmez, 2004:20).

Aydınlanmanın önyargılar hakkındaki bu düşüncesinin aksine muhafazakârlar önyargının, insanların sosyal hayatlarında karşılaştıkları problemlerin çözülmesinde daha işlevsel bir rolü olduğunu düşünürler (Özipek, 2004:51).

Bireylerin akıl yürütmelerine dayanmayan, geçmiş yaşantı ve temelde kültürel kodlarından gelen “alışkanlık”, “gelenek”, “önyargı” gibi kavramların insanların toplumsallaşma sürecinin bir ürünü olduğunu belirten Burke, bu yüzden sözü edilen kavramların akıl dışı olarak nitelendirilemeyeceğini düşünmektedir. Burke’e göre bu kavramlar, bir nesil’i değil nesiller boyu devam eden bir sürecin sonucu olduğu için ortak bir akılcılığın ürünüdürler (Monk, 2004:342).

Yine Burke’e göre önyargı, ne kadar uzun bir zamanın ürünüyse ve ne kadar yaygın olarak toplumda paylaşıyorsa, o ölçüde bir değere sahiptir. Önyargı hususunda Aydınlanma düşüncesinin aksine erdemli bir insan, onu peşinen reddetmek yerine ondaki çağların verdiği gizli hikmeti keşfetmeyi bilmesi gerekir. Vincent’e göre de insani eylemin temeli, “teorik akıl değil gelenek, önyargı ve alışkanlıktır”. Ona göre önyargı, insanın vahşi bir duruma düşmesini engellemekte ve böylece toplumsal yaşamın devamını sağlamaktadır (Vincent’ten aktaran Özipek, 2004:52).

İnsanlığın gelişme ve ilerlemesinde, mantıktan olduğu kadar hislerden, duygulardan ve uzun tecrübeden gelen değişik bir muhakeme tarzının da payının olduğunu belirten Nisbet’e göre, önyargıda akıldan önce gelen bir bilgelik bulunmaktadır. Toplumsal yaşam içinde önyargı, acil durumlarda başvurmak için hazır durumdadır ve bu acil durumlarda insanın kararsızlık, şüphe ve şaşkınlık durumuna düşmesinin engellenmesi adına önemli bir işleve sahiptir (2007:84).

Bu itibarla önyargının özü uygulanabilirliktir ve insanın karakterinden ayrılamaz bir parçadır. Önyargı, ataların ve bireyin deneme yanılma yoluyla pek çok defa test ederek elde ettiği ve sonrasında bir alışkanlık haline getirdiği bir içgüdü haline gelmiştir (Nisbet, 2007:87).

Muhafazakâr düşünce, Aydınlanma düşüncesinin getirdiği geleneklerin reddi ve toplumsal yaşamda her şeyin salt akılcı bir yoldan kurgulanması, düzenlenmesi fikrine karşı çıkararak, tarihsel süreçte oluşan geleneklerin, önyargıların, alışkanlıkların hülasa toplumun sahip olduğu tüm kültürel kodların savunusunu yapmaktadır.

Muhafazakâr düşünce, akla tam anlamıyla karşı olmayıp sadece insan aklının sınırlı olduğunu vurgulamakta, bu anlamda Aydınlanma düşüncesinin neredeyse reddettiği geleneklerle birlikte, Tanrısal bilgiyi yani vahiy yoluyla gelen bilgiyi, dini de savunmaktadır. Bu anlamda toplum muhafazakârlara göre, gelenek, din ve aklın birleşimi üzerine kuruludur. Muhafazakâr düşünce bu unsurlardan birinin ön plana çıkarılarak yapılacak toplum tasavvurlarının hepsine karşı mesafeli bir duruş sergilemektedir.

1.1.4.2. Otorite, İktidar ve Demokrasi Kavramları

Otorite kavramı Weber'in önemle üzerinde durduğu bir kavramdır. Ona göre üç otorite tipi mevcuttur. Bunlar geleneksel otorite, akılcı-hukuki otorite ve karizmatik otoritedir (Aron, 1994:361). Geleneksel otoritede, siyasal iktidar meşruluğunu yerleşmiş geleneklerden alır. İktidar sahipleri ellerindeki yetkileri geleneklere uygun olarak kullanırlar ve yetkileri yine gelenekler tarafından sınırlandırılmıştır. Akılcı-hukuki otoritede, siyasal iktidarı elinde bulunduranlar, güçlerini rasyonel ve herkes için bağlayıcı nitelikteki kurallardan alırlar. İktidara itaat, iktidarın hukuka uygun işlediğine olan inançtan kaynaklanır. Yönetilenler onların şahıslarına değil buldukları makamlara başka bir deyişle hukuki olarak sahip oldukları konumlara yani hukuki düzene saygı gösterirler. Karizmatik otoritede ise, iktidarın meşruluğu bir kişinin olağanüstü sayılan özelliklerinden gelmektedir. Yönetilenler liderde, kutsallık, kahramanlık veya üstün bir kişilik gördükleri için ona bağlanır ve itaat ederler. Bu tip liderler, genellikle buhran dönemlerinde halkın kurtarıcısı sıfatıyla ortaya çıkar ve elde ettikleri yoğun ve eleştirilemez destek sayesinde köklü değişiklikler yapabilirler (Kapani, 2002:89-91).

Rousseau ise otoritenin kaynağının toplum sözleşmesine dayandığını belirtmektedir (Rousseau, 1997:140). Dent, Rousseau'nun burada siyasal kurumların doğal hakları korumak üzere geliştirilmeleri gerektiğini belirtmek istediğini ifade etmektedir (2005:44-45). Muhafazakârlar ise otoritenin kaynağının toplum sözleşmesine dayandırılmasının karşısındadırlar. Muhafazakâr anlayıştaki toplum sözleşmesi, sadece

şu anda yaşayanlar arasında değil, daha önce yaşamış olanlar, yaşayanlar ve yaşayacak olanlar arasında yapılmış olan bir sözleşmedir. Bu bağlamda muhafazakârlıkta otoritenin kaynağı geçmişten gelen değerler üzerine bina edilmektedir.

Genel olarak muhafazakârlar, otoriteyi tarihsel ve toplumsal birikimlerin bir ürünü olarak görmektedirler (Çetin, 2004:115). Muhafazakârlığın otorite anlayışının temelinde, bireyin toplumsal yaşamdaki davranışlarında itaat etmesi gereken, siyasal otoriteyi aşan, dini veya dini olmayan bir hükmetme gücü anlayışı bulunmaktadır. Böylece otoriteyi kullanacak olan devlet, gücü olmasa bile muhafazakâr anlayıştaki otorite, bireyi ve toplumu ayakta tutabilecek bir yeteneğe sahiptir. Bu anlamda otoritenin mutlak gözle görülen bir iktidarda tezahürüne de gerek yoktur. O yaşamın devamlılığı içerisinde var olan ve kendisine başvurulmuş üstün bir kurallar bütünü, sağduyu niteliğindedir (Özipek, 2004:102-103). Bu bir anlamda, toplumun geleneklerinden kaynağını alan bir sosyal kontrol mekanizmasıdır.

Muhafazakâr düşüncede otoritenin toplum gibi doğal olarak geliştiğine inanılır. Bu bağlamda otoritenin tezahürleri toplumsal hayatta çeşitli mertebelerde görülebilmektedir. Okullarda öğretmenler tarafından, işyerinde işverenler tarafından ve genel olarak tüm toplumda devlet tarafından otorite kullanılmaktadır. Toplumsal yaşamda otorite zorunlu ve aynı zamanda da faydalıdır. Otorite, toplumu kendine yabancılaşmasına karşı korumakla birlikte, toplumsal bağların kopmasına da bir engel konumundadır. Muhafazakârlar otoritenin toplumsal açıdan önemini vurgularken, toplumda önderlik ve disiplinin önemine de değinmektedirler (Heywood, 2007:100).

Muhafazakârlıkta toplum bir organizmaya benzetilmektedir. Bu anlamda toplumun beyni konumunda otorite yer almaktadır. Güçlü bir otoritenin, yönetici sınıfın varlığı toplumun düzeni ve devamlılığı açısından hayati önem taşımaktadır. Muhafazakârlıkta otoritenin kaynağı toplumsal sözleşme değil, sadakat duygusudur. Bu anlamda birey herhangi bir çıkar beklemezsizin otorite ve yasalara sadık kalarak itaat etmelidir (Çaha, 2001:109).

Buna göre yönetici sınıf, sınırsız bir otoriteye elbette ki sahip değildir. Tarih boyunca toplumun geçirdiği süreçler sonucunda elde edilen geleneklere uygun olarak otorite kullanılmalıdır. Ayrıca bu geleneklere uygun olarak otorite, toplumun çeşitli

katmanlarınca paylaşılmalıdır. Denetlenmeyen ve paylaşılmayan bir otoritenin tiranlaşması içten bile değildir. Bu bağlamda siyasi iktidarların tiranlaşması toplumun çeşitli katmanlarına dağılan otoriteler yoluyla önlenir (Akkaş, 2004:136).

Burke'e göre de despotik yönetimler, yöneticilerini halkın gözünden ellerinden geldiğince uzak tutmaya çalışırlar. Aynı şekilde ilkel dinlerde, insanlarda bir korku uyandırma, bir gizem oluşturma maksadıyla tapınaklarını karanlık tutarlar. Dolayısıyla Burke, bir gücün denetim altındayken etkileyici olmadığını, ancak biraz gizem ve görülemeyen olduğunda, yani denetim dışı görüldüğünde etkili olabileceğini belirtmektedir. "Gerçekte Tanrı'nın gücü göz önünde bulundurulursa, biz onun karşısında bir hiçiz. Dost canlısı nitelikler, güzel olup sevgiye yol açar. Siyasal nitelikler, metanet, adalet ve bilgelik, daha yüce türden olup sevgiden çok korku uyandırırılar" (Monk, 2004:376).

Ortaçağ'da birey ve devletin öneminin sınırlı olduğunu belirten Nisbet, o zamanlarda otoritenin bir gruplar ve birlikler zincirinin ayrılmaz unsuru halinde olduğunu dile getirmektedir. "Bu zincir bireyden aileye, cemaate, kiliseye ve sonunda Tanrı'ya kadar" ulaşmaktadır. Nisbet, bu düşünce biçiminin muhafazakar toplum düşüncesinde önemli bir rol oynadığını belirtmektedir (2007:92).

Genel anlamda iktidar ise normatif bir kavramdır. Bu, toplumsal bir ilişki içerisinde bulunan bireyin, bu normlar çerçevesinde başkalarından buyruklarına uymalarını talep etme hakkına sahip olduğu durumu yansıtmaktadır. Bireye veya iktidara bu hakkı yaratan ve ondan yararlanacak olan kişiye veren ise bu ilişkinin içerisinde kurulduğu topluluğun norm ve değerler sisteminin bütünüdür. İktidar hakkını elinde bulunduranlar güç kullanma hakkını da ellerinde bulundururlar. Diğer taraftan güçle iktidar, her zaman bir arada bulunmayabilir. İktidar sahibi olmadan güçlü olanlar olduğu gibi, iktidarda bulunup ta güç sahibi olamayanlarda bulunmaktadır (Duverger, 1995:129).

Toplumdaki seçkinlerin, iktidarı ellerinde bulundurmalarının gerekliliğini savunan Kirk, ancak bu şekilde toplumun ayakta kalabileceğini belirtmektedir. Bu kişiler doğal olarak yöneticidirler ve toplumu ortalama vatandaşlardan daha çok etkilemekle görevli bulunmaktadır. Bunun nedeni ise seçkinlerin toplumsal yapının en kararlı ögeleri durumunda olmalarıdır. Devrim türü köklü toplumsal değişmeler karşısında bu kişiler,

daha kararlı bir duruş sergileyerek toplumun bir maceraya atılmasının karşısına dikilirler. Bu bağlamda seçkinlerin iktidarlarının ellerinden alınması, toplumsal yapının devamı açısından, direnç olmalar hasebiyle faydalı olmayacaktır. Toplumun dengeli bir şekilde varlığını değiştirerek sürdürebilmesinde bu kişilerden başkasına güvenilemez (Burns, 1984:306).

Oakeshott'a (2004:73) göre de muhafazakârların anladığı şekilde yönetmek, toplumda meydana gelebilecek olan çıkar çatışmalarının yıkıcı etkisini en aza indirebilmek için hukuksal bir bağ tesis edebilmeyi gerekli kılmaktadır. Bu hukuksal bağ, çıkar çatışmalarından zarar görenlerin zararlarının tanzim edilmesi ve ceza mekanizmasının çalıştırılabilmesi ile taraflar arasında yaptırım gücüne sahip bir otoritenin ikame edilmesi biçimindedir. Bu anlamda yönetim muayyen şahıslarla değil, faaliyetlerle, başka bir deyişle birbirleriyle çatışma eğiliminde olmaları noktasında faaliyetlerle alakalıdır. Yönetim ahlaki doğru ve yanlışlarla ilgili değildir. Yönetin insanları iyi ve hatta daha iyi hale getirmek için tasarlanmamıştır. Yönetimin vazifesi tebaanın seçmiş olduğu faaliyetlerde bir biri ile barış içinde tutulmasıdır.

Bu anlamda iktidar toplumda bir hakem görevi görecektir, daha ileri müdahalelerle gitmeyecek bir etkinlikte olup, bu hakemlik görevini uygulayabilmek için gerekli güce muktedir olmalıdır.

Muhafazakârlık genel olarak siyasal iktidarın barışçıl bir şekilde seçim yoluyla değiştirilmesine ilişkin kurallar ve yöntemler manzumesi olarak demokrasiye yakın bir duruş sergilemekle birlikte, katılım olgusunu temel alan ve demokrasinin bir amaç olduğu ve halk egemenliği boyutunun öne çıktığı anlamında ise demokrasiye uzak bir genel tutuma sahiptir. Özellikle vasıfsız kitlelerin yönetim açısından ön plana çıktığı dönemlerde muhafazakârlık, demokrasi anlayışından daha da uzak bir çizgide bulunmaktadır (Özipek, 2004:142).

Demokratik rejimlerde Sartori'ye göre, yönetici elit grupların ve liderlerin önemli bir rolü vardır. Demokratik değerlere ve ilkelere bağlı yetenekli liderlerin varlığı, sistemin başlıca güvencelerinden biri sayılır (Sartori'den aktaran Kapani, 2002:121). Fakat muhafazakârlık demokrasiye temkinli yaklaşmaktadır. Bu durumun temel nedeni,

demokrasi yoluyla mevcut toplumsal durumun kötüleşeceğine olan inançtır (Akkaş, 2004:139).

Ayrıca muhafazakârlık açısından saf demokrasi bencilliğe, toplumun yabancılaşmasına ve çok küçük gruplara dönüşerek zarar görmesine ve otoriteyle uygarlığın sonunun gelebileceğine işaret etmektedir (Vincent, 2006:122).

Bu vurgu Taine'in ifadesiyle, "demokrasi her erkeğe oy hakkı verirken bir de savaş çantası verdi" biçiminde olmaktadır. Winston Churchill ise şöyle yazar: "zalim ve görkemli olagelen harp şimdi zalim ve kirlili olmuştur, bütün bunlar her biri büyük eşitlikçi olan bilim ve demokrasi yüzündendir." Demokrasinin kitlelere olan bağımlılığının hemen arkasında halkoylamasına dayalı bir diktatörlüğü getirme tehlikesi bulunmaktadır (Nisbet, 2007:102-104).

Dahl'a göre de "Tanrı öldüğünde oluşacak nihilist vakumu doldurabilecek yegâne unsur devlet üzerinde topyekûn bir kontrole haiz kararlı ve otoriter bir yöneticidir. Muhafazakâr devrimci retorikte diktatörlüğün bu formu gerçekte demokrasidir" (1997:134).

İktidara gelen grup, halkın çoğunluğuna dayanarak bile gelmiş olsa bu kişilerin dahi dokunamayacakları bir öz vardır ve bu öze dokunulmazlığı mümkün kılan muhafazakâr normlar ve bu normlarla oluşmuş bulunan kurumlardır. Bu kurumlar sınırlı aklın yanında siyasal iktidarı da sınırlamakta ve böylece demokrasiyi yeniden üreten bir muhafazakâr kaynak olarak değerlendirilmektedirler (Özipek, 2004:145-147). Fakat bu kurum ve normların muhafaza edilmediği durumlarda demokrasinin otoriter bir yönetime dönüşmesinin önünde muhafazakârlara göre herhangi bir engel bulunmamaktadır.

Muhafazakâr tavırda, toplumsal yapı içerisinde var olan ara kurumlar, bireyler için aracılık etme ve bu aracılık sayesinde toplumsal yapıda bir denge oluşturma, devletin gücüne karşı tampon bir yapı olmaları açısından önem arz etmektedir. Demokratik yönetimlerde Tocqueville'in de belirttiği gibi bu ara kurumlar, toplumsal yapı içerisinde üyelerine kazandırdıkları sadakatlerle, demokratik devletin ve onun eşitlik anlayışının aldatıcı tarafını dengelemesi bakımından toplumda bulunması zorunlu yapılardır (Tocqueville'den aktaran Nisbet, 2007:108).

1.1.4.3. Tarih ve Gelenek Algılaması

Aydınlanma'nın ilk karşı çıktığı olgu "geleneksellik" olmuştur. Toplumun tarihsel köklerinden gelen değerlerine savaş açılmış, toplumun bu değerlerden bağımsızlaştırıldığında değiştirilmesinin, yeniden dizayn edilmesinin daha kolay olacağı düşünülmüştür (Shils, 2003:105). Bu düşüncenin karşısında muhafazakârlık tarihi ve gelenekleri temel değerler olarak benimsemiştir.

Muhafazakâr düşünce, Aydınlanma'nın öngördüğü salt akıl referansına dayalı olan evrensel tarih düşüncesine karşı çıkmıştır. Onlara göre tarih, toplumların bir hafızası olarak her türlü tecrübe ve bilginin depo edildiği bir can damarı olma özelliği göstermektedir (Beneton, 2003:919-920). Muhafazakarlar toplumun, "*tabula rasa*" gibi bir yapı sergileyemeyeceğine, toplumun bir tarihsel geçmişinin olduğuna, toplumun bir sürekliliğin eseri olduğuna inanırlar (Çetin, 2004:99).

Bu süreklilik kronolojik bir süreklilik değildir. Bu süreklilik toplumların geçmişteki davranış, düşünce ve yaşayış biçimlerinin, gelenek yoluyla şimdinin toplumsal yapısının üzerinde durduğu dayanaklar haline gelmesi biçiminde anlaşılmalıdır (Akkaş, 2006:194). Gerçek anlamda tarihi metod, zaman içerisinde sadece geriye sürekli bir bakış değildir, öyküler anlatmakta değildir; o, bir araştırma metodu olarak şimdini, şimdinin altında yatan her şeyi ortaya çıkaracaktır. Sosyal gerçeklik en iyi bu şekilde anlaşılabilir. Geçmişten bu güne nerede olduğumuzu bilmeden şu anda nerede olduğumuzu da bilmemiz mümkün değildir (Nisbet, 2007:77-79).

Burke organizmacı tarih anlayışının, insan toplumlarını ve tarihini açıklamada yeterli olamayacağını belirtmektedir. Tarihin akıl yoluyla reddedilmesi yani akılsallaştırılması, tarihin evrenselleştirilmesi anlamına gelmektedir (Akkaş, 2006:192). Bu argüman üzerinden hareket eden Burke'e göre evrensel ve durağan bir tarih yoktur. Tarih süreç içerisinde her toplumun farklılaşmasıyla sahip olduğu değerleri de değiştirmektedir (Akkaş, 2006:170). Kısaca her toplum farklı tarihsel süreçlerden geçmiş ve bunun sonucunda farklı tarihsel değerlere sahip olmuştur. Toplumlar arasındaki farklılıklarda toplumların geçirdiği bu tarihsel süreçlerden kaynaklanmaktadır.

Burke'e göre topluluğun tarihsel sürekliliği, daima değişimi gerekli kılmaktadır (Parkin, 2006:163). Bu değişim, tarihsel süreç içerisinde dengeli olarak gerçekleşmektedir.

Tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen bu değişim, toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Toplumların geçirdiği bu evrilme süreci, toplumlara kendilerine has olan kimliklerini kazandırmaktadır. “Biyolojik evrimci için doğal seleksiyon ne tür bir güç ise muhafazakar içinde tarih aynı türden bir güçtür” (Nisbet, 2007:82).

Milletler, geçirdikleri tarihsel süreçler içerisinde Politzer’in değimiyle bir ruh birliği kazanmaktadır. Her bir milleti, ötekilerden ayıran kültürel özellik bulunmaktadır ve bu ayrımın gerçekleşmesini mümkün kılan ise her milletin geçirdiği tarihsel süreçlerin farklı olmasıdır. Millet olmanın şartı olan ruhsal şekillenme birliği, en yüksek ifadesini kültür birliğinde bulur. Her toplumun, kendi görünümünü, temel niteliklerini yansıtan bir kültür mirası vardır (Poltzer, 1991:504).

Bu bağlamda gelenek, genel olarak geçmişten günümüze intikal ettirilen ya da miras bırakılan herhangi bir şey olarak nitelendirilebilir. Shils bu durumu şu şekilde açıklamaya çalışmıştır:

Gelenek, tevarüs edilen şey ya da ne tür bir özel bileşim olduğu ya da fiziksel bir nesnemi yoksa kültürel bir yapı mı olduğu konusunda hiçbir şey söylemez; ne zamandan beri miras alındığı veya ne tarzda miras alındığı, sözel olarak mı yazılı olarak mı miras alındığı konusunda da bir şey söylemez. Aynı şekilde onun yaratılmasına, sunulmasına ve kabulüne giren rasyonel kafa yorma derecesinin, onun bir gelenek olup olmamasıyla hiçbir ilgisi yoktur. Buradan anlaşıldığı şekliyle gelenek kavramının, geleneğin doğruluğunun kabul edilebilir delilinin bulunup bulunmaması ya da geleneğin geçerliliği kurumlaşmış bulunmaksızın kabul edilip edilmediği konusunda sessizdir; yazarların veya yaratıcılarının anonimliği ya da onu benzer şekilde adlandıran ve teşhis eden kişilere göre özelliği onun bir gelenek olup olmaması konusunda hiçbir değişiklik doğurmaz. Kesin kriteri, insan eylemlerinin düşünce ve muhayyile aracılığıyla yaratılmış olması ve bir kuşaktan diğerine intikal etmesidir (2003:110).

Toplumda yerleşik olan ilişkiler ve kurumlara genel olarak gelenek denildiğinde, gelenekçilik, mevcut düzenin veya yapının aynen devamını savunmak anlamına gelmektedir (Mert, 1997:58). “Gelenek, basiret ve devamlılık muhafazakârların düsturlarıdır” (Kirk, 2005b:19).

Bu anlamda muhafazakârlar ana hatlarıyla temelde gelenekçi bir yapı sergilemektedir. Muhafazakârlar için yerleşmiş adet ve kurumların sürdürülmesi, toplumun bekası için hayati derecede önemlidir. Muhafazakârlara göre gelenek, kutsal bir özellik sergilemekle birlikte tarihsel bilgelik ve tecrübeyi temsil etmektedir. Diğer taraftan

gelenek, insanlara bir kimlik duygusu vermekle birlikte, insanların geçmişle bağı kurması açısından önemli bir fonksiyonu icra etmektedir (Yılmaz, 2003:94).

Bu anlayışa göre gelenekler bir topluma süreklilik, istikrar ve devamlılık sağlayan kalıcı çıkarlar ve inançlar tarafından oluşturulmuşlardır. Bu süreklilik, toplumun ayakta kalmasını sağlayan yegane unsurların başında gelmektedir (Kirk, 2005b:13).

Gelenek bu bağlamda belirli bir yerde sabit olarak bulunan bir şey değildir. Gelenek toplumsal yapı içerisinde, toplumun geçirdiği tarihsel şartlar ve ihtiyaçlara göre değişiklikler geçirerek biçimlenir. İnsanlar toplumsal yaşam içerisinde yaptıkları eylemlere, geçmişin gelenek halini almış çeşitli yöntemlerine atıfta bulunarak bir meşruiyet aramaktadırlar. Böylece gelenek, bir davranış kalıbı, bir ideoloji halini alarak insanların eylemlerinde meşruti bir temel olarak kullanılır (Gusfield, 2005:66).

Gelenekler kendiliğinden bağımsız bir şekilde yeniden üretilmezler. Geleneklerin canlılıklarını koruyabilmeleri için toplumsal yaşamda insanlar tarafından yaşanması gerekmektedir. Geleneklerin canlılığını koruması ve gelişmesi onları yaşayanlara bağlıdır. Gelenekleri yaşayanların gelişme arzusu içerisinde olması, geleneklerin de gelişmesi ve canlı kalmasını sağlamaktadır. Gelenekleri yaşayanların onları yaşamaktan vazgeçmesi veya yeni kuşakların geleneklere yabancılaşması durumunda, gelenekler etkilerini kaybederek işlevsiz ve ölü gelenekler halini alırlar (Shils, 2003:113).

Bu görünüm muhafazakârlar açısından toplumdaki geleneklerin ölü gelenekler haline dönüşmeleri veya bir topluluk üyelerinin geleneksel kültür değerlerinden koparılmalari maksadıyla, bu değerlerin artık geçerliliklerini yitirdiğinin ve başka birtakım değerlerin onlardan daha üstün olduğunun bilincini vermek (Duverger, 1995:83), toplumun ciddi bir tehlike ile karşı karşıya olduğunun göstergesidir. Toplumun bu tehlikeleri bertaraf edebilmesi için yapılacak olan değişiklikler geleneklere, törelere uygun olmalıdır. Ancak bu şekilde değişiklikler kalıcı olur hem de toplumun dokusu yapılan bu değişikliklerden zarar görmez (Coser, 1997:302).

Geleneğin içerdiği her şey bazen iyi olmayabilir. Fakat toplumsal düzen açısından işlevsel bir özelliğe sahip bir yapısı bulunabilir. Diğer taraftan gelenekler, toplumsal yaşam içerisinde insanları bireysel aklın zayıflıklarından korumak için bir sığınak olma özelliğine sahiptirler (Özipek, 2004:86).

Geleneklerin iyi ya da kötü olarak addedilmesi bir tarafa, onlar geçmişin bilgelik birikimini yansıtmaları hasebiyle vazgeçilmez unsurlardır. Muhafazakârlar geleneğe derin bir saygı duymaktadırlar. Çünkü gelenek, toplumsal yaşamda sağlam bir duruşu, bir kimliği ifade etmektedir (Heywood, 2007:91). Muhafazakârlar, toplumların kendilerinin belirlediği ve her toplumun kendine has olan tarihsel deneyiminin ve geleneğinin belirlediği “normlar bütünü¹”ne inanır, saygı gösterir (Özipek, 2004:80-81).

Kurulu olan toplumsal düzene saygı, geleneğin öneminin anlaşılması bakımından zorunludur. Akılsal mantık yoluyla üretilen teorilere göre, muhafazakâr anlayışta gelenekler daha güvenilirlerdir (Vincent, 2006:117). Kirk’e göre, toplumu oluşturan insanların çoğu için ve sosyal yaşamlarında karşılaştıkları bazı durumlarda, davranışlarına ve vicdanlarına rehberlik etmesi için, mantıki akla dayanmaktansa, geleneğe, önyargılara ve buyruklara dayanmak çoğu zaman daha iyi olabilmektedir (Burns, 1984:307). Geleneğin inançla ilgili kısmını ise teolojik ilkeler meydana getirmektedir (Yılmaz, 2005:48).

Toplumların sahip oldukları geleneklerin önem derecelerinin farklılık arz ettiğini belirten Scroton’a göre her gelenek, muhafazakârlık açısından aynı öneme sahip değildir ve birbirine rakip geleneklerin varlığı söz konusudur. Muhafazakârlığa göre bir geleneğin desteklenebilmesi için üç düzeyde bağımsız kritere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kriterlerden ilki; geleneğin şanlı bir tarihsel geçmişten gelmiş olmasıdır. İkinci kriter; desteklenecek olan geleneğin bağlılık ve sadakati içinde barındırıyor olması gerekmektedir. Üçüncü kriter ise; geleneğin kaynaklandığı eylemden daha uzun ömürlü olması ve ona anlamını verebilmesi gerekmektedir (Tannsjö’den aktaran Özipek, 2004:85-86). Gelenekler toplumsal süreç içerisinde zamanla ve belirli bir süzgeçten geçerek oluşmakta, biçimlenmektedir.

Toplumdaki değişimin evrimci bir yapıda toplumsal gelenek ve kurumlara göre olmasının gerekliliğini vurgulayan Burke, (1987:84) geçmişten yola çıkılarak yapılacak

---

¹ Muhafazakârlar için geleneksel normlar, insan davranışıyla birlikte, onları ancak kendimizi tehlikeye atma pahasına göz ardı edebileceğimiz geniş bir bütün oluştururlar. Diğer taraftan liberaller ve sosyalistler karakteristik biçimde toplumsal yaşamın normlarını bir hükümet sistemini ifade eden normlar dizisinden çıkarılabilecek bir bütüne indirgemeye girişmektedirler (Stankiewicz’den aktaran Özipek, 2004).

olan her türlü değerlendirme ve değişimin, akılcı metotla genel ilkeler öne sürerek yapılacak olan değerlendirme ve değişimlerden daha sağlıklı olacağını düşünür. Ona göre, hiçbir kesin yasa veya evrensel değerlendirme insanları kesin doğrulara götüremez. Yine, hiçbir ilke hızlı ve çabuk bir şekilde alışkanlığa, geleneğe dönüştürülemez (Monk, 2004:334-338).

Bu bazda değerlendirilebilecek olan toplumsal süreç içerisinde oluşan gelenekler, sonradan tasarlanan yasalara göre toplumda daha önemli ve daha etkili roller oynayabilirler (Duman, 2004:50). Genel olarak Burke'e göre soyut hukuksal kural veya düzenlemeler değil, toplumun tarihsel sürecinden gelen geleneksel değerler, alışkanlık ve tutumlar daha fazla önem arz etmektedir. Öyle ki toplumu ayakta tutan güç, yasalar değil bu tutumlar, alışkanlık ve geleneklerdir. Burke, yasaların da gelenek ve göreneklere göre hazırlanması gerektiğini belirterek, yasaların gelenek ve göreneklerden soyut bir biçimde masa başında oturularak hazırlanamayacağını belirterek, bu şekilde hazırlanan yasaların da toplumda fazla yaşayamayacağını belirtmektedir (Çaha, 2008:140-141).

1.1.4.4. Eşitlik ve Özgürlük

Tabiat, dolayısıyla toplum, bir uyumu gerekli kılmaktadır. Uyumlu bir toplumsal düzen içerisinde elbette ki doğuştan gelen özellikler, roller ve statüler açısından farklılıklar, eşitsizlikler olacaktır. Bu farklılıklar arasındaki ilişkiler, toplumsal yaşamın devamını, uyumu meydana getirir (Simmel, 1999:67).

Toplumsal yaşamda var olan bu eşitsizliklerin bir kısmı doğal eşitsizliklerdir. Bu eşitsizliklerin bazıları düzeltilebilse de büyük bir kısmı düzeltilemez. Aynı şekilde toplumda doğal olmayan eşitsizlikler de bulunmaktadır. Fakat toplumda doğal olmayan bu eşitsizliklerin bazıları, toplumsal yaşamın devamı açısından giderilmez (Bobbio, 1999:109).

Bu konuda Hegel, toplumun katmanlardan oluştuğunu belirtirken, toplumda katmanlar arasında var olan eşitsizliklerin kaçınılmaz olduğunu belirtmektedir. Ona göre, devletin, dolayısıyla toplumun ilk ön koşulu aile iken, ikinci ön koşul ise sınıf ayrımı ve eşitsizliklerdir (Hegel'den aktaran Nisbet, 1997:115).

Muhafazakârlar geleneksel olarak, toplumun doğası gereği hiyerarşik olduğunu ve sabit, yerleşik sosyal derecelerle nitelendirildiğini düşünmektedirler. Bu yüzden toplumsal yaşam içerisine sosyal eşitlik, başarılması mümkün olmadığı ve aynı zamanda istenmediği için kabul görmez. Muhafazakarlara göre toplumda iktidar, statü ve mülkiyet her zaman eşitsiz dağılmış durumdadır (Heywood, 2007:99).

Bu bağlamda Burke de toplumu eşit bireylerin sınırları içinde değil, tarihsel süreçte eşitsiz grupların bir toplamı olarak görmektedir. Her toplum, yurttaşlarının çeşitli vasıflarına sahiptir ve bazıları diğerlerinden doğal olarak üstün durumdadır. Ona göre eşitsizliği ortadan kaldırma girişimleri boş bir uğraşından öte bir şey değildir (Akkaş, 2004:190) ve eşitsizliği tasfiye girişimi, asla eşitliğe varmaz (Ebenstein, 2003:270-271).

Burke, yaratıcı ve üretici bir toplumda, bireysel hareketin yatay kanalları yanında dikey kanallarını da kolayca kabul etmektedir. Böylece Burke, toplumda mobilitiyi kabul etmekte fakat bu mobilitenin sıradan insanların becerilerinin ve erdemlerinden yararlanma amacıyla, yani alt sınıflardaki yetenekli insanların toplumsal yarar adına yükselebilmesi adına kabul etmektedir. Ancak ona göre, toplumsal yapı içerisinde tabakalar arası geçişler pek de kolay olmamalıdır (Nisbet, 2007:110). Elbette çeşitli tabakalardaki insanlara bir fırsat eşitliği sağlanması gerekmektedir. Fakat insanların sahip olduğu erdemlerin eşit olmayan bir biçimde dağıtıldığı bilindiği için, bir sonuç eşitliği isteniyorsa fırsat eşitliğinin çoğu zaman göz ardı edilmesi gerekebilir (Dworkin, 2006:72).

Geleneksel olarak muhafazakâr düşünce, eşitsizliğin çok daha derinlere kök saldığı düşüncesini kabul eder. Organik bir toplumda eşitsizlik, kaçınılmaz bir nitelik ve bu sadece bireysel farklılıklardan doğan bir nitelik de değildir. Bu düşünce çerçevesinde Burke, toplumda doğal bir aristokrasinin varlığını kabul etmektedir (Heywood, 2007:99). Gasset de doğal aristokrasi düşüncesini benimseyerek, toplumda asil sınıfların üstlendikleri roller açısından önemini belirtmekte ve sağlanması mümkün olmayan eşitlik düşüncesi uğruna asaletin sıradanlaştırılmaması, aşındırılmamasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Gasset, 1996:83).

Burke’te eşitlik düşüncesi, yaradılıştaki ve Tanrı karşısında bir eşitliği ifade etmekle birlikte, toplumsal yaşam içerisinde sosyal statü veya gelirdeki eşitliği kabul

etmemektedir. Burke'e göre insanlar, eşit haklara sahiptirler fakat eşit şeylere sahip değildirler. Toplumdaki bu farklılık veya çeşitlilik, toplumun devamlılığını sağlamaktadır, dolayısıyla soyut ilkeler adına tahrip edilmemeleri gerekir (Burke'den aktaran Özipek, 2004:77).

Yaklaşım olarak Hobbes'çu bir anlayışta olan Burke'un doğal hak kuramı, doğal haklara Locke ve Paine'in yaptıkları gibi toplum içinde hem telafi edilebilir hem de sürekli bir ölçüt oluşturan haklar olarak bakmak yerine, doğal hak uygulaması girişimini, toplum ile tutarsız ve toplumu yıkıcı bir şey saymaktadır (Monk, 2004:339).

Tocqueville de eşitliklerin toplumsal kurumlarla sürekli denetlenerek yavaş yavaş herkesin eşit konuma getirilmesinin toplumu farklılaşmamış bir yığına dönüştüreceğini belirterek farklılaşmamış bu yığınin totaliter nitelikte bir despotizme yol açabileceğini düşünmektedir (Nisbet, 1997:123).

Akılcı yol ile evren ve doğanın eşit olarak kabul edilmesi, gerçekte var olan eşitsizliklerin telafisi için kafi gelmemekle birlikte muhafazakârlık, Aydınlanma düşüncesinin bu yönde beliren eşitlikçi fikrini tamamen reddetmektedir (Çetin, 2004:97). Muhafazakârlık, mutlak anlamda bir eşitliğin ancak Tanrı'da olabileceğine inanmaktadır (Akkaş, 2004:113).

Bu konuya ilişkin olarak Kirk ise kişisel olarak hiçbir öğretiye, insanların eşitsiz oldukları ve Tanrı onların hangi konumda yaşayıp çabalamalarını istemişse o konumu kabul etmekle görevli buldukları öğretisi kadar yürekte katılmadığını ifade etmiştir. Ona göre insanlar, boyun eğerek ve kendilerini adayarak bu sisteme uymalıdır. Çünkü eşitsizlik olmadan başkalarına iyilik etme ve şükran duyma fırsatı bulunamaz (Burns, 1984:306).

Bonald'a göre, herhangi bir eşitlik düşüncesi söz konusu değildir. Toplumsal sınıfların varlığı zorunludur. Ona göre toplumsal sınıflarda güçlü bir miras unsuru bulunmalıdır ve toplumsal sınıflar, toplumda insan organizmasına benzer işlevlere sahiptirler bu bağlamda toplumda var olan sınıflar işlevleri nedeni ile korunmalıdırlar (Nisbet, 1997:115).

Yasanın amacı Burke göre, toplumsal sınıfların tasfiyesi değildir. Toplumsal katmanlarda bulunan insanlara, adaletin eşitçe dağıtılması ve toplumun yararına olan

işlerin gerçekleştirilmesidir. Yasanın geçerliliği, toplumun kabul etmesi ve sahiplenmesine bağlıdır. Çünkü yasa insanların mutluluğunu sağlamayı amaç edinmektedir (Akkaş, 2004:163). Böylece insanların mutluluğu ise üyesi olduğu toplumsal sınıflar içerisinde gerçekleşmektedir. Sosyal eşitsizlik azaltılmaya ve doğal eşitsizlikler daha az ıstıraplı hale getirmeye yönelik eşitlikçi bir öğreti veya hareket ile herkesin her şeyde eşitliği kastedildiği zamanki eşitlikçilik bir birinden farklıdır (Bobbio, 1999:107).

Bu tartışmaların yanı sıra muhafazakâr felsefede özgürlük ile eşitlik arasında mutlak ve ayrılmaz bir tezatlık da söz konusudur. Hayatta maddi olanın yanında maddi olmayanı da içerecek biçimde özgürlüğün amacı, bireysel ve ailevi mülkiyeti korumaktır. Diğer taraftan eşitliğin temel amacı, bir toplumda eşitsiz bir şekilde paylaşılan maddi ve manevi değerleri yeniden dağıtmak veya eşitlemektir. Böylece bu iki kavram bir birini işleyemez bir duruma sokmaktadır (Nisbet, 2007:105).

Muhafazakâr anlayışta özgürlük, sınırları evrensel geçerliliği olabilecek biçimde net olarak çizilebilecek bir kuram oluşturmaya izin vermeyen bir çeşitlilik arz etmekte ve her toplumun kendi tecrübelerini yansıtan bir kendine özgürlük taşımaktadır. Bu özgürlükler, doğal haklar veya sözleşme kuramlarından doğmamakla birlikte, somut toplumsal kurumlar, normlar ve ilişkiler çerçevesinde anlam kazanmakta ve bunların belirlediği bir toplumsal ortamda varlıklarını sürdürmektedirler (Özipek, 2004:104-105).

Gerçek özgürlük, toplumsal sınırlamayı gerekli kılmaktadır. Özgürlük, bireysel özerklikle değil, tersine bazı geleneksel hakları kurulu devlet içinde korumakla ilgilidir (Vincent, 2006:123). Burke'e göre toplum, belirli bir kontrol mekanizması olmadan varolamaz. Bu kontrol mekanizması veya denetim gücünün birazı toplumun kendi içinde sosyal kontrol mekanizması olarak bulunmakta iken, çoğu dışarıdan, iktidar, yöneticiler veya belirli bir tabaka tarafından kullanılmaktadır. Ölçsüz bir biçimde insanların özgür olmayacakları, eşyanın tabiatına uygun olarak kabul edilmiştir (Hirschman, 1994:120). İnsanın özgürlüğünün sınırları ve ölçüsü gelenek, görenek, ahlak ve din gibi toplumsal normlar tarafından belirlenmiştir (Özipek, 2004:108).

Ayrıca muhafazakâr anlayışa göre mükemmel olmayan insan, sahip olabileceği hakların kaynağı olamaz. İnsanların haklarının kaynağı, içinde yaşadığı toplum, dolayısıyla toplumsal yapı içerisindeki konumudur. Diğer taraftan özgürlük de insanın doğuştan getirdiği doğal bir hak olmanın ötesinde, insana toplum tarafından sunulan bir lütuf niteliğindedir. Muhafazakâr anlayışta özgürlük, somut toplumsal kurumlar, normlar ve ilişkiler çerçevesinde anlam kazanmakta ve bunların belirlediği ortamda varlığını sürdürmektedir. Muhafazakâr düşünceye göre insan, sorumluluk anlayışı, doğru ve yanlış bilinci, toplumsal normlar ve genel olarak bir siyasal otorite olmaksızın vahşi bir yaratık olarak dürtülerinin kölesi olma durumunda kalacaktır. Böylece muhafazakâr düşünce açısından özgürlük, insanın toplumun sahip olduğu her türlü norm ve kurallara uyması nispetinde gerçekleşmektedir (Çaha, 2001:107).

Özgürlükler Rawls'a göre, farklı farklı olduğu için kaçınılmaz olarak birbirleriyle çatışma içerisinde olacaktır. Bu çatışmanın yıkıcı etkilerinden kaçınılabilmeyen yolu ise özgürlüklerin tutarlı bir sistem oluşturacak biçimde düzenlenmesidir. Bir özgürlüğün önceliği, pratikte ancak diğer bir özgürlüğün kısıtlanması anlamına gelmektedir. Böylece özgürlüklerin her hangi birinin temel alınması diğer özgürlüğü kısıtlayacağı için temel özgürlüklerin hiç biri mutlak olamayacaktır. Dolayısıyla mutlak bir özgürlük bulunmamakla birlikte, özgürlüklere sistem içerisinde eşit muamele etme gibi bir talepte söz konusu olamamaktadır (2006:148).

Kymlicka'ya (2006:228) göre ise bireysel özgürlüklerin doğrudan savunusunun yapılması, insanı bir çıkmaza itmektedir. İnsan var oluşunun değerini kavradıktan sonra savunduğu bireysel özgürlüğün kendi kendini kısıtlayacağını dolayısıyla özgürlüğü savunurken aslında kendi özgürlüğünü, varlığını tehlikeye attığını bilincinde olmalıdır. Bu bağlamda eğer seçme özgürlüğü insan yaşamının temel ögesi olarak savunulacak ise yine bu yaşamı yönlendiren amaçlar açısından temel değer olmadığı -başka birinin sizin yaşamınız hakkında bir seçme özgürlüğü kullanması durumu gündeme gelebileceği için- kabul edilmelidir.

İnsanların özgürlüklerinden bahsedilirken Burke, özgürlük hakkından çok insanın bu haklara hazır olmasını tartışma konusu yapar. Ona göre insanlar birbirlerine eşit varlıklar olmadığı için özgürlüklerin kullanımında da eşit derecede itidal gösteremezler. Bu bakımdan özgürlükler toplumun kurumsal yapıları tarafından denetlenmeli, belirli

yasalar çerçevesinde kullanılmalıdır. “Eşyanın ebedi anayasasıyla düzenlenmiştir ki, itidal sahibi olmayan zihniyetteki insanlar hür –serbest- bırakılamaz. Onların ihtirasları boyunduruklarını ağırlaştırır.” Yine benzer şekilde Burke, her insana bahşedilen hakların soyut ve genel bir tanımını vermez. Çünkü onlar, “uzlaşmayla kurulacak şeylerdir. Yönetim bizzat kendisi hakları sağlamak ve korumak için tasarlanmamıştır, fakat insan bilgeliğinin insan arzularını sağlamak üzere bir icadıdır” (Ebenstein, 2003:273-274). Bu konuda Burke’ün görüşleri ise şu şekildedir;

Sivil özgürlük, Baylar, birçoklarının size öyle olduğuna ikna etmeye çalıştıkları gibi kavranması güç bir bilimde saklı değildir. Soyut bir spekülasyon değil bir nimet ve faydadır... Sosyal ve sivil özgürlük, her topluluğun mizacına göre sonsuz bir çeşitlilik içinde biçimlenmiştir. Özgürlüğün aşırısı (ki onun bu soyut mükemmelliğidir, aynı zamanda da hakiki kusuru) hiçbir yere ulaştırmaz. Ulaştırmaması da gereklidir; çünkü hepimizin bildiği gibi, hayattaki ödevlerimiz veya tatminlerimizle ilgili olan her noktadaki aşırılıklar hem erdemi hem de bu şeyden yararlanmayı tahrip edicidir. Özgürlük de, ona sahip olunabilmesi için sınırlı olmalıdır. Kısıtlamanın derecesini her durum için kesin olarak tayin etmek imkânsızdır. Fakat, toplumun bu kısıtlamanın ne kadar azı veya ne kadar çoğuyla varlığını idame ettirebileceğini ihtiyatlı tecrübeler, rasyonel ve soğukkanlı çabalarla bulmak, akli başında her kamusal görüşün daimi amacı olmalıdır; çünkü özgürlük geliştirilmesi gereken bir iyidir, azaltılması gereken bir kötü değil. (Burke, E., “Letter to the Sheriffs of Bristol”, *The Works of the Right Honourable Edmund Burke*, London, aktaran Kirk, aktaran Özipek, 2004:109-110) .

Burke’e göre ayrıca bu bağlamda değerlendirilmesi gereken yurttaşlık da bireylere isteğe bağlı olarak gösterilir, sunulursa ve bireyler de kendi üyeliklerinin isteklerine bağlı olduğunu düşünürlerse devletler varlıklarını sürdüremezler. Burke’e göre, hiç kimsenin içinde doğmuş olduğu toplumdan kendisini özgürleştirme hakkı bulunmamaktadır. Her insan toplumsal yaşam içerisinde bir ortaklığın içine doğar. Nasıl ki bireyin anne babasına karşı belirli yükümlülükleri varsa, içine doğduğu topluma karşıda yükümlülükleri bulunmaktadır. İnsanların sahip oldukları yerler ödevlerini de belirlemektedir (Monk, 2004:350). Genel olarak özgürlük bir kimsenin kendi görevini yapmasını içermektedir (Heywood, 2007:96).

1.1.4.5. Aile ve Mülkiyet

Birey sosyal bir varlıktır ve belirli bir toplumun üyesi olarak yaşamını ikame ettirmektedir. Toplum birbiriyle ilişkili çeşitli kurumlardan oluşmakta ve bu kurumların başında aile kurumu gelmektedir. Bireyin toplumsallaşma sürecinin temeli ve ilk sosyalleşme birimi ailedir (Türkkahraman, 2006:150). Burke, bireyin

toplumsallaşmasında aileni önemini vurgulayarak, aile kurumuna olan sadakati bireyi yurtseverliğe götüren ilk ve zorunlu adım olarak görmektedir. Bu sadakatin Burke'e göre akılsal olması gerekmez. Toplumsal duygular aile içinde kazanılmaktadır ve elde edilen bu geleneksel edinimler insanlar için rahatlama ve bir sığınak sağlamaktadır (Monk, 2004:364).

Toplumun temel birimi olarak aile kurumunun güçlü olması toplumsal yapının da güçlü olmasına ve ailenin zayıflatılması, tarihsel rolünü yerine getiremez durumda bırakılması, toplumun tehlikeye girmesine neden olmaktadır (Nisbet, 2007:174-175). Bireyin otoriteye olan güveni, ailede kazanılır. Aile istikrarlı olursa, toplumda bozulmanın ortaya çıkma ihtimali minimum düzeye ulaşır. Aile değerlerinde meydana gelecek değişme, kurumsal ilişkileri de yozlaştıracaktır (Akkaş, 2004:131).

Aileye olan aidiyet ve aile onurunu koruma duygusunun ortadan kalktığı yerlerde, bencillik bireye hakim olmaktadır. Bireyde aile fikri, karmaşık, belirsiz ve kararsız olduğu durumlarda, o kişi kendi şahsi çıkarını düşünür ve ona göre hareket eder. Bu bağlamda birey, kendi çıkarını kendinden sonra gelecek olanların çıkarına da tercih etmekte, kendi ihtiyaçlarını birincil planda tutmak yolunda gelecek nesillerin kullanması gereken kaynakları tamamen tüketme eğilimi içerisinde olabilmektedir (Nisbet, 2007:117).

Bu bağlamda toplumsal yaşamın sürekliliği hususu göz önüne alındığında bireyin, aileyle olan bağlarının koparılmaması gerekmektedir. Muhafazakârlık özel mülkiyeti, bireye değil aileye vermekte ve böylece toplumsal yaşamın devamlılığının bireysel ihtiraslardan arındırılmış bir mülkiyet anlayışı içerisinde korunabileceğini belirtmektedir (Akkaş, 2004:118).

Muhafazakâr mülkiyet teorisinde güçlü bir Roma karakteristiği bulunmaktadır. Bu anlayışa göre mülkiyet, insan ihtiyacının cansız hizmetçisi, onun bütün doğa üzerindeki üstünlüğünün tam koşuludur. Muhafazakâr mülkiyet düşüncesinin ve bu düşüncenin kaynağı olan Romalı mülkiyet anlayışının temelinde, mülkiyetin muhafaza edilmesinin başlıca unsuru en büyük oğul önceliğidir. Bu öncelik yasalarla ve geleneklerle tescil edilmiştir. En büyük oğul önceliği, ailenin sahip olduğu mülkiyetin bölünüp yok olmaması esasına dayanarak özel mülkiyetin canlı tutulmasını amaçlamaktadır. Bu

bağlamda Batı'da meydana gelen modernleşme hareketleri ile bu önceliğin kaldırılması ve eşitlik düşüncesi, aileye, özel mülkiyete ve topluma, muhafazakârlık açısından büyük zararlar vermiştir (Nisbet, 2007:115-116).

Muhafazakâr düşüncede seçkinlerin toplumsal açıdan ayrı bir yeri bulunmaktadır. Kirk'e göre, toplumda soylular sınıfı, ekonomik anlamda toplumun temel direğini oluşturmaktadırlar. Bu sınıfın üyeleri mal mülk, özellikle mirasla kalan mülk sahibi olmalıdırlar. Bunun nedeni ise başka hiçbir şeyin, kendilerinin üstün olduklarını sezen ve üstün olduklarını bilen bu insanların, onurunu ve gururunu mülkiyet kadar arttırmayacağıdır. Ayrıca Kirk, özgürlüğü paha biçilemeyecek bir değer olarak savunanların, hatırı sayılır bir servete sahip olan kişiler olduğunu belirterek, bu kişilerin yaşamlarını sürdürmekte özgürlüğün anlamını bilen kimseler olduklarını belirtmekte ve bu bağlamda mülkiyet ve özgürlüğü birbiriyle ayrılamaz biçimde iç içe görmektedir (Kirk'ten aktaran Burns, 1984:306).

Özel mülkiyet kurumundan yana bir tavır sergileyen Oakeshott, mülkiyet konusundaki eşitsizliklerin bir tekelleşme boyutuna götürülmemesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Mülkiyetten kaynaklanan güç, mümkün olduğunca dağıtılmalıdır. Mülkiyetin tekelleşerek bir tarafta yığılması, özgürlüklerin kısıtlanmasına, tiranlığa veya köleliğe neden olabilir (Özipek, 2004:112).

Bu görüş çerçevesinde şekillenen düşüncelere göre insanların sahip oldukları mülkiyet hakları onların özgürlükleriyle eşdeğer tutulurken, geleneksel olarak mülkiyet hakları da dahil olmak üzere tüm haklar, muhafazakârlara göre belirli yükümlülükler getirmektedir (Heywood, 2007:102). Mülkiyet bir hak olduğu kadar aynı zamanda bir sorumluluktur (Bary, 1989:102).

Öte yandan mülkiyet hakkını tanımanın ve ona saygı göstermenin temelinde fayda olduğu söylenebilir. Bireyler süreç içerisinde kazandıkları tecrübeler sayesinde, başkalarının mülkiyetinin tanınması aynı zamanda kendi mülkiyetlerinin tanınmasının da temeli olduğunu ve kendi yararlarına olduğunu anlayarak özel mülkiyete ve mülkiyet hakkı ile ilgili kanunlara saygı gösterirler (Yayla, 2002a:67). Ayrıca mülkiyet çoğu zaman insanın beceri ve kabiliyetlerini kullanarak, çalışarak kazandığı bir şey olarak takdir edilmelidir (Heywood, 2007:101).

Muhafazakârlar mülkiyetin pek çok psikolojik ve sosyal faydaları olduğunu da öne sürmektedirler. Muhafazakârlara göre mülkiyet sahipliği, belirsizliklerle dolu ve tahmin edilemez bir dünyada insanlara, bir güven ve rahatlama duygusu vermektedir (Heywood, 2007:101).

Ayrıca mülkiyet toplum içerisinde dayanışmayı sağlama özelliğine de sahiptir. Mülkiyete sahip olma, bireyde haz alma duygusunu artırır. Çünkü özel mülkiyete sahip olanlar, sosyal ve ekonomik açıdan yoksun olanlara karşı kendilerini sorumlu hissederler ve dolayısıyla onlara yardım ederek haz duyarlar. Toplumsal fayda açısından muhafazakâr siyasal düşünce kilise, hastane ve okul gibi bireylerin gelişmesine yardımcı olacak kurumların mülkiyet haklarının genişletilmesinin yararlı olacağını dile getirmektedir (Akkaş, 2004:120).

1.1.4.6. Muhafazakârlıkta Din ve Ahlak

Muhafazakarlığın din vurgusu, Aydınlanma düşüncesinin din düşüncesinin toplumsal yaşamın hemen hemen tüm alanlarından çekilmesi ve dinin yerine akıl ilkelerinin getirilmesine (Hentch, 1996:89) karşı bir reaksiyon olarak şiddetlenmiştir. Bu reaksiyonel tavır, dinin muhafazakârlığın önemli bir vurgusu olarak ele alınmasında etkili olmuştur.

Veron'a göre de din, sahip olunan kültürün paylaşılan inançlar ve uygulamalarından oluşan bir kısmı olarak, sadece tabiatüstü ve kutsal olan ile insanların ilişkilerini belirlemekle kalmaz, insanların rasyonel dünya ile ilişkilerinde de belirleyici bir rol oynamaktadır (Bilgiseven, 1985:4). Bu bakımdan din toplumsal bakımdan işlevleri bulunan önemli bir kurumdur (Türkkahraman, 2006:177).

Muhafazakâr düşünce, bu bağlamda dini değerleri toplumun temeli olarak görmektedir. Onlara göre inanç, toplumsal kurumların ve her türlü iyiliğin özünde yer almaktadır. Bu yüzden her toplum, kendine has özellikleri dolayısıyla kendi inanç ve değerlerini, kendi kurumlarında geliştirmeleri gerekmektedir. Böyle olduğunda toplumsal düzenin en az kusurla tesis edilmesi ve bireyin sosyal ve psikolojik davranış bozukluğunun önlenmesi kaçınılmazdır (Akkaş, 2004:132)

Muhafazakâr düşünce inancı, katı dindarlıktan çok, bir otorite aracı olarak dinin birleştiriciliğine, sosyal hayatın düzenlenmesi ve ekonomik yaşamın doğal akışını

bozmaması gibi özelliklerine vurgu yapmaktadır. Diğer taraftan muhafazakar düşüncede dinin yenileştirilmesi, yani çağın gereklerine göre toplumsal dokunun bozulmadan düzenlenmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır (Yanardağ, 2004:25). Böylece muhafazakâr düşünce her türlü aşırılığa karşı oluşunu dini alanda da göstererek dinsel radikalizmi onaylamamaktadır.

Din, toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olarak kabul edilmektedir. Bu bağlamda Burke'e göre din, toplumun geçirdiği her türlü tarihsel olayda etkisini hissettiren önemli bir olgudur. Bunun yanında yarı kaderci bir anlayışla Burke, toplumların tarihsel aşamalarında Tanrı'nın olasılıkları yarattığını, insanların bu olasılıklardan birini tercih ettiğini belirterek toplumun geleceği açısından Tanrı ve insanın rolünü belirlemektedir (Weston, 2006:144).

Toplumun geçmişinde geçirdiği kötü bir olayın sorumlusu bu bağlamda aslında Tanrı değil insandır. Çünkü Tanrı belirli bir durum neticesinde oluşabilecek iyi veya kötü olasılıkları sunmuş fakat insan bu olasılıklardan kötü sonuç verecek olanı seçmiştir. Böylece muhafazakâr düşünce açısından geçmişte yaşanan kötülüklerin Tanrı'nın suçu olarak insan aklınca nitelendirilmesi yanlış bulunmaktadır. İnsan, kötü sonuca ulaşılan bu yolu kendi aklı ile seçmiştir. Bu bağlamda Kant, aklın toplumsal yaşam içerisinde doğru kararlar vermede tek başına bir kılavuz görevi görmesi açısından yetersiz olabileceğini dile getirmektedir (Çilingir, 2009:94).

Din insanın dünyayı idare eden ilkeye ve böylece hayatın bir anlamı olduğuna inanma ihtiyacını gidermektedir (Türkkahraman, 2006:175). Hayatın anlamlılığının idraki insanların toplumsal yaşamdan kopmalarını engellemektedir. Muhafazakâr düşüncede din, bireylerin toplum içinde uyumlu yaşamalarını sağlayan bir kurumdur. Bu nedenle dini kurumların korunması ve desteklenmesi gerekmektedir (Akkaş, 2004:131). Dinin ve dini kurumların desteklenmesi toplumsal yaşamda insanların zorlukların üstesinden gelmesinde etkili olmaktadır. Dini öğretiler, insanlara zorluklar karşısında nasıl tavırlar alması gerektiğini öğütlemetedir (Burke, 2005:15).

Dinin başlıca işlevinin toplumsal yaşamda insanlara iyi davranış için dürtü sağlama olduğunu düşünen Burke, içinde yaşadığı çağın çoğu düşünürü gibi, yalnızca sonsuz yaşam umudunun ya da cehennem ateşi korkusunun insanoğlunun kötü yönlerini

göstermesini engelleyeceğine inanmakla birlikte dinsel inancın sadece ödül ve cezaya dayanmadığını da belirtmektedir. Fakat ödül ve cezanın inançlı bireyler üzerindeki etkisinin farkında olarak yönetenlerin inançlı kişiler olması gerektiğini belirtmekte ve böylece yönetenlerin kararlarında inançları gereği adaletli davranmaya özen göstereceklerini düşünmektedir (Monk, 2004:348). Diğer taraftan yönetenlerin inançlı kişiler olması gerektiğine vurgu yapan Lamennais, yönetenlerin bir kutsal duygusuna sahip olmadan, yönettikleri toplumun ayakta kalamayacağını belirtmektedir (Nisbet, 1997:113).

Demokratik toplumlarda temel benzerliğe ulaşmak için dini değerli bir müttefik olarak gördüklerini belirten Mannheim'a göre din, insanların kabul etmeleri gereken yeni ilkelere, coşkular ve duygular yüklemektedir. Bunlar toplumun itici güçleridir. Toplumu durağanlıktan kurtararak dinamik bir yapıya bürünmesini sağlamaktadırlar. Topluma bu dinamik güçleri sağlamak dinin görevidir. Din topluma topyekûn bir amaç kazandırabilecek yapıya sahiptir (Burns, 1984:329).

Buna göre, Hıristiyan düşüncesinde doğal yasa, Tanrı'nın adaletinden doğar ve Tanrı tarafından insanoğlunun kurtuluşu için verilir. Bu düşünceye inanan Burke, insanoğlunun haklarının, Tanrı'nın insana verdiği doğal yasadaki kaynaklandığını belirtmektedir. Bu bağlamda insanoğlu Tanrı'nın verdiği yasaya yani doğal yasaya itaat ettiğinde insan hakları gerçekleşmekte, sahip olduğu bu haklar sayesinde insan da özgür olmaktadır (Akkaş, 2004:161).

Muhafazakâr düşünce, toplumsal yaşamda insanların karşılaşılabileceği değişik fikirlerin belirli süzgeçlerden geçmeden kabul edilmesinin, toplumun düzeni ve devamlılığı açısından tehlikeli olabileceğini vurgulayarak, insanın doğrular ve yanlışlar süzgecinin oluşumunda dinin etkin bir faktör olduğunu ve dinin toplumsal açıdan önemini dile getirmektedir. Dinin doğası gereği tepkici ve gelenekçi olması, dinin etkisiyle bireyde oluşan doğru ve yanlışlar süzgeci, toplumun geleneklerini korumaya yönelik olarak işlemesine neden olacaktır (Bobbio, 1999:67).

Muhafazakâr ahlak da bu düşüncenin genel bir yansıması olarak tepede Tanrı'nın bulunduğu ve organların birbirine hiyerarşik olarak bağlandığı bir düzene olan inançta temellenmektedir. Bu yüzden üstün olan ahlaki değer, insanın dışında Tanrısal ve

geleneksel olarak biçimlenmiş olan bu sisteme uyum sağlamaktır. Toplumsal ahlakın özünde de bu uyumluluk bulunmaktadır (Çetin, 2004:106). Uyumluluk Tanrısal ve geleneksel olana uyumluluktur. Dolayısıyla muhafazakâr ahlak geleneğe ve dine dayanmaktadır.

Toplumsal yaşamda ahlaki değerlerden şekillenen adetler, sosyal bir varlık olarak insan doğasında köklenmekte ve böylece din ve gelenek yoluyla da nesiller boyu devam etmektedir (Akkaş, 2004:165). Nesiller boyu devam eden kültürel unsurların oluşturduğu ahlaki değerler, toplumu oluşturan bireylerin kalplerinde ve akıllarında yerleşmiş durumdadır. Bireyler toplum içerisinde bu ahlaki doğruların oluşturduğu çerçevede düşünür ve davranırlar (Duman, 2004:43).

Bu anlayışa göre düşünceleri şekillenen Burke de ahlaki iyi ve kötülerin toplumsal yaşamda insana rehberlik edeceğini düşünür. Ahlak ilkeleri iyi ve kötünün belirlenmesinde önemli bir yol göstericidir (Parkin, 2006:163). Ahlaki ilkeler, iyi ve kötüyü bilenebilir kıldığı için bu ilkelere göre hareket etmek gerekir. Muhafazakarlara göre, bilinen bir iyi bilinmeyen daha iyiye tercih edilmelidir (Oakeshott, 2004:57).

Muhafazakâr bir kişi, insan tabiatının tümüyle iyileştirilebileceğine inanmaz. İnsan tabiatında sadece bir çeşit gelişme görülür, bu gelişme ise içsel gelişmedir ve onu her erkek ve kadın özel olarak elde edebilmektedir. Muhafazakâr bir kişi, erdeme ulaşmanın rehberi olarak 10 emir, İncil veya Kur'an gibi kutsal emirlerden daha iyisinin oluşturulamayacağını bilincini taşır. O, akılcı yöntemle şu an sahip olduğumuzdan daha uygun bir hükümet şekli meydana getirebileceğimize inanmaz. Genel olarak muhafazakâr insan, ahlaki değerlerde ve politikada büyük buluşların zaten yapıldığını, akılcı yolla belli belirsiz yeni açılımlar aramaktansa, var olan doğruları kullanarak başarıya ulaşabileceğini düşünmektedir (Kirk, 2005b:14).

Genel olarak muhafazakâr ahlak, toplumsal ilişkilerde bireysel isteklerin, çıkarların ve tercihlerin öncelenmemesi gerektiğini düşünür. Toplumun, akılcı çıkarlarla birbirinden tamamen ayrışabilen ve çatışabilen insanlardan oluşan bir düzensizlik olduğu iddiasına karşıdır. Toplumsal ilişkilerin, karmaşık, atomik, çatışmacı ve rekabete dayalı olarak insanların özgürlüğünün ve eşitliğinin birincil plana alındığı mekanik bir yapı olduğu düşüncesine katılmaz (Çetin, 2004:110).

Bu bağlamda muhafazakârlara göre, her toplumun geçirdiği tarihsel evreler farklı olduğu için, her toplum kendine özgü gelenek ve kural kalıplarına sahip bulunmaktadır. Toplumların sahip oldukları gelenekler evrensel bir nitelik sergilemektedir. Bu çerçevede evrensel ahlak yasalarından bahsedilse de, ahlaki standartların her ülkedeki teknik formu, o ülkenin geleneklerine, inançlarına, kültürüne kısaca ahlaki doğrularına göre değişiklik gösterebilir (Duman, 2004:50).

1.1.4.7. Muhafazakârlık ve Siyaset

Muhafazakârlık diğer siyasi doktrinlerden farklı olarak siyasi taleplerini, kökleri derin bir tarihsel muhalefet ve Aydınlanmayı eleştirel olarak sorgulayıcı bir felsefe üzerine kurgulamaktadır (Özipek, 2004:190).

Bu çerçevede muhafazakâr ideolojinin siyaset anlayışının temelinde, insanın kusurlu bir varlık olarak kapasitesinin sınırlılığı ve insanların gerçek değerlerinin üyesi olduğu toplumsal yapının tarihsel sürekliliği içerisinden geldiği ve insan aklının da bu tarihsel süreç ile şekillendiği yer almaktadır. Böylece muhafazakârlık, Aydınlanmanın getirdiği akılcı toplum tasavvurlarına karşı mesafeli bir duruş sergilemek (Özipek, 2004:118) ve politikada rasyonelliğe karşı çıkmak olarak değerlendirilebilir (Cameron, 2000:102).

Muhafazakarlığın temel ilkelerinden ilki Gerson'a göre, toplumsal hayatın ve siyasetin içinden çıkılamayacak derecede karmaşık oluşu ve bu nedenle aydınlanma ile birlikte gelişen toplumu sil baştan tekrar dizayn etme amaçlı toplum mühendisliği çalışmalarının ne denli ütöpik bir girişim olduğunun gözler önüne serilmesidir (Özipek, 2004:129) Muhafazakâr siyaset bu ilke doğrultusunda, toplumda meydana getirilebilecek olan köklü değişimlerin karşısında bir tavır alış biçiminde şekillenmektedir.

Bu anlayışa göre muhafazakâr siyasal tavrın, bireylerin kurumlarla olan ilişkilerinde meydana getirdikleri davranış ve tutumlarla belirlediğini söylemekte ve bireyin davranışı ile kurum arasındaki etkileşimi dört açıdan incelemektedir.

Bu etkileşimin birincisinde, toplumsal yapıda herhangi bir değişiklik istenmeksizin statükonun korunması ana amaçtır. İkinci etkileşim biçiminde, süreç içerisinde toplumsal yapıda değişiklikler zorunlu hale gelebilir. Bu değişiklikler zorunlu olduğu durumlarda reform, toplumun geçmişine dayanmalı ve toplumsal yapıda meydana

getirilecek olan değişiklikler dengeli bir biçimde kademeli olarak yapılmalıdır. Üçüncüsünde ise reform, toplumsal düzende yapılan tedrici değişme, süreç içerisinde toplumsal yapının köklü bir değişim geçirmesine sebebiyet vermektedir. Dördüncüsünde ise toplumsal yapıda zamanın şartlarına göre gerektiğinde devrim gibi radikal yöntemler kullanılarak mevcut bulunan toplumsal sistemin tamamına yönelik değiştirme gündeme gelmektedir (Akkaş, 2004:34-35).

Muhafazakâr siyaset köklü değişim projelerine karşı olarak sınırlı bir etkinlik alanı belirler (Özipek, 2004:132). Bu etkinlik alanı içerisinde maceracılığa ve ilerleme adına her şeyin feda edilmesi gibi aç gözlü bir tutuma yer yoktur (Oakeshott, 2004:76).

Herhangi bir siyasal ilkenin değeri, onun pratik sonuçlarıyla ilgilidir. Sonucunda kötülük üretmesi muhtemel olan şey, siyasal olarak yanlıştır. Sonucunda iyilik üretecek olan şey ise, siyasal olarak doğru addedilmektedir. Burada asıl olan akılcılık değildir (Monk, 2004:343). Siyaset akla değil, insan tabiatına uygun kılınmalıdır (Ebenstein, 2003:273). Bu anlamda Burke, his ve güdülere siyasi hayatın temel unsuru olarak büyük bir önem vermektedir (Cameron, 2000:102).

Var olan dünyanın köktenci bir biçimde değiştirilmesini amaçlayan talepler içeren siyasi teorilere karşı muhafazakâr siyaset, mesafeli ve eleştirel bir tutum sergilemektedir. Aydınlanma geleneğindeki insanı çepeçevre saran nesnel koşulların değiştirilmesi yoluyla insanın daha yetkin bir varlığa dönüştürülmesi anlayışını benimseyen ideolojilere karşı muhafazakar siyaset, ılımlı bir tavır alış içerisindeyse de bu yetkinleştirmenin boyutunun ütöpik bir mahiyette bulunmaması gerekmektedir. Muhafazakârlar, insanın daha yetkin bir varlığa dönüştürülmesine yönelik olarak düzenlenecek olan çevrenin sınırlarının kesin olarak belirlenemeyeceğini ve siyasetin bu amacı gerçekleştirmeye konu edilemeyeceğini çünkü siyasetin sınırlı bir etkinlik alanı olması gerektiğini savunmaktadırlar. Muhafazakârlar ideal dünyayı önemsemekle birlikte, toplumu ideal dünyaya götüreceği umulan toplum mühendisliklerini de reddederler (Özipek, 2004:125).

Siyasette muhafazakâr eğilimi anlaşılır kılan şeyin aslında doğa kanunu, ilahi düzenleme, ahlak ve din ile ilişkisi bulunmamaktadır. Muhafazakar siyaset, toplumsal hayat içerisinde hükmetmenin sınırlı bir faaliyet olması ve insanların toplumsal

yaşamlarında engellenmelerinin en aza indirilmesi ve insanların kendi seçimlerini yapabilmelerine imkan tanıyan, yaşam tarzlarına müdahale etmeme gibi prensiplere sahiptir (Oakeshott, 2004:68).

Muhafazakâr siyasette, “siyasal otoritenin asla müdahale edemeyeceği bireye ait bir çekirdek özgürlükler alanından ve toplum yapısından söz etmek mümkündür”. Bu özgürlükler alanı, ilk önce ailede başlar ve din, gelenek ve diğer toplumsal kurumların etki alanının sınırlarında biter (Özipek, 2004:139).

Muhafazakâr anlayış, soyut ilkelere göre kurulacak olan toplumsal ve siyasi yapı ile iktidar kurumlarının yerine, var olan toplumsal koşullardan kaynaklanan, toplumun sahip olduğu gelenek ve değerlerle uyum içinde bulunan kurumsal yapıları tercih etmiştir. Bu kurumsal yapı içerisinde devlete saygı gösterilirken devletin ve dolayısıyla da siyasetin asıl amacının aile, yerel cemaat, bölge vb. gibi ikincil ve özerk kurumların etki alanlarına girmeden herhangi bir çatışmaya olanak tanımaması, onlarla uyumlu olmasını istemektedir (Yılmaz, 2003:128-129).

Bu anlatılanlar çerçevesinde ele alındığında genel olarak siyaset, muhafazakârlıkta sınırlı bir etki alanını ihtiva etmektedir. Burke, belirli bir sistematik siyaset teorisi ortaya koymamışsa da, düşüncesi çok değişiklik göstermeyen biçimlerde belirmiştir. O, sürekli olarak siyasetin ihtiyat, menfaati şartlar, yararlılık, tecrübe, tarih, sadakat ve saygı meselesi olduğu gibi görüşler öne sürmektedir. Burke’e göre siyaset soyut kurgular peşinde koşmamalıdır. Ona göre, “her medeni ve siyasi tasarının insanlığa faydası mı, zararı mı dokunacağını belirleyen, şartlardır.” Bu bağlamda ihtimallerin ve soyut kurguların çok geniş ve sınırsız bir alanı bulunmakta ve toplumun olabirlikler dünyasına sürüklenmemesi gerekmektedir (Ebenstein, 2003:272).

1.1.4.8. Muhafazakâr Düşüncede İnsan ve Toplum

Muhafazakârlığın birey anlayışının referans kaynağı, Hıristiyan doktrininde yer alan ilk günah ve insanın mükemmel olmayan bir varlık olarak dünyaya gelmesi anlayışdır (Akkaş, 2004:112). Böylece muhafazakâr felsefenin temelinde, insanın mükemmel olmayan bir varlık olarak görülmesi yer almaktadır. Muhafazakarlığın eksik bir varlık olarak gördüğü insan, güvenlik arayan ve ait olma duygularına sahip varlıklar olarak kavramlaştırılmaktadır (Yılmaz, 2003:94).

Muhafazakâr görüşe göre insanlar, toplumun dışında değildirler ve toplum dışında var olamazlar. İnsanlar, toplumdaki köklere ait olmaya, sahip olmaya şiddetle ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle bireyin doğasının bir özelliği olarak insan, toplumdan koparılamaz, insan toplumu besleyen sosyal grupların; ailenin, arkadaşların, meslektaşların daha da ötesinde bir ulusun parçasıdır. Bu gruplar içerisinde birey, anlamlı ve güvenli bir hayat yaşar, bireyin hayatının anlamı bu grupların içerisinde birey tarafından fark edilir (Heywood, 2007:96). Burke, toplumu bireyin biçimlenmesinde ikinci doğa durumu olarak nitelendirir. Ona göre birey, sosyal bir varlık olarak, toplumdaki farklılaşmalara bağlı bir biçimde değişip gelişecektir (Akkaş, 2004:164-165).

Burke'e göre insan, yaşadığı tarihsel, kültürel ve sosyolojik şartlardan bağımsız, evrensel bir varlık olarak kabul edilemez. Bu itibarla genel olarak insan, rasyonel davranışlar sergilese de, her yerde ve her şartta aynı tür davranışları sergilemez. Bu bağlamda insan, tarihten gelen ve toplumsal yapıdan aldığı karakteristik özellikler çerçevesinde duyuş ve düşüncülerle davranışlar sergiler. Böylece Burke'e göre insan, tarihinden ve toplumdaki bağımsız olarak düşünülemez. Burke, insanı; tarihin, kültürün, inançların, toplumsal şartların, alışkanlıkların ve geleneklerin şekillendirdiğini savunmaktadır. Burke'e göre insanın gerçek doğası, insanın doğal yapısıyla ilgili değildir. İnsanın doğal yapısı, içinde yaşadığı toplumun şartlarıyla ilgilidir. İnsanın gerçek doğasını içinde yaşadığı ve onu çevreleyen kuşatan toplumsal ve kültürel koşullar oluşturmaktadır (Çaha, 2008:139-140).

Muhafazakârlık bireysel olarak insanı, devralmış olduğu tarihsel mirasın ve içinde yaşadığı toplumsal değerlerin oluşturduğu ahlaki bir varlık olarak görmektedir. Stankiewicz'e göre, muhafazakârlığın temel ontolojik varlık olarak kabul ettiği 'ben', bireyin maddi ve psikolojik boyutlarının ötesinde metafizik bir boyutunun da varlığını onamaktadır. Burke'e göre de insan, fiziksel ve ahlaki iki parçadan oluşan bir bütündür. Ona göre insanın doğal durumu, toplum içinde yaşamak ve medeniyete doğru yavaş yavaş ilerlemek şeklinde tasvir edilmektedir. Bu nedenle insan aklının sınırlılığı ve insanın mükemmel olmayan bir varlık oluşu, insanın bir toplum içerisinde yaşamasını gerektirmektedir (Özipek, 2004:71-72).

Muhafazakâr bakış açısından insanlar, unutkan bir karakter sergilerken toplum ve toplumsal kurumların hafızaları bulunmaktadır. Kusurlu olan insan, iyi ve kötü arasında tercih yapabilmek ve ruhsal, bedensel yapısının ihtiyaçlarını meşru yollardan karşılayabilmek için, toplumsal yaşama ve toplumu oluşturan kurumların rehberliğine ihtiyaç duymaktadır (Özipek, 2004:83).

Muhafazakâr düşüncede toplum ise birey, aile ve sivil kuruluşların işbölümü, hiyerarşi ve karşılıklı bağımlılık ilişkilerinden ortaya çıkan bir bütündür (Akkaş, 2004:115). Toplum oluşturan bu kurumlar bütünü, insanın tüm ihtiyaçlarının karşılanabileceği, insanın yaşaması için gerekli olan doğal çevreyi teşkil etmektedir. Muhafazakâr bakış açısı insana, toplum dışında herhangi bir anlam yüklememekte ve insanın toplum içerisinde anlamlı, değerli bir varlık olabileceğini savunmaktadır. Böylece insan, sosyo-tarihsel bir durum içerisinde kendini tanımlamaktadır (Berger ve Luckmann, 2008:259).

Hayek de liberal anlayış çerçevesinde, özgürlük ve eşitliklere vurgu yapmasına rağmen bireyi, toplumsal bir süreç tarafından düzeltilmesi gereken irrasyonel ve yanılgıya düşebilen bir varlık olarak görmektedir (Burns, 1984:298). Bireyselliğin gelişmesinin temelinde, anlık doyumlardan, ruhsal ve maddi varlığın zenginleşmesi ve güvenlik adına yapılmış fedakârlıklar bulunmaktadır. Anlık doyumların ve güvenlik arayışının gerçekleşmeyeceği görüldüğünde, anlık hazlardan vazgeçmek için ortada bir neden kalmaz. Bu yüzden, kitlelerde bireysellik, seçkin denilen kesime oranla çok daha cılız ve dolayısıyla çok daha temelsiz bir şekilde bulunmaktadır. Bu duruma karşıt olarak, seçkinlerin başlıca uğraşısı, her zaman iktidarı ele geçirmek ve iktidarı ellerinde tutmak olmuştur. Toplumsal iktidarı ele geçirmenin yegâne yolu, nesnelere üzerinde iktidar kurmaktır. İnsanın nesnelere, eşya üzerinde iktidar kurma isteği ne kadar yoğun olursa, eşyanın onun üzerindeki tahakkümü de o kadar ağır olacak ve insan da gerçek bireysel özelliklerinden o kadar uzaklaşacaktır (Horkheimer, 2005:146). Böylece insan içinden çıkamadığı bir duruma düşecek ve muhafazakâr düşünce açısından insanın bu durumdaki rehberi, toplumsal ve tarihsel deneyimleri, inançları olacaktır.

Muhafazakâr bir birey, tecrübesinin bilincinde bir insan olarak kendinin sadece şimdiye ait olmadığını, varlığının bireysel doğumuyla başlamadığını düşünür. Muhafazakâr insan, şu anda sahip olduğu karmaşık medeniyetin sağladığı tüm imkânların geçmiş nesillerin acıları ve fedakârlıklarının birer ürünü olduğunu düşünür. Sahip olduklarının

korunması veya her şeyin iyi gitmesi için muhafazakâr bireye göre, toplumu oluşturan erkek ve kadınların gelenekler çerçevesinde çalışarak kötülük ve tembelliliğe karşı durmaları gerekmektedir. Muhafazakâr insan genel olarak ahlakı ve sosyal sürekliliği savunmaktadır. Muhafazakârlara göre insan, ahlaki ve sosyal değerlerin savunulması, canlı tutulmasıyla insan olarak kalabilir (Kirk, 2005b:16)

İyi bir birey muhafazakârlara göre, öncelikle ailesine, akabinde diğer toplumsal kurumlara ve devlete karşı görev ve sorumluluklarını yerine getiren, evrensel aklın ortaya çıkardığı rasyonel toplumu benimsemeyen bireydir. Muhafazakârlık iyiliğin toplumda deneme yanılma yoluyla olmayacağını, toplumsal düzen ve iyiliğin, iyiliği kutsanarak kanıtlanmış gelenek ve kurumlara sahip bir toplumda olacağını savunmaktadır (Akkaş, 2004:67). Muhafazakâr görüşe göre insanlar, zaten tabiatları gereği muhafazakârdır ve bunun nedeni ise tabiatları gereği yenilikten korku duymaları, yenilikten çekinmeleridir (Duverger, 1964:134). Bu durumu Kirk şu örnekle açıklamaya çalışmıştır:

Astronotlar uzayın geniş sonsuzluğuna yükselirken dünyada çöp kümeleri daha da yükselir; üniversite çevreleri nüfuzlarını genişletirken öğrencilerinin kolları kötülüklerle uzanır; erkeklik uzvuna ilişkin kült yaygınlaşırken kısırlık da yaygınlaşır. Büyük zenginlikle büyük fakirlik; sağlıkla hastalık; rakamların revaç bulması ile yalancılık paralel gidiyor. Oburcasına yemek yemek, açlığa neden olur; rahatlatıcı madde kullanmak yorgunluğa yol açar; hepsini söylemek, her şeyi gizlemektir; görünüşte birliktelik, ebedi ayrılıktır. Dolayısıyla biz fantezi bahçelerinden geçip tokluk çöplüğüne giden bolluk vadisi boyunca gitmekte ısrar ederiz; bunu yaparken mutluluğu her zamankinden daha gayretli bir şekilde ararız ve sonuçta çaresizliği her zamankinden daha emin bir şekilde buluruz (2005b:22-23).

1.1.4.9. Muhafazakârlık Açısından Toplumsal Düzen, Süreklilik ve Değişim

Toplumsal düzenin işleyişi açısından muhafazakâr düşüncenin en önemli referanslarına Burke'ün görüşlerinden ulaşılabilmektedir. Burke'e göre insan dünyasının işleyişi, kolayca, rasyonel olarak kavranamaz ve kendinden emin çıkarıma ya da toptan dönüşüme imkân vermeyecek kadar karmaşık, dolambaçlı ve esrarengizdir. Toplumu, toplumsal yaşamı ayakta tutan şey ise insanların rasyonel faaliyetleri yanında, aklın kavramakta aciz kalabileceği ve onlarsız toplumsal yaşamın çökebileceği duygu, alışkanlık, duygusal bağlılıklar, uzlaşımlar ve geleneklerdir. Toplumsal düzene yönelik olarak gelişen tahammülsüz ve saldırgan bir akılcılık, toplumdaki kötülükleri ortadan

kaldırmaya yöneldiğinde iyileri de ortadan kaldıracağı için yıkıcı bir özellik gösterebilir. (Miller vd., 1994:96-97).

Burke, muhafazakâr toplumda her kuşağın kendisini, tam bir bilge gibi değil de sadece geçici bir uygulayıcı ve anayasa içinde bir yaşam kiracısı olarak düşündüğünü belirtmektedir. Ona göre muhafazakâr toplumda insanlar, toplumun özgün dokusunu kendi keyifleri için bozma hakkına sahip olmadıklarına inanmaktadırlar ve kendilerinden sonra gelecek nesilleri düşünerek hareket ederler. Böylece muhafazakâr toplumda insanlar, arkalarında kendilerinden sonra gelecek olanlara bir yerleşke yerine bir yıkıntı bırakma riskini üzerlerine alma hakkını kendilerinde görmemektedirler. Burke, insanın içinde bulunduğu bu durumun hem doğal hem de faydalı bir durum olduğunu düşünür. Ona göre, eğer insan doğası bu şekilde teşekkül etmemiş olsaydı, insanları geçmişe bağlayan ve bir toplum haline getiren değerlerle tüm bağlar kopar, toplumsal süreklilik tehlikeye girer ve toplumsal düzen bozulur, böylece ilerlemeyi tek başına olanaklı kılan süreklilikte bozulurdu. Burke, toplumsal bağların kopması durumunda insanların, “mevsimlik yaz sinekleri” gibi geriye hiçbir bilgi kırıntısı bırakmadan ve geçmişlerini bilmeden yaşayıp öleceklerini dile getirerek, toplumsal düzene, geleneklere ve sürekliliğe vurgu yapmaktadır (Burke’den aktaran Monk, 2004:334).

Muhafazakâr düşünce geleneksel olarak toplumu, yaşayan bir şey, bir organizma olarak görmektedir. Bu organizmanın parçaları, aynen insan organizmasında olduğu gibi - beyin, kalp, akciğer gibi- çalışmaktadır. Muhafazakâr düşüncede organizmaya benzeyen toplum, iki açıdan insan yapımı olan şeylerden veya makinelerden ayrılmaktadır. Öncelikle, insan yapımı makinelerin aksine organizmalar, düzenlenebilir veya istenildiğinde tekrar düzenlemeye tabi tutulabilir nitelikte tek tek parçaların basit bir toplamı niteliğinde değildir. Bir organizma içinde bütünü ayakta tutan şey, organizmanın parçalarının arasındaki hassas ilişkiler manzumesidir. Organizmadaki parçalardan biri zarar gördüğünde organizmanın bütünü etkilenir veya organizma ölme riskiyle karşılaşır. İkinci olarak organizmalar, insan eliyle oluşmaz, doğal ve mistik etkenler tarafından oluşturulup şekillendirilirler (Heywood, 2007:96-97).

Toplum Spencer’a göre, insan eliyle üretilmiş fabrikasyon bir varlık değildir. Toplum bir gelişme, bir büyüme, kendiliğinden ve içsel bir dinamik ile varlık alanında yer alan

bir yapıdır. Spencer, toplumu idari, dini, endüstriyel, ticari bütün kurumların iç içe geçtiği, karşılıklı bağımlı olduğu doğal ve bir anlamda organik bir yapı olarak niteler (Yayla, 2002a:110).

Voltaire'a göre de bütünüyle ateist ve toplumsal kurumların birbirinden uzaklaştığı, ailenin herhangi bir fonksiyon üretmediği bir toplumun, ancak bütün üyelerinin birer "filozof" olması durumunda ayakta kalabileceğini, bunun dışında sınırlamalardan ve geleneklerin yol göstericiliğinde yoksun toplumun felaketlerle karşılaşacağını belirtmektedir (Çiğdem, 2006:51).

Comte, kuşkusuz muhafazakâr bir düşünür olmamakla birlikte Aydınlanmada muhafazakârlarla aynı bunalımı görmüş ve yeni bir düşünsel tinsel ilkeler bütününe pozitivizinkileri savunmuştur (Nisbet, 1997:119-120).

Bununla birlikte Comte, *sosyal statik*'de birey, aile ve toplum konularını ele almış ve toplumsal yapıda en küçük birimin, muhafazakâr görüş paralelinde olmak suretiyle "birey" olamayacağını savunmuştur. Ona göre, bir bütünün parçaları kendisiyle aynı yapıda olmalıdır. İnsanlar, bireysel olarak farklı yapılarda oldukları için toplumsal yapıda temel alınamazlar ve bu yüzden temel toplumsal birim ailedir (Kösemihal, 1995:156).

Toplumsal düzen, kurumların birbirlerine işlevsel olarak sıkı sıkıya bağlı olması, toplumla devletin aynı amaca yönelmesi ve birbirini tamamlayıcı tarzda bir ilişki içinde bulunmasıyla tesis edilebilir. Toplumsal yapıdaki yenilikler, toplumun bünyesine zarar verici nitelikte ve hızda olmamalıdır. Toplumsal düzenin temeli olan akrabalık, aile, komşuluk, din, gelenek ve görenekler, toplumsal düzeni ayakta tutan ve sürekliliğini sağlayan dinamo işlevi görmektedirler (Çaha, 2001:108) ve bu bakımdan değişimlerden, yeniliklerden etkilenmemeleri, bozulmamaları hayati bir öneme sahiptir. Muhafazakâr düşüncede toplumun temel birimi olarak görülen aile, diğer sosyal kurumlar içinde model olarak gösterilmektedir. Aile yeniliklerden korunması gereken bir kurum olarak, toplumsal istikrarın temelidir ve ailenin toplumsal düzen açısından korunması gerekmektedir (Heywood, 2007:97).

Toplumsal kurumlar, bir kere oluşturulduktan sonra süreklilik kazanma eğilimi sergilemektedirler. Fakat toplumsal düzen ve ilerleme açısından çeşitli tarihsel

etkenlerle kurumsallaşmış eylemlerin kapsamı daralabilir veya toplumun bazı alanlarında işlevsizleşmiş olan kurumsal yapı veya eylemler, toplumsal yaşamdan tamamen çıkartılabilir (Berger ve Luckmann, 2008:119). Toplumsal kurumların bu prensiple değişmesi, muhafazakâr düşüncenin, toplumun korunması ve istikrarlı bir biçimde geliştirilmesi ve devamlılığının sağlanması ilkesiyle örtüşmektedir.

İnsan yaşamı için istikrar ve tahmin edilebilirliğin teminatı olan düzen, belirsiz bir dünyada güvenliği sağlamaktadır. İstikrar ve tahmin edilebilirlik, insanların özgür bireyler olarak tercihlerde bulunabilmesi imkânını sunar. Var olan düzende köklü, hızlı ve de radikal değişiklikler ise belirsizlik meydana getirir ki bu belirsizlik durumu, toplumsal yaşam içerisinde bireyin sapma davranışları sergilemesine sebebiyet verir (Heywood, 2007:92).

Bu nedenle düzen, her toplumda ortak bir değer olarak kabul edilmektedir. Düzenin karşıtı olan düzensizlik terimi olumsuz bir görüntü sunmakta, aynı şekilde özgürlüğün karşıtı olan baskı ve eşitliğin karşıtı olan eşitsizlik de olumsuz olarak nitelendirilmektedir. Diğer taraftan insanların tarihsel ve güncel deneyimleri göstermiştir ki, totaliter devletin ya da anarşinin uç sınırını yok etmek için iyi bir ortak yaşam, özgürlük ve baskı, eşitlik ve eşitsizliğin arasında bir yerlerde kurulmuş olmak durumundadır (Bobbio, 1999:119).

Toplum Burke'e göre, doğal şartlar tarafından biçimlendirilmiş ve bu doğal şartlar içersinden nesilleri aşan bir sözleşmeye tabidirler. Bireylerin bu sözleşmeye tabi olma durumları kendi iradeleri ile değil, doğdukları andan itibaren toplumsal yaşam içerisinde var olmalarıyla olmaktadır. Böylece birey, var olan toplumdaki ilişkiler ağı içerisinde toplumsal düzenin önemini kavramaktadır. Düzensizliğin hâkim olduğu toplum içerisinde birey, tabi olduğu sözleşmeye bağlılığın değerini kavrayamaz. Bu nedenle toplumda hızlı değişimlerden uzak durmak gerekmektedir (Akkaş, 2004:167-168).

Muhafazakârlara göre her toplum veya kültür, neyin doğru neyin yanlış olduğunu gösteren kendi içsel parametrelerine sahiptir. Bu nedenle, öncelikli hedef, değerlerimizi savunmaya yönelik olarak mümkün olan her şeyi yapmak olmalıdır. Böylece radikal muhafazakârlar, kendi toplumlarını, değerlerini savunmak için diğer toplumları ve değerlerini yok etmeyi de göze alabilmektedirler (Dahl, 1997:134).

Muhafazakâr anlayış içerisindeki istikrar ve düzen anlayışına yapılan vurgu, toplumun kesinlikle değişmemesi yönünde değildir. Bu bağlamda toplumsal “istikrar, mutlaka bir siyasal sistemin hiçbir unsurunun değişmemesi anlamına gelmez”. Muhafazakar anlayışa göre istikrar, toplumun temel siyasal değerleri, toplumun tarihi ve gelenekleri ile oluşmuş, kültür ve toplumda var olan, siyasetin temel kurumsal veya anayasal yapısı gibi toplumsal yapının temelinde yatan ana unsurlarda, sürekliliği ve değişmezliği ifade etmektedir (Çetin, 2004:93).

Günümüz toplumsal yapısında yaşanan kargaşaya ve şaşkınlığa, tarih ile günümüz arasındaki kopuşun neden olduğunu belirten Gasset'e göre;

Biz hayattakiler kendimizi yeryüzünde yapayalnız bırakılmış, ölenlerin sadece görünüşleriyle değil, bize artık hiçbir yardımları dokunmazcasına tamamen çöküp gittiklerini hissediyoruz. Geleneksel ruhun hiçbir kalıntısı kalmadı, hepsi uçup gitti. Önceki modellerin, normların, standartların bize artık hiçbir faydası yok. Meselelerimizi, ister sanat, ister ilim veya isterse politika konusunda olsunlar, mazinin herhangi bir aktif işbirliği olmaksızın kendimiz çözmek zorundayız. Avrupalı tek başına duruyor, yanında canlı bir hayal yok... kendi gölgesini kaybetti (1996:47).

Genel anlamda yukarıda ifade edilen biçimiyle Gasset, Avrupa'nın sanayileşme ve modernleşme sürecinde geleneksel değerlerinden uzaklaşarak hızlı ve köklü sosyal değişimler yaşamasından dolayı, insanın gölgesi olarak nitelediği, gelenek ve inançlarını kaybettiğini ve bu yüzden insanların kendilerini toplum içerisinde yalnız hissettiklerini dile getirmektedir.

Toplumsal, tarihsel değerlere vurgu yaparak Nisbet, insanların modern dünyada geçmiş duygusundan yoksun mekanikleştirici, yabancılaştırıcı düzeni içerisinde kendilerini gün geçtikçe daha fazla toplumdan ayrılmış, köksüz ve yalnız hissettiğini belirtmektedir. “Yalnızlık modern çağın hastalığı ve kanserli bir doku gibi gün geçtikçe yayılıyor. İnsan güven duymak ister. İçinde kendi varlığını her seferinde ifşa ve inşa ettiği dili kullanmak ister”. Tüm bunlar insani ihtiyaçlar olmakla beraber insanın bu ihtiyaçlarının karşılanmaması durumunda, toplumda bunalım, suç ve diğer toplumsal düzene aykırı insan davranışlarının olması elbette kaçınılmazdır (Güngörmez, 2003:155-156). Muhafazakâr düşünce toplumsal istikrarın temelini sarsılması ve aile yapılarının bozulmasında, sanayi devrimin rolüne önemle vurgu yapmaktadır (Özipek, 2004:194).

Burke'ün toplumsal ilerlemeden anladığı şey ile sanayileşme süreciyle toplumda meydana gelen problemlerin çözümü ve dolayısıyla yeni bir toplumun inşası veya

rasyonel düşünürlerin anladığı biçimde, toplumsal ilerleme arasında farklılık bulunmaktadır. Burke'e göre toplumsal ilerleme, toplumda var olan iyi ve işlevsel değerlerin tehlikeye atılması değil, toplumsal yaşama kök salmış değerlerin geliştirilmesi ile mümkün olur. Ona göre, hayali bir gerçek için mevcut durumun feda edilmesi büyük bir yanlıştır. Toplumsal süreklilik ve devamlılık açısından kendi yapısı ve sistemi içerisinde toplumsal yaşamın gidişatına müdahale edilmemelidir. Değişme veya ilerleme adına atılan her adımın sonucu izlenerek değişimin temkinli ve kademeler halinde olması gerekmektedir. Bu tedrici değişim sayesinde toplumsal sistemin parçalarındaki uyum atılan her adımda izlenmekte ve böylece toplum herhangi bir tehlikeye atılmamaktadır (Miller vd., 1994:98).

Ayrıca yine Burke'e göre toplumdaki değişim, toplumun kendi doğal evrimi, doğal süreçleri çerisinde kademeli olarak gerçekleşirse, toplum daha dengeli ve sağlıklı olur. Diğer taraftan Burke, değişimin kaçınılmaz olduğunu belirterek, toplumların yerinde saymadığını ve bir organizma gibi sürekli geliştiğini bildirmektedir. Ona göre işlevsel olmayan kurumlar elbette toplumsal dokunun dışında tutulacaktır fakat toplumsal dokunun dışına itilen bu kurumların yerine bahsedilen biçimde, ani bir değişim çerçevesinde değil de belirli bir süreç içerisinde yenilerinin gelmesi gerekmektedir (Çaha, 2008:141-142).

Muhafazakârlık geliştirmiş olduğu bu savlarla ele alındığında, gerici ve tutucu diye nitelendirilmesi elbette yanlış bir sınıflama olacaktır. Muhafazakârlıkla gericiliğin ayırt edilmesi gerekmektedir. Gericilik, toplumsal yapının tüm kurumları ile eskiye dönüştürülmesini isterken muhafazakârlık, şu anki durum ve şartlarda toplumsal yapının devamlılığı ve sürekliliği için tarihsel geçmiş içerisinde edinilen bilgilerin etkin bir biçimde kullanılmasını öğütlemekte ve yeni oluşan şartlara böylece uyum sağlanması ve bu şartlar içerisinde toplumsal sürekliliğin devam ettirilmesini savunmaktadır. Muhafazakârlar, toplumsal yapının köklü değişikliklerle tahrip edilmesinin karşısında geleneksel bilgeliği savunurken, bu savunu Mannheim'in "bilinçte muhafazakârlık" biçimindeki nitelemesi çerçevesinde ele alınması gerektiği düşünülmektedirler (Yılmaz, 2003:111).

Değişim Kirk'e göre, toplumun tarihsel deneyimleri, gelenekleri ve dolayısıyla toplumun hafızası aracılığıyla olması gerekmektedir. Muhafazakâr duyarlılık,

gelişmenin niteliğinin yanında sınırlarıyla da yakından ilgilidir. Değişim, genel olarak toplumun tarihsel bağlardan koparmadan, insanların sahip oldukları hürriyetleri ellerinden almadan ve toplum içerisindeki bütünleşmiş yapıyı bozmadan gerçekleşmelidir (Özipek, 2004:94-95).

Burke'e göre değişim ve reform kavramları birbirlerinden farklıdır. Değişim genel anlamda, kurumların özünü değiştirmektedir. Böylece bir kurumda geçici olarak bulunan bir kötülük, kaldırılmaya çalışılırken, o kurumun özünde bulunan iyi unsuru da kaldırılır. Değişim bir yenilik olmakla birlikte, başlangıçta tespit edilen ilkelere bağlı kalıp kalmayacağı ya da hedeflenen sonuçlara ulaşip ulaşamayacağı önceden bilinemez. Reform ise, kurumun özünde bir değişim anlamına gelmemekle birlikte, sadece şikâyet konusu olan belli bir soruna yönelik olarak o sorunun ortadan kaldırılması amacıyla uygulanır. Sorun giderildiğinde, her şey yeniden düzene girer, eğer başarısız olursa, hiç olmazsa kurumun özüne dokunulmamış olur ve kurum eski yerinde bulunmaya devam eder (Burke, 2005:22). Böylece yaşanan aksaklığın giderilmesi uğruna toplumsal kurumlar tamamen feda edilmez ve toplumsal işlevlerine devam ederler.

Muhafazakâr düşünceye göre değişimin ruhunda, dinin, geleneğin, tecrübenin ve diğer bireysel insanı aşan değerlerin etkisi olmaz ise değişim bir gelişme sağlayamaz. Muhafazakarlar bu değerlerden yoksun devrimci değişime karşı dururlar (Özipek, 2004:99). Öte yandan Hirschman, genellikle değişimlerin bahsedilen değerleri taşımadığı durumlarda, değişimin yüzeysel, yapay ve dolayısıyla hayali olacağını öne sürmektedir (1994:55-56).

Toplumdaki ve kültürdeki gerçek değişim üzerinde duran Nisbet, toplumda meydana gelen gerçek değişimin, savaşlar ve işgal zamanlarında kahramanların ve hainlerin tavırlarının ve tepkilerinin önemi üzerinde durarak, bu dönemlerde yetenekli ve karizmatik kişilerin liderliğinin değişim açısından önemine vurgu yapmaktadır. Ayrıca zamanla insanların düşünceleri arasındaki değişimler, ticaret, yenilikler ve icatlar yoluyla artan kültürel temas ve değerlerin, inançların ve teknolojinin yayılması, gerçek değişimin meydana gelmesinde etkilidir. Diğer taraftan çevresel değişimler, doğal afetler gibi gerçek vakalar da toplumda meydana gelen gerçek değişimin kaynaklığını yapmaktadır (Perin, 2007:23).

Habermas'a göre ise artık günümüzde modernist kültür gündelik hayatın tüm değerlerine sızmaya başlamış ve dünya modernizm tarafından neredeyse geleneksel değerlerinden tamamen kopartılma aşamasına getirilmiştir. Modernizm insanda, sınırsız bir kendinin farkına varma, öz deneyim isteği, aşırı uyarılmış bir duygusallığın öznelciliğinin hakim olmasına sebep olmuştur (Dellaloğlu, 1997:106).

Modernizm sürecinde geleneğin ağırlığının azalması, insanların şimdiye daha fazla ağırlık vermesine neden olmuştur (Shils, 2003:109). Artık insan kendisini her şeyin hakimi olarak görmekte fakat aslında kedinin hakimi bile olamamaktadır. Gasset, modern dünyada insanın oluşturduğu bolluk içerisinde kendini kaybolmuş hissettiğini, insanın elinde her zamankinden daha fazla vasıta, bilgi ve teknik bulunmasına rağmen dünyanın bir bilinmeze doğru sürüklenip gittiğini belirtmektedir (1996:56-57).

Toplumsal değişmelerin hızlı ve ani olması toplumların çözülmesine yol açmaktadır. Northcote Parkinson'a göre tarihsel bir perspektiften bakıldığında medeniyetler, çözülme yolunda altı tarihsel aşamadan geçmektedirler. Bu aşamalar kısaca şunlardır:

Birincisi, siyaset açısından aşırı merkeziyetçiliktir; Babil, Persepolis, Roma, aşırı merkezileşmeye güzel örneklerdir.

İkincisi, insanlara fazlaca vergi yükünün getirilmesidir. Aşırı vergi yükü, hükümetin ticari, endüstriyel ve sosyal hayata karışma aracı haline gelir ve böylece kabul edilebilirin ötesinde alınan vergiler, çöküşün bir işareti, felaketin başlangıcı anlamındadır.

Üçüncüsü, siyasal sistemin aşırı ve dengesiz olarak büyümesidir. Dengesiz ve aşırı bir biçimde büyümüş olan siyasal mekanizma içerisinde iktidara sahip olanlar, aslında ellerinde fazlaca bir güç bulundurmazlar ve yönetim çok yavaş ve hantal bir biçimde işler.

Dördüncüsü, nitelik sahibi olmayan insanların toplumsal katmanlarda yükselmesi ve belirli mevkileri işgal etmesi durumudur.

Beşincisi, toplumda harcamaların haddinden fazla olması ve israfın artması durumudur. Bu haddinden fazla harcama bireysel bazda olabildiği gibi en kötü ve tehlikeli olanı kamusal bazda olmaktadır. Kamusal harcamaların haddinden fazla olması, gelecek

nesillerin omuzlarına büyük miktarlarda borç yüklemekte ve bu borç yükü altında toplumsal devamlılığın sağlanması tehlikeye girmektedir.

Altıncısı, salt çıkar ve menfaat ekseninde hareket etmek suretiyle şimdinin hep ön planda tutulması ve geleceğin sadece bir son olarak görülmesidir. Aşırı bireycilik toplumsal sürekliliğin sonunu getirmektedir (Kirk, 2005b:25).

Muhafazakar düşünce bu aşamaların geçirilmesi sürecinde, dinin, geleneğin ve tecrübenin insanlara, toplumsal sürekliliğin korunması açısından rehberlik edeceğini savunmakla beraber, Hume, bunlara ilave olarak yaşanan değişimlerin akıl, özgürlük ve adalete uygun biçimde yapıldığında mutluluk verici olabileceğini belirtmektedir (Özipek, 2004:93).

Değişim karşısında bireysel tutumu dile getiren Oakeshott, değişimleri, kendimizi uygun hale getirmekle zorunlu olduğumuz şartlar olarak belirlemekte ve muhafazakar tavrın değişimlere uyumadaki zorlanmalardan kaynaklandığını belirtmektedir (2004:57).

Genel olarak muhafazakâr düşünce, toplumun bir değişim içerisinde olduğunu kabul etmektedir. Değişim karşısında muhafazakâr duruş, toplumsal kurumların, geleneklerin, dinin ve alışkanlıkların toplumsal süreklilik açısından korunması biçiminde olmaktadır. Değişim, toplumsal gelişme açısından önemli görülmeyle birlikte, yapılan değişimler toplumsal dokuyu bozmayacak nitelikte olmak suretiyle ani değil yavaş bir biçimde olmalıdır.

1.1.5. Muhafazakârlığın Gelişimi

Genel olarak muhafazakâr düşüncenin gelişiminin tarihi ve kavramsal nitelikler bağlamında yapılabileceği görülse de düşüncenin Kıta Avrupa'sı ve Anglo-Sakson kültürü içindeki gelişiminin birbirinden nispeten farklı süreçleri olduğu görülmüştür. Bu nedenle muhafazakâr düşüncenin bu iki kültür içerisinde ayrı ayrı değerlendirilmesi, konunun anlaşılabilmesi açısından daha faydalı olabileceği düşünülebilir.

1.1.5.1. Kıta Avrupa'sında Muhafazakârlık

Klasik muhafazakâr düşünce Kıta Avrupa'sında gelişmiştir. Kıta Avrupa'sı muhafazakarlığı, homojen bir özellik göstermemekle birlikte Kıta Avrupa'sında iki

hakim muhafazakar anlayış belirlemiştir. Bunlar Fransız muhafazakârlığı ve Alman muhafazakârlığıdır. Genel olarak Fransız muhafazakârlığı, muhafazakârlığın temel parametrelerine uygun olmakla birlikte, diğer ülkelerde görülen muhafazakârlıklarla kıyaslandığında daha reaksiyoner, uzlaşmaz ve katı bir karakter sergilemektedir. Alman muhafazakârlığı da yine muhafazakâr düşüncenin temel parametrelerini kabul etmekle birlikte, millet, devlet ve tarih vurguları diğer ülkelerdeki muhafazakâr anlayışlara göre kuvvetlidir (Çaha, 2001:102-103).

Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı devrimci bir nitelik taşımaktadır. Bu özelliğin sebebi ise akılcılığın yanında, bu coğrafyada devrimci hareketlerin fazlaca yaşanmış olmasıdır. Özellikle 19. yüzyıl muhafazakârlarına göre, Avrupa'daki devrim hareketlerinin, toplumsal bünyedeki tahribatı çok büyük olmuş ve toplumu eski haline getirmek, yani düzenlemek yolundaki uğraşlar, devrim niteliğinde bir güç kullanmayı ve topluma yönelmeyi zorunlu kılmıştır (Özipek, 2004:101). Böylece Kıta Avrupa'sında otoriter yönetim anlayışını destekleyen muhafazakâr bir gelenek meydana gelmiştir (Heywood, 2007:103).

Fransız Devriminden önce Fransa'da teorik olarak, iktidar, kralın tekelinde olmakla birlikte düzen, kral, din adamları ve soylular ittifakına dayanmaktaydı. Kral, din adamları ve soylulardan oluşan bu üçlü ayırım, hukuk kuralları tarafından korunmaktaydı. Ayrıca sınıfların sosyal durumları, hakları ve ayrıcalıkları da yine bu hukuk kuralları ile belirlenmiş durumdaydı (Kalkan, 2006:172).

Fransa'daki bu toplumsal yapı altında yaşayan insanların geliştirdiği Fransız Aydınlanmasının temelinde, akıl ile var olacak bir toplumsal düzenin evrensel iyiliği temsil edeceği ve bu düzene geçmeyi engelleyen güçlerden kurtulunmasının zorunlu olduğu düşüncesi yatmaktadır (Çiğdem, 2006:96).

Bu düşüncelerle gerçekleşen Fransız Devrimi, toplumdaki tüm eski kurumları yıkarak toplumu yeniden tasarlamaya başlamıştır. Toplumun yeniden şekillendirilmesi, karşı tepki olarak muhafazakâr düşüncenin biçimlenmesine yol açmıştır.

Devrim sonrası Fransa'da Maistre, Bonald, Lamennais ve Chateaubriand gibi düşünürler gelenekçiliği ve Hıristiyanlığı savunmuşlardır (Adıvar, 1994:332). Bu düşünürlerin görüşleriyle Fransa'da muhafazakârlık, devrim karşıtı, eskiyi yücelten,

yeni olan değerlere karşı çıkan ve geçmişin değerlerini, gerekirse devrimle topluma yeniden kazandırmaya çalışan tepkici bir nitelik kazanmıştır (Akkař, 2004:226-227). Bonald devrimi, Tanrı'nın insanoğluna, Reformlardan sonra Avrupa dūřuncesinin bir parçası haline gelen tūm sapkınlıkların benimsenmesi nedeniyle verdiği doğrudan bir ceza olarak gōrmekteydi (Nisbet, 1997:101).

Bonald'a gōre egemenlik sadece Tanrısaldır. O, egemenlięini az yada çok eřit Őekilde aileye, kiliseye ve siyasi hūkūmete aktarılabilir olduęunu dūřünmektedir. Otoritenin bu ilahi olarak daęıtımı, otoriteyi paylařanlara da bir kutsiyet atfetmektedir. Bu anlamda aile, kilise ve siyasi hūkūmet kutsanmaktadır (Nisbet, 2007:94).

Toplumsal yapı içerisinde aileye ayrı bir yer atfeden Bonald'a gōre aile, bařlıca toplumsal kurumdur ve toplumdaki hayati konumu gereęi devletten iřlevsel olarak baęımsız olmak zorundadır. Bonald'ın model ailesinin yapısı ataerkildir. Aile içinde būtūn otorite babanıdır ve bu otoritenin ancak ۆlūmle ortadan kalkacak Őekilde daimi olması gerekir. ocuk, ana babasının otoritesine tabi olmalıdır. Bonald'a gōre insan ile devlet arasında, toplumda katmanların bulunması gerekir. Bu katmanlar bulunmadıęı takdirde yasal toplumdaki sōz etmek mūmkūn olmayacaktır. Toplumsal katmanlar, siyasal hūkūmetin iktidarının sınırlarını teřekkūl etmektedir. Ailenin bařını çektięi bu katmanların, insanın servet ve statū belirsizlięine mahkūm edildięinde, insana üyelik duygusu verme ve birlik halinde toplumsal yařamda ۆnemli olma duygusu saęlama gibi ۆstūnlükleri bulunmaktadır. Bonald'a gōre ۆnemli toplumsal katmanlardan birisi de dindir. Devletin dini ۆrgūtlemesi yanlıř olacaktır. Dinin kendine has bir yapısı bulunmaktadır ve bu yapıya mūdahale edilmemelidir. Bonald'a gōre, toplum içerisinde eęitimin kilise tarafından verilmesi gerekmektedir. Bonald, eęitim ile ۆęretimi bir birinden ayırmakta ve ۆęretimin daha çok teknik, eęitimin ise daha çok ahlaki olduęunu vurgulamaktadır. (Bonald'dan aktaran Nisbet, 1997:107-109)

Maistre, yenilięe karşı olmakla birlikte geçmiřin hikmetine sıęınılması gerektięine inanmaktadır. Aydınlanmanın toplumsal dūzeni temelden yok ettięini belirten Maistre, saęlıklı bir toplumun yaratılması için her tūrlū geliřmenin durdurulmasını ve geçmiřin hikmetli dūnyasına geri dōnūlmesi gerektięini belirterek, Fransız karşı aydınlanmasının gereklilięini savunmuřtur (Akkař, 2004:61).

Bu bağlamda toplumda yerleşmiş bir otoritenin zorunluluğu üzerinde duran Maistre'a göre toplumsal düzen, insanlara kazandırılan ceza korkusu ile daha kolay sağlanabilir. Maistre, dünya cellâttan yoksun olursa bütün düzen onunla birlikte kaybolur düşüncesini ileri sürmektedir. Ayrıca ona göre otoriter bir hükümet, bir ahlak öğretmeni, erdemin rehberi veya maneviyatın anası da değildir. Bu tür değerler toplumsal bünyenin ürünü olan kurumlar tarafından tesis edilir (Nisbet, 2007:99). Bu noktada din önemli bir kaynaktır (Vincent, 2006:96).

Maistre'mın muhafazakârlığı ile Burke'ün, muhafazakârlık anlayışı, rasyonel akıl, devrim, insan hakları ve monarşi gibi konularda farklı eleştiriler ortaya koymaları nedeniyle değişiklik arz etmektedir. Bu değişikliğin temelinde Maistre'mın, ilerleme ve değişimin, rasyonel akılla mümkün olamayacağı ve eski düzenin mutlak otoritesini savunmasıdır. Burke ise rasyonel aklı hiçe saymaz. Ona göre rasyonel akla geleneğin değerleri yüklendiğinde, toplum ve insanlık için iyi işler yapılabilir. Ayrıca Burke, değişimin de karşısında değildir. Değişimin tarihsel tecrübeyle sürdürüldüğünde, devrim gibi toplumun değerlerini ortadan kaldıran gelişmelerin yaşanmayacağını belirterek Burke, ılımlı ve zamanın şartlarına uydurulabilen bir muhafazakârlık anlayışını benimsemiştir. Yönetim anlayışı açısından Burke, monarşiyi, pragmatik bir gerçeklik olarak savunurken Maistre, monarşinin mutlak bir biçimde siyasal sisteme yeniden getirilmesini istemekte ve monarşiyi, istikrarlı bir siyasal düzenin önemli bir aracı olarak görmektedir (Maistre'den aktaran Akkaş, 2004:230-231).

Fransız muhafazakârlarından Maurras, Comte'çu pozitivizmi ve Maistre'cı muhafazakârlığı, milliyetçi ideolojide birleştiren bir muhafazakâr siyasi düşünceye sahiptir. Maurras'a göre demokrasi, yozlaşmış ve çürümüş bir siyasal yapıdır. Bunun için ona göre monarşi, yüceltilmesi gereken bir siyasal yapıdır. Ayrıca Maurras milliyetçiliği, dinin yerine koyarak toplumsal birimlerin birbirine bağlanmasında önemli bir araç olduğunu savunur (Akkaş, 2004:232).

Le Play, Burke'e paralel görüşler öne sürerken "*Fransa'da Toplumsal Reform*" kitabındaki önerilerinde, hükümetten özerk olarak güç sahibi bir kilise, köklü ve istikrarlı bir aile yapısı, yerellik ve feodalizmin bir birleşimi olarak adem-i merkeziyetçi yapının tesis edilmesi, merkezi yönetimin tüm toplumsal örgütlenme alanlarından geri çekilmesi, ve ekonomik, toplumsal ve kültürel alanlarda bireyciliğin en aza indirilmesi

gibi konular üzerinde durarak muhafazakâr bir düşünce sergilemektedir (Nisbet, 1997:122).

Fransa’da ılımlı muhafazakârlığın temsilcisi olarak değerlendirilen düşünürlerden biri olarak görülen Tocqueville’nin liberal yanı, demokrasi, ilerleme ve değişim gibi hususları kabul etmesiyle, muhafazakâr yönü ise, eşitlik ve özgürlüğün birbirini tamamlaması gerektiğine inanmasıyla açıklanmaktadır. Ona göre seçimlerde insanlara eşit oy hakkı tanımak, elde edilmiş olan hakların, kazanımların ve özgürlüğün yok olmasına sebebiyet verebilir (Marshall, 1999: 731). Demokrasiye olan bu mesafeli duruş ve seçkinci tavır, Tocqueville’in muhafazakâr tarafını belirlemektedir.

Genel olarak devrim sonrası Fransız muhafazakârlarına göre, Fransa “Ancien Régime”in geleneğinden ayrılmamalı, bu geleneğe yeniden bağlanmalı, ya da en azından eski düzene geri dönüş umutları söndüğünde anılarını sürdürmelidir. Geçmişe olan bu bağlılık, karşı devrimci ve radikal olarak Fransa’da 19.yüzyılın sonuna kadar devam etmiş, Maurras’la milliyetçi bir dönüşüm yaşamıştır. Fransa’da muhafazakâr sağın özelliği onun uzlaşmaya yanaşmayan bir yapıya sahip olmasıdır (Beneton, 1991:52).

Anglo-Saxson ve Fransız muhafazakârlıklarından farklı bir yapıya sahip olan Alman muhafazakâr düşüncesinin temelleri, Protestanlık, Katoliklik, yarı feodal monarşi ve Alman felsefesinin ürünü olan romantik düşünceye dayanmaktadır. Alman romantik düşüncesinde, eski efsaneler, idealler, masallar ve şarkılar dramatize edilmektedir. Bu çerçevede romantik muhafazakârlık, unutulmuş ve yaşanmayan kurum ve değerleri, mevcut durumda canlı tutmaya çalışmak olarak şekillenmektedir. Alman muhafazakar düşüncesi bu değerlerle, toplumsal düzenin ve birliğin sağlanmasını amaçlamakta (Akkaş, 2004:218), millet olmak için geleneksel değerleri romantize etmektedir (Bora, 1998:65). Böylece Alman muhafazakarlığı, tarih teorisine vurgu yapan metafizik bir felsefe biçiminde şekillenmiştir (Vincent, 2006:96).

Alman muhafazakârlığı zaman zaman tepkici bir karakter gösterebilmektedir. Almanya’da tepkici muhafazakârların amacı, aydınlanma düşüncesiyle gelişmiş olan değerler olarak nitelendirilen medeniyet, bilimsel pozitivizm, ateizm, özgürlük ve parlamenter demokrasi gibi değerlerin yıkılması ve geçmişe ait sosyal, politik ve

ekonomik değerleri milliyetçi sosyalizm gibi yeni bir tanımlama ile toplumsal hayata egemen kılmaktır. Devlet yönetiminde demokrasinin kabul edilmediği Alman muhafazakârlığında, yönetenlerin teknokratlar olması düşüncesi benimsenmiştir. Bu düşünceye göre iyi bir yönetim, teknik kadroların iktidarı ile gerçekleşebilir. Bu yönetim biçiminde bireyin görevi, siyasal elitlere itaat etmek ve siyasete karışmamak biçiminde olacak ve böylece bireysel korunma, güven ve yasal eşitlik tesis edilmiş olacaktır (Akkaş, 2004:220-223).

Alman muhafazakâr düşüncesinde Hegel'in görüşleri önemli bir yer tutmaktadır. Hegel, gerçeği rasyonelliğin mükemmel formu olarak kabul etmesiyle muhafazakâr düşüncüyü, derin bir felsefe ile temellendirmektedir. Ona göre "gerçek olan rasyonel, rasyonel olan ise gerçektir". Hegel, ilerleme düşüncesini aydınlanma düşünürleri ile birlikte savunurken, millet ve devlet düşüncesini genel muhafazakâr düşünce paralelinde savunmaktadır. Hegel'in tez, antitez ve sentez düşüncesiyle muhafazakârların tedrici değişim düşüncesi bire bir örtüşmektedir. Hegel bu düşüncesinde devrimci bir değişmeden çok toplumun iç dinamiklerinin belirlediği, evrimci toplumsal değişmeyi dile getirmektedir (Marshall, 1999: 299).

Hegel'in felsefesinde, kilisenin, aristokrasinin, ailenin ve siyasi hükümetin güçleri çoğulcu bir tarzda ortaya konmuştur. Hükümet hiçbir zaman başlıca sosyal gruplar ve katmanların haklarına ve özerkliklerine müdahale etmemelidir. Toplumsal değişme ve ilerleme bu katmanların iç dinamikleri ile evrimsel olarak gerçekleşecektir (Nisbet, 2007:94).

Almanya'nın birliğini sağlayarak güçlü bir devlet olarak ortaya çıkmasından sonra, oluşan radikal muhafazakâr çizgi ana hatlarıyla, "bir yandan liberal iktisat politikalarını ve serbest ticaret prensiplerini savunan liberal politikacılara ve kapitalistlere, bir yandan da sosyal demokratların sosyalist propagandasına karşı çıkmıştır". Radikal muhafazakâr çizgide Almanya devlet merkezli bir siyaseti benimseyerek, kapitalist toplumdaki sınıf çatışmasının önüne geçmeye çalışmıştır. Bu amaçla korporatist politikalar benimsenmiş ve bu politikalarla kapitalistleşmiş sosyal yapı mümkün olduğunca eski feodal organik sosyal yapıya benzetilmeye çalışılmıştır (Kansu, 2003:623).

Fransa ve Almanya dışında Kıta Avrupa'sında diğer ülkelerde de muhafazakâr hareketler, düşünceler görülmektedir. İspanyol muhafazakârlığı, diğer ülkelerde olduğu gibi sanayileşmenin toplumsal yapı ve kurumlardaki etkileri üzerine tepkilerin sonucu olarak şekillenmiştir. Ortega'ya göre siyasal toplumun denetimi, yetenekli, soylu ve akıllı kimselere emanet edilmelidir. Yönetimin sıradan halk tarafından denetlenmesi toplumsal açıdan mahsurlu görülmektedir. Ortega'ya göre, “aristokratik olmaktan çıkan bir toplum, toplum olmaktan da çıkar” (Burns, 1984:331).

Genel olarak muhafazakâr düşünce, İspanya'nın siyasi düşüncesinde dört açıdan etkili olmuştur. Bu etkilerden ilki, yönetime anayasal sınırlamalar getirilirken monarşik yapıya dokunulmamasıdır. İkincisi ise, seçimlerde oy hakkının sınırlandırılması ve böylece seçkin yapının korunarak seçkinliğin desteklenmesidir. Üçüncüsü de, kamusal alan ve özel mülkiyetin korunması ve güçlendirilmesidir. Son olarak, devletin Katolik kimliği korunurken, devlet ve din uzlaşısının sağlanmasıdır (Payne'den aktaran Akkaş, 2004:235). İspanya'da muhafazakâr siyasetin bu zaferinin etkisi monarşinin İspanya'da günümüze kadar gelebilmesini mümkün kılmıştır.

Hollanda'da muhafazakârlık, aristokratik ve feodal geleneğin güçlü olmaması nedeniyle zayıf kalmıştır. Diğer taraftan Hollanda'ya hakim olan Kalvinist dini düşünce tarafından çalışmanın, kazanmanın ve artırmanın sürekli güdülenmesi, liberal değerler ile birleşmiş ve Hollanda da muhafazakar düşünce, ılımlı bir liberal reformculuk biçiminde kendini göstermiştir (Akkaş, 2004:238).

1.1.5.2. İngiliz ve Amerikan Muhafazakârlığı

Burke, Fransa'da ihtilalin bir benzerinin İngiltere'de olamayacağını, İngiliz toplumsal yapısının özellikleri çerçevesinde açıklayarak, İngiliz toplumunun muhafazakâr bir yapıya sahip olduğunu dile getirmekte ve İngiliz toplumunun muhafazakâr yapısının köklerini “Magna Carta Libertatum” a dayandırılmaktadır. Magna Carta Libertatum, siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan toplumda özgürlüğü ve adaleti gelenekselleştiren bir anlaşmadır (Sabine, 1969:165-166).

Magna Carta, kralın vatandaşların özgürlüğünü tanıdığı ve vatandaşların da kralın otoritesini tanıdığı, karşılıklı olarak sınırların çizildiği bir sözleşmedir (Çimen, 2007:17). Bu sözleşme çerçevesinde beliren karşılıklı ilişki biçimi İngiliz toplumsal

yaşamında gelenekselleşmiş ve daha sonraki çalkantı ve çatışma dönemlerinde bu geleneğe uygun hareket edilmiştir.

Burke Fransız Devrimini eleştirirken, 1688’de gerçekleştirilen İngiliz Devrimine atıfta bulunmaktadır. Burke Fransız Devrimi öncesinde halkın zor bir durumda olduğunu kabul etmiştir. Fakat Fransız Devrimi toplumun tüm değerlerini ve kurumlarını değiştirmekte ve bir örnek teşkil ederek sadece Fransa’yı değil diğer devletlerin toplumsal yapılarını da tehdit etmektedir. Burke 1688 İngiliz Devriminde geleneksel yapı, değerler ve monarşi kurumu korunarak halkın talep ettiği hakları elde ettiğini belirtmekte, böylece Fransa’daki devrimin de bu şekilde olması gerektiğini vurgulamaktadır (1987:15).

Ortaçağ’da, Fransa ve İngiltere aynı siyasi kurumlara yani feodal monarşiye sahip olmalarına rağmen, bu kurum her iki ülkede bir birine zıt bir biçimde evrim geçirmiştir. Fransa’da feodal monarşi, yerini süreç içerisinde mutlak monarşiye bırakmıştır. İngiltere’de ise önce sınırlı monarşiye, sonra parlamenter monarşiye dönüşmüştür (Duverger, 1986:71). Mathias, Fransa’da kralın güçlü, toplumun zayıf bir konumda olduğunu buna karşılık, İngiltere’de ise, devletin zayıf ama toplumun güçlü bir konumda olduğu ayrımını yaparak (Akkaş, 2004:93) bu iki ülkenin geçirdikleri süreçlerin farklılık kaynağını belirtmeye çalışmaktadır.

İngilizler, geçirdikleri çalkantı ve çatışmalara rağmen, toplumsal yapılarını muhafaza etmeyi başarmışlardır. Bu başarımın ardında İngiliz toplumunun, “toplumsal tarihi tecrübelerini taşıyan geleneğe, her koşulda özgürlüğünü devam ettiren sosyo-kültürel ve politik yapıya, teknolojik gelişme ve değişimleri reel politikte ve pragmatik yaşamla bütünleştiren ve muhafazakar niteliği belirleyici olan bir yapıya sahip” (Akkaş, 2004:109) olmaları yatmaktadır. “İngiliz toplumu ve politik yapısı, geleneğe ve tarihi tecrübeye bağlı olmasından dolayı evrimci, deneyci, pragmatik ve realistiktir” (Gamble, 1990:409).

İngiliz muhafazakâr düşüncesi başta Burke olmak üzere, Coleridge, Newman, Disraeli ve Matthew Arnold gibi kişiler tarafından şekillenmiştir. Bu kişiler, demokratik ve endüstriyel devrimler paralelinde, din anlayışlarını biçimlendirmesini bilmişler ve bu çerçevede görüşlerini şekillendirmişlerdir (Nisbet, 2007:68).

Burke modern İngiliz muhafazakârlığının temelini, insan aklının sınırlılığı ve iyi geleneklerin korunması, prensiplerine dayandırmıştır. O, “yavaş ve tabii siyasi evrim ile normal insan zekasının ideal toplumu planlamak ve inşa etmekteki yeteneğine derin bir güvensizlik duymakta”dır (Yılmaz, 2003:99).

Muhafazakârlık düşüncesinin felsefi kaynağı olarak İngiliz geleneği gösterilmektedir. İngiliz geleneği, aynı zamanda daha fazla ‘özgürlük’ ve ‘insan’ eksenli modernleşme anlayışının da yaşandığı bir gelenektir. Liberalizm, bu Anglo-Sakson geleneğinin doğurduğu siyaset düşüncesidir (Çaha, 2004a:70).

Burke’e göre, “İngiliz muhafazakârlığı, liberal bir muhafazakârlıktır”. Liberal nitelikteki İngiliz muhafazakârlığı, Burke’ün savunduğu, parlamenter ve sınırlı monarşiye yol açan liberal İngiliz geleneğinden ayrılamaz bir özellik göstermektedir. Parlamenter sistem, güçler ayrımı ilkesi ve yasa hâkimiyeti düşüncesi İngiliz muhafazakârlığının bağlı olduğu tarihsel mirasın birer parçasıdır (Beneton, 1991:50). Bu anlayış İngiliz siyasi partilerinde açıkça görülmektedir. Bu bağlamda Akkaş, “İngiliz siyasi partilerinde; İngiliz anayasası, geleneksel kurumlar, toplumsal hiyerarşi, toplumda ortaya çıkan fonksiyonel farklılaşma ve soyluluk gibi değerlere önem veren muhafazakâr bir çizgi”nin olduğunu belirtmektedir (2004:111).

İngiliz muhafazakâr anlayışındaki genel tutumlar, Amerikan muhafazakârlığının da genel tutumlarını belirlemiştir (Özipek, 2004:137). Feodal bir geleneğe sahip olmayan ve sosyal sınıf bölünmeleriyle dolu olan Amerika’da, Avrupa’dakilere benzer keskin ideolojik bölünmeler yaşanmamış, Amerika’nın toplumsal yapısı keskin ideolojik bölünmeleri engellemiştir. Amerikan sosyal yapısı içerisinde muhafazakâr gerçeklikler; devletin asgari düzeyde olması, güçlü bir hükümetin varlığı, bir çok konuda laissez-faire ilkesinin geçerliliği, aile, mahalle, yerel topluluk ve kilise gibi aracı kurumlardan toplumsal düzen açısından istifade edilmesi, yerelcilik, gelenek ve tecrübeye önem verilmesi ve yeniden dağıtımcı önlemlere karşı liberal bir anlayış biçiminde şekillenmiştir (Nisbet, 2007:163).

Amerikan siyasi geleneği, serbest teşebbüs ve en az devlet müdahalesi doğrultusunda hareket eden Locke’çu liberalizm ile yasalara itaat, mevcudun en iyi olarak kabul edilmesi ve kurumların devamlılığı gibi Burke’cü düşünceleri birleştirmeye çalışır

(Akkaş, 2004:213). Genel anlamda Amerikan muhafazakârlığı, Locke'un liberalizm ve Burke'un düşünce geleneğine temellendirilmiş durumdadır (Akkaş, 2004:208).

Amerikan muhafazakârlığında, hukuk teamülüne ve anayasal yoruma saygı ön planda bulunmaktadır (Kirk, 2005b:18). Politik anlamda Amerikan muhafazakarlığının ayırt edici özelliği, özel sektöre, aileye ve yerel topluluğa, ekonomi ve özel mülkiyete, devlet ve toplumdaki küçük birimlerin toplu haklarına saygı duyacak biçimde hükümetin adem-i merkezîyetçi bir karakter taşımasıdır (Nisbet, 2007:95). Amerikan adem-i merkezîyetçi anlayışı, toplumsal yaşama da yansımış, insanların bir araya gelerek çeşitli birlikler kurması ve bu birlikler içerisinde ekonomik veya sosyal faaliyetlerde bulunmasını teşvik eder mahiyette kendini göstermiştir. İnsanlar arasında kurulan bu birliktelikler, toplumda dayanışmanın artması, birlikte hareket etme, kişisel aidiyet ihtiyacının karşılanması ve ekonomik hedeflere ulaşmada bir araç işlevi olması açısından önemli görülmektedir (Tocqueville, 2000:215).

Bu birliktelikler geleneksel toplum yapısının bir ürünü olmayıp, toplumsal farklılıkların fazlaca olduğu toplum yapısında, insanların bireysel ihtiyaç ve hedeflerine ulaşması ve toplumsal düzenin sağlanması açısından politik olarak desteklenmektedir.

Amerika'da, Avrupa'da olduğu gibi "kültürel" bir muhafazakârlık bulunmamaktadır. Avrupa'da muhafazakâr bir insan toplumsal yaşamının bütün alanlarında sahip olduğu muhafazakâr özellikleri sergilerken, Amerika'da politik alanda muhafazakâr olan bir insan, aynı zamanda radikal yenilikçi görüşler belirten bir edebiyatçı veya şair olabilmektedir (Nisbet, 2007:164). Böylece Amerikan muhafazakârlığının bireysel bir tavır olmaktan çok kurumsal bir tavır olma çizgisine daha yakın olduğu anlaşılmaktadır.

Amerikan aydınlanmasında radikal bir din eleştirisi bulunmamakta, radikal bir din eleştirisi yerine, liberal öğeleri daha baskın bir din anlayışı meydana getirilmiştir (Çiğdem, 2006:76). Böylece Amerika'da din savunulan düzenin meşrulaştırılması açısından önemli bir araç olarak kullanılmıştır. Kristol, dinsel değerleri ve sembolleri sürekli vurgulayan Amerikan muhafazakarlığının, dinin toplumsal eşitsizliği meşrulaştırma işlevini vurgulamakta ve esasen, dindar insanların her zaman sorun yarattığını belirtmektedir (Mert, 1997:59).

Kirk'e (2005b:15) göre dinsel değerlere ve sembollere yapılan vurgularla Amerika'ya özgü olan muhafazakâr anlayış sayesinde Amerika, "Atlantik kıyı kolonilerindeki iki milyon insandan, Kuzey kutbundan Karayipler'e uzanan topraklar üzerinde 250 milyonluk büyük bir millet" olmuştur.

Avrupa'daki anlamıyla siyasal ya da klasik muhafazakârlığın birçok özelliği, günümüz Amerikan muhafazakârlığı tarafından reddedilmektedir. Dahası statükoya karşı çıkışları ve değişimci ve ilerici olmaları nedeniyle muhafazakâr çizginin dışında da değerlendirilebilmektedirler. Diğer taraftan, insan aklına karşı takınılan tutum, aydınlanma ve modernite karşıtlığı bu akımı klasik muhafazakârlıkla buluşturmakta ve aktüel Avrupa muhafazakarlığı karşısında daha gerici bir zemine çekebilmektedir (Yanardağ, 2004:32).

Bugün Amerika'da muhafazakârların üzerinde durdukları hususları, muhafazakâr düşüncenin aşağıdaki on maddesi yansıtmaktadır.

Birinci olarak, muhafazakârlar süreklilik arz eden bir ahlaki düzenin varlığına inanmaktadır. Ahlaki düzen insan içindir ve insan bu ahlaki düzen içindir. İnsan tabiatı genel olarak değişmez ve aynı şekilde ahlaki doğrularda değişmez niteliktedir.

İkinci olarak, muhafazakârlar, geleneklere, adetlere ve devamlılığa bağlı insanlardır. Bireylerin bir arada huzur içinde yaşamalarını sağlayan şey eskiden beri toplumda var olan gelenekleridir. Bu bağlamda muhafazakârlar, gelenek, teamül ve devamlılık kavramlarının sıkı savunucularıdır. Muhafazakârlara göre, bilinen iyi bilinmeyen daha iyiye tercih etmelidir.

Üçüncü olarak, muhafazakârlara göre, alışkanlıkların devam ettirilmesi önemlidir. Muhafazakâr düşüncede modern insanlar, devlerin omuzlarındaki cücelere benzemektedir. Onlar kendilerinden önce yaşamış kişilerin kazanımlarından istifade ederek, atalarından daha uzağı görebilmektedirler. Bu sebeple muhafazakârlar, kökeni hatırlanmayan çok eski adetlerle belirlenen şeylerin önemi, geleceğin tasavvur edilmesi açısından sıklıkla dile getirmektedirler.

Dördüncü olarak, muhafazakârlar ihtiyatlı insanlardır. Muhafazakâr insan, bir işe girişmeden önce üzerinde enine boyuna düşünür, eski tecrübeleri göz önüne alarak

harekete geçer. Ani ve şiddetli değişimlerin geri dönülemez sonuçları olacağına farkındadır.

Beşinci olarak, toplumdaki eşitsizlikler, farklılıklar bir medeniyetin çeşitliliği ve düzen içinde insanların yaşayabilmesi açısından önemlidir. Muhafazakârlara göre toplumda her tabakadan insanın bir işlevi vardır. Toplumsal tabakaların içlerinin boşaltılması yani bireylerin eşit kılınması, o tabakanın işlevini yerine getirmesini engelleyecek ve dolayısıyla toplumsal uyum bozulacaktır.

Altıncısı, muhafazakâr düşüncede insan, mükemmel olmayan bir varlıktır. Bu Tanrısal olarak insana verilmiş bir kusurdur ve bu kusurun çaresi de bulunmamaktadır.

Yedinci olarak, muhafazakârlara göre, özgürlük ve mülkiyet birbiriyle yakından ilişkilidir. Bireylere özel mülkiyetin tanınması büyük bir medeniyet olmanın koşuludur. Özel mülkiyet yaygınlaştıkça, bir toplum daha istikrarlı ve üretken hale gelmektedir. Özel mülkiyet insanı özgür kılmaktadır. Muhafazakârlığın özgürlüğü, geleneklerin ve Tanrı'nın insana tanıdığı sınırlı bir özgürlüktür.

Sekizinci olarak, muhafazakâr toplumsal yaşamda, gönüllülük esastır. Gerçek bir toplumda, vatandaşların hayatlarını doğrudan etkileyen kararlar, yerellik ve gönüllülük esaslarına göre alınmalıdır. Fakat gönüllülük sınırsız özgürlüğü doğurmaz. Gönüllülük duygusu, din, gelenek ve töreler ile bireylere aşılır. Muhafazakâr düşünce özgürlüklerin sınırını belirleyerek, geleneklere, din ve adetlere ters düşebilecek durumlardaki bireylerin isteklerini -örneğin bireyin gönüllü olarak yaşamına son verme isteği- makul karşılamamaktadır.

Dokuzuncu olarak muhafazakâr düşüncede, insanların ve iktidarın ihtiyaçlarının sınırlandırılması temel parametrelerden biridir. Muhafazakârlık iktidarların sınırlandırılmasının anarşi veya tiranlığa yol açmaması açısından önemine vurgu yapmaktadır.

Onuncu olarak, toplumun yapısının güçlü kılınabilmesi için süreklilik ve tedrici değişimin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Toplum süreklilik ve değişim olmaksızın kendini yenileyemez ve ayakta duramaz. Muhafazakâr anlayışta ilerleme maddi ve manevi birikimlerin doğal sonucudur (Kirk,2008:244-250).

1.1.5.3.Yeni Sağ ve Yeni Muhafazakârlık

Muhafazakârlığın günümüzde almış olduğu şekil ve ihtiva bu konuya ilişkin yeni değerlendirmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda muhafazakârlığın kazanmış olduğu yeni anlamlar ve teorik açıdan geçirmiş olduğu dönüşümleri belirleyebilmek için son dönemde muhafazakârlığın almış olduğu yeni biçimlerin incelenmesi gerekli görülmektedir.

1.1.5.3.1.Yeni Sağ

Muhafazakârlığın günümüzde almış olduğu şekillerden biri olarak da görülen yeni sağ, birbirine karşıtlıkları açıkça ortada olan iki ideolojik geleneğin bir birleşimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu ideolojilerden ilki, Adam Smith'in serbest piyasa teorileri etrafında biçimlenen klasik liberal ekonomi modelidir. Yeni sağın ikinci ögesi, özellikle İngiltere'de Disraeli öncesi geleneksel muhafazakâr sosyal teorinin kapsamındaki düzen, otorite ve disiplin savunusudur. Klasik liberal anlayış ve klasik muhafazakâr anlayışın bir karışımı olarak yeni sağ, iktisadi liberteryenizm ile devlet ve sosyal alandaki otoriterizmi kaynaştırma teşebbüsü olarak karşımıza çıkmaktadır (Heywood, 2007:114).

Klasik liberal anlayışın ve klasik muhafazakar anlayışın ortak bir noktaya yani yeni sağa dönüşümünün temel parametrelerini belirleyen tarihsel dinamik, kapitalizm, devlet ve kültürel pratikler arasında ulus çapında kurulmuş olan uzlaşmaların çözülmeye başlamasıyla birlikte modernliğin yapısında meydana gelen değişimlerdir (Özkazanç, 2007:47).

Günün ihtiyaçlarına cevap olarak ortaya çıkan yeni sağ akımı içerisinde yeni liberaller ve yeni muhafazakârlar olmak üzere iki akım bulunmaktadır (Yılmaz, 2003:119). Ekonomik, sosyal ve idari düzenlemelerde yeni sağ liberal ve muhafazakâr değerleri birleştirmekte, sermayenin küreselleşmesiyle birlikte ulusal birimlerin de uluslararası kuruluşlara bağlanmasını zorunlu görmektedir. Bu bağlamda yeni sağ oluşum, gelişmiş ülkelerin sorunlarını çözmeye, yeniden yapılanma ve yeni dünya düzeni gibi kavramların açıklanmasına yönelik bir siyaset felsefesi görünümünü sergilemektedir (Akkaş, 2004:48).

Bu kavramların açıklanmasında yeni muhafazakâr anlayış, liberalizm ile işbirliği içinde, liberal bir görünüm sergilemekte (Çaha, 2001:114) ve böylece, ekonomik sistem olarak karma ekonomiye karşı çıkararak kamu mülkiyeti düşüncesini dışlamaktadır (Heywood, 2007:118).

Yeni sağ, modern dönemin ürettiği refah devleti uygulamalarına karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda yeni sağın refah devletine yönelik temel eleştirisi, ekonomi ile devlet arasındaki ayrımın net olmaması hususundadır. Bu ayrımı gün yüzüne çıkarmak isteyen Friedman, Hayek ve Kamusal Tercih okulunun¹ ortaklaşa savundukları “piyasalar iyidir, hükümetler kötüdür” görüşleri, yeni sağın siyasal söyleminde önemli bir yere sahiptir (Marshall, 1999: 820).

Yeni sağ anlayış, muhafazakârlığın geleneksel iktisadi görüşlerine karşı bir duruş sergilemekle birlikte diğer konularda ideolojik tavır alış biçimi olarak muhafazakâr ideolojinin içinde yer almaktadır. Yeni sağ, düzen, otorite, disiplin gibi geleneksel muhafazakar ilkeleri terk etmemiş, hatta bazı açılardan daha radikal bir tutum sergilemiştir (Heywood, 2007:88).

Bu şekilde gelişen bir anlayışın sonucu olan yeni sağ söylem, genel olarak yeni liberallerin sınırlı devlet, pazar ekonomisi, bireysel özgürlük ve ekonomik verimlilik talepleriyle yeni muhafazakarların geleneklere ve otoriteye dayalı kanun ve düzen arayışının birleştirilmesi, harmanlanması biçiminde bir görünüm sergilemektedir²

---

¹ Başta Mancur Olson olmak üzere kamu tercihi teorisyenlerinin temel tezi şudur: Siyasal karar alma sürecinde çıkar grupları dahil tüm siyasal aktörlerin (seçmenler, politikacılar, bürokratlar vd.) temel amacı özel menfaatlerini maksimize etmektir. Kamu tercihi teorisyenlerine göre “toplumsal çıkar” fazlasıyla retorik bir kavramdır ve piyasa mübadelesinde olduğu gibi politik mübadele içerisinde de somut olan gerçeklik “çıkarcı maksimizasyonu”dur. Kamu tercihi okulu mensuplarına göre toplumsal veya politik yaşamda karşılaşılan rant kollama çabaları, kamu regülasyonlarının bir sonucudur. Devlet müdahaleleri veya düzenlemeleri bireyleri ve özel grupları rant kollama faaliyetlerine yöneltmektedir. Devlet müdahaleleri neticesinde özel çıkar grupları, kaynaklarını regülasyonların etkileme alanı içerisine giren her türlü düzenlemeyi bertaraf etmeye veya etkileyerek kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya yöneltmektedirler. Kamu tercihi teorisi ağırlıklı olarak regülasyonların neden olduğu rant kollama faaliyetleri ve regülasyonların maliyetleri üzerinde durmaktadır. (C.Can Aktan, Hakan Ay ve Hilmi Çoban , "Siyasal Karar Alma Sürecinde Çıkar Grupları" içinde: C.C.Aktan & Dilek Dileyici, Modern Politik İktisat: Kamu Tercihi: Ankara: Seçkin Yayınları, 2007.s.17)

² Muhafazakâr ideolojinin temel ilkeleriyle, bilhassa muhafazakâr sosyal düşüncelerle oluşturmuş olduğu değişik çakışma varyasyonlarından ötürü Muhafazakâr yeni sağ, liberal yeni sağdan ayrılmaktadır. Muhafazakâr yeni sağ yaygın kullanımı ile yeni sağ, serbest pazarı ve ekonomik ilişkilerde özgürlük alanının genişletilmesini savunurken, sosyal hayatta ise otoritenin restore edilmesini tavsiye etmiştir. “serbest pazar, güçlü devlet” formülasyonuna da ilham kaynaklığı oluşturan bu yaklaşım, aslında yeni sağ teorisinin kendisiyle bir uyuma karşılık gelmekten çok, 1980’lerdeki fiili uygulamalara karşılık gelmektedir (Helvacı, 2004:198).

(Özkazanç, 2007:42). Vincent, yeni sağın genellikle liberal muhafazakârlığın, aşırı özgürlükçülüğün ve kaba popülizminin karışımı olarak görüldüğünü belirtmektedir (2006:103-104).

Diğer taraftan yeni sağ düşüncesini, ideolojik ya da siyasi açıdan tam anlamıyla tutarlı olarak nitelenmek yanlış olacaktır. Öncelikle yeni liberalizm, bireysel özgürlükler ve insanın sınırlandırılması konularında yeni muhafazakâr anlayıştan farklılaşmaktadır. Yeni muhafazakârlıkta insan, kırılabilir ve yanılabilir, topluma bağımlı bir yapıya sahip olmakla birlikte, otorite, disiplin, saygı ve ödev gibi değerlere sahip bir birey olmalıdır (Heywood, 2007:125).

Belsey yeni sağı oluşturan yeni liberalizm ve yeni muhafazakârlığın ayrıştığı noktaları aşağıdaki biçimde sınıflandırmıştır (Yılmaz, 2003:119).

<i>Yeni Liberalizm</i>	<i>Yeni Muhafazakârlık</i>
<i>Birey</i>	<i>Ulus</i>
<i>Seçme özgürlüğü</i>	<i>Toplumsal otorite</i>
<i>Serbest piyasa toplumu</i>	<i>Disiplinli toplum</i>
<i>Laissez faire</i>	<i>Hiyerarşi ve itaat</i>
<i>En az hükümet</i>	<i>Güçlü hükümet</i>

Yeni sağ veya başka bir deyişle muhafazakâr yeni sağ, aslında kendini oluşturan yeni liberalizm ve yeni muhafazakârlık ekseninde değerlendirildiğinde bu iki ideolojik tutumun ayrışmasından doğan bir birliktelik ortaya çıkmaktadır. Yeni muhafazakâr sağ içinde yeni liberalizm devletin yönetici sınıfı ve seçkinlerinin değerlerini, yeni muhafazakârlık ise devleti oluşturan tebaanın sahip olması gereken değerleri ifade etmekte ve böylece yeni sağ, devletin genel ideolojisi olabilmektedir.

Yeni sağa göre güçlü bir devlet için halk, hükümetine güvenmeli, disiplin ve itaat gibi erdemlere sahip olmalıdır. Halk bu şekilde devlete, otoriteye bağlandıktan sonra seçkinler ve yöneticiler liberal ilkelerle devletin daha da güçlü olmasını sağlayabilirler.

Avrupa’da yeni sağın ortaya çıkışı, özelde Batı’yı genelde tüm dünyayı rahatsız eden, ilerlemenin temel ve kaçınılmaz mantığına ilişkin muhtemel problemlerin belirlenmesine yönelik tatmin edici bir çözümleme bulmaya yönelik olarak 1960’larda ortaya çıkmıştır (Wegierski, 1997:149). 1970 ve 1980’li yıllarda entelektüellerin refah

devleti ve Avrupa sosyal demokrasisi eleştirileri, Avrupa’da yeni sağ görüşünü ortaya çıkarmıştır (Akay, 1997:11).

Avrupa yeni sağı ise Anglo-Amerikan muhafazakârlığı ve geleneksel Avrupa muhafazakârlığından çok farklı bir görünüm arz etmektedir. Wegierski’ye göre, Avrupa’da yeni sağ, bir anlamda anti-kapitalist bir özellik göstermesi noktasında sol ve çeşitli çevreci hareketlerle benzerlikler göstermektedir. Ona göre, Avrupa yeni sağı, pagan bir görüşe dayalı olarak neredeyse Hıristiyanlık karşıtı bir yapıya sahiptir. Yine Wegierski’ye göre, Avrupa yeni sağ anlayışı, “cinsellik konusunda, eskinin ve Hıristiyanlığın doğallıktan uzak ahlakçılığının aksine oldukça liberal” bir yapıya sahip bulunmaktadır. Avrupa yeni sağı anti Amerikancı tutumuyla Amerikan muhafazakarlığından da ayrılmıştır (Mert, 1997:57).

Küreselleşme süreci ve neticesinde meydana gelen yeni ulusçuluk dalgası Avrupa’da son dönemde radikal muhafazakârlığı körüklemekte, ırk ekseni dışında geliştirilen muhafazakârlık ABD’ye karşı Avrupa Birliği’nin güçlendirilmesi ve birliğin bütünleşme sorunlarının çözümüne kaynak olarak gösterilmektedir (Dahl, 1997:132).

Küresel politika açısından değerlendirildiğinde Avrupa’da yeni sağ, Avrupa’ya özgü bir nitelik taşımakta, ırkçılığı reddetmekte ve Anglo-Amerikan yayılmacı politikalar karşısında İslam dünyası, Uzak Doğu’lu yarı totaliter rejimlerle, Hindistan ve diğer ülkelerle ittifak arayışındadır (Wegierski, 1997:153).

Yerel politika açısından değerlendirildiğinde Avrupa’da ve özellikle Alman yeni sağı, yeni muhafazakârlık ile demokratik olmayan gruplar arasında kalmış bulunmaktadır. Bu bağlamda yeni Alman sağı, bir yandan yeni muhafazakarların söylemlerinin radikalleşmesine meydan verirken öte yandan farklı anti demokratik grupların eylemlerini meşrulaştırıcı politik söylemlerde bulunmakta, bu grupların eylemlerini meşrulaştırmaktadır (Kadıoğlu, 1997:65). Bu durum aşırı sağın tekrar canlandırılması olarak ta nitelendirilmektedir.

1.1.5.3.2.Yeni Muhafazakârlık - Neo Muhafazakârlık

Dubiel, yeni muhafazakârlığı bir tepki oluşumu olarak nitelendirir. Yeni muhafazakârlık, yeni liberal ekonomi politikasından, Marksizm eleştirisinden, muhafazakar kültür eleştirisinden ve demokrasi hakkındaki seçkin teoriye gelen

iddiaları, kendinin tehdit altında olduğunu hisseden batılı toplumların, sahip oldukları liberal akılcılığın siyasi savunması için seferber etmektedir (Dubiel, 1998:13).

Bu çerçevede geliştiği görülen yeni muhafazakârlık, bir anlamda Batı yaşam tarzının korunması amacıyla geliştirilmiş siyasi bir ideoloji durumundadır. Darrien, yeni muhafazakar düşüncenin Amerikan kökenli olduğuna işaret etmekte ve yeni muhafazakarlığın, ulus devlet ve aile konusunda kolektivist, ekonomide de liberaller gibi bireyci bir yapıya sahip olduğunu dile getirmektedir (Akkaş, 2004:52).

Yeni muhafazakâr siyasi düşünce, öncelikle totaliter ideolojilerin toplumsal ve siyasi alanı yok etmesi ve liberal bunalımı gidermek için geliştirilmiş olan refah devleti ideolojisinin, liberal ilkeleri ortadan kaldırma tehlikesi nedeniyle, kendi siyasi düşünceleri çerçevesinde biçimlenecek olan demokratik ortamın yeniden kurulmasının gerekliliğini savunmaktadır. Bu bağlamda yeni muhafazakar düşünce sivil toplum ile devlet arasındaki sınırların yeniden belirlenmesini istemekte (Akkaş, 2004:51), toplum yeniden örgütlenmeye çalışılmaktadır. Bu anlayışa göre;

Yeni muhafazakâr şekilde yenilenmiş bir toplumun otoriterliği, sadece siyasi örgütleniş bakımından olmayacaktır; yenilenmiş meritokratik ve sosyo-biyolojik ideolojilerin örtüsü altında, sosyal eşitsizliğin var olan biçimleri genişletilecek ve tahkim edilecektir. Siyasi bakımdan aykırı yurttaşlar, sadece siyasi kamuoyu sahnesindeki tartışmada rakipler olmakla kalmayacak, veri teknolojisiyle mükemmelleştirilmiş bir denetim ve baskının nesnelere olacaktır. Sosyal bakımdan aykırı sayılan halk kesimleri vesayetçi sosyal kontrolün ve toplum polisince konmuş çalışma zorunluluğunun nesnelere olacaktır. Siyasi idare altına alınmış bir kültür bir yandan eğlenceye indirgenecek, öte yandan ideolojik eklemlemenin aracı haline gelecektir. (Dubiel, 1998:76)

Yeni muhafazakâr siyasette devletin tüm alanlarda etkin olduğu sosyal devlet anlayışına yer yoktur. Yeni muhafazakârlık, sosyal refah devletini kapitalizmin içine sızmış olan bir kurt olarak görmekte ve bu kurttan bir an önce kurtulunmasının gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Yanardağ, 2004:31).

Yeni muhafazakâr anlayışa göre, salt katılımcı demokrasi zorunlu değildir. Ekonomik alanda devlet müdahalesi ne kadar gereksiz ise toplumsal yaşamın birliği ve beraberliği ile ilgili olan bazı konularda ise gerekli olabilir. Devlet toplumsal değerlerin yozlaşmasına seyirci kalmamalıdır. Bu bağlamda yeni muhafazakârlık kapitalizmin dini temellerini yenilemek istemekte ve dinin savunusunu yapmaktadır (Yılmaz, 2003:116).

Öte yandan yeni muhafazakâr düşünce, modern bilimin gelişmesini, teknik ilerleme ve kapitalist büyüme gibi sonuçlara yol açtığı ölçüde hoş karşılamakta ve kültürde, modernlik adına yozlaşmaların önüne geçilmesi için politikalar geliştirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır (Dellaloğlu, 1997:107).

Sosyal parçalanma korkusunun biçimlendirdiği, liberalizm ve ilerlemeci değerlerle kısmen bir uzlaşma bulan (Heywood, 2007:120) yeni muhafazakârlık, daha önce ilkesel açıdan karşı çıktığı birçok şeyle barışmış durumdadır. Bu durum muhafazakarlığın, değişen toplumsal koşullara göre biçimlenebilen ve yeni siyasal tavırlar üretmedeki başarısıyla yakından ilişkilidir (Mert, 1997:57).

Genel olarak muhafazakâr yeni sağın belli başlı üç ilgi odağı vardır ki bunlar; yasa ve düzen, kamusal ahlak ve ulusal kimlik biçiminde ifade edilmektedir. Bu bağlamda yeni muhafazakâr düşünürler, toplumda artan suç ve toplum karşıtı davranışların, özellikle 1960’lardan bu yana Batı toplumlarının çoğunu etkileyen otorite zayıflamasının genel bir sonucu olduğuna inanırlar. Onlara göre insanlar, doğası gereği “nerede durduklarını bilmenin verdiği güvene muhtaçtırlar ve bunu isterler”. İnsana bu güvenliği sağlamanın yolu ise otorite kullanımınıdır. Otorite kullanımında müsamahakâr davranma, otoritenin sorgulanmasını doğuracak ve bu durum ise toplumun içten içe çöküşüne zemin hazırlayacaktır. Bu bakımdan yeni muhafazakârlık, bir tür sosyal otoriterizmi destekler. Böylece yeni muhafazakârların sosyal otoriterizmi, ailenin güçlendirilmesi taleplerinde belirginlik kazanır. Aile bu anlayışa göre tamamen geleneksel terimler çerçevesinde anlaşılmaktadır (Heywood, 2007:121).

Yeni muhafazakâr düşünceye göre, müsamahakâr toplumu bekleyen iki tehlike bulunmaktadır. Bunlardan ilki, insanın kendi ahlaki değerlerini ve yaşam tarzını seçme özgürlüğü ki bu insanın ahlaksız veya kötü fikirler tercih etmesinin de özgürlüğünü tanıdığı için sakıncalıdır. İkincisi ise, insanın kendisinin ahlaki değerleri ve yaşam tarzını seçmesinden ziyade farklı ahlaki formlar tercih edebilme riskidir (Heywood, 2007:122-123).

Farklı ahlaki formların tercihi, toplumsal yapıda çeşitliliği arttıracığı için ve bu çeşitlilik ile yeni muhafazakâr düşünceye göre, toplumun uyum içindeki yapısı zarar görecektir ve toplumsal birliktelik bozulacaktır. Bu nedenle yeni muhafazakâr düşünce,

toplum içerisinde bireye ahlaki davranış ekseninde fazlaca müsamaha gösterilmemesi gerektiğini savunmaktadır.

Yeni muhafazakâr düşünce toplumsal hayatta düzenin devamı açısından sosyal kontrol mekanizmalarının işlevselliğini kaybetmemesi gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Yeni muhafazakârlar toplumsal bütünlüğün sağlanması açısından yeni sağın, milliyetçi coşku, yurtseverlik, ulusal kültür, rekabetin saflığı, doğal eşitsizlik, disiplinli aile hayatı, patriarkal otoritenin ve zorunlu din eğitime daha fazla vurgu yapması gerektiğini düşünmektedirler (Vincent, 2006:105).

Yeni muhafazakârların çalışma alanlarından biri de modernleşme sürecinin dini pratik hayatın dışına atarak manevi alana ittiği ve pratik hayatta dinin bütünleştirici işlevinin yerine kolektif bir bilinç olarak milliyetçiliği almasıdır. Muhafazakâr düşünce, 19. yüzyılın sonlarından itibaren ulusal bütünlüğe ve kültürel kimliğe yapılan vurgu mahiyetinde bir milliyetçi tarafa sahip olmuştur (Özipek, 2004:170-171).

Milliyetçi görüşleri ağır basan bu anlayış, 20. yüzyılda Almanya örneğinde olduğu gibi radikalleşme eğilimi göstermesi ve muhafazakâr akıl tarafından yumuşatılmasıyla fazlaca ön planda tutulmamıştır. Sonraki süreçte önce Marksizm tehlikesi, ardında küreselleşme süreci yeni muhafazakârlığın dini ve ulusal değerlere tekrar vurgu yapmasına neden olmuştur.

Öte yandan “Burke’ün temsil ettiği klasik muhafazakârlığın, geçmişteki ve günümüzdeki savunucularının farklı kültürleri ve o kültürlerin meşruluğunu tanıyan mistik boyutu, neo-muhafazakârlıkta seküler bir milliyetçiliğe dönüşmüştür”. Yeni muhafazakârlığın milli kültürden farklı olan kültürel unsurların dışlanması ve bu unsurların milli kültürü bozucu niteliğe sahip unsurlar olarak bu unsurlara kuşkuyla yaklaşması, yeni muhafazakârlığın otoriter politikalara kaynaklık etmesine sebebiyet vermektedir. Bu otoriter politikalar özellikle dış politika alanında kendini göstermekte ve bu nedenle yeni muhafazakâr anlayışın dış politikada barışçıl bir tutum sergilememesine neden olmaktadır. Bu duruma en iyi örnek Amerikan dış politikasıdır (Özipek, 2004:171-172)

Amerikan dış politikasında, yukarıda belirtilen biçimde bir anlayışla, kendi kültürel yapılarından farklı olan toplumları Amerikan yaşam tarzına karşı bir tehdit olarak

algılama ve bu toplumlara, ülkelere karşı askeri müdahaleye varan sert tutumlar söz konusudur. Diğer taraftan Amerikan muhafazakârlığının (neo-con) dış politikadaki otoriterliğinin altında kültürel kaygılar yanında liberal kaygılar da bulunmaktadır.

1.1.5.3.3. Amerikan Neo-Muhafazakârlığı

Yeni muhafazakârlıkla, neo-muhafazakârlık arasında bazı farklılıklar olduğunu dile getiren Nisbet, (2007:171) bu farklılıkların muğlâk olduğunu ve farklılıkların analizinde Avrupa yeni muhafazakârlığı ile Amerikan neo-muhafazakârlığının incelenmesinin, farklılıkların ortaya konulabilmesi açısından faydalı olabileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede Nisbet, yeni muhafazakârlara göre neo-muhafazakârların, kökleri muhafaza etmeye yönelik olarak daha geniş sosyalist ve sosyal demokrat bir bilinçaltına sahip olduklarını belirtmektedir.

İkinci Dünya savaşı öncesinde Amerika’da, liberalizm sadece baskın değil aynı zaman da entelektüel alanda tek gelenek halinde bulunmaktaydı. Savaş sonrası komünizme karşı dini vurgular canlanmaya başladı (Nash, 1998:51-52). Bu bağlamda Fukuyama, ‘Neo-Con’ düşüncenin şekillenmesinde ilk savaşın, 1930’lu ve 1940’lı yıllarda Stalincilerle; ikincisi savaşın ise yeni sol ve onun 1960’larda doğurduğu karşı kültürle yapılan kavga olduğunu bildirmektedir (Fukuyama, 2006:29).

Özellikle savaş sonrası gelişen Amerikan muhafazakârlığının tipik temsilcilerinden olan Nisbet’e göre dünya savaştan sonra yeni bir döneme girmiştir. Bu yeni düzen, politik merkezileşmesiyle, kolektivizmiyle ve ulusal devlete bağlılığıyla özgürlüğü kısıtlamaktadır. Bu kısıtlamalara ona göre yalnızca adem-i merkeziyetçilik, lokalizm, yurtseverlik ve dinsel değerlerin savunulmasıyla karşı konabilecektir (Güngörmez, 2003:154).

Amerika’da 1950’lerin sonlarına doğru yeni muhafazakâr hareketler canlanmaya başlamış, bu çerçevede özellikle üniversitelerde dini canlanmalar görülmüştür. Bunun yanında Amerika’nın güney ve güney batı eyaletlerinde gizli dini örgütlenmeler oluşmaya başlamıştır. Din, muhafazakârlığın olduğu kadar liberalizmin ve radikalizmin de canlandırılmasında kullanılmıştır (Nisbet, 2007:167).

Bu süreçte 1960’larda “Neo-Con” hareketin Dainel Bell ve Nathan Glazer gibi öncüleri, yeni sol ve öğrenci radikalizmi ile yaşanan mücadelenin de etkisiyle muhafazakar hareketin içinde yer almışlardır (Fukuyama, 2006:35).

Bu dönemde Amerika’da muhafazakârlar, en önemli problemin ekonomik temelli olduğuna veya sosyal yapıdan kaynaklandığına inanmaktaydılar. Bu açıdan esasen sorunun kültürel olduğu ileri sürülerek, lider ve izleyicilerin değer ve inançlarında birtakım sıkıntıların bulunduğu dile getirildi. Yeni muhafazakârlar için Amerikan medeniyetinin gerilemesi ve liderliğinin başarısızlığının başlıca sebebi, toplumun temel değerlerine karşı çıkan yeni orta sınıf profesyonellerdi. Muhafazakârlara göre bunlar, toplumca sağlanan imkânlar nedeniyle kolayca eğitime giren ve iş sahibi olan, ancak kazandıklarının farkında olmayan kişiler olarak nitelendiriliyorlardı (Yılmaz, 2003:114-115).

Neo-muhafazakârlık, 1970 ve 1980’lerle birlikte ABD’de daha önce liberal olan bazı entelektüelleri bir araya getirmiştir. Irving Kristol ve Norman Podhoretz’in başını çektiği bu grup, neo-muhafazakârların önde gelen isimleri olarak, toplumun sıkıntılarının daha çok hak temelli yurttaşlık kültüründen kaynaklandığını belirtmişlerdir (Heywood, 2007:115).

Genel olarak değerlendirildiğinde neo-muhafazakârlığı uyumlu bir teori olarak betimlemenin çok güç olduğu belirtilmektedir. Fakat ayırt edici dört temel özelliği belirlenmiştir. Bu tespite göre Neo-muhafazakârlık;

- 1.ABD’nin 1960’lar politikasına bir tepkidir. Batı demokratik değerlerini destekler, komünizme düşmandır.
- 2.Hükümetin rolüne şüphe ile bakmaktadır.
- 3.Gençlik hareketleri, karşı kültür ve cinsi özgürlük hareketlerine şiddetle karşı çıkar, ahlaki ve dini konularda kuvvetli geleneksel eğilimlere sahiptir.
- 4.Ütopya karşıdır ve eşitliği sağlayıcı çabalara karşı çıkar ve ancak fırsat eşitliği üzerinde durur (Yılmaz, 2003:110).

Bu özelliklerinin yanında Fukuyama, ‘Neo-Con’ düşüncenin temelinde yayılcı, müdahaleci, demokrasiyi destekleyen bir duruşun bulunduğunu ifade etmektedir (2006:51).

‘Neo-Con’ düşünce, günümüz Amerikan dış politikasının belirleyici aktörü olarak karşımızda bulunmaktadır. Amerikan kültür ekseninde yer almayan toplumlar, gelişebilecek zorbalıkların kaynağı ve demokrasinin düşmanı olarak algılanmakta ve bu algılama Amerikan düşünce kuruluşları tarafından Amerikan halkına benimsetilmekte ve Amerika dışında da makul gösterilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca Yanardağ, ‘Neo-Con’ların günümüzde Amerikan basınında, çeşitli düşünce kuruluşlarında, akademik çevrelerde ve çeşitli siyasal oluşumlarda ciddi bir örgütlenmesinin ve etkisinin olduğunu belirtmektedir (2004:28).

1.1.6. Liberalizm ve Muhafazakârlık

Liberalizmin siyasal bir doktrin olarak, diğer siyasal doktrinlere göre daha eşitlikçi ve çoğunlukçu bir boyuta sahip olduğu dile getirilmektedir. Bu çerçevede liberal doktrinde, meşru siyasal gücün bütününe doğal olarak sadece özgür değil, fakat aynı zamanda eşit olan bireylerin rızalarından elde edildiği savunulmaktadır (Plattner, 1999:22).

Liberalizm tarihsel perspektiften değerlendirildiğinde, siyasi bir doktrin olarak, bireyi komünitelere karşı güçlendirmek ve egemen gücün bireyler ve birey grupları üzerindeki iktidarını sınırlandırma amacıyla doğduğu belirtilmektedir. Liberalizm, siyasi bir doktrin değil de, iktisat ağırlıklı bir bakış açısı olarak değerlendirildiğinde, özgür bireylerin serbest iradelerine dayanan ekonomik faaliyetlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisi modelini savunan bir teori olarak nitelendirilebilir (Yayla, 2002b:22).

Klasik liberal anlayışta genel olarak devlet, toplumcu olmayan ve bireyci bir özellik taşıyan, müdahaleci ve baskıcı bir yönetim anlayışından ziyade sınırlı ve yetkilerinin sınırlarının farkında olan, yeniden dağıtımcı sosyal politikalardan uzak duran ve sosyal adaletin piyasa şartları içerisinde gerçekleşmesine müsaade eden bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Yayla, 2002a:28).

Liberal doktrini diğer siyasal doktrinlerden ayıran özellik, devletin yetki alanının daha dar ve devletin hareketsiz olmasıdır. Hayek’e göre buradaki mesele devletin icraatta

bulunması veya bulunmaması değildir. Devlet sınırlı bir alan içinde icraatta bulunması gereken bir yapıdır. Hayek, devletin bu bağlamda bir sınırı olmaması halinde bireysel özgürlüklerin tehdit altına girebileceğini ifade etmiştir (Gray, 2004: 49).

Hayek ayrıca, ‘bırakınız yapsınlar’ (laissez faire) tabirinin de belirsiz bir kavram olduğunu ve liberal siyasetin dayandığı prensipleri asıl mahiyeti dışında kullanılarak bozduğunu belirtmiştir. Çünkü özgürlüğün sınırsız kullanımı diğer insanların özgürlüğünü kısıtlayacağı için ‘bırakınız yapsınlar’ şiarının da belirli bir sınırı vardır. Liberal siyaset anlayışında birey, devletin sınırlarını bilmeli ve ona göre bireysel projelerini hayata geçirmelidir. “Böylece, devlet, kendi teşkilatından her ferdin ne şekilde istifade ettiğini kontrol edemediği halde, fert başkalarının müdahalesine karşı ne dereceye kadar himaye olunacağını tamamıyla ölçebilecek ve çalışmalarının semeresini devletin gasp edip edemeyeceğini önceden bilecektir”. Bu biçimde ekonomik sistem içerisinde birey, hareket alanının genişliğini tayin ve tanzim edebilecektir (2004:108-109).

Bu görüşleri destekler mahiyette Tocqueville de devlet yöneticilerinin birbirlerinden haberli bir şekilde tutarlı bir hükümeti oluşturması gerektiğini düşünmektedir. Ona göre tutarlı bir biçimde oluşturulmuş olan bu hükümet, idare, özgürlük ve düzen adına, adem-i merkeziyetçi bir biçimde yerleşmiş olmalıdır. Bu bağlamda hükümetin mümkün olduğunca sosyal yaşama müdahale etmemesi ve ekonomik ilişkilere karışmayan bir yapıya sahip olması gerekmektedir (Nisbet, 2007:98).

Hayek, özgürlüğün daha yüksek siyasi bir amaca ulaşmada bir vasıta olmadığını, bizzat özgürlüğün kendinin en yüksek amaç olduğunu belirtmektedir. Ona göre, insanların özgürlüğe olan ihtiyacı, insanların toplumsal yaşamlarında ve bireysel yaşamlarında idealleri peşinden koşarken kendilerini emniyet içinde hissetmesi içindir. Bu bağlamda demokrasi, toplumsal uzlaş ve bireysel özgürlüklerin korunması açısından önemli ve faydalı bir vasıta (2004:93-94)

Bu bağlamda liberalizmin temellendirilmesinde önemli görüşleri bulunan İngiliz düşünür Locke, insanların vazgeçilmez doğal haklara sahip olduğunu ve siyasal düzenin amacının insanların hürriyetini güvence altına almaktan başka bir şey olmadığını dile getirmektedir. Locke’un bakış açısına göre bireysel haklar, siyasal sistemde birincil

olarak gözetilmesi gerekmekte ve böylece bireysel haklar otoritenin önünde yer almaktadır (Yayla, 2002a:31). Bu bireysel haklar, siyasal liberalizm içerisinde çoğulcu ve istikrar arayışındaki bir sistemin sürdürülebilmesi için elzem olgular olarak görülmektedir (Rawls, 1999:59).

Liberalizmin liberal birey anlayışına göre insan, doğası gereği iyi ve güvenilirdir. İnsan doğasının iyi ve güvenilir olan bu niteliği sayesinde zamanla her şey daha da iyiye gitmektedir. İyileşmenin gerçekleştiği bu sosyal evrimleşme sürecinde işlevsel bir özellik arz etmeyen kötü sosyal düzenlemelerin hayatımızdan çıkartılması gerekmektedir. İşlevsel olmayan sosyal düzenlemelerin dini bir özellik taşıması, onların toplumsal yapı içerisinde kalmasını meşrulaştırmamalıdır (Sabine, 1969: 215-216).

Bu bağlamda yeniden dağıtımcı din temelli sosyal adalet anlayışlarının ekonomik faaliyetlerin temeline alınması, liberal serbest piyasa şartlarından doğacak olan hak ve özgürlüklerin sürekliliği açısından olumlanılacak bir durum değildir.

Toplumsal yaşam liberal anlayışa göre, insanların bencil çıkarlar peşinden koşmasından kaynaklanan eylemlerinin bir sonucudur (Sabine, 1969: 211). Toplumsal yapı içerisinde var olan sosyal gruplar ve dernekler, insanların gönüllü katılımına dayandığından dolayı toplum sözleşmesiyle oluşmuşlardır. Toplum sözleşmesi insanların hak ve özgürlüklerinin temelini oluşturmaktadır. Bu görüşlere, liberal yeni sağın yanında, liberteryen muhafazakarlar da katılmaktadır (Heywood, 2007:95). Böylece liberal muhafazakarlar, klasik liberalizmin formel ilkelerinin çoğunu kabul etme eğilimi içerisinde bulunmaktadırlar. Bu eğilimin içerisine bireyciliğe vurgu, olumsuz özgürlük, bireysel haklar ve minimal hukuk devleti yönetimi gibi ilkeler girmektedir (Vincent, 2006:102).

Klasik liberalizmin dönüşümü ile ortaya çıkan yeni liberalizm; bireyin özgürlüğü, serbest piyasa ekonomisi ve devletin en az müdahale etmesi gibi klasik liberal ilkelere bağlılığını sürdürürken, bu değerlerin gerçekleştirilmesinde ahlak, inanç ve gelenek gibi kültürel olgulara da ayrıca yer vermektedir (Akkaş, 2004:66).

Yeni liberalizm, minimal devletin yeniden ifade edilmesi ile eş anlamlıdır. Minimal devlet anlayışı, “özel, iyi; kamu, kötü” şeklinde özetlenmektedir. Bu anlayış devletçilik ilkesine karşı bir tutum sergilemektedir. Yeni liberalizm, muhafazakâr ideoloji içerisinde

liberal fikirlerin geleneksel olan fikirler üzerinde bir baskı oluşturma, geleneksel fikirleri liberalize ederek, liberal fikirlerin muhafazasını, devamlılığını sağlama teşebbüsü içerisinde bulunmaktadır (Heywood, 2007:115).

Liberal düşünce, toplumsal düzende radikal ve ani değişim arzusunda da değildir. Hatta bu tür değişim hususunda genellikle muhafazakârlardan daha aktif bir rol oynadıkları bile belirtilebilir. Genel olarak muhafazakârlar, tehlikeli değişim korkusuyla harekete geçilmedikçe veya toplumun bozulmasından dehşete kapılmadıkça, geleneklere, alışkanlıklara ve yerleşik kurumlara güvenmeye meyillidirler (Kirk, 2005b:11-12).

Burke ve kısmen de Hume genel olarak, liberal gelenek içerisinde de değerlendirilmektedir. Liberalizmin babası Locke ile insan doğası ve hakların kaynağı konusundaki görüş ayrılıklarına rağmen Burke ve Hume benzer görüşler de savunmaktadırlar. Her şeyden önce Burke, devletin özellikle ekonomik anlamda müdahale fikrine karşı olmakla, liberal bir çizgide yer almaktadır. Burke, ekonominin serbest piyasa mantığıyla kendi kuralları üzerinde işlemesi gerektiği hakkındaki görüşlerini, “Kıtlık Üzerine Görüşler ve Detaylar” adlı çalışmasında dile getirerek, devletlin müdahil olduğu bir ekonominin aynı zamanda nasıl yoksulluğa yol açtığını da ortaya koymaktadır. Ona göre devlet, ekonomiye müdahale ettiği zaman ekonominin kendi mantığı yok olur ve böylece ekonomik yaşamda düzensizlik ve verimsizlik meydana gelir. Ona göre toplumlara, genel olarak dışarıdan hiçbir biçimde müdahale edilmemelidir (Çaha, 2008: 142).

Toplum canlı ve karmaşık bir yapıya sahip olma özelliği nedeniyle, müdahale edildiği zaman doğasının bozulması ve bu bozulma neticesinde toplumda karmaşa, anarşi ve düzensizliğin yaşanması kaçınılmazdır. Böylece toplum düzenini kendiliğinden, kendi dinamikleriyle sağlamaktadır. Burke’ün bu görüşü, Hayek’in kendiliğinden düzen düşüncesinin ilham kaynağı olduğu biçiminde de değerlendirilmektedir (Çaha, 2008:143).

Muhafazakârlık ve liberalizm arasında paralel görüşler bulunmakla birlikte, muhafazakârlığın liberalizmle arasındaki ilişkinin geçici bir uzlaşma niteliğinde olduğu da belirtilmektedir. Bu çerçevede muhafazakârlık, liberalizmle birlikte, otoriter devlete, kolektivizme, radikal ütopyacılığa, kurucu rasyonalizme ve bütün bunları az veya çok

kendisinde taşıdığını düşündüğü sosyalizme karşı çıkmışlardır. Her iki düşüncede de serbest piyasa, özel mülkiyet ve sınırlı devlet savunulmuş olmasına rağmen bu düşüncelerin savunulma amaçları liberalizm ve muhafazakârlık açısından farklılık göstermektedir (Özipek, 2004:156).

Özellikle muhafazakârlık, XX. yüzyılın ilk yarısından başlayarak kolektif, devrimci sosyalist hareketlere karşı kendini bir ittifak arayışında bulmuş ve bu ittifak arayışının sonucunda da kendi felsefesinde bir değişim süreci meydana gelmiştir. Bu çerçevede muhafazakârlar, devrimci, sosyalist ve Mussolini, Hitler örneğindeki yıkıcı milliyetçi hareketlere karşı liberalizmle dolayısıyla liberallerle yakın bir ittifak içine girmişlerdir. Bu ittifak sadece stratejik amaçlı bir ittifak olma niteliğinden ziyade, aynı zamanda fikri düzeyde de önemli bir yakınlaşma meydana getirmiş, fakat ilkesel farklılıklar bu yakınlaşmada yok olmamıştır (Çaha, 2001:111-112).

İlkesel temelde muhafazakârlar tarafından liberalizme yapılan başlıca suçlama, toplumdaki geleneksel otoriteler ve roller üzerindeki aralıksız hürriyetçi çalışma ve faaliyetlerle liberalizmin sosyal yapıyı zayıflattığı ve bir otoritenin kontrolünde olmayan özgürlükler nedeniyle totaliter efendilerin toplumu köleleştirip yapıyı tahrip edebilecekleri biçimindedir (Nisbet, 2007:109).

Öte yandan liberaller, gelenekleri ilerlemenin önünde bir engel olarak görmekte, geleneklere sıkıca bağlı olmak onlara göre toplumsal gelişmenin sağlanmasında muhafazakâr görüşün aksine olumsuz bir rol oynamaktadırlar. Yine muhafazakârlığın insanoğlunun yaratılıştan gelen yetersizliğine olan inancı, liberalizmin mükemmel insan anlayışıyla bire bir zıt bir durum meydana getirmesi açısından aralarındaki temel farkı ortaya koymaktadır (Akkaş, 2004:112,124).

Birçok yönden birbirlerine yakınlaşmalar yaşandığı kabul edilse de muhafazakârlar, liberallerden farklı olarak toplum açısından en önemli faktörlerin ekonomik kökenli olmadığını, bireylerin değer ve inançlarıyla sosyal yapıdan kaynaklandığını kabul etmişlerdir. Muhafazakârlar bazı değerlerin korunması adına devletin müdahalesine imkân tanımakta ve toplumun bir arada, sağlıklı olması için bazı geleneksel değerlerin sürdürülmesi veya yeniden canlandırılması gerektiğini dile getirmektedirler (Yılmaz, 2003:119).

Akkaş, muhafazakar düşüncenin bireyin eşitliği ve katılımını, tarihsel tecrübeleri yok eder endişesiyle reddettiğini belirtirken, liberallerin bireyin eşitliği ve katılımını, özgürlüğe ve açık topluma daha uygun olduğuna inandıkları için desteklemediklerini dile getirmektedir (2004:68).

Birey, yaradılışı gereği sınırlı bir varlık olmasından dolayı evrensel standartlar oluşturulup ona göre davranmaya zorlansa bile ben duygusunu yıkıp bu standartlara göre davranamaz. Çünkü muhafazakâr anlayışa göre birey, içinde yaşadığı toplumsal yapının bir ürünü olarak bilinçlenmiş ve şekillenmiş bir varlıktır ve evrensel kurallara göre içinde biçimini aldığı yerel toplumsal kaideler her zaman bireyde birincil etki yaparak onun davranışlarına yansıtacaktır.

Genel olarak buraya kadar ki kısım kavramsal olarak muhafazakârlığın Avrupa'da doğuşu, anlamlandırılması ve gelişimini içermektedir. Muhafazakârlığın Batı'da kavramsal olarak mahiyetinin belirlenmesi, muhafazakârlığın Türkiye'deki gelişimi ve kazandığı anlamın Batı'dan farklılıklarını veya benzerliklerini ortaya koymak açısından önemlidir.

1.2. Türkiye'de Muhafazakâr Düşünce ve Gelişimi

Avrupa'da muhafazakâr düşüncenin ortaya çıkması, Avrupa'nın sosyal, siyasal vb. alanda köklü değişimler yaşadığı döneme tekabül etmektedir. Türkiye'de de muhafazakâr düşünce, genel anlamda toplumsal değişimlerin yaşanmaya başlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Toplumsal değişim süreçleri toplumdan topluma farklılık göstermektedir. Bu farklılık muhafazakâr tavır alış biçimlerine de yansımakta ve böylece muhafazakâr tavır alış biçimleri de toplumdan topluma değişiklik göstermektedir. Bu bakımdan Türkiye'de toplumsal değişimlere karşı bir reaksiyon olarak ortaya çıkan muhafazakârlık anlayışı kendine özgü bir karakter taşımaktadır.

1.2.1. Osmanlı Devletinde Modernleşme ve Muhafazakârlık

Bir devletin baştan sona reformlar yapılarak yenilenmesi ve var olan düzenin değiştirilmesi yeni bir devlet kurmaktan daha güçtür (Yazan, 1992:143). Devlet yapısına ve topluma yerleşmiş olan kurumlar, alışkanlıklar ve gelenekler, yapılacak olan reformlara, yeniliklere direnç gösterecek ve yapılan çoğu değişikliğin amacının dışında, devlet yapısında ve toplumsal yapıda bozuk bir işlev üstlenmesine neden olacaktır. Bu

bakımdan bozulmuş bir sistemin değiştirilmesi sürecinde ayrıntılı bir düşünce ve ihtiyatlı bir duruş sergilemek önem arz etmektedir.

Osmanlı Devleti, Batı'nın özellikle teknik anlamdaki üstünlüğünü kabul ettiği 18. yüzyıldan itibaren modernizasyon girişimleri içine girmiştir. Osmanlı devlet adamları, Karlofça sonrasının koşullarında değişimin zorunlu olduğunu kavramışlardı. Fakat Osmanlı devlet adamları, değişimin yönü hakkında kararsız bulunmaktaydılar. Değişimin, şanlı tarihi tekrar elde etmek için geriye yönelme biçiminde mi olacağı, yoksa çağın koşullarına uyum sağlayarak ilerlemeye yönelik mi olacağı hususunda bir fikir birliği bulunmamaktaydı (Belge, 2003:93). Bu dönemde Osmanlı devlet adamlarının başlıca problemi, giderek kötüleşen devletin durumunun iyileştirilmesi ve devletin yeniden eski güç ve etkisine kavuşturulması olmuştur (İnsel, 2003:617).

Osmanlı'nın içinde bulunduğu durumu daha da kötüleştiren ve İmparatorluğun bütünlüğünü tehlikeye atan diğer bir gelişme ise 1789 Fransız İhtilali olmuştur. İhtilal'in doğurduğu fikir hareketleri ve özellikle milliyetçilik fikri, Osmanlı Devleti gibi etnik kökenleri farklı birçok milletten teşekkül eden bir devlet için yıkıcı bir tesir yapması elbette ki kaçınılmaz bir durum olmuştur. Böylece, devletin güçsüz döneminde böyle bir fikri akım Osmanlı'yı daha da zor bir sürece sürüklemiştir (Karakoyunlu, 1995:111).

Muhafazakârlığın Türk düşünce ve siyasal hayatına girmesi, Türkçülük, Ümmetçilik/İslamcılık ve Osmanlıcılık düşüncelerinde olduğu gibi Fransız İhtilalinden sonra orta çıkan düşünce akımlarının bir tesiri olarak XIX. yüzyılda gerçekleştiği söylenebilir.

Osmanlı Devletinin, içinde bulunduğu çağın gerisinde kalmaya başladığını fark etmesi ve yenileşme hareketlerine girişmeye başlaması ve özellikle Tanzimat sonrası dönemde yenileşme ve çağdaşlaşma hareketlerinin hızlanmasının bir yansıması olarak muhafazakârlık, geleneği koruma biçiminde tezahür etmeye başlamıştır.

1.2.1.1. Osmanlı Yenileşme Hareketleri ve Muhafazakâr Tepkiler

Osmanlı Devletinde, "19. yüzyılın ilk çeyreğinde, geçmişin restorasyonu anlamında değil, geçmişte hiç yapılmamış şeylerin yapılması anlamında değişimin zorunlu olduğuna karar verilmiştir". Bu kararın verilmesinde zamanında devletin içinde

bulunduğu zayıflamanın ve eski haşmetli günlerin özleminin rolü oldukça büyüktür. Diğer taraftan batılı devletlerin her alandaki üstünlükleri “Osmanlı toplumunun hazır olmadığı bir değişim sürecine elinde olmaksızın” sürüklenmesine sebep olmuştur (Belge, 2003:97).

1768-1774 tarihli Rus-Türk savaşını sona erdiren ve kötü sonuçları olan ‘Küçük Kaynarca Barış Antlaşması’nın tesiriyle Osmanlı askeri biriliklerinin III. Selim tarafından batılı tarzda teçhiz ve talim ettirilmesiyle, (Toynbee, 1998:89) Osmanlı Devletinde gerçek anlamda reformların askeri alanda yapılmaya başlandığı kabul edilmektedir. Böylece, ilk önce batılı anlamda askeri okullar açıldı. Fransız örneklerine göre kurulan bu okulların öğretmenleri de dışarıdan getiriliyordu. Gerek bu okullardaki öğretmenler ve gerekse matbaanın gelişiyile Batı ile ciddi anlamda temas sağlanmış oldu (Karpas, 1996:32).

Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu kötü durumu en az zararla geçirebilmek için modernleşme sürecine girmiştir. Modernleşme süreci toplumsal yapıda topyekûn bir değişimi içermektedir. Bu nedenle Osmanlı modernleşmesi, toplumdaki kurumların, bireylerin değişmesini ve neticede toplumsal ve siyasal örgütlenmenin odağı olan devlet yapısını da kapsamaktadır (Ortaylı, 1995:10).

Toplumsal moderniteden bahsedildiğinde, öncelikle değer alanlarının farklılaşması, başka bir deyişle dünyaya bakış açılarının nesnel, sosyal ve öznel anlamda birbirinden farklılaşması anlaşılmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde modernleşme sürecinde hukuk, din, ahlak ve sanat gibi alanlarda farklı bakış açıları gelişmiştir (Atiker, 1998:66).

Ayrıca moderniteyi ve geleneği, ideolojik olarak yönlendirici işlevi olan belli bir moderniteden veya belli bir gelenekten bağımsız olarak ele almak mümkün değildir. Geleneksel bir topluma dışarıdan gelen modern unsurlar, geldiği toplumun gelenekleri ve kültürü ile değil, kendi üretildikleri toplumun gelenekleri ve kültürü ile gelmektedir. Osmanlı modern unsurları Batı’dan aldığına göre Osmanlı modernleşmesi bir anlamda kültür ve kurumlarda bir batılılaşma süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Gusfield, 2005:70-71).

Konuyu aynı çerçevede ele alan Ortaylı (1995:22-23) da Osmanlı modernleşmesini iyi bir biçimde anlayabilmek için kurumların ve toplum tarihinin çeşitli zaman kesitlerini

tek tek ele almak ve bu biçimde incelemek gerektiğini belirtmektedir. Bu bağlamda Osmanlı Devletinin II. Viyana bozgunundan ‐Tanzimat Fermanı‐nın ilanına kadarki dönemi incelendiğinde Osmanlı modernleşmesinin, çağın koşullarının bir zorunluluğu olarak değerlendirilmesi gerekmektedir. Ortaylı böylece, Osmanlı modernleşmesinin gerekliliği ve koşullarını tarihin hazırladığını belirtmektedir.

Osmanlı Devletinin dışında meydana gelen gelişmeler, Osmanlı Devletini modernleşmeye zorlarken içerideki yapısal bozukluklarda bu değişim sürecinin devlet içerisindeki zeminini hazırlamıştır. Osmanlı Devleti, üretici bir niteliğe sahip olmayan, ulema ve paşa sistemiyle, sanayi öncesi ortaçağ tarım toplumu şartlarında, toplumsal adaleti ve otoritesini sürdürebilmiştir. Fakat ortaçağ sonrası gelişmelerle Osmanlıdaki ulema ve paşa düzeni, Avrupa'nın tüccar ve ilim adamı eliyle meydana getirdiği üretime ve hürriyete dönük ferdiyetçi düzeni karşısında gerilemiş ve iflas etmiştir (Kodaman, 2000:172).

Bu bağlamda gelişen Osmanlıdaki modernleşme hareketinin zorunlu olarak yerel bir tarz kazandığı da iddia edilmektedir. Bunun mahiyeti ise modernleşme hareketlerinin kabul ettirilmesinde modeli yani Batı'yı aşarak eski güçlü günlere devletin yeniden kavuşturulacağı söylemine dayandırılmaktadır (Bora ve Onaran, 2003:238-239).

Bu şekilde analiz edilmeye çalışılan Osmanlıda modernleşme hareketleri büyük ölçüde devlet eliyle olmaktadır. Devlet adamları modernleşmeye karşı bir tavır alma durumunda kaldıklarında ise, modernleşme taraftarlarınca şiddetle eleştiriliyorlar, devletin geri kalma sebebi olarak gösteriliyorlardı. Osmanlı Devleti ve devlet adamları, içinde yaşadıkları kültürün bir yansıması olarak modernleşme hareketlerine uzun bir zaman dilimi içerisinde kendi kültürel ve dini varlıklarını Batı'ya karşı korumak amacıyla direnç göstermiştir (Güngör, 1975:92).

Bu süreçte gündeme gelen Tanzimat Fermanı ile batılılaşma hareketlerinin bizzat devlet tarafından yürütüleceği kabul edilmiştir. Modernleşmeyi sağlayacak kadroların oluşturulması amacıyla da 1850'li ve 1860'lı yıllarda sivil okullar kurulmuş, rüştiye ve mülkiye mektepleri açılmıştır. Böylece hem batılılaşmayı benimsemiş bir yönetici sınıf, hemde Avrupa tarzı kültür almış, okumuş bir toplum oluşturulmaya çalışılmıştır (Balcı, 2000:221).

Modernleşme süreci, Osmanlı toplum yapısı içerisinde hakim dinin tartışılmasına ve ona atfedilen kurum ve kuralların sarsılmasına, değişikliğe uğramasına neden olmuştur (Ortaylı, 1995:9). Karpat, modernleşmenin Osmanlı toplumsal yapısını tehdit ettiğini belirterek, modernleşme hareketinin toplum tarafından çok fazla rağbet görmediğini, sadece küçük bir aydın sınıfının hareketi halinde kendini gösterdiğini ve özellikle Müslüman halka inememiş olduğunu belirtmektedir (1996:48).

Genel anlamda modernleşme, sadece bilim ve teknoloji transferi değildi. O, farklı bir düşünme tarzı olarak zihniyet değişikliği gerektiriyordu. Modernleşmeye bir tepki olarak toplum, modernleşme taraftarı aydınların tavırlarını onaylamamış, böylece inançlarına ve geleneklerine sıkı sıkıya bağlanmışlardır. Bu dönemde modernleşmeci aydınlar, halkın inanç ve geleneklerini küçümsemiş ve alay etmişlerdir. Böylece toplum, din adamlarının, tarikat ve tasavvuf erbabının tesiri altına girmiş ve onların söylediklerine itibar edilmiştir (Ünal, 2005:154-155).

Tanzimat, Osmanlı Devletinin peşi sıra restorasyon girişimlerine nihai bir nokta koymak içinin yaptığı teşebbüslerin sonucudur. Bu yenilenişler Osmanlı Devletinin Batı'nın üstünlüğünü kabul ettiğinin göstergesi durumundadır. Ordunun ıslahı, Batı ilim ve tekniğinin alınmaya çalışılması gibi reformlarla başlayan bu hareket daha sonra devletin yayınladığı bir genelge ile hukuki reforma dönüşmüştür (Ülken, 1998:40).

Osmanlı modernleşmesi içinde önemli bir yer atfedilen Tanzimat hareketi, Türkiye'nin III. Selim'den beri büyük dikkat ve gayret sarf ettiği modernleşme hareketleri içinde önemli bir adım olarak değerlendirilmekte birlikte, diğer batılılaşma hareketlerinden de farklıdır. Bu bağlamda Tanzimat ve Gülhane fermanları, Türkiye'yi modernleştirmek iddiasıyla batılı devletler tarafından empoze edilen birer anlaşma gibi de tasvir edilmektedir. Her ikisinde de asıl hedefi, Osmanlı Devletinin kendi vatandaşları ve kendi ülkesi üzerindeki hükümler haklarını sınırlamak ve bilhassa Avrupalıların yerli temsilcisi durumunda bulunan azınlıklara imtiyaz vermektir. Osmanlı Devleti bundan sonra bütün vatandaşlarına adalet ve şefkatle muamele edeceğini, artık kimseye zulüm yapılmayacağını, her işte kanunun hakim olacağını ilan ederken aslında, kendi siyasi ve sosyal düzeninin despotik bir sistem olduğunu kabul etmiş, ettirilmiştir (Güngör, 1975:88).

Tanzimat ayrıca, kanun önünde eşitlik prensibinin yanı sıra ilk olarak devlet kurumunu 'laikleştirme' kavramını da gündeme getirmiştir. Tanzimat, dönemin gelenekçi kalıpları altında Şeriata ve gelenekçi devlet anlayışına saygılı olmakla birlikte kanun, devlet ve yönetim anlayışında önemli değişiklikler yapılmasını öngörmektedir (Günay ve Güngör H., 1998:456).

Tanzimat döneminde yapılan düzenlemeler, devletin her alanda artan işlevlerini yerine getirmek amacıyla daha fazla kamu görevlisi istihdam etmesine neden olmuştur. Tanzimat döneminde bürokratlar padişahın değil devletin hizmetkârı konumuna geçmişler ve bu bürokrat kadrolara devletin düzenleyici eli olarak geniş yetkiler tanınmıştır (Tosun, 2001:234-235).

Bürokratlar tarafından devletin ayakta tutulması yolunda yapılan yenilikler, Osmanlı toplumu ve geleneksel yapısında köklü ve hızlı değişimler meydana getirdiği için bazı problemler ortaya çıkmış, fakat değişim hızlı ve radikal bir biçimde devam ettirilmiştir (Gündüz, 2005:96). Böylece değişimin radikalleşmesi, Osmanlıda muhafazakâr tepkileri de su yüzüne çıkarmıştır (Argın, 2003:473).

Bu bağlamda Said Halim Paşa, Osmanlı Devletindeki yenileşme hareketlerini hayranlık hastalığı olarak görmekte ve yeni zihniyetin, iyi ile kötüyü, güzel ile çirkini birbirine karıştırdığını ve bu yüzden ahlaki bir bunalım yaşandığını belirtmektedir. Ona göre, Batı medeniyeti sahip olduğu siyasi, sosyal ve ilmi ilerlemelerle bizde bir hayranlık uyandırmıştır. Bu hayranlık vesilesi ile onlardan yararlanma, onlar gibi olma isteği ortaya çıkmıştır. Fakat Batı düşünce tarzı ve maneviyatı ile doğu düşünce tarzı ve maneviyatı arasında farklar bulunmaktadır. Ayrıca her milletin kendine özgü fikirleri ve hisleri bulunmaktadır. Bu yüzden onların tecrübelerinden faydalanmak tamiri imkânsız yanlışlara düşmemize sebebiyet verebilir (1998:39,52).

Tanzimat dönemini bir buhran dönemi olarak nitelendiren Ülken, bu dönemde devletin kendi yaptığı reformlardan ilk önce kendisinin rahatsız olduğunu dile getirmekte ve böylece devletin kendisiyle çeliştiğini düşünmektedir (1998:56). Belge, kendisiyle çelişen Osmanlı Devletinin, giriştiği batılılaşma hareketleriyle, kendi sonunu getirdiğini belirtmektedir (2003:98).

Kazım Nami de “Tanzimatçılık bizde hakiki bir terakki vücuda getirememiş, bilakis ruhi ve içtimai kabiliyetlerimizi uyutarak zevalimizi hazırlamıştır” diyerek, Osmanlıda II. Meşrutiyet döneminde çekilen sıkıntıların Tanzimat kaynaklı olduğunu dile getirmektedir (Gündüz, 2005:108).

Bu anlayışa yakın olarak Safa, Tanzimat’ın çağdaş bir hareket olduğu için İslamcılarını ve milli bir hareket olmadığı için de Türkçüleri kaybettiğini belirtmiştir (1993:44). Böylece Tanzimat dönemi yenileşme hareketleri Türkiye’de, toplumsal yapı ve değerlerin savunusuna yönelik muhafazakâr düşüncelerin belirmesinde birincil derecede önemli bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır.

1.2.1.2. Osmanlı’da Gelişen Düşünce Akımları ve Muhafazakâr Tavrı

Osmanlı Devletinde batılılaşmaya yönelik olarak gelişen fikirler, Fransız devrimine yol açan, hürriyet, eşitlik ve milliyet sloganları etrafında biçimlenmiştir. Bu sloganlarda ilk ikisi aynen benimsenmiş, milliyet fikri ise devletin milli bazda bir homojenlik göstermemesi nedeniyle yerel şartlara göre milliyetçilikler biçiminde kendini göstermiştir (Sarıtış, 2000:95).

Hürriyet ve eşitlik fikirleri, Osmanlı toplumundaki hemen hemen tüm unsurlar tarafından rağbet görmüş, meşrutiyet, pek çok aydının ortak amacı haline gelmiştir. Ancak bu fikirlerin Osmanlı aydını üzerindeki etkileri yüzeysel olmuş ve ortak amaca yönelen Osmanlı aydınının bu amaca ulaşma konusundaki yolları oldukça farklılıklar arzemiştir.

Osmanlı toplumundaki dönüşümlerin oluşması adına önemli olduğu kabul edilen Kanun-i esasi rejimi olarak Meşrutiyet, temel bir kanuna göre hükümetin yönetilmesi şeklinde tanımlanmaktadır. Berkes’e göre, Osmanlı Devleti bir İslam devleti olması hasebiyle temeli ve kuralları dini hukuka dayanmaktaydı ve bu yapısı itibariyle zaten bir kanun devleti olma özelliği göstermekteydi. Fakat kuralların uygulanmaması yüzünden Osmanlı devlet yapısı mutlakiyetçi bir yapıya dönüşmüştür. Batılılaşma hareketleri ve bu hareketler sonucunda gelen hürriyet ve eşitlik fikirleriyle hükümet, kanunlarla sınırlı meşru bir yönetime dönüştürülmek istenmiştir. Yönetimin denetlenmesi ise seçimler yoluyla oluşacak olan bir meclis tarafından sağlanabilirdi. Bu yüzden dönemin aydınları meşruti yönetimin ilan edilmesine yönelik olarak çalışmalar sürdürmüştür (1978:319).

Osmanlıda aydınların meşruti bir yönetim istemelerine karşı reaksiyonlar da gelişmiş, bu reaksiyonların temellendirilmesi ise meşrutiyetin, Batı'nın kendi toplumu için geliştirdikleri bir formül olarak değerlendirilmesi noktasında olmuştur. Bu bağlamda yapılacak olan yenilikler, bizim kendi kültürel şartlarımız ekseninde olması gerektiği vurgulanmış ve Osmanlı Devletinin ve hatta İslam'ın uygulamalarında bile meşruti idarenin var olduğu ileri sürülmüştür (Sofuoğlu, 2004:94). Fakat genel olarak Osmanlı yönetim sisteminin işlevsizleştiği kabul görmüş ve meşruti yönetimi savunanlar daha fazla ön plana çıkmışlardır. Bu görüşü savunanlar bir süre sonra Osmanlı modernleşmesinin yönünü belirleyen kadroyu da oluşturmuştur.

Osmanlı Devletinin yenileşme hareketleri, çeşitli toplumsal ve siyasal hareketlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Öncelikle devletin tüm unsurları ile bir arada tutulmasının sağlanması amacıyla 'Osmanlılık' ön plana çıkmış, ardından yaşanan gelişmeler Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık gibi siyasal hareketlerin güçlenmesi neticesini doğurmuştur. Bu bağlamda II. Meşrutiyet dönemi toplumsal ve siyasal hareketlerin en önemlileri, Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık olmuştur.

Osmanlılık siyaseti, 1850'li yıllarda yürürlüğe girmiş ve Osmanlı coğrafyası üzerinde yaşayan tüm insanların din, dil, mezhep farkı gözetilmeksizin Osmanlı vatandaşı olduğu fikri üzerine inşa edilmiştir. Böylece Osmanlıda yeni bir kimlik oluşturulmaya çalışılmış ve devletin Osmanlı kimliği altında birleştirilmesi, böylece bütünlüğünün korunması amaç edinilmiştir (Karpaz, 1995:29).

Osmanlılık girişimi, özellikle Yunanistan'ın batılı devletlerin desteğiyle kuruluşu üzerine Osmanlı Devletinin birliğini koruyabilmek için birinci plana taşınmıştır. Osmanlılık siyasetiyle dil, din ve ırklar arasında eşit muamele yapılarak halkta Osmanlılık bilinci oluşturulmaya çalışılmıştır (Kuran, 1997:245). Fakat Osmanlılık, bir milletin ortaya çıkması için kişileri birbirlerine bağlayan temel kimlik ve değerlere yani milliyetin sübjektif yönlerine hitap etmediğinden dolayı toplum içinde gerçek anlamda bir birlik ve dayanışma tesis edememiş, Osmanlı Devletinde yaşayan insanları tek bir ulusa dönüştürmede başarısız olmuştur (Karpaz, 1995:32).

Bu dönemde Osmanlılık siyaseti bazı fikir adamlarınca da eleştirilmiştir. Said Halim Paşa, ortak bir tarih veya gelenekten doğmamış ve sadece akıl-düşünce gibi zayıf ve

değişken bir zeminde duran emek ve amaçların, gerçek bir ideali meydana getiremeyeceğini belirterek, dönemin siyasal gelişmelerine karşı muhafazakar bir tepki sergilemiştir (Bora, 1998:80).

Osmanlılık siyasetinin Balkanlarda bağımsızlık amacıyla yapılan isyanlar ve büyük toprak kayıpları neticesinde devletin bir arada tutulmasında yeterli bir siyaset olmadığı anlaşılmış ve din ekseninde devletin bütünlüğünün sağlanması fikri rağbet görmeye başlamıştır. Başlangıcında bir ahlak hareketi kimliğindeki İslamcı hareket, muhalif görüşlerin tesiri ile sıkı bir kaideciliğe dönüşmüştür. Böylece kaideci İslamcılar, batılılaşmayı hiçbir biçimde tasvip etmemişler ve devletin kurtuluşunu İslamlaşmakta görmüşlerdir. Onlara göre İslam birliği sağlanarak devlet daha güçlü kılınabilecektir (Günay, 1999:402).

Bu dönemde İslamcıların önde gelenleri arasında; Sait Halim Paşa, M. Şemseddin, Musa Kazım ve Hacı Fehim bulunmaktadır. Bunlara göre imparatorluğun zayıflamasının temel sebebi, imparatorluğun İslami esaslardan ayrılmış olmasıydı. İslam esaslarından ayrılma, imparatorluğun ruhuna aykırı olan batılı fikir ve müesseselerin kabul edilip yenileşme adıyla getirilmesiyle olmuştur. Onlara göre, ilerleme ve teknik gelişme için İslam dinine daha fazla bağlanması gerekmektedir. İslam dinin doğurmuş olduğu medeniyetler, ilerlemenin bu biçimde olabileceğinin bir delili olarak gösterilmektedir (Karpaz, 1996:41-42).

Sait Halim Paşa'ya göre, uzun yıllardan beri yapılmakta olan ıslahat ve yenilik hareketlerinin tatbikinde kullanılan metot yanlıştır. Ona göre yapılması gereken, ıslahat ve yenilik adına değerlerin kötülenmesi değil, bilakis değerlere sıkı sıkıya sahip çıkılmasıdır (Gündüz, 2005:100).

Bu dönemin yenilikçi aydınlarının devletin geri kalmışlığının sebebi olarak İslam'ı göstermeleri, karşı reaksiyon olarak İslamcılar tarafından yapılan yeniliklerin dinsizlik olarak nitelendirilmesine yol açmış ve İslam'ın asla geri kalmışlığın sebebi olamayacağı belirtilmiştir (Şentürk, 1996:167).

Osmanlı toplumunun ve İslam aleminin gerilemesine din sebep olmuştur diyenleri batıl fikir sahipleri olarak niteleyen Halil Fahreddin, İslam'ı suçlayan böylesi düşüncelere şiddetle karşı çıkmıştır. Ona göre eğer din/İslam olmasaydı bu kadar medeniyet eseri

meydana gelemez, Osmanlı İmparatorluğu diye bir devlet zaten baştan ortaya çıkamazdı (Gündüz, 2005:105).

II. Abdülhamit yönetimi zamanında da bir İslamcılık politikası uygulanmaya çalışılmış, fakat onun İslamcılık anlayışı tüm Müslümanların tek bir bayrak altında toplanması biçiminde olmamıştır (Alkan, 1997:175).

Bu bağlamda genel olarak II. Abdülhamid'in İslamcılığının amacı, Müslümanları İslamiyet kimliği ile bilinçlendirmek ve din olarak İslamiyet'in üstün değerinde bir din olduğu hususu vurgulanarak devlete daha gönülden bağlanmalarını sağlamak olduğu dile getirilmiştir (Karpat, 1995:32).

Batı'ya yönelişle başlayan medeniyetçilik, meşrutiyetçilik; devleti idari alanda kurtarmayı amaçlayan Osmanlıcılık ve İslamcılık fikirleri bir değişim süreci içerisinde zihni yapının aldığı yeni şekle bağlı olarak, yerlerini daha kesin çizgilerle sınırları belirlenmiş olan düşünce biçimlerine bırakmıştır. Yeni Osmanlıların, Şinasi'nin belirlediği Doğu ve Batı kültürlerinin birleşiminden ortaya çıkmasını bekledikleri medeniyet anlayışı, bazı jön Türk aydınları arasında "bütünüyle Batı" şekline dönüşen yeni bir çehre kazanmıştır (Balcı, 2000:224).

Toplumsal değişimin sağlanması için Batı'nın zihinsel arka planına dikkat çeken batıcı aydınlar, özellikle Fransız ihtilalinin geliştiği düşünsel zemine önem vererek özellikle Rousseau'nun eserleri ile birlikte, diğer batılı düşünürlerin eserleri tercüme edilmiştir (Gündüz, 2005:114).

Bu süreçte Fransız İhtilalinin eski toplumsal yapıyı kökten değiştirerek yeni bir toplumsal yapı inşa etmesi, batıcı aydınlar için Osmanlı Devletinin yeniden yapılanmasına iyi bir örnek olarak görülmüştür. Bu bağlamda öncelikle Osmanlı Devletinin dini ve kültürel değerleri tenkit edilmeye başlanmıştır. Abdullah Cevdet, İslam aleminin geri kalmasının sebebini İslam alimlerinin uygulama hatalarında görmekte ve İslam'ın gerçek mahiyetinin yani öz halinin ulemanın yanlış uygulama ve yorumları nedeniyle ortadan kalktığını ve yeni uygulamaların toplumsal düzen yerine zulmet meydana getirdiğini dile getirmektedir. Ona göre, dinin yanlış ve ihtilafli yorumlarından doğan zararları, ülkeye en güçlü düşmanlar bile veremeyecektir (Gündüz, 2005:103). Batıcı aydınlar sorunların kaynağını cehalette, kadınların

eğitimsizliğinde, softalık ve hurafe fikirlerde görmüşler ve bu konuların çözümlenmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Sezer, 2000:429).

Türk modernleşme tarihinde önemli bir yeri olan Gökalp'e göre Tanzimat dönemi aydınlarının düştüğü hata, Batı medeniyeti ile Doğu medeniyetinin bütünleştirilmeye çalışılmasıdır. Bu bağlamda Tanzimat dönemi aydınları, öncelikli olarak Batı medeniyetinin biçimsel yanları alınmışlar modernleşmeyi batılılara benzemek olarak algılamışlardır. Böylece alt tarafı Doğu medeniyeti, üst görünüşü batılı bir yapı ortaya çıkmaya başlamış ve yapılan değişimler yüzeysel kalmıştır. Değişmelerin yüzeysel kalması, çaresiz bir biçimde Devleti çöküşe sürüklemiştir. Bu durumda yapılması gereken, ilimlerde, sanayide, askerlik ve hukuk teşkilatında yani medeniyette, Avrupa medeniyetine tam anlamıyla girmek olmalıdır (Gökalp, 1999:64).

İttihad ve Terakki cemiyetine üye subayların ayaklanarak 1908 Temmuzunda II. Abdülhamit'i Meşrutiyet'in yeniden ilanı için zorlamalarıyla 1918 Ekim'ine kadar sürecek olan II. Meşrutiyet dönemi başlamış oldu. Başlangıçta İttihatçılar, devletin tüm unsurlarıyla bir arada tutulması amacıyla Osmanlılık siyaseti uyguladılar. Fakat II. Meşrutiyetin ilanından sonra açılan Mebusan Meclisi'nde gayrimüslimlerin yanı sıra Müslüman Arnavut ve Arap mebusların da milliyet davası gütmeye başlamalarıyla İttihat ve Terakki Partisi de Türkçülüğe yöneldi (Kuran, 1997:267).

İttihatçıların Türkçülüğe yönelmesinde İstanbul Bab-ı Ali caddesinde, Kürt Teavün Cemiyeti, Arnavut Başkın Kulübü, Arap Birliği gibi derneklerde, toplanan bir kısım okumuş Müslümanların, kendi etnik milliyetçiliklerinin yanında, Türk düşmanlığı da yapmaya başlamaları belirleyici unsurlardan biri olmuştur. Bu dönemde Mehmet Ali Ayni'ye göre, "herkes ben Arnavudum, ben Arabım diye övünçle konuşabiliyor, ama Türkler, ben Türküm demeye çekiniyorlardı". Ayni, o günlerde Türk olmayan unsurların memnun edilmesi için ne istenirse istensin isteklerinin yerine getirildiğini, bu duruma Türkler ise kurucu unsur oldukları ve devleti sahiplendikleri dolayısıyla devletin devamı için ses çıkarmadıklarını belirtmektedir (Köseoğlu, 1999:319).

Genel olarak imparatorluğun çeşitli unsurları arasında birlik sağlanamaması ve ayrılıkçı fikirler ve hareketlerin giderek güçlenmesi, Türk milliyetçiliği fikrini uyandırmıştır. II. Meşrutiyet döneminde oldukça güçlenen milliyetçi hareketin önde gelen ismi Ziya

Gökalp'ti. E. Durkheim'in sosyolojik fikirlerinin etkisinde kalan Gökalp, Türklerin din, soy, dil ve ülkü birliği etrafında bir millet oluşturabileceğini dile getirmektedir (Günay, 1999:402).

Bu düşünceler çerçevesinde fikirleri gelişen ve Türk milliyetçiliğinin kuramcısı olarak nitelendirilen Gökalp, Türk aydınları arasında bu dönem ve sonrasında oldukça çok taraftar kazanmıştır. Ona göre millet, “yalnız ırk, coğrafi şartlar, siyasal birlik veya irade kuvveti üzerine kurulamazdı, kültüre (hars), yani ortak dil, din, ahlak ve sanata dayanırdı”. Peşinde koşulacak hedef “bütün Türklerin kültür birliğine dayanarak kuracakları büyük ülke, Turan”dır (Karpaz, 1996:45).

Cumhuriyet öncesinde Türkiye’de bulunan fikir akımlarının ayrıldıkları konular kadar aralarında fikir birliği içinde olukları konular da bulunmaktaydı. Öncelikle, Türkçüler ile Batıcılar milli iktisat anlayışında birleşmiş durumdaydılar. Bu görüşün ortak amacı, devletin ekonomisinin Avrupalıların elinden kurtarılmasıdır. Türkçülerle İslamcılar, İslam evrenselliği fikrinde buluşmuşlardı. Her iki görüş için temel olan, Türk milletinin Hıristiyan değil Müslüman olduğu ve bu şekilde kalması gerektiğidir. Batıcılar ile İslamcıların birleştiği nokta ise dil meselesi idi. Türkçülerin aksine dilin öz Türkçeleştirilmesi fikrine İslamcılar ve Batıcılar katılmıyorlardı. Türkçüler, İslamcılar ve Batıcıların ortak olarak birleştikleri noktalarda bulunmaktaydı bu noktalardan birisi, batılılaşmanın taklitçi olmaması konusuydu. Diğer bir ortak husus ise sosyalizm fikrine karşı oluşlarıdır. Hepsi kanuni esasi etrafında birleşmiş durumdaydılar, fakat özelde meşrutiyet iktidarının bazı özelliklerini de eleştirmektedirler. (Safa, 1993:70-73)

Bu dönemde meydana gelen düşünce akımları o zamana kadar Osmanlı toplum yapısının yabancı olduğu fikirler barındırmaktaydı. Osmanlı’da gelişen bu düşünce akımları mevcut yapıyı koruma refleksi ile hareket eden aydın ve halk zümreleri tarafından tepkiler topladı ve bu tepkiler Osmanlı’da muhafazakâr bir düşüncenin ortaya çıkmasına sebebiyet verdi. Ortaya çıkan bu muhafazakâr düşünce, kimi zaman gericilik veya softacılık olarak suçlanmış, kimi zaman ise devletin kendine has olan kültürel özelliklerinin korunması ve Osmanlı toplumunu Batı toplumundan ayırt eden özelliklerin savunulması niteliğiyle Osmanlı'nın varlığını sürdürülmesi açısından makbul görülmüştür (Bkz. Ortaylı, 1995).

1.2.2. Cumhuriyetin Kuruluş Dönemi ve Türk Muhafazakârlığı

Türkiye'nin 1774 ve 1924 yılları arasında geçen bir buçuk asırlık dönemi yenileşme veya batılılaşma açısından incelendiğinde bu hareketin büyük bir hız ve ivme kaydetmekle kalmayıp psikolojik karakteri itibariyle köklü bir değişim geçirdiği gözlemlenmektedir. Batılılaşma veya yenileşme hareketleri ilk yüzyıl zarfında belirli aralıklarla sekte ve sapmalara uğrayan ağır bir süreç halinde kendini göstermektedir. Bu durumun sebebi ise hareketi teşvik eden yüksek statülü küçük Osmanlı azınlığının bile bunu olumlu bir gelişme olarak görmemesi, hata zararlı veya şer olarak görmeleriydi.

1876-1877'deki Osmanlı Rus savaşından, 1914-1918'deki Birinci Dünya Savaşı'na kadar süren ikinci safhada ise hareket 1876 Mithat Paşa anayasası ve 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanına istinaden bu anayasanın ikame edilmesiyle ortaya çıkan daha olumlu ve yapıcı bir hal aldı. Dolayısıyla batılılaşma veya yenileşme hareketi, ilk önce Abdülhamit yönetimiyle bastırıldı, sonrasında ise Dünya Savaşında yabancı güçlerle yapılan ölüm kalım savaşı sebebiyle arka plana itildi. Batılılaşma veya yenileşme olarak nitelendirilen hareket, 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunan birlikleri tarafından işgal edilmesine bir cevap olarak Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından Anadolu'da başlayan milliyetçi hareketle yeniden ortaya çıktı ve bundan sonra ilerleyen süreç içerisinde devrim derecesinde bir hızla ilerleyerek Cumhuriyet Devrimine dönüştü (Toynbee, 1998:90-91).

Genel olarak Osmanlı Devleti, bazı aydınlar tarafından bir milletin devleti olmaktan çok bir ümmetin devleti veya bir topluluğun devleti olarak tasvir edilmektedir. Hâlbuki Osmanlılık devletin çökme evresinde Devleti ayakta tutabilmek için geliştirilmiş bir kavramdır. Osmanlı Devleti Oğuz'un Kayı boyu tarafından kurulmuş ve ilerleyen yüzyıllar çerçevesinde genişleyen toprakları içinde farklı milletlerden insanları da kapsayan büyük bir devlet konumuna gelmiştir. Bu süreçte Osmanlı padişahları eski Türk unvanlarından olan "han" unvanını kullanmışlar, paralarında "Kayı" aşiretinin damgasını kullanmışlardır (Özkul, 1999:245).

Türklük vurgusunun geniş coğrafya ve çeşitli etnik grupların içinde barındırıldığı bir yapıda çok fazla ön plana çıkarılması elbette Devletin ayakta güçlü bir şekilde kalmasını perçinlemeyecektir. Fakat bu durum Osmanlı Devletinin kimliğinin Türk olmadığını

göstermez. İlerleyen süreçte devletin duraklaması ve nihayetinde gerilemesiyle birlikte toprak kayıplarıyla kuruluşundaki coğrafi sahaya bir gerileme ve dolayısıyla devletin kuruluş ve gelişme sürecindeki canlı Türk, Oğuz vurgusuna geri dönüş yaşanmıştır. Bu homojenleşme Cumhuriyet Türkiye'sinin kuruluşunda açık olarak görülmektedir (Özkuş,1999:246).

1.2.2.1. Cumhuriyetin Kuruluş Döneminin Beslendiği Fikri Zemin

Cumhuriyetin kuruluş döneminin fikri temelleri II. Meşrutiyet ortamında yeşeren düşünce hareketlerine dayanmaktadır. Cumhuriyetin kuruluşunu gerçekleştiren kadro büyük bir oranda İttihat ve Terakki üyelerinden teşekkül etmekteydi. İttihat ve Terakki Partisi, Osmanlı Devleti ayakta tutmak için Osmanlıcılık da dahil olmak üzere pek çok siyasal yolu denemiş, laikliğe ve merkezîyetçiliğe vurgu yapmış fakat devleti ayakta tutmayı başaramamıştır (İslamoğlu, 2004:69).

İttihat ve Terakki cemiyetinin Osmanlıda iktidara gelmesiyle başlayan süreçte temelde Avrupa aydınlanmasında ve özellikle de Fransız Devrimi ile onun ön plana çıkardığı düşünürlerin görüşleri politik yaşamda etkili olmuş fakat bu düşünürlerin fikirleri Osmanlı toplumsal yapısına uyum açısından ciddi bir analize tabi tutulmadan takip edilmiş, dolayısıyla geleneksel kurumların muhafazası ve radikal olandan uzak durma gibi muhafazakar politikalar izlenmemiştir (Özipek, 2003:78-79).

Genel anlamda Osmanlıda din temel ekseni etrafında teşekkül etmiş İslami bir kimliğe sahip olan devlet ve toplum yapısı mevcut bulunmakta idi. Ancak XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dil ve edebiyat, siyaset, kültür ve ideolojik alanda başlayan millileşme hareketleri ile din eksenli yapı aşınmıştır. Böylece temel değer olan dinin yerini milli norm ve değerler almaya başlamıştır.

Bu süreçte Balkanlarda yaşayan etnik gruplar başta olmak üzere, Orta Doğu ve diğer bölgelerde yaşayan etnik gruplar, Avrupa'da gelişen ve yayılan milliyet duygusunun etkisiyle merkezi hükümete karşı ayaklanmak suretiyle bağımsızlık hareketlerine girişmişlerdir (Türkdoğan, 1983:74).

Bu anlamda Balkan savaşları, Osmanlıcılık idealine ilk ve kesin darbeyi vuran etken olmuştur. “Son iki yüz yılda, Türklük aleyhine gelişen yerli fakat Türk olmayanların, ecnebi kuvvetlerle el ele vermeleri demek olan Balkan Harbi”, Osmanlı'da yaşayan

Türklerin durumu idrak etmelerini sağlamıştır (Arık, 1969:54). Bu bağlamda Safa'nın değişimiyle (1993:195) "Balkan felaketi Türklük şuurunun tarihin derinliklerinde çıkarak fıskırmasına vesile olmuştur. Aynı şekilde Safa'ya göre Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki mütareke de Kemalist milliyetçiliği doğurmuştur". Kemalist milliyetçiliğin biçimlenmesinde Gökâlâp'in görüşleri önemli bir yer teşkil etmektedir.

Gökâlâp, önceleri Osmanlıcılık fikrini savunmuştur, fakat Balkan savaşlarından sonra ve Birinci Dünya Savaşı esnasında bu fikrinden vazgeçerek salt Türkçülüğün savunusunu yapmıştır. Gökâlâp'in fikirleri, II. Meşrutiyet dönemi milliyetçilik fikrinin bir doktrin haline gelmesinde ve bu doktrinin cumhuriyetin kuruluş döneminde, cumhuriyetin ideolojik temellerini oluşturması bakımından önem arz etmektedir.

Ayrıca Gökâlâp, Osmanlı seçkinlerinin devleti siyasal teşkilatlanma bağlamında Doğu Romanın bir devamı olarak görmeleri, bunun yanında dilde ve edebiyatta da Arap-İranlı unsurlardan bir uygarlık yarattığını ve halkın bu uygarlık yaratma sürecine hiçbir şekilde giremediğini belirterek, Osmanlı Devlet kültürünü teşkil eden edebiyat eserlerinin çoğunun Arapça ve Farsça sözcük ve ifadelerle oluşturulduğunu bu nedenle halkın bu kültürün bir parçası haline gelemediğini ve böylece aydın ile halk arasında Osmanlıda bir uçurumun olduğunu belirtmektedir (Heyd, 2002:71).

Osmanlı'da aydın ile halk arasındaki uçurum nedeniyle halka ihtiyaç duyulduğunda aydının halka inemediği, toplumsal yapının aydın tarafından iyice idrak edilememesinden ötürü de yapılan düzenlemelerin kifayetsiz kaldığı görülmektedir.

Bu anlamda yine teorik sayılabilecek fikirler öne süren Gökâlâp'e göre, Batı medeniyetinin temel kaynağı Hıristiyanlık değil, Roma medeniyetidir. Bu bağlamda Osmanlı medeniyeti bir Doğu medeniyeti olmakla birlikte salt İslam medeniyeti değil Doğu Roma medeniyetinin bir devamı niteliğindedir. Bu cihette korunması gereken değerler halkın kültürel değerleridir ve kültürel değerlere bağlılık üstün medeniyet olmanın koşulu olan zorunlu değişimlerde kimliğin korunması açısından önemli bir hususu ihtiva etmektedir. Türkçülük yalnızca kültürde muhafazakârdır. (Gökmen, 2003:140) Kültürde muhafazakârlık, kültürün tüm unsurlarında yani dil, din, ahlak, sanat vb.de muhafazakârlık demektir.

Ziya Gökalp iki temel unsuru bir arada değerlendirmektedir. Bu unsurlardan ilki kültür, ikincisi ise ahlaktır. Gökalp'in kültür ögesi Türkçülük, ahlak ögesi ise İslam'ı işaret etmektedir (Karakoyunlu, 1995:114). Gökalp, din ve devletin birbirinden ayrılmasını istediği gibi din ve kültürün de ayrılmasını önermiştir. Orta Doğu Müslüman ülkelerinde gelişen uygarlığı Bizans ve Pers uygarlıklarının bir devamı saydığı için Gökalp bu uygarlıkların tanımlanmasında "İslam uygarlığı" deyimini kullanmasını yanlış bulmuştur (Heyd, 2002:95).

Din ve devlet işlerinin ayrılması görüşü aslında Fransız İhtilali'nin Osmanlı düşünsel yapısına bir tesiridir. Fransız laiklik düşüncesi, Hıristiyanlıkla bir mücadele olarak Osmanlı aydınlarınca aslında Hıristiyanlığın devlet işlerinden uzaklaştırılması mahiyetinde anlaşılmış ve Osmanlı aydınının gözünde Hıristiyanlık dışı bir Batı imajı belirlemiştir. Bu durum Osmanlıdaki batılılaşmanın laik bir eksen etrafında Fransa'yı örnek alarak gelişmesinin en önemli sebebi haline gelmiştir (Sarıtaş, 2000:94).

Batılılaşmada Fransa'yı örnek alan Gökalp, Türk milletini bütün Türkçe konuşan Müslümanlar olarak tanımlamıştır. Böylece Gökalp, katı Müslümanların İslamiyet ile ulusçuluk düşüncesinin temelden çeliştiği yolundaki görüşlerini reddederek, İslamiyet ile Türk milliyetçiliğinin kolayca birleştirilebileceğini ifade etmektedir (Heyd, 2002:96-98).

Ayrıca Gökalp, ırki bir milliyetçiliği öncelemeyerek kültürel milliyetçiliği savunmaktadır. Ona göre kültür bir milletin ruhunda yaşayan kıymet hükümleri ve değer yargılarının toplamına denir ve kültür, bir milletin din, ahlak, hukuk, dil, sanat ve iktisat kurumlarının toplamı demektir (1973: 27)

Gökalp gibi Yakup Kadri Karaosmanoğlu'da milliyet fikrini ve milli şuuru savunmaktadır. Ona göre milli bir bilinçlenme devleti asıl gayesine taşıyacaktır. Yakup Kadri medeniliği ve asriliği birbirinden ayırarak toplumun benliğinde soyluluk ve asaleti birlikte taşımalarını medenilik, günün şartlarına uygun davranışta bulunmasını da asrilik olarak belirlemektedir. Ona göre "nasıl bir Fransız Fransızlığı ile güzel ve medeni ise, bir Türk de Türklüğün o güzel harsıyla, o güzel âdetiyle Türk'tür, hem de medeni Türk'tür". Yakup Kadri, Kurtuluş Savaşını milli şuurun oluşma süreci olarak

görmekte ve her toplumun millet olma yolunda bir takım mücadeleler verdiğine işaret etmektedir (Yüce, 2000:455-456).

Kurtuluş savaşı sürecinde din ve milliyet fikirlerinin birbirinden ayrı düşünülmediğini dile getiren Safa, (1993:86-87) o devirde milli heyecana dini heyecanın da karıştığını belirtmektedir. Fakat bu dini heyecan İslamcılık veya şeriatçılık biçimindeki aşırı dincilik değil, fertlerin bütün değerleri ile bir bütün olması biçimindedir. Safa, Kurtuluş Savaşı döneminde aslen dini duyguların bile milli olduğunu dile getirmektedir. Bu dönemde İslamcı, muhafazakâr fikirleri ile bilinen Akif de şiirlerinde “milli”, “millet”, “vatan” kelimelerini kullanmış ve mevcut halin olduğu gibi muhafazasının sonuçta felaket getireceğini, şiirlerinde ve vaazlarında sıklıkla vurgulamıştır (Gündüz, 2005:111).

Genel olarak pozitivist ilkeleri benimsemiş olan İttihatçılar ve cumhuriyeti kuran kadrolar kendilerine hedef ve örnek olarak Aydınlanma ve Fransız Devrimini almışlardır. Gelenek ve din temelli bir toplum görüşünü savunmadıkları için muhafazakârlık kıstaslarıyla değerlendirildiklerinde elbette ki muhafazakar olarak nitelendirilmemektedirler (Zürcher, 2003:41). Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplarda bu nitelemeyi doğrular niteliktedir.

1.2.2.2. Cumhuriyet Devri ve Bu Dönemde Muhafazakâr Düşünce

Geleneksel toplumların modernleşmesinde “devrim” etkili bir yol olarak kabul edilmektedir (Huntington, 1968:264). Türkiye’de modernleşme yolunda cumhuriyetin ilanı ve sonrasında Atatürk’ün memlekette gerçekleştirdiği değişimler bir devrim niteliğinde olup Fransız Devriminin milliyetçilik, laiklik ve eşitlik ilkelerinin izlerini taşımaktadır (Kuran, 1997:202). Devlet, toplumların gelişme süreci içerisinde, kurumsal bir ihtiyacın gereği olarak yapılanmış bir aygıt olarak görüldüğüne göre (Özkul, 1999:244), bu dönemde inkılâpların devlet eliyle yapılmış olması yadırganmamalıdır.

Türkiye’nin modernleşme sürecinde, Batı’dan örnek alınan siyasi kurumların ve toplumsal modelin Türkiye’deki yansımasının orijinalinden farklılık göstermesinin nedeni, var olan toplumun kendisinin ürettiği bir durum olmaması ve modernleşmeyi sağlayanlar tarafından çeşitli kanunlarca biçimlendirilmesidir (Tosun, 2001:267).

Bu bağlamda Burke, (2005:14) devrimlerin var olan eski yapıyı tamamen ortadan kaldırması ve toplumsal yaşamda şiddetli bir değişme meydana getirmesi bakımından eleştirirken Günay, toplumda meydana gelen değişimlerin oldukça karmaşık süreçler olduğunu belirtmekte ve değişim konularında her toplumun kendi iç ve dış dinamiklerinin bilinmesinin önemini vurgulamaktadır (1998:330).

Bu konuya ilişkin olarak “gelenekler”, devlet hayatında, uzun zaman dilimi içerisinde, birçok tecrübeler sonucunda ortaya çıkmış, zihinlerde yer etmiş ve toplumsal düzen açısından olmazsa olmaz hale gelmiş uygulamalar olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple geleneklerin değiştirilmeleri ve kaldırılmaları da elbette kolay olmayacaktır. Yeni Türk devletindeki modernleşme açısından Osmanlı Devletinin ideolojik bir yapılanmaya sahip olması ve Devlet-i aliyye'nin ideolojisinin İslamiyet'in ehl-i sünnet ve cemaat yorumu olması dolayısıyla devlet ile dinin bütünleşmesi ve bunun neticesi olarak devlet geleneklerinin adeta kutsallaşmış olması işleri zorlaştırmıştır (Ünal, 2005:152).

Bu süreç ilerlerken başlangıçta Osmanlı Devletinden cumhuriyete geçişte din-devlet ilişkileri konusunda büyük değişikliklere gidilmeden devlet içerisinde dini müesseselere yer verilmiştir. Bu aşamada din devlet ilişkileri konusunda ilk radikal hareket 1 Kasım 1922'de saltanatın kaldırılması kararı olduysa da, bu konuda köklü radikal değişiklikler 1924 yılında halifeliğin kaldırılmasıyla olmuştur (Kaya, 1998:113). Fakat halifeliğin kaldırılması da meclisin büyük çoğunluğunun aldığı bir karar olmayıp, Mustafa Kemal'i destekleyen grup içerisinde bile ihtilafa neden olmuş ve bir ayrışma yaşanarak üst kültürücü Kemalist bir grup meydana gelmiştir (Küçükömer, 2002:87).

Safa, (1993:191) Kemalizm'in ortaya çıkışında önemli gördüğü iki nedene vurgu yapmaktadır. Bunlardan ilki, Türk yurdunun düşmandan temizlenmesini sağlayan ve Türk birliğini tesis eden Kurtuluş Savaşı, diğeri ise savaş sonrasında yeni kurulan devletin ayakta kalabilmesi için temelden olmak üzere yeniden yapılandırma gereğidir.

Böylece Kemalizm sadece siyasal, ekonomik ve kültürel alanda köklü değişiklikler getirmemiş, yeni olanın korunmasını sağlayacak yeni bir siyaset tarzının da oluşmasına yol açmıştır. Bu yeni siyaset tarzı, devletin milli devlet olarak örgütlenmesine paralel olarak milletin siyasal bir varlık olarak yeniden tanımlanması, toplumun tepede

tanımlanan şartlara uygun bir değişim modelinin öngördüğü tarzda yeniden bütünleştirilmesini zorunlu hale getirmiştir (İrem, 2003:105).

Kemalizm'in sahip olduğu milliyetçilik anlayışı, hem modernliği hedeflemekte, hem de Türk toplumuna özgü niteliklerin korunması gerektiği fikrini benimsemektedir (Köker, 2003:279). Genel olarak millileştirme siyaseti, milli olmayan ölü gelenekler karşısında dil, din, ahlak ve sanatta milli ve canlı gelenekleri korumayı gerektirmektedir. Bu çerçevede cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar Kemalizm'i kesin bir biçimde ananeci ve milliyetçi bir hareket olarak yorumlamakta ve Kemalist hareketin asıl hedefini, ümmetçi ve Osmanlıcı evrensellikten kopmak ve böylece ulusun kendi doğallığına dönmesinin siyasal ve sosyal koşullarını hazırlamak olarak görmektedirler (İrem, 2003:117).

Bu bağlamda Halifeliğin kaldırılması, devlet ağının denetimi dışında örgütlenmiş din eğitiminin yasaklanması, camiler dışında dini kıyafetlerin giyilmesinin yasaklanması, Latin alfabesinin benimsenmesi ile Kuran'ın yazısı olan Arap alfabesinin kamusal hayatta kullanılmasının yasaklanması, resmi tatil günü, takvim yılı, günlük saat sistemi gibi kamusal alanda zamanı düzenleyen normlarda, İslam dünyasının zaman birimlerinin kullanılmasının yasaklanması ve yerlerine, Avrupa'nın kullandığı zaman birimlerinin kabul edilmesi, devletin dininin İslam olduğunu belirten ibarenin kaldırılması ve İslami yeminin anayasadan çıkarılması gibi reformlar birlikte değerlendirildiğinde devletin dini temelden tamamen arındırıldığı açık olarak görülmekte (Tezel, 2003:34) ve kurucu kadro tarafından ancak bu şekilde Osmanlı mirasıyla bütün bağların kopartılabileceği ve milli kimliğin oluşturulabileceği düşünülmektedir (Ayvazoğlu, 2003:509).

Din kurumunu hurafelerden arındırmak için öncelikle insan ilişkilerinin, sosyal konular ve dini konular olarak birbirinden ayrılması gerekmektedir. Çağatay, bu iki konunun sınırlarının iyi çizilmesini, aksi takdirde sınırların belirsiz olması durumunda her şeyin dinin içine sokulabilmesi ve yönetimin, din kurallarıyla değil de TBMM'nin çıkardığı yasalarla yürütülmesi demek olan laiklik kavramının dinsizlik olarak yorumlanabileceğini belirtmektedir (1999:101).

Laiklik Türkiye'de sadece devlet içinde din ve dünya işleri ile ilgili otoritenin birbirinden ayrılması şeklinde kendini göstermemektedir. Laiklik ilkesi aynı zamanda

sosyal hayatın birçok cephesinin (eğitimin, hukukun, ailenin, giyim kuşam, vd.) din ile olan ilişkilerinin çözülmesi ve onların rasyonel ölçülere göre düzenlenmesini ihtiva eder. Bu anlamı çerçevesinde laiklik, Türkiye Cumhuriyeti'nin belirgin özelliklerinden biri haline gelmiştir (Günay ve diğ., 1997:126).

Saltanatçılık ve dine saygı Zürcher'e göre, Avrupa bağlamındaki bir muhafazakâr siyasal hareketin tipik nitelikleri arasında yer almaktadır. Fakat Türkiye'de bunları savunmak gericilik olarak nitelendirilmektedir. Yirmilerin ve otuzların Türk siyasal ikliminde, saltanatın yeniden inşası ve dini duygulara dayalı siyaseti kışkırtmak olmak üzere Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası (TpCF)'na iki ideolojik suçlama yapılmıştır. Atatürk, 21 Kasım 1924'te The Times dergisinden Maxwel Macartney ile mülakatında Terakkiperverlerin namuslu muhafazakârlar olmadıklarını onların gizli saltanatçılar olduğunu belirtmiştir. Böylece TpCF, meşru muhafazakâr değil tehlikeli gericiler olarak nitelendirilmiştir (2003:43,50)

Türkiye'de gericilik bağlamında “irtica” kelimesi “laik cumhuriyet düzenin yıkmak” anlamında kullanılmaktadır ve ilk irtica suçlaması politik hayatta TpCF'nin kapatılması davasında kaşımıza çıkmaktadır. İrtica, 5 Mayıs 1925'te istiklal mahkemesine TpCF'nin kapatılması teklifinin temel iddiası konumunda yer almıştır. 3 Haziran'da partinin kapatılması kararı verildi. Parti kapatılma kararında, parti programının altıncı maddesindeki dini fikir ve inançlara saygıya dair hususların, gericilerin desteğini almak ve kurulu siyasal düzeni yıkmaya yönelik kullanılabilirliği ve kullanılması esas alınmıştır (Zürcher, 2003:47).

Arvasi'ye göre ise irtica, toplumsal bir değişme biçimi olmayıp, hastalık derecesinde bir tepki verme şeklidir. Bu bağlamda çeşitli toplumlarda farklı türlerden bu çeşit tepkiler olmasına rağmen irtica toplumsal değişme açısından hiçbir toplumda başarılı olmamıştır. Zaten irtica ile din kurumlarının arasında da organik bir bağlantı bulunmamaktadır (1997:58,61).

Atatürk, laik cumhuriyete karşı olan irticacıların özelliklerini,

Unutulmamalıdır ki, bazı insanlar istikbali, mazinin arasında görmekte musırdırlar. Bunlar, alakamızı kestiğimiz ananelere karşı behemehâl, sadakatin iadesini isterler. Bu gibi insanlar, kendi itikat ettiği gibi, itikat etmeyen kimseleri istedikleri gibi ezemezlerse, kendilerini, cenderede hissederler (1999:17-18).

biçiminde açıklamaktadır.

Genel olarak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde laiklik üzerine yapılan vurgu, devletin milli temelde ve bu temelde inşa edilen milliyetçilik gereği ön planda tutulmuş, Batı'daki laik dönüşümden farklı olarak din, Türkiye'de devlet kontrolüne alınmıştır. Laik Türkiye'nin kurucuları, devleti Osmanlıdan miras alınan toplumsal yapının üzerine inşa ettikleri için Osmanlı'nın 600 yıllık sahip olduğu İslami ideolojik kisvesi toplumsal açıdan yeni devletin kurucularının meşruiyetini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda cumhuriyetin kurucuları, din ekseninde oluşabilecek toplumsal hareketlerin oluşmasını engellemek gayesiyle her türlü dinsel muhafazakârlığı sistemin dışına itmiştir. Buna karşılık muhalif her oluşumda muhafazakâr kesimin desteğini yanında bulmuştur. Bu bağlamda TpCF buna iyi bir örnek oluşturmaktadır (Belge, 2003:99).

Kemalizm, ümmetçiliğe dayanan fikirleri reddederken yine ülke dışına taşan Turancılık ve ırkçılık fikirlerini de hayal ürünü fikirler olarak nitelemiştir. Bu nitelemenin ardından önceleri cumhuriyet ideolojisini belirleyen ve sonrasında ise cumhuriyet ideolojisinin belirlediği kültür esasına dayanan Türk milliyetçiliğinin uygulanabilecek gerçekçi bir politika olduğunu açıkça dile getirmiştir (Safa, 1993:96).

Mardin'e göre Gökalp, Cumhuriyetin yeni kuşaklarına benlik veya millet olma bilincini, Osmanlı öncesi Türklerin başarılarından kaynaklı olmak suretiyle oluşturmaya çalışmaktadır. Bu yeni gelenek inşa etme sürecinde Osmanlı büyük oranda görmezden gelinmektedir (2000:238).

Çağdaş modern devletlerin oluşması milliyetçi duyguların doğmasıyla yakından ilişkili gören Giddens'a göre, milliyetçilik, belirli bir topluluk üyelerinin o topluma ait olduklarını gösteren ve toplumun tüm fertlerinin değerleri üzerinde hem fikir oldukları sembollerle ve değerlerle beslenen ve o topluma karşı ortak bir bağlılık duygusu olarak tanımlanabilir (1997:147).

Bu özelliği ile milliyetçilik, Türk muhafazakâr düşüncesi içerisinde Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren kilit bir konuma gelmiştir. Gerek Kurtuluş savaşı sonrasında kurulan ulus devlet gerekse devletin kurucularının milliyetçiliğe atfettikleri yaşamsal önem, muhafazakârların yeni kurulan devleti bir biçimde onaylamalarının zeminini oluşturmuş hem de siyaseten var olmalarında bir tutamak olmuştur (Dural, 2005:198).

Bir milletin oluşmasında ve onun diğer milletlerden ayırt edilmesinde dilin yanı sıra diğer önemli olan şeyler ise tarih ve kültürdür (Hayes, 1995:17). Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli özelliklerinden olan ırkçı akımlardan ayrılmak üzere, Atatürk Milliyetçiliği olarak adlandırılan dil-tarih ve kültür birliğine dayanan Türk milliyetçiliği ilkesi Atatürk döneminde başarılı ve işlevsel bir biçimde sürdürülmüştür (Bilge, 1999:92).

Bu düşüncelerle şekillendiği kabul edilen Cumhuriyet Devriminin, dinsel önyargı, bazı tutucu gelenekler ve irrasyonel yönetim anlayışından halkı kurtarıp, toplumu nispeten özgür kılmayı amaçladığı belirtilmektedir. Bunu yaparken Osmanlı'dan bu yana hüküm süren iktidar geleneğinde devlete yüklenen kutsiyet, ataerkil ve aşkın devlet anlayışına da cumhuriyetin kurucu öncüleri sahip çıkmıştır. Bu çerçevede Kemalist aydınlar, özellikle toplumsal sınıf ayrılıklarını reddetmiş ve devletin önemine fazlasıyla vurgu yapan söylemler geliştirmişlerdir. Cumhuriyetçi aydınların milleti yaşayan bir realite olarak görmeleri, devlete yüklenen ehemmiyet ve sosyalizm gibi akımlara olan karşı duruşları bakımından nispeten muhafazakârlarla örtüşen görüşler sergilemişlerdir (Dural, 2005:198).

Türkiye'deki muhafazakâr aydınlara göre genel olarak devlet, insan özgürlüğünün ve toplumsal yapının devamlılığı için tek ve kutsal bir varlık olarak görülmektedir. Bu anlayış Türk devlet felsefesinin temelinde bulunmakta ve günümüzde halen devam etmektedir. Fakat günümüzde içinde bulunulan çağın koşulları ile birilikte bu anlayış bazı yönlerden törpülenerek toplum daha ön plana çıkartılmaya başlanmıştır. Bu durum Türkiye'de muhafazakârlığın bir dönüşüm içinde olduğunu göstermektedir.

Pratik anlamda devletin gücü ve toplumun güçsüzlüğü, toplumu devlete bağlamaktadır. Toplum kendi güçsüzlüğünün farkında olarak, devletin güçlü olmasıyla psikolojik bir tatmin sağlamaktadır. Toplum açısından devletin güçsüzleşmesi korkusu, devleti mevcut haliyle toplum tarafından korumakta ve toplum şikayetçi gözükse bile onun tüm hantallığına razı olmakta, gücünü topluma karşı kullansa bile boyun eğilmesine neden olmaktadır (Mahçupyan, 2000:89).

Böylece cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplara karşı toplumda muhafazakâr tepki yumuşamakta ve tepkiler yeniliklerin sahiplerine değil de uygulayıcılarına

yönelmektedir. Cumhuriyetin kuruluş dönemi sonrasında seçkin grup dışındaki halkın çocuklarını bizzat mühendis okullarına yönlendirmesi ve buradan mezun olanların yüksek bir prestijle baba ocağına dönmeleri, resmi modernleşme projesinin, halk katmanları arasında kazanmış olduğu yaygın desteği göstermesi açısından önem arz etmektedir (Öğün, 2003:548).

Toplumun devletçi yapısının sağladığı avantajla Kemalizm, modernlik yolunda gitmesi gerektiğini düşündüğü Cumhuriyet'in sağladığı inkılâpçı kazanımların korunması gerektiğini benimsemiş ve bu inkılâpların gelenekselleştirilmesi için çaba sarf etmiştir. Bu çaba, özünde devlet gücünü elinde bulunduran bir elit grubun toplumu, kendi hâkimiyetinin devamı için gereken özelliklere göre bir düzene sokma girişimi olarak nitelenebilir. Böylece Kemalizm'in, inkılâpların gelenekselleştirilmesi politikası muhafazakârlıkla ilişkilerin belirlenmesinin temelinde yer almaktadır (Köker, 2003:280-281).

Bulaç'a göre, genel olarak muhafazakârları temelde rahatsız eden -eski veya yeni-mevcut olanın, yani statükonun herhangi bir değişikliğe uğrama tehdididir. Bundan dolayı muhafazakâr kaçınılmaz olarak statükoyu savunmak zorunda kalır (1989:161). Yeni geleneğin inşa sürecinde inkılâplar yoluyla değer verilenler kutsallaştırılmış ve özünde kutsal olanlar ise sistemin dışında bırakılmıştır. Böylece Kemalizm, çeşitli merasimlerle kutsallaştırılmış ve çeşitli biçimlerde törenleştirilmiştir. Kemalizm'in gelenekselleştirilmesinde belirli bir oranda başarı sağlanmış ve Türkiye'de iki farklı muhafazakârlık algısı ortaya çıkmıştır (Belge, 2003:99).

Bunlardan ilki geleneksel anlamdaki muhafazakârlık olmakla birlikte İslam öncesi etkilerin az fakat İslam sonrası vurguların fazla olduğu tarihsel bir süreklilik çerçevesinde şekillenmiş olan muhafazakârlıktır. Diğer muhafazakârlık tipi ise İslam öncesine ve cumhuriyet dönemine daha fazla vurgu yapan, Cumhuriyetin dolayısıyla Kemalist ideolojinin muhafazasına yönelik olarak oluşan düşünce biçimidir. Bu anlamda Belge'nin de yukarıda belirttiği çerçeve içerisinde, Türk siyasal yaşamında geleneksel anlamda muhafazakârlığın arttığı dönemlerde buna karşı bir reaksiyon olarak Atatürkçü ideolojinin de muhafazakârlaştığı belirtilmektedir.

Cumhuriyet ideolojisi köylülüğe ayrı bir önem atfetmiştir. Köylülüğe atfedilen önemin mahiyet ise irki saflığının veya başka bir deyişle kültürel saflığın köylülüğün muhafazasıyla mümkün olduğunun düşünülmesidir. 1930’lu yıllarda Türk kültürünün en saf ve temiz halinin köylülerde bulunduğu sıklıkla dile getirilmekteydi (Kansu, 2003:626).

Baltacıoğlu, (1994:225) “Cahil köylü deyip geçme! Türk olduğunu bilen odur. Kendi milletini başka milletlerden aşağı görmeyen odur. Öz milliyetçi odur. Medeniyetin gösterişine aldırılmayıp kendini unutmayan odur” biçimindeki görüşleriyle köylülüğün önemini vurgulamaktadır. Fakat Kemalizm’in köylücülüğü ile köylülerin günlük kıyafetleriyle Ankara’nın ana caddelerine sokmayan uygulamanın bir arada bulunması paradoksal bir durum olup, aynı paradoks muhafazakâr söylemde de bulunmaktadır. Muhafazakâr söylemde halk, edilgen, ilkel ve içindeki cevherin bilincinden yoksun olarak nitelendirilmektedir (Bora ve Erdoğan, 2003:639).

Cumhuriyet ideolojisi modern görünümünü Ankara’da inşa etmiş ve İstanbul ise kendi kaderine bırakılmıştır. Bu yeninin ve eskinin görsel olarak halka kavratılması amacıyla oluşturulmuş bir ideoloji niteliğindedir. Böylece Ankara modern Türkiye’nin vitrini olurken İstanbul Osmanlı’nın saltanatını, azametini, ihtişamını değil, sonraki çöküş, hezimet, kayıp, karanlık, hastalık zamanlarını hatırlatmaktadır (Altınıyıldız, 2003:183). Bu konuda Ayvazoğlu şunları ifade etmiştir;

Cumhuriyet’ten sonra, Osmanlı’dan kalan ve Osmanlı’yı hatırlatan ne varsa hepsini yok etmek “ilerleme” zannedilmiş ve şehirlerin ortalarına ilerlemenin göstergeleri olarak endüstri binaları ve fabrikalar dikilmiştir. Her ne pahasına olursa olsun, hedef ilerlemedir. Neye göre, niçin, nasıl ve nereye kadar sorularının cevaplarını ise kimse aramak zahmetine katlanmaz. Teknoloji, muasır medeniyet ve müsbet ilim gibi kavramlar, asıl mahiyetlerinin dışında, adeta birer mit haline getirilerek bu mitler etrafında maddi ve manevi baskı müesseseleri oluşturulur (2000a:288-289).

Muhafazakârlar açısından tarih, “uçsuz bucaksız bir bilgi ambarı” olarak nitelendirilmektedir. Tarih, geçmişten gelen bilgeliğin taşıyıcısı olarak saygıyı hak etmektedir. Türk inkılaplarından bazıları ve özellikle alfabenin değiştirilmesi ve artık yeni kuşakların eski eserleri okuyabilmelerinin zorluğu toplumu geçmişle bir bütün, organizma gibi gören muhafazakarlar açısından rahatsızlık duyulan bir durum olmuş, ama yine de zamanın şartları içerisinde fazlaca eleştirilememiştir (Özipek, 2003:81).

Tezel, (2003:22) Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinin, Cumhuriyet öncesi Türkiye'sinin tarihi ortamının içinde büyük kırılmalarla ortaya çıkmış olmasından dolayı cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde muhafazakar düşüncenin gelişmesine izin verilmediğini belirtmektedir. Ayrıca cumhuriyetin altı okundan birinin inkılapçılık olması, cumhuriyetin muhafazakar olduğunun söylenmesini zorlaştırmakta hatta muhafazakarlığı fiilen yasaklamaktadır (Belge, 2003:98).

Yeni kurulan cumhuriyetin sahip olduğu Kemalist ideolojinin içine düştüğü önemli bir paradoksta, kuruluş ve sonrasında hedeflenen modern devlet oluşumu için geleneksel Osmanlı devlet-toplum ilişkisinin temel niteliklerini devam ettirmek zorunda olmasıdır. Kemalizm içine düştüğü bu paradoksal durumdan ötürü, serbestlik veya devletçi diye tabir edilen liberal muhafazakâr modellerin dışında, bütüncül-otoriter bir nitelik kazanarak, modern devlet-toplum ilişkilerine özgü bir meşruluk tarzı oluşturamamıştır (Köker, 2003:288).

Her ne kadar Kemalizm bütüncül ve otoriter bir niteliğe sahip olarak muhafazakârlığı neredeyse fiilen yasaklanmış olsa da cumhuriyetin ilk iki on yılında modernleşme ve inkılâplar karşısındaki muhafazakâr dikkatlerin, gelenekçi huzursuzlukların, Kemalist aydınlar tarafından tanımlanma tarzı, muhafazakâr bir düşüncenin varlığını ispatlamaktadır. Bu bağlamda Yahya Kemal'e yöneltilen maziperestlik suçlamaları muhafazakâr düşüncenin varlığının bir kanıtı olmakla birlikte, maziperestlik gibi muhafazakâr düşüncelere Kemalist'lerce yapılan vurgular, kendilerinin inkılâpçı, ilerici ve realist kimliğini kanıtlamayı da amaçlamaktadır (Bora ve Onaran, 2003:249-250).

Muhafazakârlık Batı toplumunda olduğu gibi Türkiye'de de din-devlet ve devlet toplum ilişkisini, bir anlamda geleneksel ahlak ile belirlemenin ideolojik bir tezahürü olarak ortaya çıkmıştır (Yanardağ, 2004:118).

Bu süreçte ortaya çıkan muhafazakârlığın cumhuriyetin ilk zamanlarında başlıca problemi, Türk modernleşmesinin geçirdiği tarihsel süreç içinde modernleşmeyi sağlayan modernleştirici elitler eliyle gerçekleştirilen muhafazakârların ötekileştirilmesi eğilimidir. Türk modernleşmesindeki zihniyet, modernleşmenin doğrudan doğruya batılı yaşam tarzıyla özdeşleştirilmesine ya da parçanın bütününe yerine konulmasına dayanan

metonimik -benzerinin ismini kullanan- batılılaşma anlayışına sahip olarak ötekiler üretmiştir (Mollaer, 2005:185).

Modernleşme süreci içerisinde dışarıdan gelen yabancı kültür unsurlarıyla toplumun bir kültür yığını haline getirilmesine Gökalp karşı çıkmıştır. Ona göre, yabancı kültür unsurlarının fazlasıyla memleketin kültür muhtevasının içerisinde bulunması, insanların bir kültür çöplüğünde yaşamasına neden olmakta ve bu kültür çöplüğünde insanlar hangi kültürel unsurun nereden geldiğini ve neye yaradığını bilemezler ve dolayısıyla bu kültür çöplüğü içinde insanlarda bir çöp parçası olmaktan öteye geçemezler (Nirun, 1999:252).

Bu nedenle modernleşme sürecinde toplumsal kültürün temel özelliklerinin korunması ve hangi kültürel unsurun dışarıdan ne amaçla ve hangi fonksiyonu icra etmek üzere geldiğinin anlaşılması toplumsal gelişmenin ve toplumsal yapının korunması açısından önemlidir.

Toplumun kendine özgü olan kültürü koruyarak gelişmesi veya ilerlemesini sürdürmesinin gerekliliğine vurgu yapan Gökalp, kültür ve medeniyeti birbirinden ayırmak gerektiğini bildirmiştir. Ona göre, yalnızca bir millete mahsus olan müesseselerin bütününe milli kültür denir ve yalnız bir ümmete mahsus bulunan müesseselerin bütününe de din adı verilir. Bu bağlamda kültürleri ve dinleri ayrı olan çeşitli toplumlar arasındaki ortak müesseselerin tamamına da medeniyet adı verilmektedir. Böylece dinleri ve kültürel yapıları birbirinden farklı olan toplumlar aynı medeniyetin azaları olabilirler (1999:53). Bu bağlamda Türk toplumu da kendi kültürel özelliklerini muhafaza ederek Batı medeniyetinin bir azası olabilir.

Modern Batı medeniyetinin yayılması, dünyanın her tarafında geleneksel toplumun sarsılması ve aynı memleket içinde iki ayrı kültür grubunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu bağlamda medeniyetin temsilcileri ile eski kültürü devam ettirenler arasındaki çatışma batılı toplumlarda da görülmüş ve derin açığı ve buhranlara sebebiyet vermiştir (Güngör, 1975:30).

Bu bağlamda ele alındığında cumhuriyet döneminde Türkiye, yakın çağ dünya tarihinin en çarpıcı kültür değişimlerinden birini geçirmiştir. Türkiye'nin geçirdiği bu kültür değişimleri Türkiye'de muhafazakârlık meselesinin özellikle devrimlerin yapıldığı

dönem dikkate alındığında sınırlarının ve ekseninin çizilmesini güçleştirmektedir (Tezel, 2003:21).

Bu dönemde en muhafazakâr olanlar bile değişime temelde karşı çıkmayıp değişimin hızına ve yapılış şekline karşı çıkmışlardır. Muhafazakârlığın temel parametreleri dikkate alındığında bu dönemde uygulanan politikaların nitelik olarak muhafazakâr olmadığı söylenmesi güç bir durum olmakla birlikte, muhafazakâr olduklarının söylenmesi de oldukça güçtür.

Cumhuriyetin temel ilkeleri içerisinde muhafazakârlıkla çelişmeyen ilkeler olduğu kadar, muhafazakârlığa tamamen aykırı olan ilkeler de bulunmaktadır. Böyle bir yapı arz eden cumhuriyet, muhafazakârlar tarafından ne tamamen karşı çıkılmakta nede tamamen savunulmaktadır. Fransız devrimine karşı bir reaksiyon olarak oluşan muhafazakâr tavır, devrimi bütün yönleriyle eleştirmekte ve kendini devrimin karşısında konumlamaktadır. Fakat Türkiye’de Cumhuriyet Devriminin niteliğinden ötürü devrime tamamen karşı bir muhafazakâr duruş bulunmamaktadır.

Türkiye’de modernleşme muhafazakâr prensiplere kısmen de olsa entegre olarak ilerlemiş ve bu sayede modernleşme projesine açıktan muhalif bir muhafazakâr düşünce akımı gelişmemiştir. Öte yandan modernleşme karşıtı muhafazakâr düşünceler Türkiye’de meşru kabul edilmemiş ve muhafazakâr yönelimlerin meşruiyeti, neredeyse, moderniteyle ilişkilerinin sorunsuzluğunu ne derece ispat edebildiklerine bağlı olarak belirlenmiştir (Bora ve Onaran, 2003:240).

Türk modernleşme hareketi, geleceğe yönelik yenilikçi girişimlere karşı koymak isteyenlerle geçmişin canlı değerlerini mahkûm etmeye çalışanların hatalarını ortaya koymaya çalışarak, geçmiş ve gelecek, Doğu ve Batı, madde ve mana gibi karşıtlıklardan Türkiye’nin tarih ve coğrafya durumuna uygun ve üstün bir birleşime varılabileceğini göstermiştir. Hareket bu sayede bugünkü dünyamızın huzurunu kaçıran ruh gerginliğinin ve dolayısıyla kültür ve medeniyet buhranının aşılabileceğini ortaya koymaya çalışmıştır (Ayvazoğlu, 2000b:128-129).

Hangi toplumda olursa olsun toplumun sahip olduğu kültürel unsuların etkisi birbirine eşit bulunmamaktadır. Bu kültürel unsurlardan birinin tesiri fazla ise normal olarak diğerinin tesir kuvveti az olmaktadır. Kültürel faktörlerin etki güçlerinin farklılığı da

toplumsal değişmeyi mümkün kılmaktadır. Kültürel faktörler arasındaki eşitsizlik veya farklılık bu faktörler arasında mücadeleyi, bu mücadele de gelişmeyi zorlamakta, mümkün kılmaktadır. Bir faktör fazla değişme veya gelişme sergilerken diğer faktör de ona nazaran geri durumda olacağı için yavaş yavaş değişime uğrayacaktır (Nirun, 1999:295-296).

Cumhuriyetin kuruluş dönemi sürecinde Türkiye’de milliyetçilik ve milli kültüre yapılan vurgu ve önem artarken, dine atfedilen önem ve değer ikinci planda kalmış ve din çerçevesinde gelişen muhafazakâr düşünce de yavaş yavaş değişim yaşamıştır. Bu anlamda devrim sürecine eleştirel olarak bakan Mehmet Akif’in muhafazakâr tavrı Türkçülük eksenli milliyetçiliği reddederken genel anlamda kültürel bir milliyetçiliğe kesin bir yargı olarak karşı çıkmamıştır. Onun Gökalp’e yönelttiği eleştiriler aslında Kemalist ideolojinin bir eleştirisi niteliği taşımakta ve “milliyetçi değil eskisi gibi milli olmalıyız” biçimdeki ifadesi ümmet olma fikrinin nispeten aşınmış olmasının bir göstergesi durumundadır (Bora, 1998:88).

Sait Halim Paşa’nın da Batı’dan sadece maddi ilimleri alma yoluyla değişimi “muasır milletler seviyesine ulaşmak” amacıyla desteklediği görülmektedir (Bora, 1998:80). Paşa’nın bu düşüncesi, çağa ayak uydurma temelinde, temel fikirlerinin savunusunda bir değişmeye ışık tutmaktadır. Bu değişim Türkiye’de gelenekçi muhafazakâr düşüncenin oluşmasının zeminini hazırlamıştır.

Gelenek ile gelenekçilik ayırt edildiğinde gelenek, geçmişten bugüne gelen ek olarak ifade edilir. Gelenekçilik ise geçmişe eklenmeye çalışılan bugün anlayışı olarak biçimlenir (Atay, 2003:165).

Gelenekçi muhafazakârlık, temelde bir yandan İslami evrenselcilik anlayışına şiddetle karşı çıkmakta, diğer yandan da dinsiz insan topluluğu yoktur tezi ile dine modern toplum içinde hak ettiği yerin verilmesini savunmaktadır. Cumhuriyetin ilk kuşak gelenekçi muhafazakârları, geçmiş bir zamana ait olarak gördükleri evrenselci dini geleneğin yeniden keşfedilmesini değil, Kemalist siyasetin ve ekonomik yapıların kurumsallaşmasına hizmet edecek olan yaşayan geleneğin, şahsiyet ve hürriyetin elde edilmesi için seferber edilmesini gerekli görmektedir. Gelenekçi-muhafazakâr aydınlar, Kemalist modernizmin pozitivist anlayışı içinde geri planda kalan dinin rolüne ilişkin

sorulara verdikleri yanıtlar ile siyasal sistemin merkezinde olmasa da kenarında yer bulabilmişlerdir. Gelenekçi muhafazakâr çevre, Kemalist inkılâbın seküler politikalarına karşı çıkmamakla beraber, dinin bireysel ve toplum hayatından tamamen dışlanması doğru olmadığını düşünmektedirler (İrem, 1997:65,70).

Türkiye’de muhafazakâr fikirlerin dile getirilmeye başlandığı dönemde, Kemalist aydınlarca yürütülen modernleşme süreci laik, dünyevi ve geleceği hedefleyen bir programa sahip olması özelliğiyle muhafazakârın tepkisine yol açmıştır. Muhafazakârlar temel kültür ve değerlerin modernleşme sürecinde dikkate alınması gerekliliğini vurgulamakta ve modernleşmenin sadece geleceğe yönelik bir tasarım olarak sürdürülmesini eleştirmektedirler. Bu çerçevede Ülken, Tunç ve Safa gibi düşünürler, yeni düzene karşı direnenlerin sadece geçmişi, yeni rejimin ise salt anlamda geleceği düşünerek belirsiz adımlar attıklarını öne sürmüş ve devrimin yalnızca “ya hep ya hiç” düşüncesiyle yürütülemeyeceğine işaret etmişlerdir. Onlara göre değişimin öngörülen sonuçları vermesi için geçmişin bazı kurumlarının korunup, geçmiş ile gelecek arasında yer alan “bugünkü hal”i temel alan bir bağın kurulması gerekmektedir (Dural, 2005:207).

1.2.2.3. Cumhuriyetçi Muhafazakârlık ve Milliyetçilik

Toplumsal yaşamın, ekonomik, siyasal ve kültürel akışları içinde ortaya çıkan yeni örgütlenme biçimleri yoluyla toplumlar kendilerini yenilemektedirler. Organik bir toplum görüşünü paylaşan cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar toplumu, etkilendikleri oluş felsefesinin genel anlayışını yansıtır şekilde devamlı bir değişim ve kendiliğinden oluş hali içinde görürler.

Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar, halktan kopuk aydın siyaseti anlayışı çerçevesinde gündeme getirdikleri ve sosyal yapının tepeden tabana doğru değiştirilerek, toplumun arzulanan modern ölçülere göre şekillendirilmesi amacını taşıyan jakoben değişim tezlerine de bu çerçevede karşı durmaktadırlar. Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar tarafından, doğal bir oluş hali içinde görülen toplum, rasyonel siyasetin yıkıcı etkilerinden korunması gerekmektedir. Devlet ile millet arasında işlevsel bir işbölümü olduğunu varsayıldığında devlet, soyut modeller doğrultusunda milleti inşa edecek, her şeyin üstünde ve her şeye muktedir bir kurum olarak değil, milletin doğal oluş hali

içerisinde gelişimine izin verecek sınırlı bir siyasetin aracı kurumu olarak görülmektedir (İrem, 2003:113-115).

Muhafazakârlıkta ana prensip olarak değişim ve reform hızlı gelişmemesi gereken süreçlerdir. Değişim ve reform adına bazı adımlar attıktan sonra durmak ve reformun sonuçlarını görmek gerekir. Türk muhafazakârlığının ana damar söylemi de bu prensibe uygun olarak devrim zamanında çok fazla değişim ve reform yapıldığını ve artık daha fazla değişim ve reform yapılmadan durmanın ve yapılanların neticesinin görülmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu söylemin temeli “bu kadar devrim yeter şimdi durmak zamanı” biçiminde belirlemiştir. Türk muhafazakârlarına göre, bundan sonra yapılması gereken, evrensel düşünüp evrensel politikalar üretmek değil, yerel düşünüp yerel politikalar üretmektir (Dural, 2005:200,208).

Türk muhafazakârlığı, Gökâl’ın ileri sürdüğü hars ve medeniyet ayrımını desteklemekte, hars ve medeniyet ayrımının toplumsal çatışmaya yol açmadan modernleşmeye imkan sağladığını düşünmektedir. Bu bağlamda cumhuriyet sonrası muhafazakârlık, geleneği ve kutsalı kalkınmacı bir değerler dizisi içerisinde anlamlandırmaktadır. Bu çerçevede Türk muhafazakârlığı genel anlamda ilerici olmamakla birlikte gelişmeci bir özellik göstermektedir (Yanardağ, 2004:117). Türk muhafazakârlığının gelişmeci özelliği, teknolojik yeniliklere karşı olumsuz bir muhafazakâr tutumun ortaya çıkmasını engellemiştir (Bora ve Onaran, 2003:241).

Türkiye’de devrim dönemi ve tek parti döneminde muhafazakâr siyasal oluşumlara iktidar tarafından genel anlamda izin verilmemiştir. Bu dönemde muhafazakârlık, siyasal ve felsefi bir dil olarak kültür kurumlarında, üniversite çevrelerinde ve dergicilik hareketleri çerçevesinde gelişmiştir (İrem, 1997:61).

Muhafazakârlığın geliştiği oluşumlardan biri olarak *Dergâh Dergisi*, Cumhuriyet dönemindeki ilk ve en etkili dergilerindendir. *Dergâh Dergisi*, Bergson felsefesinin, muhafazakâr ve “ruhçu” bir modernleşme yordamı olarak Türkiye’ye getirilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Dergide, Bergson çizgisinin Türkiye’deki en önemli takipçilerinden olan Mustafa Şekip Tunç, din hakkında yazılar yazarak dinin “ruh bilimlerinin anası ve en esaslı medeniyet yuvası olduğunu” belirtmiştir (Çınar, 2003:89).

İrem, genel olarak cumhuriyetçi muhafazakârlığın, Türk inkılâbının ve Kemalizm'in yarı bağımsız bir aydın grubunca geliştirilmiş ilk ideolojik yorumlardan biri olarak değerlendirilebileceğini belirtmektedir. Bu çerçevede cumhuriyetçi muhafazakârlık, cumhuriyetçi seçkinlerin gelenek ve modern arasındaki geriliminin en keskin şekilde yaşandığı bir durumda ortaya çıkmıştır. Modernlik karşısında cumhuriyetçi seçkinlerin çelişkili tutumları Mustafa Şekip Tunç, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hilmi Ziya Ülken ve Peyami Safa gibi cumhuriyetçi muhafazakâr aydınların ideolojik ve bilimsel çalışmaları çerçevesinde felsefi ve siyasal bir anlam ve muhtevaya sahip olmuştur. Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlar, felsefi olarak materyalizm, pozitivism, akılcılık ve hümanizm karşısında ruhçu ve romantik tavır sergilerken, Osmanlılık ve İslamcılık gibi eski ve yerel siyasal hareketler karşısında ise cumhuriyetçi ve milliyetçi bir siyasal tavır geliştirmişlerdir (2003:107-108).

Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlardan Safa'ya göre, Türk milletinin var olabilmesi için iki önemli şart bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kendi kendisi olarak varlığını devam ettirmesi yani tarihe ve geleneklere sahip çıkılarak bunların reddedilmemesidir. Türk milletinin var olabilmesinin ikinci şartı ise, yenileşmenin kişiliği kaybetme boyutuna kadar taşınmamasıdır. Bu yeniliğe karşı bir duruş olmamakla birlikte yeniliğin dengeli, kontrollü bir biçimde yapılması anlamına gelmektedir. Böylece Safa'ya göre, Türkiye'de “muhafazakârlık ve inkılâpçılık birbirinin zıttı değil tamamlayıcıdır” (Yılmaz M, 2003:228-229).

Safa'ya göre, aynı zamanda muhafazakârlığın temel göstergesi, “geçmişten geleceğe köprü anlamında bir gelenekçiliktir”. Çünkü ona göre, herhangi bir işlevi kalmayan örflere bağlı kalınmamalıdır. Bu ölü örflere bağlı kalanlar “mürteci” ya da “yobaz” olanlardır. Diğer taraftan örfleri tamamen hiçe sayanlar ise salt “devrimbazlar” ile aynı etkiyi göstererek topluma zarar verirler (Atay, 2003:167).

Muhafazakârlığın yeniliğe karşı koymaması gerektiğini belirten Safa, muhafazakârlığın eskiyi muhafaza etmesi kabul edilebilir bir nitelik iken yenileşmeye karşı koyması “irtica”ya dönüşmesi anlamına gelebileceğini ifade etmektedir (Mert, 2003:321-322). Türkiye'de muhafazakârlığın görünümü değişim karşısında radikal bir tavır alış biçimine bürünmemiştir. Sadece radikal değişime karşı bir tavır biçiminde kendini

göstermiştir. Safa, Türk inkılâbını değerlendirirken inkılâba yönelik olarak bir takım çevrelerin düştüğü anlayış hatalarını birkaç başlık altında belirlemiştir.

İlk olarak inkılâp, gelenek düşmanlığı olarak nitelendirilmemelidir. Ziya Gökalp'in ifade ettiği gibi "İngilizleri ileri götüren ananeciliktir". Tarihsel açıdan belirli bir kökeni olmayan esaslar, taklit edilseler bile bir geleneğe dayanmadıkları sürece yapıcı bir etki göstermeleri söz konusu değildir. Bu çerçevede inkılâplar kaidelere değil geleneklere dayanır.

İkinci olarak ise gerçekte inkılâplar taklit edilemez. Tarihteki Amerikan, İngiliz, Fransız, Rus inkılâpları birbirinin aynısı değildir ve birbirlerini taklit etmiş de değildir. Bu çerçeveden değerlendirildiğinde taklit üzerine kurulmaya çalışılan inkılâplar, topluma maledilemeyeceği için kalıcı bir nitelik göstermezler. Bu bağlamda Osmanlıda I. ve II. Meşrutiyet anayasaları ve Medeni Kanun büyük oranda tercümeyle dayandığı için tam anlamıyla başarılı olamamışlardır.

Üçüncü anlayış hatası ise inkılâbın tek adam eseri olarak değerlendirilmesidir. Safa'ya göre, hiçbir inkılâp tek adamın eseri olarak değerlendirilemez. Safa, Atatürk'ün Türk inkılâbındaki rolünün önemini belirtmekte fakat Türk inkılâbının Atatürk ile başlamadığını, Atatürk'ten çok önce başladığını belirtmektedir. Bu bağlamda, hürriyet inkılâbı 1908'de, kadınların çalışabilmesi 1905'te, kız ve erkek öğrencilerin üniversitede beraber okuyabilmesi 1920'de gerçekleşmiştir. Latin harflerinin ve şapkanın kullanımı yönündeki görüşler de daha önceden bulunmaktaydı.

Anlayış hatalarından dördüncüsü ise laiklik hususundadır. Laiklik esas itibarıyla Batı medeniyetinin şartı değildir. Batı medeniyetindeki gelişmiş ülkelerden çoğu, örneğin İngiltere laik değildir. Laikliği eleştirmek batılı laik ülkelerde irtica olarak nitelendirilmemektedir. Bu bağlamda Batı medeniyeti halen dini geleneklerine bağlıdır.

Anlayış hatalarından beşincisi ise milli hâkimiyet hakkındadır. Esasen Türkiye'de milli hâkimiyet 1923'te değil 1908'de meşrutiyetin ilanıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde yürütme kuvveti saltanattan alınarak, serbest oyla tayin edilen meclise verilmiştir. Safa'ya göre, milli hâkimiyetin serbest oyla tayin edilen meclise verilmesi çerçevesinde milli hâkimiyet daha sonra tehlikeler geçirmiş ve ancak 1950'de yeniden hayata geçebilmiştir.

Bu bağlamda Safa, Tek Parti dönemini, serbest seçimin ve demokrasinin olmadığı “totaliter” bir dönem olarak nitelemektedir. Öte yandan tam anlamda milletin hâkimiyeti ve demokrasi 1950’den sonrada da gerçekleşmemiş bazı kısıtlamalar içerisinde tutulmuştur (Safa’dan aktaran Yılmaz M, 2003:230).

Safa, toplumsal problemlerle de yakından ilgilenmiş ve toplumsal açıdan tehdit olarak gördüğü komünist akıma karşı tedbirler alınmasının gerekliliğine işaret etmiştir. Bu bağlamda Safa, dönemin başbakanı Menderes’e aşırı solun gençliği tahrik etmesinin önlenmesi için bir gençlik bakanlığının kurulmasını teklif etmiştir. Safa’ya göre bu bakanlık, gençliğin milliyetçi esaslara dayalı programlarla “his milliyetçiliğinden akıl ve tarih şuurlu milliyetçiliğe” yönlendirilmeye gayret etmelidir (Yılmaz M, 2003:233).

Cumhuriyetçi muhafazakâr aydınlardan Tanpınar, Safa’dan farklı olarak, ‘özcü’ bir yaklaşım içerisine girmemiştir. Tanpınar için geçmiş önemli olsa da merkezi bir konumda değildir. Onun için önemli olan temel kavram “devamlılık” olmuştur. Tanpınar’ın terminolojisinde mazi, devamlılık içerisinde sadece bir kesit olarak yer almaktadır (Atay, 2003:167).

Genel düşünce olarak milli hayatın devamlılıkla mümkün olduğuna inanan Tanpınar’a göre, bizim yaşadığımız benzer kopuşlar, kırılmalar toplumsal açıdan hilkat garibelerinin doğmasına yol açabilir. Fakat sağlıklı bir devamlılık, bazı hayat ve sanat şekillerinin tekdüze bir biçimde tekrar olarak değil, bir değişme süreci olarak yaşanması gerekmektedir. Tanpınar’a göre, esas olan “devam ederek değişmek, değişerek devam etmek” olarak kendisini göstermiştir (Ayvazoğlu, 2003:522).

Genel olarak bütün muhafazakâr teorilerde önemle vurgulanan “devamlılık” ilkesi, Yahya Kemal’in terminolojisinde ‘imtidad’ olarak geçmektedir. Yahya Kemal’in “imtidad” fikri, öğrencisi olan Tanpınar’a “devam”, “devam zinciri”, “devamlılık”, “süreklilik şuuru” biçiminde yansımıştır. Muhafazakâr olarak nitelendirilen aydınlar, genellikle çatışmadan uzak bir biçimde nispeten, koparılan geçmişle bağların yeniden kurulmasında orta bir uzlaşma zemini aramaktadırlar (Ayvazoğlu, 2003:515).

Yahya Kemal’den sonra ele alınabilecek muhafazakâr düşünürlerden İsmail Hakkı Baltacıoğlu, hem inkılâpçı hem de kendi tabiri ile ananeci, genel tabir ile ise muhafazakâr bir aydın nitelendirmesine uygun bir karakter olarak dikkat çekmektedir.

Durkheim'in görüşlerini benimsemiş olan Baltacıoğlu, aynı zamanda muhafazakârlığın Türkiye'deki en önemli akımı olan Bergsonculuktan da etkilenmiş ve ikisinin bir sentezini yapmak için çaba sarf etmiştir. Gökalp'in görüşlerini de benimseyen Baltacıoğlu, kültür ve medeniyet ayrımından hareket ederek görüşlerini dile getirmektedir. O, yaratıcılık ruhunun halkta ve onun geleneklerinde gizli olduğuna inanmakta ve "halka doğru" gidilerek bu geleneklerin yeniden keşfedilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yolla bir gelenekler birliği olan milliyete de ulaşılacak ve böylece gerçek anlamda millileşme sağlanacaktır (Yılmaz M, 2003:232). Çünkü Baltacıoğlu'na göre, gerçekte değişen örflerin, adetlerin, görenek ve törelerin ötesinde, değişmeyen şey aslında gelenektir (Baltacıoğlu'dan aktaran Atay, 2003:168).

Baltacıoğlu dini, milliyetçiliğin bir parçası olarak yorumlama gayreti içerisinde bulunmaktadır. Dinin milliyetçiliğin bir parçası olarak yorumlama girişimi gerçekte Cumhuriyet'in kuruluşunun öncesine, Meşrutiyet devri tartışmalarına kadar uzanmaktadır. Baltacıoğlu bu gayreti, Cumhuriyet Devrimi koşullarına uyarlamış ve geliştirmiştir. Baltacıoğlu, genel olarak dinde reformu tarihsel evrimin zorunlu bir aşaması olarak görmekte, toplumun dini değerlerle belirlenen bir cemaat olmaktan çıkarılmasının yolunun ise dinsel sembol ve değerlerin yerini ulusal olanların alması olduğunu görmektedir (Mert, 2003:316).

Bu bağlamda Baltacıoğlu, ibadetin Türkçeleşmesini desteklemiştir. Ona göre, eğer ibadet Türkçeleşirse Türkler kendi dillerini Arapçadan aşağı görmeyeceklerdir. Baltacıoğlu'na göre din, milli kalkınma sağlayıcısı olarak ele alınmalıdır. Ayrıca Baltacıoğlu, laiklik konusuna da değinmiş ve laikliğin dinsizlik olmadığını ifade ederek laikliğin aynı zamanda devletin din işlerini başıboş bırakması anlamına da gelebileceğini belirtmektedir. Ona göre din, başıboş bırakılmayacağına göre devletin dini doğru yorumlayacak gerçek din adamlarını yetiştirmesi gerekmektedir (Mert, 2003:317).

Muhafazakârlıkla an'aneciliği birbirinden ayıran Baltacıoğlu, muhafazakâr kesimin içine Kemalizm'in lanetlediği, rejimin İslami muhalifleri, hilafet/saltanat özlemi içinde çırpınan kesimleri koymaktadır. Baltacıoğlu "an'anecilik" terimini savunarak muhafazakârlıkla an'aneciliğin ayrı sosyal gerçeklikleri ifade ettiğini belirtmektedir. O, Türk modernleşmesi ve Kemalist Devrim'in ana hedefinin yaşayan geleneğin içinde,

gizli anlamlar bulmak ve toplumun bütünlüğünü sağlayan süreklilik öğelerini açığa çıkarmak olduğunu söylemektedir. Yaşamayı gereken geleneği, “değişmeyen cevher” sözleriyle tanımlayan Baltacıoğlu’na göre, en modern ve devrimci emir “kendine dönmek”tir (Dural, 2005:199).

Cumhuriyetçi muhafazakârlar içerisinde modernleşmeyi çok sert biçimde eleştiren bir şahsiyet olarak dikkat çeken Nurettin Topçu, cumhuriyet devrimlerinin resmi ideolojisi karşısında radikal gelenekçi bir tutum alırken, geçmişi olduğu gibi hiçbir yenilemeye yani inkılabı tabi olarak hayata geçirme gayreti içerisinde olanlara karşıda, inkılapçı bir tavır almaktadır. Bora, Topçu’yu bu haliyle devrimci bir muhafazakâr olarak nitelendirmektedir (Atay, 2003:171).

Türkiye’de genel olarak ana damar Türk muhafazakârlığının temel hedefi, ülkenin geçirdiği modernleşme süreci içinde bir yer edinmek ve bu süreci bir şekilde kontrol altına alarak dizginlemek olmuştur. Topçu, muhafazakârların modernleşme sürecine entegre olma çabasının dışında kalarak sadece modernleşmeci inkılâbı değil, aynı zamanda bunun muhafazakâr yorumunu da büyük ölçüde karşısına alan, dolayısıyla kelimenin gerçek anlamıyla “akıntıya karşı yüzen” bir muhafazakârlığın temsilciliğini üstlenmiştir. Topçu’ya göre modernlik, katlanılması gereken bir dert veya tedavi edilmesi gereken bir hastalık değildir. O, modernliği bir an önce kurtulması gereken bir bela olarak nitelemektedir (Argın, 2003:466,476).

Batı dışı yerli bir modernleşme arayışı içerisine girmiş olan Topçu’ya göre inkılâp, “cemiyetin kendi mazisinden kuvvet alan ve cemiyetin hayatını evvelkinden daha yüksek ruhi değerler alanına yükselten” bir “sıçrayış” hareketi anlamına gelmektedir. Fakat cumhuriyet dönemi inkılâpları, başka bir pratik sergilemiş dolayısıyla millet tarihinden koparılmıştır. Topçu’ya göre bu özelliği ile inkılâplar, kendi kendini çürütmekten, kendi köklerini koparmaktan, örfler adına bir intihardan başka bir şey değildir (Topçu’dan aktaran Atay, 2003:170).

Modernleşme veya batıcılık Topçu’ya göre, Batı kültür ve medeniyetini her sahada taklit edilmesinden başka bir şey değildir. Bu bağlamda Cumhuriyet Devrimi milliyetçilik anlayışının kaynağı olan Gökâl, fikirlerinde Fransız pozitivist anlayışını taklit etmiş ve bu anlamda dönemin milliyetçilik anlayışı da maddeci bir milliyetçilik

olarak biçimlenmiştir. Topçu'ya göre, tarihin olayları arasında sebep-sonuç ilişkisinin bulunduğu, geçmişin geleceği belirlediği unutulduğu için, ümmetten millete geçişi sağlaması düşünülen bu dönem milliyetçiliği, geçmişle olan bağları koparmaya yönelik olmuştur. Topçu, İslamcılarının da millet bedenini inkâr ettiklerini belirtmektedir. O milliyetçilik ile İslam'ı birbirinden ayırmayarak İslam'ı millet olmamızın en önemli kaynağı olarak görmektedir (Gündoğan 2000: 91-93).

Alternatif bir toplum felsefesinin gerekliliğini savunan Topçu, bu alternatif toplum felsefesinin 'milli felsefe' olduğunu belirtmektedir. Topçu'nun milli felsefesi dört ilkeye dayanmıştır.

İlk olarak, gelişme ve yöntem ilkesi gelmektedir. Gelişme, dünyanın yöntem, aklın yetkinlikle işleyişini düzenleyecektir. Milli felsefenin ikinci ilkesi toplumculuktur. Toplumculuk ilkesi ile Anadolu Türk'ünün toprağın sahibi yapılması, mülkiyete hürmet edilmesi, üretimi sosyalleştiren bir çalışma düzeni kurulması amaçlanmaktadır. Üçüncü ilke, İslam maneviyatçılığı ilkesidir. İslam maneviyatçılığı zulme karşı direnmeyi, kine karşı affı, ölüme karşı ümidi, faniliğe karşı sonsuzluğu temel almaktadır. Topçu'nun milli felsefesinin dördüncü ilkesi kişilikçi idealizmdir. Kişilikçi idealizm, Anadolu'da yaşayan insanların Anadolu'da yeşermiş olan medeniyetleri ve başarılarını kendisine örnek alması üzerine temellenmektedir. Topçu, milli felsefeden hareketle milliyetçilik anlayışını altı ilkede toplamıştır. Bu ilkeler, birincisinde dinin İslam, ikincisinde yurdun Anadolu toprağı, üçüncüsünde soyun Oğuzlara dayalı Türk soyu, dördüncüsünde dilin Türkçe, beşincisinde devletin merkezîyetçi, altıncısında ekonomik düzenin toplumculuk olduğu biçiminde şekillenmiştir (Sarıtış, 2003:263-264).

Topçu, Anadoluçuluk fikrini öne sürmekte ve ona göre Anadoluçuluk bir ırk davası olmamakla birlikte ruhçu bir milliyetçiliği işaret etmektedir. Ona göre, maddi bir amacı kutsallaştıran Batı milliyetçiliği, başta ruhları karartmasıyla, insanları robotlaştırmasıyla insanlığın hayat kaynaklarına indirilmiş bir darbe olarak görülmektedir. Topçu, Batı milliyetçiliğinin maddi unsurlara dayanması nedeniyle, Batı milliyetçilik anlayışının dışında ayrı bir milliyetçilik anlayışının daha var olduğunu belirterek bu iki milliyetçilik anlayışının gerek vurgu bakımından gerekse yönelim bakımından tamamıyla birbirlerinden ayrıldıklarını ifade etmektedir. Ona göre Batı

milliyetçiliği, barbar bir milliyetçilik iken, Batı milliyetçiliği dışında biçimlenen milliyetçilik ise ruhçu bir milliyetçiliktir (Alver, 2006:259).

İnanç ve iman meselesine de değinerek, inancı ve imanı ayıran Topçu'ya göre inanç, imanın aksine düşüncenin kaynağı, hakiki bilgidir. İnanç olmadan düşünülemez. İnanç sonu tabiatüstünde biten bir dünyadan ibaret olmamakla birlikte inancın kökleri insanın hareketinde dolayısıyla sosyal hareketler dünyasının içerisinde yer almaktadır. İman ise bir inancın ruhumuzda sürekli olarak bulunması ve hayatımıza hükmetmesi anlamına gelmektedir. Bu bağlamda bir inanç, insanın sahip olduğu diğer bütün inançları bastırarak insana tek başına hakim olduğunda iman adını alır (Kök, 1995:38-50).

Ayrıca Topçu, toplumun teşekkülünde pozitivist bir yargı olan sözleşme fikrine de karşı çıkmaktadır. Ona göre toplum, hâkim olan ve hepsinin başına geçen en kuvvetli sınıfın etrafında bir sınıflar toplanişı olarak teşekkül etmiştir. O, toplumu teşkil eden sınıfların siyasi taraflarının da var olduğunu belirterek, en kuvvetli sınıfın milli hayata ve cemiyet hayatına da hakim olduğunu belirtmektedir (1999:223).

Bir milleti oluşturan insanların hepsinin aynı istek ve ideale sahip olamayacağını belirten Topçu'ya göre, milleti oluşturan insanların bir kısmı milli ihtiraslara bağlandığı halde, diğer bir kısmı dini ideallere gönül vermiş olabilirler. Bir başka grup ise, insaniyetçi fikirlere bağlanabilir. Öte yandan, bir toplumda bütün fertlerin kaderi aynı açıdan görülmez. Çiftçiler memleketin bir ziraat ülkesi olarak kalkınmasını isterken, modern işletmelerin bulunduğu bölgeler halkı sanayi ile yükseltmenin mümkün olduğuna inanırlar. Sermaye sahiplerinin çıkarları serbest iktisat taraftarı oluşlarına karşılık, emek sahipleri, yani işçiler, emeklerinin mahsulü olan kazançlardan kendilerine yeterli payı ayıran sosyal doktrinlere bağlanacaklardır. Bu nedenlerden ötürü, toplumsal sınıflar ve meslek gruplarının isteklerine uygun olarak, bu grupların her birini parlamentolarda temsil etmek üzere siyasi partiler meydana getirilmiştir (Topçu, 1998:160).

Genel anlamda cumhuriyetçi muhafazakârlar, yeni kurulmuş olan Cumhuriyet'e temelde karşı çıkmaz iken uygulanan bazı politikalara karşı eleştirel bir duruş sergilemişlerdir. Cumhuriyetçi muhafazakârlar genel olarak cumhuriyetin temel

ilkelerinden biri olan milliyetçilik fikri etrafında bir mutabakat oluştururlarken, uygulanacak olan milliyetçiliğin niteliği üzerinde farklı görüşler sergileyebilmektedirler.

1.2.3. Türk Siyasi Hayatı ve Muhafazakârlık

Türkiye'nin modernleşme yolculuğunda yaşadığı siyasal ve toplumsal değişim üç dönem olarak ele alınmaktadır. Bu dönemlerden ilki, ümmet toplumunun tüm koşullarını bünyesinde barındıran bir imparatorluk yapısı içinde onu aşmaya yönelik ve batılılaşmanın ilk aşamasını oluşturan Tanzimat-Meşrutiyet ekseninde gelişen siyasal bakış olarak belirlenmiştir. İkinci, siyasal ve toplumsal dönem ise 1923'le birlikte başlayan ve kendisini geçmişe ve oradaki bir geleneğe bağlayan tüm bağlardan arındıran Cumhuriyet atılımı olarak nitelendirilebilir. Türkiye'nin modernleşme yolculuğunda yaşadığı siyasal ve toplumsal değişimin son dönemi ise cumhuriyetin getirdiği ana eğilimleri irdelemeye koyulmuş, onun tarihsel gerçekliğini kabul etmekle birlikte, çelişkilerine işaret eden, tıkanma noktalarını gösteren ve daha çoğulcu, daha katılımcı, daha özgürlükçü bir anlayışı savunan modern siyasal yorumlamalar dönemi olarak değerlendirilmektedir (Kahraman, 2002:44).

Türk siyasetinde muhafazakârlığın tanımlanma ve kullanılma tarzı Fransa'da, İngiltere'de ve Amerika'da olduğundan farklıdır (Argın, 2003:467). Türkiye'de muhafazakârlık, evrimci değişme ve demokrasi taraftarlarını da içeren, bağımsızlık hareketinin ılımlı kanadını tasvir eder niteliktedir. Bu bağlamda 19. yüzyıl Avrupa'sında geliştirilmiş olduğu haliyle muhafazakarlığın siyasal felsefesiyle çok da fazla örtüşmemektedir (Zürcher, 2003:53).

Avrupa muhafazakâr tepkilerin temelinde, eskinin koruması temel felsefesi yanında eskinin siyasal yapısının korunması düşüncesi de bulunmaktadır. Bu çerçevede "kralcı" eğilim 19. yüzyıl Avrupa muhafazakârlığında temel konumlanmalardan birisidir. Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin temellenmesinde padişahın geri getirilmesi odak noktada bulunmamaktadır. Bunun nedeni Türk devlet felsefesindeki devletin devamlılığı ilkesi çerçevesinde biçimlenen devleti ilelebet yaşatma felsefesidir.

Türk devlet felsefesi içinde güçlü olarak yer bulan "ebet müddet devlet" şiarı devletin içine düştüğü çöküş durumu içerisinde devletin yaşatılmasını padişahlığın yaşatılmasına göre öncelemiştir. Dolayısıyla genel anlamda Türkiye'de muhafazakârlık

Avrupa'dakinin aksine "kralcı" değildir ve sadece devletin toplumsal yapısı ile birlikte ayakta kalabilmesi için daha fazla değişikliğin yapılmasını istememektedir.

Türköne, bu bağlamda Türk siyasal yapısı içerisinde muhafazakarlığın, modernleşmenin kurduğu statükonun değişerek devamını değil, geçmişte kalan, ama toplumun derinlerinde yaşatılan gelenekleri bu güne taşıma gayreti etrafında şekillendiğini ifade etmektedir (Türköne, 2004:85).

Bu durum genel olarak muhafazakârlığın salt manada geçmişe bağlı, geçmişte yaşanan olduğu anlamına gelmemektedir. Muhafazakâr, toplumun sahip olduğu geleneklerin modern zamanlarda da yaşatılmasını amaçlamaktadır. Bu açıdan muhafazakâr salt geçmişi istememesiyle gericilikten ve toplumsal yapının tüm kurumlarıyla radikal bir biçimde değiştirilmesini amaçlayan devrimciden ayrılmaktadır. Muhafazakâr, statükoyu salt manada var olan durum olduğu için değil, bu durum içinde benimsediği ve hareketlerini bunlara göre düzenlediği belirli politik ve kültürel ilkelere uygun olduğu için muhafaza etme eğilimi içerisindedir (Argın, 2003:469).

Türk siyasetinde muhafazakârlık, Belge'ye göre ise genel bir mizaç ve kişilik biçimlenmesinin düşünceye yansıyan şeklidir (2003:93). Bu düşünce çerçevesinde Türkiye'de muhafazakâr söylem, cumhuriyet ideolojisini komünizm ile mücadele söylemiyle bağdaştırmıştır. Muhafazakârlara göre, Batıcılığın pozitivist ve maddeci söylemleri, ülkede manevi bir boşluk meydana getirmiş ve bu boşluk komünist söylemlere yaşam alanı oluşturmuştur (Mert, 2003:325).

Bu boşlukların kapatılması hususunda muhafazakâr söylem, başlarda cumhuriyet ideolojisini kullanmış, çok partili dönemde sağ siyaset ve dolayısıyla muhafazakâr siyasetteki çeşitlenmeyle bu boşlukların doldurulmasına yönelik değerlerin çeşitliliği de artmıştır. Bu bağlamda 1970'li yıllarda Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin komünizm ile mücadelesi, dini değerler yanında milliyet, kültürel değerler ve Cumhuriyetin savunusu ekseninde gerçekleşirken, Milli Selamet Partisi (MSP)'nin komünizm ile mücadelesinde İslamiyet temel eksen olmuştur. Demokrat Parti (DP) ve Adalet Parti (AP)'si de Komünizm'e karşı söylemlerini, din ve millet ekseninde toplumsal değerler üzerinden geliştirmiştir.

1.2.3.1. Tek Parti Döneminde Siyaset ve Muhafazakârlık

Osmanlı Devletinde Tanzimat'tan sonra oluşturulan kurumlar, Türk milletinin tarihsel kökleri çokta fazla göz önünde bulundurulmadan, devletin içinde bulunduğu kötü durumdan hızlı bir biçimde kurtarılması amacıyla tam anlamıyla bir süzgeçten geçirilmeden yapılandırılmalarından ötürü, milletin temel değer ve inançlarına nispeten aykırı bir gelişme biçimini takip etmişlerdir. Bu kurumların mensupları, kendilerini, milletin üstünde, ona hizmet için değil, onu ıslah için vazifeli yetkililer olarak görmüş ve bu biçimde davranmışlardır. Böylece Osmanlı Devletinde, sabit maaşlı, merkeze bağlı, millettten kopuk bir bürokrasi zümresi ortaya çıkmıştır. Bu durum Cumhuriyet kurulduktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı zihniyetinde de devam etmiştir (Nur, 1974:62).

İsmet İnönü, Osmanlı'da yapılan Tanzimat ve ıslahat hareketlerinin Cumhuriyet inkılâpları ile arasında çok fazla farklılık olduğunu dile getirmektedir. Ona göre;

İnkılabımız, dahili ve milli mahiyeti itibariyle, Osmanlı içtimai heyetinin vakit vakit gösterdiği ıslahat teşebbüslerinin bir devamı veya tekamülü değildir. Geçirdiğimiz son yarım asırlık hadiseler, Osmanlı devrindeki vatanperverlerin ve mücahitlerin, Osmanlı camiasındaki ıslahat ve kurtuluş teşebbüslerinin yanlış temelde ve Türk milletinden başka bir bünye üzerinde çabaladıklarının ifadesidir. ...Osmanlı nizamı son asrın fenni ve içtimai terakkilerine karşı, tedrici olarak değişen ve yükselen tekâmülden bünyesini uzak tutmak gayretiyle, dört duvarı kalın bir hücre içinde kalmıştı. Osmanlı ıslahatçıları hep bu hücre içinde çalıştılar. Bütün ıslahat teşebbüsleri, Muvaffak olanlarıyla beraber, hep o hücrenin duvarları arasındaki sahaya münhasır kaldı (Safa, 1993:98).

Osmanlıdan farklı olarak daha radikal ve kararlı bir biçimde yapılan Cumhuriyet dönemi inkılâpları, siyasal bakımdan da sıkı bir koruma altına alınmış bir şekilde sürdürülmeye çalışılmıştır. CHP 1931 Mayıs'ında yapılan üçüncü büyük kongresinde Cumhuriyet inkılâplarını temel alan 'Altı Oku' partinin temel ilkeleri olarak belirlemiştir. Böylece CHP bu dönemde inkılâpların yaşatılmasını ve yeni kuşaklara aktarılmasının bir teminatı durumuna getirilmiş oldu. Buradan hareketle CHP, inkılâpları özümsemiş bir genç kuşak oluşturmak amacıyla 1932 yılında halkevlerini açmıştır. Açılan halkevlerinde inkılâplara tamamen bağlı ve onları koruyacak gençlerin yetiştirilmesi temel hedef olmuştur (Kuran, 1997:279).

Uygulanan bu politikalar mevcut düzenin yani oluşturulan statükonun muhafazasını temel almasıyla, bu statüko dışında başka değerlerin savunusu veya muhafazakarlığının

yapılmasına politik olarak imkan tanınmamıştır. Bu dönemde Halk Evleri'nin Türk Ocakları'nın kapatılarak kurulması, tam anlamıyla kontrollü bir statüko savunusu girişiminin bir göstergesi olarak ortaya çıkan bir süreci yansıtmaktadır.

CHP'nin temel ilkeler olarak belirlediği altı ilkeden ikisi olan milliyetçilik ve halkçılık ilkeleri ulusal kurtuluş savaşı yıllarında ortaya atılmış ve temel kavramlar haline gelmişlerdir. Bu iki ilkeye cumhuriyetin ilanından sonra cumhuriyetçilik, laiklik ve inkılâpçılık ilkeleri de eklenmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilen köklü değişikliklerin hemen hepsinde bu beş ilkenin izlerini görmek mümkündür. Bu ilkeler, bağımsızlığı koruma, çağdaş uygarlıklar düzeyine yükselme ve eski Osmanlı-İslam sentezinden uzaklaşma girişimlerini destekleyici bir özellik göstermektedir. 1930'larda artan ekonomik buhran, Kemalist iktidarın önüne ekonomik kalkınmanın ve toplumsal refahın nasıl sağlanacağı sorununu getirmiştir. Devletçilik bu sorunun çözümü için doğmuş ve kitlelere sunulmuştur (Ertan,1994:6).

Cumhuriyet Halk Partisi temellendiği ilkeler doğrultusunda her zaman devrimci özelliğini ön planda tutarak kendisini hiçbir zaman muhafazakâr olarak algılamamıştır. CHP ilerlemeciliği ve gelişmeciliği savunması bakımından modernist bir politika izlemiştir (Gökmen, 2003:132). Buna karşılık olarak Türkiye'de muhafazakârlık, Cumhuriyetçi modernizmi, CHP çizgisindeki bürokratik dayanaklı sol Kemalizm'in yeni ve eskisinden tamamen farklı olan bir kültürel yeniden yapılanma olarak değerlendiren radikal devrimci değişmeye karşı tarihsel bir sürekliliğin sonucu olarak yorumlanmaktadır (Öğün, 2003:549).

Frey de bu bağlamda yapmış olduğu tasnifte Tek Parti döneminde Atatürk'ün talimatıyla kurulmuş olan TpCF'yi "bağımsızlık sonrası muhafazakârları" olarak sınıflandırmaktadır. Ona göre Türkiye, Kurtuluş Savaşı sonrasında bir kırılma geçirmiştir. Bu kırılmayla bir tarafta, Frey'in "ateşli milliyetçiler" olarak nitelediği grup yer almaktadır ki bunlar kazanılan bu bağımsızlığın muhafazası için uzun menzilli kültürel ve toplumsal reformlar yapılmasını, bağımsızlığın kaybedildiği dönemki tüm kurumsal yapıların reddi ve tamamen yeni ve batılı bir sistemin kurulması savunmuşlardır. Diğer tarafta ise ateşli milliyetçilere muhalefet edenler yani "bağımsızlık sonrası muhafazakârları" yer almaktadır. Bunlar, daha fazla radikal toplumsal ve kültürel değişikliğin yapılmasını reddetmektedirler (Zürcher, 2003:52).

Tek Parti döneminde muhafazakâr düşünce, genellikle cumhuriyetçi muhafazakârlık şeklinde kendini göstermiştir. Cumhuriyetçi muhafazakârlar kendilerini, sadece liberal ve sosyalist eğilimli hareketlerden değil, Kemalizm'i pozitivist bir ruh ile bilimci bir ideoloji olarak değerlendiren ve özellikle CHP içinde etkin seçkin gruplarının bağlandığı modernlik idealinden uzakta yeni bir felsefi-siyasal konuma yerleştirmişlerdir (İrem, 2003: 114).

Cumhuriyetçi muhafazakârlık, doğuşu itibariyle Türkçü-milliyetçi hassasiyetleri yansıtan bir özellik taşımaktadır. Cumhuriyetçi muhafazakârlar, hem dinin, sosyal, hukuki ve siyasi yaptırımların kaynağı olmasını amaçlayan dinci hareket ve oluşumlara hem de cumhuriyetçi siyaset içinde gelişen liberal ve sosyalist hareketlere karşı milliyetçi siyaseti savunmuşlardır. Cumhuriyetçi muhafazakârlar bu karşıtlıklar ekseninde Kemalist ideolojiyi geliştirilen yeni bir muhafazakâr değişim anlayışına uygun bir hale getirmek yönünde çaba sarf etmişlerdir (İrem, 2003:108).

1940'lara gelindiğinde, Tek Parti içinde milliyetçi- muhafazakâr kanadın ayrışması süreci başlamıştır. Bu süreçte, Müslüman Türklüğün "bir cevher olarak tasviri", muhafazakarların cumhuriyet ideolojisi içinde din ile milliyeti bütünleştirme gayretinin bir göstergesi niteliğinde, güçlü bir popülist söylem olarak karşımıza çıkmaktadır (Bora ve Erdoğan, 2003:642).

Genel olarak Lewis'e göre, Türkiye'deki Tek Parti döneminde özellikle Atatürk'ün ölümünden sonra otoritenin, Atatürk'ün niteliğinin ve çapının altında bulunan kişilerin eline geçmesiyle yönetim diktatörlüğe daha yakın bir çizgiye dönüşmüştür. 1945 yılında Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e girmesi demokratikleşme girişimlerini hızlandırmış ve yaşanan gelişmeler sonucunda 1946'da Demokrat Parti kurulmuştur. 1946'da yapılan seçimler sonucunda 61 milletvekili ile mecliste DP temsil edilmiştir. DP tarafından 1946'dan 1950 yılına kadar demokratikleşme yolunda etkili bir muhalefet yapıldı ve 1950'de seçim sistemi tekrar düzenlendi bu seçim sistemi her partiye eşit haklar ve propaganda imkânı taniyordu. Tarafsız bir seçim sistemi oluşturulmasının ardından 1950 seçimleri yapıldı. Bu seçimlerde DP 408, CHP 69, Millet Partisi 1 ve bağımsızlar 9 milletvekilli kazandı böylece 27 yıl süren tek parti iktidarı sonlanmış oldu (1996:303-311).

1.2.3.2. Türkiye’de Sağ Eksen: İslam, Milliyetçilik ve Muhafazakârlık

Milliyetçilik üzerine Türkiye’de önemli araştırmalar yapan Tanıl Bora, Türk sağının birbirinin içine geçmiş üç unsurdan teşekkül ettiğini belirtmektedir. Bu unsurlar milliyetçilik, İslamcılık ve muhafazakârlık olarak belirmektedir. Bu unsurlar Türkiye’de birbirinden ayrı bir biçimde düşünülmemekte, Türk toplumsal yapısı gereği ayrı bir biçimde hayat bulamamaktadır. Ona göre milliyetçilik, Türk sağının grameri konumundadır. Bunun anlamı ise toplumsal ve siyasal yapı için gerekli olan içeriklerin, kavramların ve vurguların oluşturulması ve zamana uygun hale getirilmesi görevinin milliyetçilikte olduğudur. Bora İslam’ı, Türk toplumunun değer ve ritüel kaynağı olarak görmektedir. İslam ona göre, toplumun hayat pınarıdır. Bora’ya göre muhafazakârlık ise, içeriklerin ve zihniyetin dışında bir ruh hali, Türk sağının havasıdır. Ona göre muhafazakâr tavır, Türk sağı içerisinde tüm oluşumlarda bulunmaktadır. Ayrıca Bora’ya göre Türk sağında ideolojik anlamda; milliyetçilik, İslam ve muhafazakârlık bir tavır alış biçimi olarak da kendini göstermektedir (1998:8-12).

Osmanlı Devletinin son zamanlarında ortaya çıkan düşünce akımlarının devleti ayakta tutmaya yönelik olarak geliştirdikleri teoriler devletin çöküş süreci içerisinde teker teker çökerken en son ortaya atılan milliyetçilik düşüncesi de devletin çöküşünü engelleyememiş fakat yeni kurulan devletin temel felsefi ve ideolojik fikri durumuna gelmiştir. Cumhuriyet Devrimi sürecinde milliyetçilik ve Kemalist ideoloji birleşse de Tek Parti döneminde milliyetçilik vurgusu azalmış, devletçilik ve laiklik vurguları ön plana geçmiştir. Fakat millilik ve milliyet duygusu devrimin temel taşlarından biri olduğu için tam anlamıyla dışlanamamıştır.

Türkiye’de sağ siyasetin temellerinden biri olan milliyetçiliğin özünde milliyet duygusu yer almaktadır. Milliyet duygusu genel olarak, bir millete mensup fertlerin, o milletin mazisine, istikbaline, lisanına, kültürüne, ülke ve toprağına karşı besledikleri derin, ırsileşmiş, bağlılıktan ibaret bir ruh hali olarak tanımlanabilir (Arsal, 1974:79).

Sağ siyaset adına “tarih”, milli birlik ve bu bilincin yükselmesinde ve yaratıcı bir kültürün gelişmesinde en önemli hazineyi teşkil etmektedir. Türk tarihinin, milli birlik bilincinin yükseltmesi görevini yerine getirebilmesi için geçmişle gelecek arasındaki bağların kuvvetlendirilmesi gerekmektedir. Osman Turan, Türk milleti olarak

olağanüstü zenginlikte bir kültür mirasına sahip olduğumuzu söyleyerek bu zenginlikten yeterince yararlanamadığımızı belirtmektedir. Ona göre, Türk kültürünün ve sanatlarının yaratıcı bir istikamet alabilmesi için öncelikle kültür mirasımıza ve milli mefkûreye bağlanmak gerekmektedir. Ancak bu sayede gelişme, muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkmak mümkün olabilir. Aksi durumda ise toplumsal açıdan çözülme veya toplumsal yapının bozulması kaçınılmaz olacaktır (Turan'dan aktaran Ayvazoğlu, 2003:529-530).

Bu gibi nedenlerle Banarlı, Osmanlı tarihinin aydın ve altın sayfalarını Türk milletinin, bugünkü ve yarınki nesillerine, sonsuz bir şekilde ve övünçle tanıtmanın gerekliliğine vurgu yapmaktadır (1984:128) Ona göre, ancak bu sayede milli kültür ve dolayısıyla millet yaşatılabilir ve genç kuşaklara aktarılabilir.

Milliyetçilik, Türk sağı için ırkı bir temele dayanan salt ırkçılık anlamında kullanılmamakta, kültürel temel üzerinde değerlendirilmelere konu edilen bir ideolojik yaklaşım olarak görülmektedir. Türkiye'de ırka dayalı bir milliyetçilik anlayışı, Türk toplumsal yapısına uygun bir anlayış olmadığından dolayı Atsız'ın dini dışlayan seküler milliyetçilik anlayışı Türk toplumu gerçeğinde kitleleşme imkânı bulamamıştır (Taşkın, 2003:191).

Bu anlamda din inancı, sadece Türk toplumunda değil her toplumda milliyetin asli bir unsuru sayılmaktadır. Bu bağlamda Fransız milletinin teşekkülünde Katoliklik nasıl önemli bir rol oynamışsa, bugünkü Türk milletinin ve milliyetinin teşekkülünde de İslamiyet önemli bir rol oynamıştır (Arsal, 1974:73). Osman Turan, İslamiyet'in ilim ve kültürle donatılması suretiyle gelişmesinin sağlam, ileri ve dengeli bir toplum kurabilmek için şart olduğunu belirterek yeni nesillerin din eğitimi ve terbiyeden mahrum bırakılmaması gerektiğini, din kurumunun milli, insani ve demokratik bir ihtiyaç olduğunu belirtmektedir (Ayvazoğlu, 2003:529). Türklük ve İslam'ın hiçbir zaman bir çatışma içerisinde olmadığını dile getiren Gökalp, Türklüğün milliyeti, İslam'ın ise milletler arası birliği nitelediğini vurgulamaktadır (1996:16).

Türk-İslam sentezi düşüncesini savunan Türk-İslam ülkücülerine göre, İslam gelişmeye bir engel olmamakla birlikte Türk milleti de dahil olmak üzere her millet, kendi milli yapısını koruyarak İslami değerler çerçevesinde gelişimini sürdürebilir. “Çünkü İslam,

milletleri, kavimleri ve ırkları, bir sosyal vakıa olarak kabul ettikten sonra, onu kelime-i şahadetin aydınlığında gelişmeye ve yaşamaya tabi tutarak her türlü küfürden ve batıldan arındırarak yüceltir”. (Arvasi, 1983:137) İslam inancı kavimleri ve ırkları yok sayan bir felsefe geliştirmeden onları din kardeşliği bilinciyle toparlar ve bir barış ve huzur ortamı sağlar

Dinin toplum içerisindeki yapıcı ve birleştirici rolünün, ihtilaf yaratıcı ve parçalayıcı fonksiyonundan kat kat fazla olduğunu dile getiren J. Wach’a göre, her ne kadar toplumdaki birlik ve bütünleşmenin sağlanması dinin asıl gayesi olmasa da din, genel anlamda toplumda sosyal bütünleşmeyi gerçekleştirmeye yönelmektedir. Ona göre din, bir toplumda yayılıp kökleştiği andan itibaren o toplumda kendi ürettiği çeşitli inançlar, müesseseler, normlar, değerler, adetler, tavır ve davranış modelleri aracılığı ile toplumun sosyal bünyesine işlemekte ve böylece, insanlar arasında hem dini hem de kültürel bir bütünleşmenin tesis edilmesi fonksiyonunu icra etmektedir (Günay, 1998:314). Ülgener’e göre de din, tarih boyunca toplumların her katmanına damgasını vurmuş ve toplumun yaşamında bütünleştirici bir faktör olarak var olmuştur (Türkdoğan, 1996:50).

Cumhuriyetin kuruluş döneminde dinin dolayısıyla İslam’ın arka plana itildiğini belirten Karpat’a göre, modernleşme süreci ve devrimlerin karakteri Türkiye’de İslamcı bir reaksiyonun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. İslamcılık, dinden yani İslamiyet’ten kaynaklanan bir ideoloji olarak toplumun Müslüman kesimini din esasına dayanan bir millet halinde düşünülmesi ve o şekilde bir siyasi bilinçlenme anlamına gelmekle birlikte bu dönemde İslamcılık, yerel-kültürel değerlere karşı bir saldırganlık olarak algılanmıştır (1995:32).

Bu bağlamda İslamlaşma da bir tür Araplaşma olarak değerlendirilmiştir. İslamcılığın evrenselci vurguları da bu dönemde Araplaşma art niyetini gizleyen bir ideoloji olarak algılanmıştır (Aktay, 2003:351).

Bu algılama, İslamcılığın bu dönem içerisinde resmi olarak kabul edilebilir olarak görülen Türk muhafazakârlığı içinden de dışlanmasına yol açmıştır. Böylece Bora’ya göre, İslamcılık 1960’ların ortalarına değin kendini ilerici olarak kodlayan resmi ve geçerli muhafazakârlığın karşısında konumlandırılmış ve bu konumlandırma onun

gericilik olarak nitelendirilmesine yol açmıştır. Ona göre, gericilik terimi genel olarak muhafazakârlığın kötuleyici, horlayıcı ve küçültücü bir adlandırılış biçimidir. Fakat Türkiye’de İslamcı muhafazakarlığın gericilik olarak kodlanması, Türk modernizminin kendi bünyesindeki muhafazakar etmenlerin dolayısıyla İslamcılık dışında gelişen Türk muhafazakarlığının sorunsallaştırılmasını önlemiştir (1998:81).

İslamcı aydınlar da bu dönemde kendilerini bu muhafazakâr düşünce içerisinde kamufle etmişler (Aktay, 2003:349) ve sisteme yönelik eleştirilerini Gökalp ve milliyetçilik eleştirisi üzerinden yapmışlardır.

Genel anlamda değerlendirildiğinde Türkiye’de muhafazakârlık, milli hassasiyetler ve dini hassasiyetler üzerine inşa edilmiş bir yapı özelliğinde kendini göstermektedir (Sarıtaş, 2003:262). Fakat Türkiye’de muhafazakârlık, tek bir bütün halinde değil de vurgu yapılan hassasiyete göre çeşitlendiği gözlemlenebilir. Bu bağlamda milli hassasiyetlere daha fazla değinenler milliyetçi muhafazakârlar ve dini hassasiyetlere daha fazla değinenler de dini muhafazakârlar olarak belirlenebilir. Günay’a göre, dini hassasiyetlerin ön plana çıkarılması genellikle, ister ilkel toplumlarda isterse de oldukça durgunlaşmış ve gelenekleşmiş yüksek kültürlerde olsun daha belirgin bir muhafazakârlık faktörü olarak karşımıza çıkmaktadır (1998:335).

İslam kaynaklı muhafazakarlığın, başka medeniyetlerde görülen din kaynaklı muhafazakârlıklardan farklı olduğunu belirten Belge, İslam kaynaklı muhafazakarlığın daha keskin olmak suretiyle kutsal yasa biçimini aldığını düşünmektedir (2003:96).

Aktay’a göre ise dini bir sembolik sermaye olarak gören muhafazakârlık biçimi için toplumsal yararı gözetilen temel, mevcut haliyle millettir. İslam ağırlıklı muhafazakâr düşüncede ise toplumsal yarar her şeyden önce İslam’ın bir kimlik olarak benimsenmesiyle ve bu kimlik çerçevesinde toplumsal ilişkilerin biçimlenmesiyle mümkün olacağı belirtilmiştir (2003:352).

Muhafazakârlara göre, din metafizik problemlerle olduğu kadar ahlak problemiyle de ilgilidir. Muhafazakârların, dinin bu ikinci ve ilkinde göre daha seküler olan işleviyle daha fazla ilgili olduğu görülebilir. Ahlak ile dinin etkileşimi ile ortaya çıkan kavram maneviyattır. Muhafazakârlık açısından maneviyat, dinin dogmatik yönlerini nispeten yumuşatmakta ve tarihsel anlamda daha pratik işlevleri olan ahlaki boyutu daha

öncelikli hale getirmektedir (Öğün, 2003:573-574). Ancak muhafazakârlık “köktenci” karakterli dini hareketlere de karşı çıkmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlık, ister millet kökenli, ister dini kökenli olsun her türlü “radikal” hareketi reddetmektedir (Aughey, 1992:39).

Bu şekilde ele alınan ve tartışılan muhafazakâr düşünce Türk sağı içerisinde, ellili yıllarda öne çıkan dinin toplumsal hayat içindeki sınırlarını çizme gayreti çerçevesinde, kendine daha ılımlı bir yol bulmuştur. Bu dönemde dini katı bir pozitivist anlayışla tümünden reddeden görüşlere karşı, dinin varlığını ve önemini kabul edip, toplumsal hayat içinde ve devletle ilişkisinde sınırlarını yeniden tanımlama gayreti yeni bir yaklaşım meydana getirmiştir (Mert, 2003:319-320).

Türkiye’de 1960’lara kadarki dönüşümler çerçevesinde İslamcılar, muhafazakârlık yorumlarında enternasyonalist veya ümmetçi yorumlamalardan kaçınmışlar ve genel anlamda milliyetçi muhafazakârlık içerisinde yer almışlardır (Taşkın, 2003:195).

Türkiye’de dini alanda yeniden canlanma öncelikli olarak şehirlerde başlamış ve şehirlerden kırsal alanlara yansımıştır. 1970’li yıllarda Türkiye’nin sanayileşmesiyle birlikte kırdan kente göçler artmış ve ülkede her alanda hızlı bir değişim yaşanmıştır. Bu anlamda dinde yeniden canlanma toplumsal değişimlere ve çarpıklıklara bir reaksiyon olarak gelişmiştir. Bu dönemde dini gelenekselleşme, başka bir ifadeyle din ve siyasetin birleştirildiği grup ve çevreler için, geleneksel ve muhafazakâr bir biçimde ideolojileşme meydana gelmiştir (Günay ve Güngör H.,1998:467).

Milliyetçi ve dinsel muhafazakârlığın ayrışma serüveni küreselleşmenin etkilerini göstermesiyle sonlanmış ve ortak bir zemine doğru ilerlemeye başlamıştır. Küreselleşme süreci tüm dünya da olduğu gibi toplumumuzda da siyasal kimliklerin kayganlaşmasını, çoğullaşmasını ve melezleşmesini beraberinde getirmiştir. Bu zeminde dini ideoloji ile milliyetçilik, “tözel” ve “bütüncül” kimlikler sunarak insanlara bir dayanak noktası sağlamakta ve böylece yükselmektedirler. Modernleşme süreci dinsel siyasal gelenekler ile milliyetçiliğin muhafazakârlık zemininde birbirine kilitlenmesine elverişli bir ortam hazırlamaktadır (Bora, 1998:144).

1.2.3.3.Çok Partili Dönem Siyaset ve Muhafazakârlık

Cumhuriyetin kuruluş döneminde Türkiye'nin köklü bir modernleşme süreci geçirmiş olduğu genel bir kabuldür. Ancak modernleşme süreci, daha önce yerleşik olan tüm kurumları sarstığı gibi siyasal yapıyı da sarsmış, geleneksel siyasal güç merkezleriyle toplumun çeşitli katmanları arasındaki ilişki biçimlerinin değişmesini gündeme getirmiştir. Bu ise, "yukarıdan modernleşme" girişimleri içinde önemli bir iç gerginlik yaratmıştır (İnsel, 2003:618). Bu gerilim ortamı içerisinde siyasal modernite, kendisini meşrulaştırmak ve varlığını güçlendirmek için büyük oranda geleneksel olanı yok saymıştır (Kahraman, 2002:31).

Türklerin İslamiyet'i kabul etmelerinin ardından, özellikle üst sınıf seçkinlerin, kendi kültürlerini yitirmelerini büyük bir hata ve kayıp olarak gören Turan'a göre, modernleşme sürecinde aynı şey şimdi de tekrar edilmektedir. Bu nedenle aydınımız aynı hataya düşmeden, kendi tarih ve kültür mirasıyla Batı medeniyetinden aldıklarını yoğurmalı ve üstün bir medeniyet seviyesine bu şekilde ulaşılmalıdır (Turan'dan aktaran Mert, 2003:343).

Bu görüşler çerçevesinde hareket eden muhafazakârlara göre, bir yandan yurttaşların hür ve mahrem olan aracı kurumları korunurken; öte yandan da devletin otoritesine dönük saygı güvence altında olmalıdır (Öğün, 2003:557).

Gelişim sürecinde muhafazakâr düşünce Türkiye'de sağ siyasetin oluşma zeminini hazırlamış ve çok partili hayata geçiş sürecinde merkez sağ siyaset, söyleminde muhafazakâr argümanları kullanarak siyaseten kendini ifade edebilmiştir (Mert, 2003:314). Böylece Türkiye'de siyasal hayatın sağ kesiminin hedefi genel anlamda devleti, toplumu ve tarihi ile barıştırmak biçiminde şekillenmiştir (Hocaoğlu, 1995:398).

Türkiye'de sağ siyaset düşüncesinin kökleşmesi, Türkiye'den Komünist Sovyetlerin toprak talep etmelerinin de etkisiyle Türkiye'nin Kuzey Atlantik Pakt (NATO)'na girmesi ile de ilişkilendirilmektedir (Bulaç, 1989:157). Türkiye'de bu dönemden itibaren yoğun bir biçimde komünist kampanyalar başlatılmış ve bu kampanyalara karşı anti komünist kampanyalar düzenlenmiştir. Bu anti komünist kampanyalar karşısında

Türk muhafazakârlığı yer yer şiddet kullanma boyutuna varan keskin bir politik tavır sergilemiştir (Öğün, 2003:556).

CHP, kendisini 1965 yılında ortanın soluna yerleştirmiş olmasına rağmen, 1950’li yıllardan itibaren CHP Türk siyaseti içerisinde sol ekseninde değerlendirilmeye başlanmıştır (Demirel, 2004:338). 1957 seçimlerinde DP, CHP’lileri komünist ve dinsiz diye tanımlamış ve kendi iktidarları zamanında açılmış cami ve imam hatip okullarının sayısını seçim propagandası olarak kullanarak milletin dini inanç ve duygularına hitap etmeye çalışmıştır (Zürcher, 2003:338).

Türkiye’de çok partili hayata geçişle birlikte Adnan Menderes’in Başbakanlığının ilk yıllarında, Türkiye’de 1908 inkılâbından sonrakine benzeyen bir serbestlik havasının estiği belirtilmektedir. Bu hava içerisinde Tek Parti döneminde faaliyetleri durdurulan bazı dernekler de tekrar işlerlik kazanmıştır. Bu derneklerden biri olan Türk Ocağı yirmi yıla yakın bir aradan sonra, 1949’da yeniden faaliyete geçmiştir. 1954’te ise Türk Yurdu dergisi yayına başlamıştır. 1957’ye kadar süren Abülhak Şinasi Hisar’ın yönetiminde dergi giderek Türk İslam kültürüne yönelmiştir (Kuran, 1997:282).

DP iktidarı, Cumhuriyet Devriminin Tek Parti yönetiminde eleştirilemeyen ilke ve uygulamalarının nispeten eleştirilebilmesine olanak sağlamıştır. Bu bağlamda CHP ile girişilen politik mücadele çerçevesinde sağ muhafazakâr söylemin, cumhuriyete karşı tepkileri sistemin içine çekerek, demokratikleştirildiği belirtilmektedir (Mert, 2003:315).

DP’nin 1960 asker müdahalesiyle iktidardan indirilmesinden sonra bu siyasi akımın devamı niteliğindeki Adalet Partisi (AP) kurulmuştur. 1960’ta hazırlanan yeni anayasa özgürlükler konusunda vatandaşlara geniş haklar vermiş ve bu hak ve özgürlükler bünyesinde Türkiye’de komünist görüşler fazlaca seslendirilmeye başlanmıştır. Dünyada gelişen sağ-sol kutuplaşmasının da etkisiyle Türkiye’de de bu kutuplaşma yaşanmış ve bu süreç içerisinde CHP’nin kendini solda nitelemesinin ardından AP genel başkanı Süleyman Demirel AP’yi sağ bir parti olarak nitelendirmiştir (Demirel, 2004:338).

DP ve onu takip eden merkez sağ siyaset, hemen hemen günümüze kadar birbirine benzer bir siyaset oluşturmuşlardır. Bu benzer siyasetin başlıca özellikleri arasında,

öncelikle, ekonomik liberalizm, dini hassasiyetler ve milliyetçilik yer almaktadır. Bu çerçevede ekonomik kalkınma ve teknolojik gelişme ile milli ve manevi değerleri uzlaştırma gayreti olarak tanımlanabilecek sağ siyasal söylemin düşünsel arka planını oluşturan, modern siyasal bir bakış olarak muhafazakârlık bulunmaktadır (Mert, 2003:314).

Böylece Süleyman Demirel, toplumsal ve politik düzeyde muhafazakâr modernist, iktisadi düzeyde ise korporatizme bağlılığından ötürü liberal-muhafazakâr diyebileceğimiz çizgisini, halkın akliselimine referans vererek meşrulaştırmıştır (Bora ve Erdoğan, 2003:644). Demirel, AP'in siyasal söylemini kendi ailesini betimleyerek izah etmeye çalışmıştır:

Biz mesut bir İstanbul ailesiydik. Hayatı ciddiye almış, hayat mücadelesini hiçbir zaman şikayet konusu yapmamış, bu mücadelenin altında ezilmemiş, gerçekçi, çalışmayı şiar edinmiş, lüksü, israfı, şatafatı ve tantanayı değil, kendi isinde gücünde olmayı, tevazuu, iyi kalpliliği, yardımseverliği, hiç elden bırakmamış, kimsenin malında mülkünde gözü olmamış, hakka, hukuka riayetkar, toplumdan rahatsız olmamış, toplumu rahatsız etmemiş bir aileydik (Demirel, 2004:344).

AP'nin siyasal söyleminin temelini oluşturan Demirel'in bu betimlemesi Türkiye için ideal toplum yapısına işaret ederken aynı zamanda AP'nin muhafazakâr bir siyaseti benimsediğini ortaya koymaktadır. Öte yandan AP'nin böyle bir söylem geliştirilmesinde siyaseten daha geniş bir halk kitlesine hitap edebilmek ve daha fazla oranda oy alabilme gayesi taşıdığı ve muhafazakârlığı araçsal olarak benimsediği de belirtilmektedir. (Bkz. Güler, 2003-Demirel, 2004).

Dini ve kültürel değerlere vurgu yapılarak nispeten liberal bir ekonomi politiği içerisinde sürdürülen AP'nin siyasal faaliyetlerine karşı bu dönemde CHP, halkçılık ve eşitlik kavramlarını siyasetinin temeline oturtmuştur. CHP'nin milli birlik anlayışının özünü kültür ve halkçılık anlayışları teşkil etmektedir. Bu kültür ve halkçılık anlayışı, muhafazakâr siyasal düşüncenin ana temalarıyla hemen hemen örtüşmektedir (Gökmen, 2003:152).

Öte yandan CHP'nin inkılâpçı yapısı dolayısıyla muhafazakâr bir siyasal hareket olmadığı söylenebileceği gibi bazı ilkeleri bağlamında da muhafazakâr bir özelliğe de sahip olduğu söylenebilir. Fakat bu bakış açısıyla siyasal oluşumlar değerlendirildiğinde salt bir ideolojiye bağlı bir siyasal oluşumdan bahsedilmesi zorlaşacaktır.

Doğan, Türkiye’de sol siyasetin muhafazakârlığını statükonun korunması çerçevesinde izah etmektedir. Ona göre;

Toplumsal Muhafazakârlık iki ayrı sürece işaret eder: İlki, siyasi yeniliklerle bütünleşen toplumsal muhafazakârlık, ikincisi ise statükocu muhafazakârlıkla çelişen toplumsal muhafazakârlıktır. Türkiye’de yenilikçiler önce yeniliklerden yana olmuşlardır. Dönemleri takiben öyle bir statüko oluşturulmuştur ki, düzen sadece savunulur hale gelmiştir. Aslında siyasi muhafazakârlık, statükoyu ya da düzeni savunmak değil, egemenlerin düzenini savunmak demektir. Mesela bu anlamda Türk solu muhafazakârdır (2003:54).

Muhafazakâr düşüncenin içine düştüğü bir çıkmaz olarak karşımıza çıkan var olan durumun muhafazası meselesi, muhafazakârlığın en fazla eleştirildiği husus olmaktadır. Bu bağlamda muhafazakârlığa tamamen zıt bir düşünce olan komünizmin veya herhangi bir aşırı ideolojinin de muhafazakârlıktan söz edilebileceği, muhafazakâr düşüncenin karşısında yer alanlar tarafından muhafazakâr ideolojinin tutarsızlığını göstermek için vurgulanmaktadır. Fakat muhafazakâr düşünce temel parametrelerini belirlemiş bir ideoloji konumunda bulunmaktadır ve bu yüzden her statükonun muhafazakârlarca benimsenmesi beklenemez. Muhafazakâr düşünce, değişimi kabul etmekle birlikte, değişimin toplumun, tarihsel bağlardan tamamen ayrıştırılmasına yönelik olan biçimini reddetmektedir (Bkz. Heywood, 2007., Vincent, 2006., Özipek, 2004., Nisbet, 1968, 1997, 2007., Akkaş, 2004).

Böylece Cumhuriyet Devrimi, modernleşme ve toplumsal ilerleme açısından değerlendirildiğinde aslen toplumsal yapıyı kökten değiştirmiş, toplumu tarihinden tamamen koparmış, kültürel değerleri tamamen tahrip etmiş değildir. Toplum muhafazakâr düşüncede tarihsel süreklilik içerisinde değerlendirilir. Bu bağlamda Türkiye’de muhafazakârların problemi bu tarihsel sürekliliğin içerisinde mihenk olarak alınan dönemin ve muhafazakâr parametreler olan din, ahlak, kültür, otorite ve millet gibi kavramlara yapılan vurguların farklılaşmasıdır.

Helvacı, (2004:199) Türkiye’de her kesim içerisinde dini duyarlılığı yüksek insanlarla karşılaşmanın mümkün olduğunu belirtmektedir. Buradan olarak Türkiye’de hemen hemen her siyasi oluşumun içerisinde muhafazakâr eğilimler görülebilir.

Türkiye’de muhafazakâr parametrelere yapılan vurgu, yukarıda da değinildiği biçimiyle farklı siyasal ideolojiler içerisinde farklı muhafazakârlık biçimlerinin, algılamalarının yeşermesine sebebiyet vermiştir. Bu bakımdan 1960-1980 dönemi göz önüne

alındığında İslami değerlere vurgu yapan MSP'nin muhafazakâr bir özellik taşıdığı söylenirken, kültür, millet ve dini değerlere vurgu yapan MHP'nin de muhafazakâr bir özellik taşıdığı söylenebilir. Mert, Türkiye'de sağ siyasal söylemlerin, en ılımlısından en koyu milliyetçiliğe kadar hep, Cumhuriyet Devriminin muhafazakâr yorumunun bir ürünü olan milli kimliğin tanımlanmasını hareket noktası yaptığını ve kendilerini bu çerçevede tanımladıklarını belirtmektedir (2003:315).

Bu noktada gelişimini sürdüren sağ siyaset içerisinde milliyetçi-muhafazakâr yerelci söylem, ülkenin ve toprağın kültür şifrelerini taşımayı, buralı sayılmanın ve bu ülke de söz hakkına sahip olmanın temeli gördüğü için “sol”u bu değerlere ilişkin tutumuyla yargılamakta ve “sol”u yabacılıkla, yerli olmamakla suçlamaktadır (Bora, 2003:459). Öte yandan sol ve sol kadrolar, hem kendilerine, tarihlerine, kültür ve medeniyetlerine yabancılaşmış hemde problemler karşısında alternatif çözümler getirmemekle suçlanmışlardır (Arvasi, 1997:153).

Bu yönü ile ele alındığında sağ siyasal söylemde ellili yıllardan demokrasi vurgusu yerlilik adına önemli bir yer teşkil etmektedir. Demokrasi vurgusu, aslında çoğunluğun yani milli iradenin üstünlüğü mahiyetinde kendini göstermiş, böylece milletin çoğunluğunun sahip olduğu değerlerin toplumsal hayata hakim olması gerektiği ortaya konularak din ve vicdan özgürlüğü savunulmaya başlanmıştır (Mert, 2003:340-341).

Türkiye'de 60'lı yıllardan itibaren, sağ kesimin dini ve milli değerleri savunması komünizme karşı reaksiyonun temel belirleyicisi konumuna gelmiştir. Bu çerçevede Türkçü akım komünizme karşı milli ve dini değerlerli savunmak ve kendi siyasal etkilerini arttırmak için yeniden örgütlenmiştir. 1940'ların sonları ve 1950'lerde Pantürkçüler bu örgütlenme meselesi üzerinde çok durmuşlardır. 1960'larda belirlenen yeni koşullar çerçevesinde özellikle 1965 yılında kurucuları arasında tanınmış Pantürkçülerin de bulunduğu muhafazakâr Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) kurulmuştur. Pantürkçüler, CKMP içinde teşkilatlanmışlar ve böylece Pantürkçülük bu partinin temel unsurlarından biri olmuş ve dolayısıyla meşru bir siyasi güç olarak da Türk siyasetindeki ana akımlar kulvarına katılmıştır (Landau, 1999:218).

Taşer bu bağlamda ele almaya çalıştığı yeni durum içerisinde Türkiye'de sosyalizm ve komünizmin taraftarlarıyla, onlara aleyhtar olan milli telakki mensuplarının

mücadelesini tamamen bir inanç ve imkân kavgası olduğunu dile getirmektedir. Ona göre, Türkiye’de sosyalizm ve komünizm taraftarları genellikle maddi durumları iyi olan hatta toplumumuzun zengin denilen tabakasına mensup ailelerin çocuklarıdır. Sosyalizm ve Komünizm’e aleyhtar olanlar ise toplumumuzun dar gelirli ailelerine mensup insanlardan teşekkül etmektedir (Nur, 1974:105).

Bu duruma ilişkin olarak Ahmet Kabaklı, sosyalizm ve komünizme karşı sağcı şiddet anlamında ülkücü gençliğin tepkilerinin sebebini, gençlerin içinde buldukları mağduriyet psikolojisiyle açıklamaktadır. Kabaklı, kendisine gelen bir okur mektubuyla bu mağduriyet durumunu şöyle ortaya koymuştur:

Ben milliyetçiyim. Bayburt’un bir köyünden Erzincan’a gelmiş, burada yerleşmiş fakir bir ailenin çocuğuyum. Benim beşiğim dualarla sallandı. Onlar, Noel yortularıyla büyüdü (...) Trabzon lastikleriyle uzun yol teperek gittiğim okulda onlar derslere boykot, Türk büyüklerine hakaret ettiler, ...ben fakirim, (ama) asli unsurum (Daha doğrusu, asli unsur olduğum halde fakirim !). Onlar yabancı ve güçlükle sürdürdüğüm eğitimimi engellemek istiyorlar (Taşkın, 2003:203).

Yukarıda açıklanmaya çalışılan ruh hali gençlerin sosyalizm ve komünizmi savunanlara karşı içinde buldukları hissi durumu, ortaya koymakta ve onların kimi zaman aşırı reaksiyon vermelerinin meşrulaştırıcı çerçevesini teşekkül etmektedir. Öte yandan bu dönemde milliyetçilerin, devleti ele geçirmeyi anlaşılır bir hak olarak görme eğilimlerinin bir politik hareket olarak kendilerine sağladığı avantajların yanında, modernleşme sürecine itirazları derinleşen kitleler açısından çekiciliklerinin azalması sonucunu doğurmuştur. Genel olarak MHP bu dönemde ideolojik olarak geri dönüşü olmayan bir reaksiyoner hareketi savunmamış (Taşkın, 2003:209), içinde bulunulan toplumsal koşullara göre devletin, kültürün ve değerlerin savunusunda bulunmuştur.

1950’de DP’nin iktidara gelmesi ve dış destekli komünizm tehlikesi, Türkiye’de milliyetçi kesimin olduğu gibi İslamcı kesimin de sağ parti ve oluşumlar içine girmesinde etkili olmuştur. Ayrıca tek parti dönemi baskı politikalarının sorumlusu olan CHP’nin ilerleyen süreç içinde önce ortanın solu ve sonraki seviyede sosyal demokrat politikalar izlemesi de İslamcı kesimin sağ ideoloji ve partilere yaklaştırmıştır (Bulaç, 1989:158-159).

Siyasal partiler dışında Türkiye’de dini ağırlıklı muhafazakâr çevreler solculuğun yaygınlaşması ve dini değerlerin korunması esasıyla dernekleşme faaliyetine de

girişmişlerdir. 1960'lı yıllardan itibaren "İlim Yayma Cemiyeti" ve benzeri dini dernekler faaliyetlerini yoğunlaştırmışlardır. Tarikat dışı bir hareket olan Nurculuğun yanı sıra Nakşibendi, Kadiri gibi sufi teşekküller 1960 sonrasında çalışmalarını açıklığa çıkarmışlardır (Kuran, 1997:284). Bu tip hareketler, Türkiye'de muhafazakârlığın dini bir minvalde daha geniş olarak ele alınmasında etkili olmuşlardır.

Bu dönemde siyasal partiler dışında ele alınan bu tip dini dernekleşmeler yanında siyasallaşmış din temelli oluşumlar da görülmektedir. Bu bağlamda Siyasal İslamcılık; dini kimlikle siyasal alanda faaliyet göstermek, dini değerlerle siyasal alanı revizyona tabi tutmak, iç siyaset ve uluslararası politikalarda İslam'ın rolünü arttırmak ve genel olarak İslamcılık anlayışını siyaset sahnesinde dile getirmek biçimindeki amaçlara yönelik genel bir tutum olarak belirlenmektedir (Akdoğan, 2004:93).

Türkiye'de bu süreçte gelişen hareketler anlamında siyasal İslam denilince akla ilk olarak 'Milli Görüş Hareketi' gelmektedir. 1970 yılında kurulan Milli Nizam Partisi, 1972'de kurulan Milli Selamet Partisi ve 1983'te kurulan Refah Partisi, Necmettin Erbakan'ın önderliğinde aynı siyasal çizginin devamı olarak Türk siyasetinde etkin bir biçimde yer almıştır (Akdoğan, 2004:100).

Milli Görüş, Türk İslamcılığının ana damarı olmakla birlikte, Milli Görüş'ün siyasal temsili olan RP'nin ümmetçilik düşüncesi açık olarak Türk merkezlidir. Bu bağlamda Milli Görüş'ün Türk merkezli düşüncesinin temeli, Türkiye'yi İslam dünyasının ve birliğinin yegâne koruyucusu ve potansiyel önderi olarak düşünülmesine dayanır. Böylece, Osmanlı'nın varisi olmak, Türkiye'ye tarihsel olarak bu misyonu yüklemektedir. Bu temelde, Milli Görüş hareketinin Osmanlı nostaljisi, modern ve milliyetçi bir tarzda emperyal tahayyüle dönüşmüş görünmektedir (Bora, 1998:136).

Genel anlamda Türkiye'de kitlesel radikal hareketlere karşı toplumsal olarak mesafeli bir duruş söz konusudur. Bu mesafeli duruşun temelinde, Türk toplumunun radikal değişimlere ve radikal fikirlere karşı olan hassasiyetinin yanında öz kültürel değerlere bağlı olması ve Türk toplumundaki muhafazakârlığın genel anlamda din, gelenek, tarih gibi bütün unsurlarıyla kültürünün muhafazası anlamında olduğu bulunmaktadır.

1.2.3.4. 1980 Sonrası Siyasal Dönüşüm

Türkiye’de muhafazakârlığın taşralı olduğunu belirten Çaha, muhafazakâr hareketi merkezdeki devrimci harekete karşı taşradaki köylülerin, kasabalıların, alt sınıfların, halkın hareketi olarak nitelemektedir. Ona göre, 1980’li yıllardan itibaren köylülerin, kasabalıların, alt sınıfın dolayısıyla halkın çocukları yavaş yavaş kendilerini vatandaş olarak hissetmeye başlamışlardır. Çaha, bu kenardaki insanların çocuklarının, yeni yeni akademik hayatta bir yer edinmeye başladığını belirtmekte, bu nedenden dolayı da Türkiye’de muhafazakârlığın ve liberalizmin bir entelektüel zaafı bulunduğu işaret etmektedir. Çaha’ya göre, Türkiye’de muhafazakârlık ve liberalizm entelektüellerini 1980 sonrası süreçte yeni yeni yetiştirebilme imkânı bulmuştur (2004b:107).

Türkiye’de askeri bürokrasi, 1980’e gelindiğinde rejimin savunulması ve artan sivil şiddet, ekonomik kriz, iç ve dış güvenlik tehditlerini gerekçe göstererek, siyasete müdahalede bulunmuştur. Bu müdahale ile askeri bürokrasi Türkiye’de neo-liberal odaklı yeni sağ politikaların ülkeye girmesi için uygun zemin ve koşulların hazırlanmasını sağlamıştır (Nohutçu, 2005:136).

1980 askeri müdahalesinden sonra 1983 genel seçimleriyle iktidara gelen Anavatan Partisi kendi siyasal oluşumunu liberal-muhafazakâr-milliyetçi koalisyon olarak tanımlamıştır. Bu tanımlamanın ardından “muhafazakârlık” kavramının işaret ettiği fikir ve siyasal tercihler manzumesi Türk düşünce hayatında geçmişle kıyaslanmayacak derecede büyük bir ilgi uyandırmış ve popülerlik kazanmıştır. ANAP’ın meydana getirdiği bu büyük koalisyonun muhafazakâr tarafı, gelişmeci-teknokratik büyüme modelinin kültür ve sosyal politika tercihlerine işaret etmektedir. Koalisyonun muhafazakar tarafına yapılan vurgu, ifade edilen idealleri siyasal sağın tarihi açısından bir geçmişe bağlarken, aynı zamanda gelişmeci-modernist sağı, daha tepkici radikal sağ hareketlerden ve dinci radikalizmden ayırt eden felsefi-siyasal bir düşünce hareketinin, Cumhuriyet tarihi içindeki maceralı yolculuğunun ulaştığı reformist noktayı belirlemiştir (İrem, 1997:52).

Öte yandan bu dönemde ekonomide liberal politikalar uygulanırken toplumun muhafazakârlaştırılması gayesiyle siyasal ve sosyal alanda devletçi, gelenekçi ve

otoriteryan politikalar uygulanmamış, toplum bilinçli bir dönüştürülmeye tabi tutulmamıştır (Helvacı, 2004:201).

Özal döneminde açık bir biçimde kamusal yaygınlık kazanan ve kabul gören liberal, muhafazakâr ve milliyetçi öğeleri sentezleme girişimi Türkiye’de yeni bir girişim olmamakla birlikte daha önce jöntürk düşüncesinde de bulunmaktadır. Fakat Özal döneminde bu düşünceler gerçek anlamda siyasal olarak hayat bulabilmiştir (Köker, 2003:284).

Turgut Özal önderliğindeki Anavatan Partisi’nin temsil ettiği liberal muhafazakâr-milliyetçi sentez, söylemleri ve sembolik kurgulamaları düzeyinde, Osmanlı liberalizmi-millî mücadele halkçılığı çizgisinde tanımlanabilir. Bu tanımlama ile Özal, liberalizm-muhafazakârlık ilişkisinin “serbestlik modeli”ne yakınlaşmış bulunmaktadır. Serbestlik modeli, devletin yurttaşlara ve dolayısıyla topluma hizmet için var olduğunun üzerinde durulması, iktisadi liberalizmin siyasi ve kültürel liberalizmle bütünleştiğinin belirtilmesi, yerel yönetimlerin güçlendirilerek toplumsal inisiyatifte yer açılmasının amaçlanması, devletin küçültülerek güçlenmesinin dolayısıyla özelleştirilmenin hedeflenmesi gibi liberal öğelerle, toplumun din ağırlıklı geleneksel davranış tarzına kamusal olarak saygılı olunacağına belirtilmesiyle pekiştirilmek istenen gelenekçilik unsurlarının birleştirilmesi anlamına gelmektedir (Köker, 2003:288-289).

Genel anlamda ANAP’ın genel başkanı ve 1983-1989 yılları arasında Başbakanlık ve 1989-1993 yıllarında Cumhurbaşkanlığı görevlerini yürüten Turgut Özal, milliyetçi-muhafazakârlığı neo-liberalizmle birleştiren Yeni sağ’ın Türkiye’de tipik bir temsilcisi durumundadır. Özal’ın otoriter nitelikli popülizminin bu çerçevede popülizme getirdiği yeni açılım; çağa uygun olmak koşulu ile örf ve adetlerini koruyan, seçici bir modernleşmeyi benimsemiş, bir Müslüman-Türk halkı imajı meydana getirmesidir. Muhafazakârlığın “tutuculuk” anlamına gelmediğini belirten Özal, dindar, geleneksel hassasiyetlerin kamusal meşruiyet sahasını genişletirken, gerek kamusal gerek özel alanda pratik faydası olan her şeye açık bir tutum sergilemesi, gerek batılı/modern gerekse geleneksel yüksek kültür kodifikasyonunun dışında kalan avami popüler kültüre olan ilgisini açıkça sergilemekten çekinmemesi ile inşa ettiği imajı şahsında kişiselleştirmiştir (Bora ve Erdoğan, 2003:644).

12 Eylül askeri müdahalesiyle kapatılan AP'nin bir uzantısı olarak kurulan Doğruyol Partisi (DYP) 1980 sonrası dönemde muhafazakâr siyaset içerisinde gösterilebilmektedir. AP döneminde, partinin geleneğe önem verdiğini ifade etmesi, organik bir devlet ve toplum anlayışı ile birlikte millet/devlet özdeşliğini öngören bir milliyetçilik anlayışını savunması, dini duygulara vurgu yapması partinin muhafazakâr tarafını belirgin bir biçimde göstermektedir. Bu muhafazakâr milliyetçi söylem liberal unsurlarda dâhil olmak üzere DYP döneminde de devam etmiştir (Demirel, 2004:343).

Süleyman Demirel'in dine yaklaşımını pragmatist olarak gören Bora'ya göre, Demirel dini, standart muhafazakâr yaklaşımla, manevi boşluk riskini önlemek ve rejime sadakati pekiştirmek kaygısıyla önemsemektedir. Ayrıca Demirel, milliyetçiliği politik kimliğinin asli unsuru olarak öne çıkardığı dönem olan 1973-1980 tarihleri dışında, hukuki, anayasal, millet ve milliyetçilik tanımına daha yakın olmuştur. Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle “Adriyatik'ten Çin Seddine” söylemi Türkiye'nin uluslararası nüfuzunu artırma imkânı sağlamak amacıyla söylemesi Demirel'in milliyetçiliği de devlet açısından fayda sağlayacak bir tutum olarak görmesi bakımından belirgin bir örnektir. Genel olarak Demirel muhafazakâr bir politik söyleme sahip olmakla birlikte fiili durumda devletin statükosunun bozulması yönünde herhangi bir siyaset izlememiş, statükonun devamına yönelik cumhuriyetçi bir politika ortaya koymaya çalışmıştır (2005:555-566).

1980 sonrası dönemde din temelli söylemleri ağır basan RP, 12 Eylül askeri müdahalesi ile kapatılan MSP'nin bir uzantısı görünümünde Türk siyasetinde faaliyet göstermiş ve 1995 seçimleri ile de birinci parti çıkarak DYP ile koalisyon hükümeti kurmuş ve RP'nin genel başkanı olan Necmettin Erbakan Başbakan olmuştur. Erbakan'ın “adil düzen söylemi, şeriat devleti teriminin kullanılmaması nedeniyle geliştirilmiş bir kamufraj” olarak nitelendirilmiş ve İslami hareketin radikal bir boyut taşımaya başladığı belirtilerek bu durumun Türkiye Cumhuriyeti'ni tehdit ettiği gerekçesiyle askeri bürokrasi, 28 Şubat muhtırasını yayınlamış ve böylece Erbakan başbakanlık görevini bırakmak zorunda kalmıştır. Erbakan'ın muhafazakâr tavrı dinsel vurgunun ağırlığı altında seyretmiştir (Kongar, 2000:271-272).

Türkiye'de genel olarak göz önüne alınması gereken, İslam'ın din olarak tercihiyle, İslamcılığın siyasal, sosyal ve ekonomik bir proje olarak ideolojik tercihi arasında ciddi

bir farkın var olduğudur. TÜSES'in 1999 yılında yaptırdığı araştırmaya göre Türkiye'de, ideolojik proje olarak İslam dininin kabul görme oranı çok düşük iken, İslam'ın bir inanç sistemi olarak kabul görülmesinin oranı çok yüksektir (Helvacı, 2004:199).

1.2.3.5. 2000'li yıllarda Muhafazakâr Siyaset

Türkiye'de 2000'li yıllara gelindiğinde siyasetin seyri değişmiştir. 1999 yılında yapılan seçimlerin galibi sosyal demokrat eğilimleri gerileyen buna mukabil milliyetçi eğilimleri iyice artmış olan DSP ile zaten milliyetçi bir parti olan MHP olmuştur. Böylece 1999 seçimlerini milliyetçiler kazanmıştır da denebilmektedir

1995 yılındaki seçimleri din ağırlıklı siyaset yürüten bir parti kazanmış ve 1999 yılındaki seçimleri de biri milliyetçi diğeri de nispeten milliyetçi bir söyleme sahip olan partiler kazanmıştır. Bu süreçten sonra ise 2002 seçimlerinde de bu partilerin meclis dışı kalmasıyla kendisini “muhafazakâr demokrat” bir parti olarak nitelendiren Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)'nin kazanarak tek başına iktidara gelmesi Türkiye'nin bu dönemdeki siyasal dönüşümün gözler önüne sermesi adına önemlidir.

Kendisini muhafazakâr demokrat olarak tanımlayan AKP, Fazilet Partisi (FP)'nden ayrılan 47 milletvekilinin öncülüğünde 2001 tarihinde kurulmuştur. Köken itibari ile Milli Görüş çizgisinden gelen bu vekillere 2002 seçimlerinde milliyetçi muhafazakâr kesimden gelen ve özellikle merkez sağ partilerde siyaset yapmış vekillerde eklenerek partinin tabanı genişletilmeye çalışılmış ve merkez sağ bir parti olması sağlanmaya çalışılmıştır (Tekin, 2004:123).

Akdoğan'a göre, muhafazakâr demokrasi tanımlamasıyla kendini merkez sağa yerleştirmek isteyen AKP, bu tanımlama ile demokrasiye yeni bir tanım veya tür getirmek değil, bu tanımlama altında kendine Türk siyaseti içerisinde yeni bir yer edinme çabasıdır. AKP için muhafazakâr demokrasi kavramının üretilmesi birkaç açıdan önem arz etmektedir. Bunlar şunlardır:

1.Siyaseti normalleştirmek: Türk siyasal yaşamında din-siyaset, gelenek-modernlik, din-devlet, devlet-toplum-birey gibi kavramların doğurduğu gerilim siyasal alanı daralttığı gibi birçok soruna da yol açmaktadır. Muhafazakâr Demokrasi kavramıyla AK Parti bu kavramları sağlıklı bir zeminde yeniden kurgulamaya ve bunları gerilim unsuru olmaktan çıkarmaya çalışıyor. Geleneği dışlamayan bir

modernlik, yereli kabul eden bir evrensellik, köktenci olmayan bir değişim vurgusu bu amaçla ön plana çıkarılıyor.

2.Siyaseti gerçekçi bir zemine oturtmak: Türk siyaseti uzunca bir süre muğlak, müphem, ne olduğu tam anlaşılmayan siyasal hareketlere veya içi kısa sürede boşalan siyasal söylemlere sahne oldu. Özellikle iktidara gelen partilerin pragmatizm ve popülizmle siyasal kimliklerinden koparak konjonktüre teslim olması ve siyaset felsefesine uymayan söylem ve eylemler içinde olması bu partilerin temsil ve söylem krizine girmesiyle sonuçlandı. AK Parti'nin kendisini belli bir format ve koordinat üzere tanımlamaya çalışması ve iktidarda olmasına rağmen siyasal kimliğini geliştirme çabasına girmesi kendisinden önceki partilerin kaderine uğramamaya çalışmasının bir sonucudur.

3.Müstakil bir muhafazakâr parti üretmek: Türk siyasal yaşamında muhafazakârlık partilerin içinde bir damar olmuştur. Demokrat Parti'den Adalet Partisi'ne ve ANAP'a kadar merkez sağ partilerde de, kendisini sol olarak nitelendiren kimi partilerde de muhafazakârlığın bir şekilde var olduğu görülmüştür. Ancak AK Parti'nin muhafazakârlığı siyasetinin ana gövdesi ve lokomotifine haline getirmesi yeni bir duruma işaret etmektedir.

4.Kuşatıcı bir siyaset tarzı üretmek: AK Parti farklı siyasal çizgilerden gelen kişilerin belli değerler ve belli bir siyaset tarzı üzerinde buluşma noktası olarak kendisini konumlandırmaktadır. "Kimlik siyaseti" güden partilerin Türk siyasetinde tıkanıklığa sebep olduğu iddiasıyla bu çizgiyle arasına mesafe koymaktadır. Hareketinin merkezine tek bir dini anlayışı, mezhebi veya etnik özelliği yerleştirerek "biz ve diğerleri" ayrımı yapan ayrışmacı siyaset tarzı Türkiye şartlarında kutuplaşmaya sebep olmuştur. Belli kesimlerin belli talepleri için siyaset yapmak yerine toplumun genelinin tüm sorunlarıyla ilgilenen bir kitle partisi olmak önemseniyor. Genel Başkan Erdoğan'ın kuruluş konuşmasındaki "Partimiz, milletine "ideoloji dayatan" bir parti olmayı ve kutsal dinî değerler ile etnisitelerin istismar edilerek siyaset malzemesi yapılmasını da açıkça reddetmektedir." sözleriyle buna işaret etmektedir (Akdoğan, 2004:18-19).

AKP yönetim kadroları, genel olarak ılımlı İslam'ın temsilcisi veya Müslüman demokrat bir parti olarak nitelendirilmeyi veya bu kimliğe bürünmeyi iç politik kaygılar ve siyasal konumlanma açısından uygun bulmamaktadırlar. Yönetici kadrolar, AKP'nin İslamcılığın herhangi bir kategorisinde yer almasının yeniden siyasi gerilime dönüş olacağını düşünmektedirler. Bu nedenle, İslamcılıkla ilişkilendirilmek yerine, dini değerleri önemseyen kişilerin oluşturduğu bir muhafazakâr parti olmayı tercih etmektedirler (Akdoğan, 2004:111).

Öte yandan, AKP içinde söz sahibi olan kurucu kadro, her ne kadar siyasal İslamcı çizgiyi terk ettiklerini ilan etmiş olsalar da, genel olarak partinin siyasal ideolojisine ilişkin tartışmalar, AKP'nin engelleyemediği bir biçimde, siyasal İslamcılığın ve hatta doğrudan İslam'ın demokrasi anlayışı ekseninde gelişmektedir (Ataay, 2008:97).

AKP'nin İslamcı bir nitelemeden ısrarla kaçınmaya çalışması ve muhafazakârlığı öne çıkarması Aktay'a (2003:350) göre, muhafazakârlığın sistem nezdinde meşru sayılması ve muhafazakârlığın parti ile halk arasındaki iletişim dilini oluşturması açısından önem arz etmektedir.

AKP'nin kendini tanımladığı siyasal kimliğe yönelik olarak öne sürülen temel çelişki, muhafazakâr bir partinin değişimden yana oluşundan ötürü ortaya çıkmaktadır. AKP'ye göre ise muhafazakâr bir parti de değişimden yana olabilir. Fakat bu değişim radikal değil uzlaşma düzeyinde tedrici olacaktır. Fedayi, AKP'nin AB sürecinde yapılan mevzuat değişikliklerini bu çerçevede yapılmış olan değişiklikler olarak değerlendirmektedir (2004:161).

Ataay da temelde İslami sermayenin neo-liberalizmle barışması sürecinin bir ürünü olarak gördüğü AKP'nin, kurulduğu konjonktürün özgül koşulları nedeniyle neo-liberal politikaların krizinden ağır bir biçimde etkilenen çalışan sınıflardan da yoğun destek aldığını belirtmektedir (2008:81).

Yukarıdaki örnekler göz önüne alındığında Türk siyasetinde birden çok muhafazakâr görünümlü hareket olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Belge, genel anlamda bugün Türkiye'de iki tür muhafazakârlığın bulunduğunu belirtmektedir. Ona göre, bu muhafazakârlık türlerinden ilki resmi ideoloji olarak cumhuriyet muhafazakârlığıdır. İkinci muhafazakârlık türü ise Osmanlı geçmişine ve İslami değerlere merkezi yer tanıyan muhafazakârlık biçimidir. Ona göre, bugün Türkiye'de siyaset alanında bu iki muhafazakârlığın çatışması yaşanmaktadır (2003:100).

Belge'nin tasnifine göre birinci tür muhafazakârlığı günümüz siyasetinde CHP üstlenmiş durumda iken, ikinci tür muhafazakârlığın siyasal temsili ise AKP tarafından yürütülmektedir. MHP'nin siyasal çehresi bu iki tür muhafazakâr siyaset içinde ikisini de kapsayan üçüncü bir tür muhafazakâr siyaset anlayışı ortaya koymaktadır. Bu bağlamda MHP'nin muhafazakâr anlayışı içerisinde resmi ideoloji olarak cumhuriyetin muhafazası yer alırken, aynı zamanda tarihsel geçmişi ve dini duyguları da vurgulayan Türk milletinin sahip olduğu kültürel değerlerin muhafazası ekseninde biçimlenen bir muhafazakâr siyaset anlayışını savunduğu belirtilebilir (MHP Parti Programı).

Öte yandan günümüzde Türkiye’de seküler milliyetçilik ekseninde ulusal sol ve radikal milliyetçi kesimlerin ‘Atatürk Milliyetçiliği’ şemsiyesi altında geliştirilen bir uzlaşım da söz edilmektedir. Bu oluşumun temel amacının ise İslami radikalizme karşı Atatürkçü değerlerin muhafazası olduğu söylenebilir (Taşkın, 2003:214).

Türk siyasi hayatında farklı mecralarda bulunan siyasi partilerin genel anlayış bakımından bir şekilde muhafazakâr olarak nitelendirilebilir bir özellikte olması, üzerine kuruldukları Türk kültürünün yapısından kaynaklanmaktadır. Kültürel açıdan Türkler, değişime kapalı bir özellik göstermez iken halkın yaşam tarzını etkileyecek radikal değişimlere karşı direnç göstermektedirler. Kafesoğlu, Türklerin İslam’ı kabulleri aşamasında bile İslamiyet öncesi kültürel özelliklerin büyük oranda korunduğunu belirtmektedir (1998:355-356).

Bu anlamda ele alındığında Türklerde muhafazakâr davranış kültürünün muhafazası yönünde tezahür etmekte ve kültüre yönelik radikal tutumlar halk tarafından tepki ile karşılanmaktadır. Bu çerçevede Türkiye’deki muhafazakâr tavır, sahip olunan kültürden kaynaklanmaktadır.

1.2.4.Türkiye’nin Toplumsal Yapısı İçerisinde Muhafazakâr Olmamak: Tanımdan Habersiz Muhafazakârlık

Muhafazakârlık açısından gelecek, sürdürülmeye değer bir geçmişe aidiyet üzerinden kurulmaktadır. Muhafazakâr anlayışta, eski kollanıp gözetilirken, onu olduğu gibi bırakmak yerine, eskinin cevherlerinden yararlanarak yeni inşa edilir. Böylece muhafazakâr düşünce açısından, muhafaza edilmeye layık olan ve milletin tarihsel geçmişinde önemli yeri bulunan unsurlardan üretilen yeni değerlere anlam katacak güç ve önemin kalıcı niteliklere sahip olması temel amaçtır. Muhafazakârlık kendisinden önceki geçmişin göstergelerini yeniden işlevselleştirirken seçici davranır (Altınıyıldız, 2003:179).

Gelenek, yalnız geçmişle ilişkili ve sınırlı bir muhteva olmamakla birlikte yaşanan an’a ve geleceğe de organik biçimde bağlanmaktadır. Böylece gelenek, “gelen-ek”tir. Gelenek’in anlamı ise, “geçmişten bugüne gelen, bugünde varlığını sürdüren ve geleceğe de uzanacak olan geçmişten gelen ‘ek’; bir yapıcı öz yahut maya” olarak belirlenebilir.

Böylece gelenek toplumların gelişme dinamiğinde bir “fren”i değil, bir “motor”u teşkil etmektedir (Ayvazoğlu’dan aktaran Atay, 2003:155-156).

Bu anlamda toplumun sahip olduğu gelenekler göz ardı edilerek yenilik veya modernleşme sağlanamayacaktır (Göle’den aktaran Atay, 2003:156). Böylece geleneği yeniliğin, değişimin ve gelişimin karşıtı gören modernist iddianın tersine, yeniliği geleneğe bir adım daha attırmak biçiminde yorumlayan gelenekçi tavır karşımıza çıkmaktadır (Ayvazoğlu’dan aktaran Atay, 2003:156).

Genel olarak ise gelenek, geçmişten bugüne gelirken ve geleceğe yol alırken aynı kalmamaktadır. Gelenek, bugünün toplumsal dinamikleri ve aktörleri tarafından değişikliğe uğratarak geliştirilmekte, zenginleştirilmekte günün koşullarına uygun bir hale gelmektedir (Atay, 2003:157).

Günün koşullarına uygun halde olmayan geleneklerin toplumsal yapı içerisinde varlıklarını sürdürebilmeleri söz konusu da olmamaktadır. Çünkü toplum, tezimizin başında da zaman zaman üzerinde durduğumuz gibi gelişen ve dönüşen bir varlıktır.

Toplumsal yapı içerisinde ortak olan unsurların korunması ve varsa eksikliklerin giderilmeye çalışılmasına genel anlamda muhafazakârlık olarak adlandırılmaktadır. Böylece muhafazakârlık, toplumsal açıdan hayatiyeti olan şeylerin oldukları gibi muhafazası anlamına gelmemektedir. Toplumsal açıdan hayatiyeti olan şeylerin oldukları gibi bırakılması aslen muhafaza değil o toplumsal yapı unsurlarının işlevselliğinin engellenmesi anlamına gelmektedir. Toplumsal yapı içerisinde canlı unsurların muhafazası, onların tabii gelişmesini sağlamak, tabii gelişmeyi önleyen veya yozlaştıran yıkıcı tesirlere karşı korumak anlamındadır. Türk kültürü zaman içinde değişerek gelişmiştir. Asrın koşullarına göre bu değişerek gelişme devam edecektir. Muhafazakârlık, bu tabii gelişmeyi önlemek değil, aksine sağlamak olarak değerlendirilebilir (Tuğcugil, 1980:91).

Gelenekselcilik ile muhafazakârlık genel olarak birbirinden ayrılabilir. Bu bağlamda geleneksel davranışın basitçe biçimsel, yarı gerici doğasından ötürü izlenebilir bir tarihi bulunmamaktadır. Muhafazakâr davranış ise somut koşullara bağlı olarak doğup gelişen, belirgin bir tarihsel ve toplumsal sürekliliğe sahip bir tutum olarak karşımıza çıkmaktadır (Gökmen, 2003:134).

Bu özelliklerinin yanı sıra muhafazakâr düşünceye göre gelenek ve geleneğin içerdiği yetkeci tutum, toplumsal düzenin tesisi açısından son derece önemlidir. Burada bahsedilen yetkecilik, bir babanın, merhamet ve şefkatini de içeren otoritesi bağlamında değerlendirilmektedir. Böylece bu yetkeci anlayışa göre devlet, babalığını yaptığı sivilliklerden sorumludur. Bu sorumluluğu ancak yine sivilliklerden beslenen yetkeçiliği çerçevesinde acımasız olmayan boyutlara taşıyabilir. Muhafazakâr düşüncede yetkeçiliği belirginleştiren ve devlet ile toplumu bir birine bağlayan kavram ise kurumlardır (Öğün, 2003:559). Toplumun sahip olduğu kurumlar, devlet ile fertlerin ilişkilerini sahip olunan gelenekler çerçevesinde biçimlendirme fonksiyonunu icra etmektedirler.

Le Bon'a göre ise toplumsal yaşam içerisinde fertler, aralarında hiçbir bağ bulunmayan insan sürüleri haline geldiği zaman uygarlıklar da yavaş yavaş zayıflar ve toplumla birlikte çözülerek ölüme mahkum olurlar (Özkök, 1985:41). Toplumsal yaşam içerisinde bireyleri bir arada tutan ve insanları mukaddes gayeler için, ölmeye sevk eden duygular, din ve milliyet hisleri ve bu hislerin oluşturduğu kültürel yapıdır (Gökalp, 1973:107).

Bu bağlamda Said Halim Paşa'da, toplumu bir arada tutan bağlar, o toplumun geçmişte birlikte geçirdikleri hayat ile atalarından kalan manevi ve fikri mirastan doğmaktadır. Başka bir ifadeyle toplumu oluşturan insanlar arasındaki birlik ve beraberliği tesis eden bağlar, insanların zaman içerisinde geçirdikleri süreçte oluşan an'ane ve davranış kalıplarının meydana gelmesi ile oluşmaktadır. Paşa'ya göre, bu bağların yerini insanların hayal ürünü olan, o anda oluşturulmuş başka herhangi bir şey tutamaz (1998:95). Çünkü tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapıda oluşmuş olan "an'ane"lere insanlar belirli değerler atfetmişler. Anlık çözümler için geliştirilen uygulamalara ise toplumun atfettiği geleneksel bir değer bulunmamaktadır.

Bu süreçte öne çıkan "değerler" ise bir toplumun varlığı, birliği işleyişi ve devamı açısından, toplumun büyük çoğunluğu tarafından kabul edilmiş ve onaylanmış temel ilkeler olarak karşımıza çıkan önemli olgulardır. İnsanın toplumun bir parçası ve toplumdaki ödevlerini yerine getiren bir birey haline gelmesi ise ancak toplumsal değerlerin nesillere aktarımı ile gerçekleşebilir. Toplumsal yaşam içerisinde toplumun sahip olduğu değerler insana yüklenerek insan, içinde bulunulan toplumun bir parçası

haline getirilmektedir. Toplumun bir parçası haline gelen birey, bir yandan toplumun kültürünü taşıyarak toplumun varlığı ve işleyişine katkı sağlarken, diğer taraftan da onu şu veya bu şekilde biçimlendirmektedir (Türkkahraman, 2003:34).

Türk insanı sahip olduğu değerlere bağlı olması nedeniyle dünyayı mantıksal çıkarımlarla, neden sonuç ilişkileri ile değerlendirmemektedir. Genel anlamda Türk insanının dünya algılamasında değer ve inanç kategorileri ön planda bulunmaktadır. Toplumumuzda inanç ve ideolojik değerleri, geçmişi korumaya yönelik olduğu için, Türk insanını muhafazakâr bir dünya görüşüne sahip olarak nitelendirebiliriz (Erkan, 2000:132).

Bu nitelendirmelerin yanı sıra toplumun bu muhafazakâr yapısının değişmeyi, yenilikleri engellediği de bir gerçekliktir. Türk devlet geleneğinde geleneklere bağlılık esas olmakla birlikte gelişmeye kapıları kapalı değildir. Yani kültürel özellik olarak Türkler geçmişe sıkı sıkıya bağlı iken, bu bağlılık tutuculuk karakterine bürünmemekle birlikte yeniliklere açık olmayı da engellememektedir (Niyazi, 1993:231).

Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da sosyal hayat alanındaki değişme eğilimleri, bazı zümrelerde fazla, bazı zümrelerde ise çok az olabilir. Kıymet hükümlerine ve kurallara fazla bağlı müesseselerde aşırı derecede muhafazakârlık bazen toplumda diğer zümrelerle çatışmalara yol açabilir. Bu bağlamda sırasıyla toplumsal, kültürel ve dini kurumlar derece derece değişme eğilimi gösterir. Fakat bu değişme eğilimi radikallikten mümkün olduğunca uzak bir tarzda cereyan etmektedir (Nirun, 1999:312).

Türkiye'nin Cumhuriyet Devrimi öncesinde başlayan ve Cumhuriyet Devrimiyle somut hale gelen modernleşme yolculuğunda toplum, hiçbir zaman tam anlamıyla kendi kültürel değerlerini bırakarak modernist öğeleri benimsememiştir. Çakır, Türkiye'de modernist öğelerle gelenekleri birlikte yürütmeye çalışanların bulunduğunu ve bunlarında çoğu zaman iki arada bir derede olmanın sıkıntısını çektiğini düşünür. Bu bağlamda "Ezan okunduğu sırada televizyonu kapatanlar, teravîh ile sahur arasını kahvede okey, çanak, elli bir oynayarak geçirenler, İslam sosyetesî, bilgisayarlarla Allah'ın varlığını kanıtlamaya çalışanlar, ölene kadar akrabalarından dinsiz olduklarını

saklayıp dini törenle gömülenler” modernleşme sürecinde iki arada kalanlardır (Çakır, 2002:295).

Türk toplumu içerisinde birey, kültürel değerlerin baskın oluşundan ve ailede bireye işlenen değerlerin tesiriyle, tutum alış ve davranışlarında sahip olduğu kültürel değerlerden fazlaca kopmamaktadır. Ögün, Türkiye’de geleneğin gerçek temsilcilerini tanımlarken aslında Türkiye’nin geçirdiği modernleşme süreci içerisinde toplumun sahip olduğu yapıyı ortaya koymaktadır. Bu yapının tematik bir tahlili Ögün tarafından şu şekilde yapılmıştır:

Geleneğin hakikatli mümessillerini aramakta ısrarlıysak [...] Eğer yeni sağ oluşumların ağır toplarından oluşan vitrinlerinde kendilerine yer bulamadıysalar, zamanlarını Aydınlar Ocağı’nın lokallerindeki ilmi toplantılara vakfederek ya da evlerinin, berger koltuklu fiskos köşelerinde, mazbut türbanlı hanımlarıyla geçmişi yad ederek geçiren bugünün eski tüfekleridir onlar. Onlar, takım elbiselerini ve kravatlarını hiçbir zaman bırakmadılar. Onlar eski musikinin yanında arada bir de olsa Beethoven’i dinlediler. Onlar hep orta Anadolu hançeresi üzerinden Osmani tarafı ağır basan nezih bir İstanbul lehçesi konuştular. Ve en mühimi İslam klasiklerinin ve hat levhaların tıka basa doldurduğu kütüphanelerinin raflarında Abdülhamid-i Sani’nin fotoğrafının yanında, bir Fevzi Çakmak ve bir de Atatürk resmini hiçbir zaman eksik etmediler (2003:582).

Yukarıdaki örneğe paralel olarak Türkiye’de dini değerleri ön planda tutanların bilincindeki muhafazakârlık, siyasal ve maddi olmaktan çok, kültürel ve ahlaki bir içeriğe sahip bulunmaktadır. Bu bağlamda zaman zaman ateizmi ve materyalizmi ön plana çıkarıp geleneksel dini inanç ve değerlere yapılan saldırılar karşısında halk, bu değerlerin korunması gerektiğini düşünür ve bunlara sıkı sıkıya bağlanır (Bulaç, 1989:165). Böylece toplumdaki muhafazakârlık düzeyinin artması veya azalmasının, toplumsal değerlere saldırı veya müdahalelerin artması veya azalmasıyla doğrudan ilişkisi olduğu söylenebilir.

Türkiye’de muhafazakârlığının özellikle entelektüel düzeyinde politik hayata karşı mesafeli durma refleksi genel anlamda muhafazakârlığın kültürel kodlarıyla uyumlu bir durum sergilemektedir. Muhafazakârlar, politik eylemin alabileceği çeşitli biçimler karşısında temel olarak kültürün değişmez sabitlerinin önceliğini vurgulamaktadırlar (Ögün, 2003:556).

Belge ise bu anlamda siyasette muhafazakâr düşüncenin varlığının, hayatın sürekliliğini sağladığı ve böylece insanlara güven duygusu kazandırmada önemli olduğunu

belirtmiştir. Ayrıca Belge, toplumun sahip olduğu içgüdüsel davranışların bu özellik çerçevesinde düşünüldüğünde, devrimci olan bir bireyin bile özel yaşamında ve bir kısım fiillerinde muhafazakâr tavırların bulunması bize şaşırtıcı gelmemesi gerektiğini ileri sürmektedir. Yine Belge'ye göre, toplumsal yaşamımız sahip olduğumuz kültürel kodlar çerçevesinde biçimlenmektedir (2003:94).

Bu kültürel kodlar geçmişi ve değerleri muhafaza etme eğiliminde olduğuna göre Belge'nin deyişi ile 'hayat da muhafazakârdır biz de'. Dolayısıyla Türkiye'de toplum, muhafazakârlığın tanımından habersiz olarak içinde yaşadığı kültürün özelliğinden dolayı muhafazakâr bir karakter sergilemektedir.

1.2.5.Gençlik ve Muhafazakâr Tavır

Genel anlamda muhafazakârlık, modernle ilişki içerisinde, her zaman ona göre konumlanan bir tutum, bir düşünce üslubu olarak tanımlanmaktadır. Muhafazakârlık, modernin karşısına yereli koymasından dolayı kurum ve semboller özelinde yerel bağlara vurgu yaparak yerel bağların sürekliliğine ihtiyaç duyar ve kendisini yerel kültürün referansları ve sembolleriyle yeniden üretme eğilimi içerisine girer (Bora ve Onaran, 2003:234).

Bu şekilde betimlenen muhafazakâr düşünce, kendi öz değerlerini ve değer yargılarını beğenmeyip yabancıları taklit ve kopya etmenin yanlışlığına vurgu yaparak, insanların böyle hissetmelerinin nedeninin topluma uygulanan kültür emperyalizmi kaynaklı olduğunu savunur. Toplum çoğunlukla bu duruma farkında olmadan gelmektedir. Toplumsal yaşam içerisinde bireylerin taklitçiliğe fazlaca meyletmeleri, milletin öz değerlerinin yitirilmesine ve kimliğin kaybolmasına sebebiyet verecektir (Dikici, 2005:168).

Kimlik, genel olarak öznel gerçekliğin temel unsurlarından biridir ve tam da öznel gerçeklik gibi, toplumla diyalektik bir ilişki içerisinde bulunmaktadır. Kimliği oluşturan sosyal süreçlerdir. Kimlik bir kez oluştuğunda ve somutlaştığında, sosyal ilişkiler tarafından süreklilik kazandırılır, değiştirilir ve yeniden şekillendirilir. Kimliğin hem oluşumunda hem de devam ettirilmesinde sosyal süreçler, sosyal yapı tarafından belirlenmektedir (Berger ve Luckmann, 2008:250).

Bu şekilde oluşan sosyal ürünler olarak toplumsallaşma sürecinde edinilen kimlik duygusu, içinde yaşanılan topluma aidiyet hissini sağlaması yanında bireylere bağımsız düşünme ve eylemde bulunabilme davranışı da kazanmaktadır (Giddens, 2000b:43).

Bireyin kendini, herhangi bir kimlikle tanıması, tanımlaması gençlik sürecine tekabül etmektedir. Gençlik genel olarak, bireyin biyolojik ve duygusal süreçlerindeki değişimlerle başlayan, psikososyal olgunluğa doğru gelişmesi ile sürerek bireyin bağımsızlığını ve toplumsal açıdan üretkenliğini kazandığı ve önceden belirlenmeyen bir süreci ifade etmektedir. Buradaki belirlenmeyen süreç ile gençlik döneminin kişiden kişiye, kültürden kültüre ve çağdan çağa farklılık göstermesi ifade edilmektedir (Özbay ve Öztürk, 1992:12).

Sosyal ve kültürel değişmeye tesir eden sebeplerin başında gençliğin duygu ve düşünceleri gelmektedir. Gençlik, gerek yeniliklere dönük olması itibarıyla ve gerek dış faktörlerle daha fazla temas etmesi sebebiyle, yeniliklere, yaşlılara nispetle daha rahatlıkla meylenmektedir (Nirun, 1999:307). Kurallara uymak tekrarlana tekrarlana alışkanlık oluşturduğu için yaşlılar genellikle daha fazla muhafazakâr olmaktadır. Gençler ise yaşlılara göre daha özgürlükçü bir tavır içerisindedirler (Gökalp, 1996:22-23).

Tanpınar, Türkiye’de gençliğin, kendilerini değiştirecek şeylere karşı direnemedikleri gibi, onlara tamamıyla da teslim olamayan ve böylece kendilerini büyük bir değer buhranı içinde bulduklarını belirtmektedir. Ona göre gençlik, yaşanılan modernleşme sürecindeki hızlı değişimin öğelerinin hiç birini asıl manasında kişiliklerinin bir parçası haline getirememekte, “her şeyi kabul eden ve kabul ettiklerini zihninin bir köşesinde adeta kilit altında tutan bir nesil” olarak görmektedir. Tanpınar’ın bakışıyla Türkiye’de gençlik, “yeninin taraftarı ve mücadelecisi, fakat eskiye bağlı. Hayatının bazı devirlerinde yeninin adamı olarak eskinin, bazı devirlerinde eskinin adamı olarak yeninin tazyiki altında” yaşamını sürdürmektedir (Ayvazoğlu, 1995:293).

Bu konuya ilişkin olarak Arvasi’ye göre de gençlik, baskı altında olmaya karşı ve özgürlük taraftarıdır. Bu bağlamda gençlik bağımlı olmayı sevmez ve bağımsızlık istemektedir. Ona göre, Türkiye’de gençlik, geleneklere saygı duymakla birlikte tabiatları gereği yeniliklerden yanadır. Gençler, yaşlı olanlara nazaran daha az temkinli

bir yapı arzetsmeleri hususiyetiyle olaylar karşısında daha kolay tahrik edilebilmektedirler (1983:109).

Gençlerin bu tahriklere karşı koyabilmesinin yegane yolu ise gerek aile içerisinde gerekse kurumsal olarak eğitilmesidir. Bu çerçevede toplumun manevi kültürünü, ahlaki algılar, örfler, adetler, kıymet hükümleri ve dini prensipler meydana getirmektedir. Toplumunu meydana getiren fertleri bir arada tutmaya yarayan bu değerler bireye, gerek ailede gerekse okul yaşamında kazandırılmaktadır (Bilgiseven, 1992:16). Kazanılmış olan bu değerler gençlerin içinde buldukları kültürel kodlar dışına çıkararak sapma davranışı göstermesini büyük oranda engellemektedir.

Oakeshott da bu bağlamda gerçek anlamda gençlere kazandırılan değerler ile sıkı bir kimlik tesisi başarılı ise ve bu kimlik ihtiyatlı bir biçimde gerek aile gerekse diğer toplumsal kurular tarafından dengeleniyor ise muhafazakâr bir eğilimin ortaya çıkması muhtemel olacağını ifade etmiştir. Diğer taraftan bu dengelenmenin dışında gelişecek olan gençliğin eğilimi elbette ki maceracı ve deneyici bir yapıda olacaktır (2004:60).

Kongar, esas olanın, dışımızdaki gerçekler olmadığını, asıl gerçeğin bizim inançlarımızda yattığını belirterek, tüm yapıp ettiklerimizin nedenini, dış dünyanın gerçekliklerine göre değil, bizim içimizdeki inanca göre değerlendirilmesi gerektiğini belirtmektedir (2002:118).

Bu analiz çerçevesinde ele alınabilecek olan bireyin, dış dünyayı algılamada, anlamlandırmada kullandığı duyuş, düşünüş ve inançları, içinde bulunduğu toplumun kültürel özelliklerine göre biçimlendiği görülmektedir. Hangi grup ya da birliktelik içerisinde olursa olsun toplum içerisinde insanın sergilediği tutum ve davranışlarında daha önce kendisine işlenen duyuş, düşünüş ve inançların etkisi kaçınılmaz olarak görülecektir.

Bir toplumun sahip olduğu kültür diğer toplumların sahip olduğu kültürlerle sürekli etkileşim içerisinde bulunmaktadır. Kültürlerin her biri, başka kültürden bir insanın veya grubun ya da toplumun büyük bir kısmının beğeneceği değerlere, davranışlara insan tiplerine sahip olma özelliği gösterebilir. Başka kültürlerin sahip olduğu değerler, davranışlar veya insan tipleri, bütün insanlığın yöneleceği türden olabileceği gibi, belli

bir yaş grubunun kabulleneceği türden olabilme özelliği de gösterebilir (Tural, 1992:93).

Bu çerçevede ele alınabilecek olan Türkiye’de özellikle 1970’li yıllarda yoğun olarak etkisinin hissedildiği komünist akımlar, sonrasında gelişen küreselleşme süreci toplumun bazı kesimlerini etkilemiş, kitle iletişim araçları ile yapılan Batı yaşam tarzı empozisi toplumun bazı kesimlerinde sahip olunan kültürel değerlerin aşınmasına sebebiyet vermiş ve sahip olunan kültürel değerler dışında farklı yaşam tarzları geliştirmiştir. Bu çerçevede Türkiye’de gençliğin değer yargıları üzerinde yapılan araştırmalarda, bir takım aşınmalar tespit edilmiştir. Bu tespitler kültürel kodlardaki aşınmayı gösterirken, gerçek anlamda kültürel kodların kazandırdığı değerlerden tamamıyla gençlerin vazgeçtiklerini göstermemektedir. Sadece Türkiye’de gençliğin yaşadığı bunalımların, kimlik problemlerinin sebeplerine işaret etmektedir. Öte yandan İsveç gibi Batı’nın son derece gelişmiş ülkelerinde bile yapılan araştırmalarda gençliğin büyük oranda değerlerine sadık oldukları ortaya çıkmıştır. Türkiye’nin de İsveç’ten daha modern olduğunu söyleme durumumuz olmadığına göre Türkiye’deki gençlerin de yüksek oranlarda değerlerine sahip çıkması kaçınılmaz olacaktır (Türkdoğan, 1996b:297-305).

Genel olarak Türk toplumu kültürel değer ve inançlarını muhafaza etme eğilimine sahiptir. Kültür de nesilden nesile aktarılan bir olgu olduğuna göre kaçınılmaz olarak bir önceki kuşak bir sonrakini etkileyecektir. Böylece toplumun iyi değerleri ve toplumun daha önce geçirdiği tarihsel başarılar gençlere bir güven hissi verecektir (Çubukçu, 2002:122).

Gençler sahip oldukları kültürel kökenlerin bekli de farkında olmadan etkisi altında kalarak tutumlarını sahip oldukları değerlere ve içinde yaşadıkları toplumun koşullarına göre biçimlendireceklerdir. Bu bağlamda ele alındığında Türkiye’de gençliğin muhafazakâr eğilimler sergilemesinin, sahip oldukları kültürel özellikler göz önüne alındığında olağan bir durum olarak karşımıza çıkacağı muhakkaktır.

BÖLÜM 2: ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Türkiye’de gençlerin muhafazakâr eğilimlere sahip olup olmadıkları ve bu eğilimlerin hangi faktörlere göre değişiklik gösterdiğini tespit edebilmek amacıyla planlanan araştırmanın yöntem bölümünde, araştırmada kullanılan model, evren ve örneklem, verilerin toplanmasıyla ilgili yapılan çalışmalar, verilerin işlenmesi ve araştırmada kullanılan istatistiksel teknikler ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Yapılmış olan bu çalışma betimsel nitelikte olup, Türkiye’de üniversite öğrenimi görmekte olan gençler üzerinde anket uygulaması yapılarak gençlerin öncelikle genel olarak muhafazakâr eğilimlere sahip olup olmadıkları ve muhafazakâr eğilimlere sahip olmadaki farklılıkların neler olduğu, kurgulanan siyasi, dini, ahlaki, sosyal hayat, gelenek, tarih millet algısı ve özgürlük ve eşitlik algılamaları ölçekleriyle, gençlerin muhafazakâr eğilimlere sahip olma düzeyleri çeşitli istatistiksel yöntemlerle tespit edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmada olasılığa dayanan örnekleme yöntemlerinden “kümelere göre örnekleme” yöntemi kullanılmıştır. Öncelikle bu çalışmanın evreni, yüksek öğrenim öğrencilerini kapsadığı için çok geniş bir nitelik arz etmektedir. Bu nedenle olasılığa dayalı örnekleme yöntemlerinden “basit tesadüfi örnekleme” yöntemi, evrendeki her bir elemanın eşit ve bağımsız bir seçilme şansını temel alması nedeniyle, evreni geniş coğrafyalara dağılmış bir araştırmada uygulanabilirliği bulunmayan bir yöntemdir (Altunışık ve diğ., 2007:130). Olasılığa dayanan örnekleme yöntemlerinden, “tabakalı örnekleme yöntemi” ise, evrenin cinsiyet, yaş gurubu, meslek, kıdem, öğrenim durumu gibi konularda heterojen bir yapı arz ettiği durumlarda işlevsel bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır (Ural ve Kılıç, 2006:40). Yapılmış olan bu çalışmanın evreni, üniversite gençliğini ihtiva ettiği için tabakalı örnekleme yönteminde belirtilen heterojen yapı özelliğini ihtiva etmemektedir. Bu nedenle araştırma yöntemi olarak tabakalı örnekleme yöntemi seçilmemiştir. Öte yandan olasılığa dayanan örnekleme yöntemlerinden “sistemik örnekleme yöntemi”, evrenin tümünün bir listesinin olması ve bu listeden sistemik bir kritere göre örneklemin oluşturulmasını ihtiva etmektedir (Düzgüneş ve diğ., 1983:196, Altunışık ve diğ., 2007:130). Çalışmamızın evrenini oluşturan üniversite

gençliğinin çok büyük bir kitle olması ve bir liste halinde dökümü olmadığı için sistematik örnekleme yöntemi kullanılmamıştır. Netice itibariyle, evren hacminin büyük, evren birimleri arasındaki mesafenin uzak olduğu çalışmalarda “küme örnekleme yöntemi”nin kullanılması daha uygundur (Ural ve Kılıç, 2006:41). Küme örnekleme yönteminde, evren belirlenen birkaç kümede temsil edilmektedir. Kümelerin belirlenmesi tesadüfi olmakla birlikte, kümelerin bir birlerine fazlaca benzemesi hata payını büyüteceği için, kümelerin benzerliğinin önüne geçilmesi adına araştırmanın mahiyetine göre, eğer geniş bir coğrafyada yapıyor ise aralarındaki mesafe dikkate alınarak, mümkün olduğunca, evren içerisinde seçilen kümeler bir birlerinden uzak olmalıdır. Bu biçimde nispeten kümelerin farklılaşmaları sağlanabilir (Gökçe, 1999:138, Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004:40-41). Kümeler seçildikten sonra, kümeler içerisinde örneklemin belirlenmesi adına birimler oluşturulabilir (Ural ve Kılıç, 2006:41).

2.2. Evren ve Örneklem

Küme örnekleme yöntemi kullanılan bu araştırmanın evreni 2008-2009 eğitim öğretim yılında Yüksek Öğrenim Programında kayıtlı lisans düzeyinde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. 2009 yılı TÜİK verilerine göre, bir Yüksek Öğrenim Programına kayıtlı toplam öğrenci sayısı 2757828’dir (TÜİK, 2009). Yapılmış olan bu çalışma Türkiye’de üniversite gençliğinin muhafazakâr eğilimlerinin araştırılması olduğuna göre, çalışmanın evreni, üniversitelerde öğrenim gören 2757828 öğrenciden oluşmaktadır. Bu evren %95 güven aralığı ve %3 hata payı ile 1067 öğrenci tarafından temsil edilebilmektedir (<http://www.surveysystem.com/sscalc.htm>). Evrenin temsili için örneklemin belirlenmesinde, küme örnekleme yöntemi kullanılarak, dört üniversite belirlenmiştir. Belirlenmiş olan bu üniversiteler, evrenin genişliği göz önüne alınarak Türkiye’nin farklı bölgelerinden olmasına dikkat edilmiştir. Böylece Türkiye’nin Batısından bir, Doğusundan bir, Güneyinden bir ve Kuzey ve İçi temsilen de bir üniversite seçilmiştir. Böylece örneklem gurubumuzu oluşturan kümeler, Atatürk Üniversitesi, Akdeniz Üniversitesi, Gazi Üniversitesi ve Sakarya Üniversitesi olarak şekillenmiştir. Belirlenmiş olan kümeler içerisinde örneklemin seçilmesi, dört yıllık lisans eğitimi veren Fakülteler ve Yüksek Okullar bazında olmuştur. Bu bağlamda 2008-2009 döneminde, Atatürk Üniversitesi’nde dört yıllık lisans eğitim gören öğrenci sayısı 25698, Akdeniz Üniversitesi’nde dört yıllık lisans eğitim gören öğrenci sayısı

9210, Gazi Üniversitesi'nde dört yıllık lisans eğitim gören öğrenci sayısı 43143 ve Sakarya Üniversitesi'nde dört yıllık lisans eğitim gören öğrenci sayısı da 21747'dir (www.meb.gov.tr 12.01.2009, www.atauni.edu.tr 12.01.2009, www.akdeniz.edu.tr 12.01.2009, www.gazi.edu.tr 12.01.2009, www.sau.edu.tr 12.01.2009). Örnekleme oluşturulan kümelerin toplam öğrenci sayısı ise 99798'dir. Bu öğrenci kitlesi araştırmamızın alt evrenini oluşturmaktadır. Kümeler içerisinde örneklem sayısının belirlenmesi ise her bir kümenin alt evrende temsil oranına göre yapılmıştır. Diğer taraftan kümeleri temsil edecek öğrenci sayılarının herhangi bir kümede 100 öğrenciden aşağıda bulunmamasına da dikkat edilmiştir. Bu bağlamda genel olarak evreni %95 güven aralığı ve %3 hata payıyla 1067 öğrenci temsil edebilirken, kümeleri temsil edecek öğrenci sayılarının belirlenmesinde yapılan orantılamaya göre örneklem kitlemiz 1098 öğrenciye çıkartılmış ve böylece hata payı %2.96'ya düşmüştür.

Atatürk Üniversitesi öğrencileri, belirlenmiş olan bu dört kümenin içinde %25,75'lik bir kesimi oluşturmakta ve böylece evreni, %95 güven aralığında ve %2.96 hata payında temsil edecek olan 1098 öğrenciden oluşan örneklem grubun, kümeler içindeki temsil oranına göre 283'ünü oluşturacaktır.

Akdeniz Üniversitesi öğrencileri, belirlenmiş olan bu dört kümenin içinde %9,22'lik bir kesimi oluşturmakta ve böylece evreni, %95 güven aralığında ve %2.96 hata payında temsil edecek olan 1098 öğrenciden oluşan grubun, kümeler içindeki temsil oranına göre, 101'ini oluşturacaktır.

Tablo 1: Örnekleme oluşturan kümeler ve cinsiyet oranları

			Görüşülenlerin Cinsiyet		Toplam
			Bayan	Erkek	
Görüşme Yeri	<i>Sakarya Üniversitesi</i>	N.	103	136	239
		S.%	43,1%	56,9%	100,0%
	<i>Gazi Üniversitesi</i>	N.	207	268	475
		S.%	43,6%	56,4%	100,0%
	<i>Atatürk Üniversitesi</i>	N.	124	159	283
		S.%	43,8%	56,2%	100,0%
	<i>Akdeniz Üniversitesi</i>	N.	44	57	101
		S.%	43,6%	56,4%	100,0%
Toplam		N.	478	620	1098
		S.%	43,5%	56,5%	100,0%

Gazi Üniversitesi öğrencileri, belirlenmiş olan bu dört kümenin içinde %43,23'lük bir kesimi oluşturmakta ve böylece evreni, %95 güven aralığında ve %2.96 hata payında

temsil edecek olan 1098 öğrenciden oluşan grubun, kümeler içindeki temsil oranına göre, 475'ini oluşturacaktır.

Sakarya Üniversitesi öğrencileri, belirlenmiş olan bu dört kümenin içinde %21,79'luk bir kesimi oluşturmakta ve böylece evreni, %95 güven aralığında ve %2.96 hata payında temsil edecek olan 1098 öğrenciden oluşan grubun, kümeler içindeki temsil oranına göre, 239'unu oluşturacaktır.

Öte yandan, Türkiye genelinde üniversitelerin lisans programlarına kayıtlı 1883131 öğrenci bulunmakta ve bu öğrencilerden 1059900'i (%56,28) erkek ve 823231'i (%43,72) bayan öğrencilerden oluşmaktadır. Bu oranlar örnekleme oluşturan kümeler içerisinde de göz önünde tutulmuş ve her kümeden bu oranlara yakın sayıda kota uygulanarak bayan ve erkek öğrenciyle anket yapılmış, örneklemin genelinde %43,5 bayan ve %56,5 erkek öğrenci oranında temsil sağlanmıştır.

2.3. Araştırmanın Hipotezleri

Muhafazakârlık olgusu, modern anlamda Avrupa'da Fransız İhtilalıyla birlikte meydana gelen toplumsal değişmelere, toplumsal yapının korunması yönünde bir reaksiyon olarak gelişmiştir. Türkiye'de ise muhafazakârlık, Türkiye'nin batılılaşma sürecine girmesiyle meydana gelen değişimlere karşı sahip olunan toplumsal yapının ve kültürün, değerlerin savunulması olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de muhafazakâr tutum daha çok kültürel bir özellik göstermektedir. Muhafazakârlığın felsefi temellendirilmesine göre ortaya konulmuş olan muhafazakâr parametreler çerçevesinde değerlendirildiğinde Avrupa'daki muhafazakârlık anlayışı ile Türkiye'deki muhafazakârlık anlayışı farklılık arz etmektedir. Bu farklılığın temelinde kültür, değerler yer almaktadır. Türkiye'de insanların dünya algılamasında değer ve inanç kategorileri genellikle ön planda bulunmaktadır. Bu durumun sebebini, sahip olunan kültür ve değerler yanında Batı'dakine benzer bir sanayileşme, kapitalizm süreci geçirmemiş olması olarak niteleyebilmekteyiz. Türkiye'de toplum, inançlarını, tarihsel ve kültürel değerlerini korumaya yönelik bir tutum içerisinde olduğu için Türkiye'de insanların muhafazakâr bir dünya görüşüne sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu çerçevedeki literatür bilgileri de göz önüne alınarak gençlik, üzerinden toplumun muhafazakârlık düzeyinin belirlenmesi bakımından üniversite gençliği evreninde araştırmamızın temel hipotezi;

“Genel anlamda toplumun muhafazakârlık düzeyini göstermesi açısından Türkiye’de gençlik, içinde bulunduğu kültür ve değerler manzumesinin etkisiyle muhafazakâr eğilimlere sahip bir yapı arz etmektedir.” Bu bağlamda gençliğin gösterdiği muhafazakâr eğilimler aynı zamanda toplumunda muhafazakâr eğilimlerinin düzeyini gösterecektir.

Bu genel hipotez çerçevesinde geliştirilmiş olan alt hipotezler ise şu şekilde belirlenmiştir.

1-Türkiye’de gençlerde siyasal muhafazakârlık eğilimleri bulunmaktadır.

2-Gençler dini tutumlarında muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler.

3-Gençler ahlaki olarak muhafazakâr bir eğilim göstermektedirler.

4-Türkiye’de gençlik, geleneklere bağlı bir şekilde, bunları sürdürmeye yönelik olarak muhafazakâr bir tutuma sahiptir.

5-Türkiye’de gençlik tarihten gelen değerlerin ve milli bilincin farkında olmak suretiyle muhafazakâr bir eğilim göstermektedir.

6-Gençlik sosyal hayatlarında sergiledikleri tutumlar açısından muhafazakâr bir tavır sergilemektedir.

7-Gençlerin sahip oldukları özgürlük ve eşitlik duyguları, muhafazakâr düşüncenin özgürlük ve eşitlik göstergelerine uygun bir yapı arz etmekte ve dolayısıyla Türkiye’de gençler, özgürlük ve eşitli algısı açısından muhafazakâr bir tutuma sahiptirler.

8-Türkiye’de gençliğin sahip olduğu muhafazakârlık eğilimleri genel anlamda cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir.

9-Örnekleme gurubumuzu teşkil eden gençlerin kendilerini siyasi kimlik olarak tanımlamalarına göre sağ görüşlü olanlar ile sol görüşlü olanlar arasında, muhafazakârlık eğilimlerinde farklılıklar bulunmaktadır.

10-Gençlerin üniversite eğitiminden önce en uzun süre ile ikamet ettiği yerleşim birimi göz önüne alınarak yapılmış olan sınıflamaya göre kırsal kesimde yetişmiş olan gençler ile kentlerde yetişmiş gençlerin muhafazakârlık eğilimlerinde farklılık bulunmaktadır.

2.4. Araştırmanın Ön Kabulleri ve Sınırları

2.4.1. Ön Kabuller

Çalışmada Türkiye’de toplumun muhafazakârlık düzeyi, Üniversite gençliği evreninde muhafazakâr eğilimlere gençlerin sahip olma durumu açısından ortaya konulmaya çalışılmıştır. Gençlerin muhafazakâr tutumlarının ortaya konulmasında, geçerli ve güvenilir sonuçlara ulaşabilmek amacıyla birtakım ön kabuller ve sınırlılıklarla hareket edilmiştir.

Muhafazakârlık olgusu tutumsal bir durum olması sebebiyle araştırmada muhafazakâr tutumları tespit etmek için yedi adet ölçek geliştirilmiştir. İstatistiksel olarak geçerliliği ve güvenilirliği test edilen bu ölçeklerin, ölçmek istediğimiz tutumları ölçtüğü kabul edilmektedir.

Muhafazakâr tutumların temel göstergeleri olan siyaset, din, ahlak, gelenek, tarih ve millet, sosyal hayat, özgürlük ve eşitlik gibi konulardaki tutumlar muhafazakâr düşünce literatüründe yer alan bilgilere göre dizayn edilmiş olup bu tutumların genel muhafazakâr eğilimleri göstermede yeterli olduğu kabul edilmiştir.

Her bir ölçeği oluşturan önermeler o konudaki muhafazakâr literatürde yer alan muhafazakârlık göstergeleri kullanarak oluşturulmuştur. Bu bakımdan literatürde yararlandığımız kaynakların güvenilir olduğu kabul edilmiştir.

Araştırmada örnekleme belirleme maksadıyla kullanılan örnekleme yöntemin hatasız bir biçimde kullanıldığı kabul edilmektedir.

Araştırmanın örnekleme evrenin temsil niteliğine sahip olduğu kabul edilmiştir.

Araştırma örneklemini oluşturan 1098 öğrencinin anket formunu samimi bir biçimde doldurduğu, anket formundaki bilgilerin bireylerin özelliklerini yansıttığı kabul edilmiştir.

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde kullanılan istatistiksel teknikler anket formunda yer alan ölçeklerin yapısına uygun olarak seçilmiştir ve elde edilen verileri analiz etmek için gerekli yeterliliği göstermektedir.

Genel anlamda araştırmada kullanılan kaynaklar güvenilir kaynaklardır.

2.4.2. Sınırlar

Türkiye’de gençliğin muhafazakâr eğimleri adlı bu çalışma, üniversite gençliği evreninde sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın evreni yüksek öğrenimde eğitim görmekte olan öğrencilerden, lisans öğrencileriyle sınırlandırılmış ve örneklem olarak küme örneklem yöntemi kullanılarak dört üniversitede anketler uygulanmıştır.

Araştırmanın örnekleme, yüksek öğretimde lisans düzeyinde öğretim gören öğrencileri %95 güven aralığı ve %2,96 hata payında temsil eden 1098 kişilik bir grupta sınırlandırılmıştır.

Araştırmanın kümelerini oluşturan üniversiteler de yapılan anket sayıları, 1098 kişilik örneklem grubu içinden, kümeleri oluşturan üniversitelerin kendi aralarında öğrenci sayılarının oranlanmasıyla elde edilen sayılarla sınırlandırılmıştır.

2.5. Veri Toplama Tekniği

Araştırma verilerinin toplanmasında, öncelikle kurulmuş olan temel hipoteze ilişkin var olan literatürün ve temel bilgilerin taraması ile konu ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulmuş ve bu kavramsal çerçeve ışığında temel hipotezin ve alt hipotezlerin test edilmesine yönelik olarak ölçekler geliştirilmiştir. Araştırmada kullanılan her bir ölçek, kavramsal çerçevede yer alan konu ile ilgili temel parametreler kullanılarak oluşturulmuştur. Bilgi toplama aracı olarak kullanılan ve ölçeklerden oluşan anket formunun kapsam ve görünüş geçerliliği hususunda, bu konuda uzman olanların ve öğretim üyelerinin görüşleri ve önerileri de dikkate alınarak gerekli düzenlemeler yapılmış ve anket formuna şekil kazandırılmıştır.

Anket formu iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde araştırmaya katılan yüksek öğrenim öğrencilerinin kişisel, ailevi ve demografik özelliklerini belirleyici sorular sorulmuştur. Anket formunun ikinci bölümü, muhafazakâr eğimleri ölçmeye yönelik olarak hazırlanmış yedi ölçekten oluşmaktadır. Birinci ölçek, gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimlerini ölçmeye yönelik olarak kurgulanmıştır. İkinci ölçek, gençlerin dini muhafazakârlık eğilimlerini ölçmeye yönelik olarak kurgulanmıştır. Üçüncü ölçek, gençlerin ahlaki bakımdan muhafazakâr eğilimlere sahip olma

durumlarını tespit etmeye yönelik olarak kurgulanmıştır. Dördüncü ölçek, gençlerin geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimlerini tespit etmeye yönelik olarak kurgulanmıştır. Beşinci ölçek, gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim düzeylerini ölçmek amacıyla kurgulanmıştır. Altıncı ölçek, gençlerin sosyal hayatlarındaki muhafazakâr eğilim düzeylerinin tespiti amacıyla kurgulanmıştır. Son olarak yedinci ölçek, gençlerin özgürlük ve eşitlik anlayışlarındaki muhafazakâr düzeyin ölçülmesi amacıyla kurgulanmıştır.

Anketin ikinci bölümünü oluşturan soru maddeleri için likert tipi beşli dereceleme ölçeği oluşturulmuştur. Likert tipi ölçek, bir tutum ölçeği olarak ankette sorulan sorulara belirli puanlamalar verilerek toplam puanların değerlendirilmesini içermektedir (Punch, 2005:91-92). Ölçme, daha önce tespit edilmiş olan belirli prensipler eşiğinde nesnelere veya bireylerin belirli özelliklerine sayılar veya semboller atamak olarak belirlenebilir. Böylece ölçekler, araştırılan konunun evrenini oluşturan deneklerin daha önce belirlenmiş olan prensipler baz alınarak sınıflandırıldıkları araç veya mekanizmalar olarak değerlendirilmektedir (Altunışık ve diğ., 2007:100). Likert tipi ölçme araçlarında görüşülen denek, ölçekteki her maddenin anlamına ilişkin tutumunun derecesini belirterek, ölçekteki her ifadenin kapsadığı tutum ögesine katılma/katılmama derecesini bildirmiş olmaktadır (Tezbaşaran,1997:6). Anketin ikinci bölümünde yer alan her bir ölçek için kullanılan önermelerde; (1)Hiç Katılmıyorum, (2)Katılmıyorum, (3)Kararsızım-Orta, (4)Katılıyorum, (5)Tamamen Katılıyorum seçenekleri sunulmuş ve örneklem grubundan görüşlerine en uygun seçeneği işaretlemeleri istenmiştir. Anketler örneklem gruba yüz yüze görüşme ile uygulanmıştır.

2.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Geçerlilik, ölçülmek istenen özelliğin ne derece doğru ölçüldüğü ile ilgili bir kavramdır. Likert tipi testlerde, ölçeğin yapısal geçerliliği, “faktör analizi” yapılarak ölçülür (Büyüköztürk, 2009:167-168). Faktör analizi, ölçülmek istenen konuda deneklerin verdiği cevaplara göre önermeler arasındaki korelasyonun hesaplanarak, önermeler yani değişkenler arasındaki ilişkinin ortaya konulması üzerine temellendirilmiştir. Faktör yük değerleri, değişkenlerin elde edilen faktörler ile korelasyonunu belirleyen sayıyı içermektedir (Ural ve Kılıç, 2006:218). Böylece sosyal bilimlerde ölçeklerin yapısal geçerliliği için faktör yük değerlerinin 0.45 ve üstünde olması iyi bir ölçü iken, çok az

sayıda madde için bu sınır 0.30 kadar da indirilebilmektedir. Öte yandan tek faktörlü ölçeklerde açıklanan varyansın %30 ve daha fazla olması yeterli görülmektedir. Fakat çok faktörlü ölçeklerde bu oranın biraz daha fazla olması beklenir. Açıklanan varyansın yüksek olması araştırılan eğilimin iyi ölçüldüğünün göstergesidir. (Büyüköztürk, 2009:124-125).

Güvenilirlik, bir ölçümün, ölçülmek istenen şeyi, tutarlı bir biçimde ve doğru olarak göstermesi anlamına gelmektedir (Gökçe, 1999:141). Likert tipi ölçeklerde, ölçeğin güvenilirliğinin ölçülmesinde “cronbach alfa” olarak da bilinen “alfa katsayısı” kullanılabilir (Altunışık ve diğ., 2007:115). Cronbach Alfa kat sayısı, ölçek içerisindeki maddelere verilen puanlamalar üzerinden hesaplanmaktadır. Burada bir ölçeğin güvenilirliğini gösteren temel prensip, ölçekteki maddelere cevaplayanın benzer cevaplar vermesinin ölçeğin güvenilirliğini yükselteceğidir. Cronbach tarafından geliştirilen alfa sayısı, bireyin ölçeğe verdiği cevapların benzerlik düzeyini göstermektedir. Bu bağlamda Büyüköztürk, psikolojik testlerde güvenilirlik katsayısının .70 ve daha yüksek olmasının, ölçeğin güvenilirliği açısından yeterli olduğunu dile getirmektedir. Böylece alfa sayısı .80 olan bir ölçeğin verileri sonucunda elde edilen farklılık bilgilerinin %80 oranında güvenli ve %20 oranında bir hata payına sahip olduğu anlaşılmaktadır (2009:170-171).

Bir araştırmada, öncelikle pilot uygulama yapılarak, araştırmanın geçerlilik ve güvenilirlik analizinin yapılması gerekmektedir. Bir pilot uygulama için 50-60 kişilik denek grubu yeterli görülmekte ve pilot uygulama sonucunda elde edilen verilerin, ankette yer alan ölçeklerin faktör yapıları, geçerlilik ve güvenilirliğinin tespit edilmesinde kullanılabileceği belirtilmektedir (Baş, 2001:184-185). Bu nedenle araştırmada kullanılacak olan anket formunun geçerliliği ve güvenilirliğinin test edilmesi amacıyla 2009 yılı mart ayında 72 kişilik bir örnekleme ön uygulama yapılmış, elde edilen veriler ile ölçeklerin faktör yapıları, geçerlilik ve güvenilirlikleri test edilmiştir. Yapılan testler sonucunda gerekli görülen düzenlemeler yapılarak 2009 Nisan-Mayıs aylarında anketler uygulanmıştır.

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %62’sini açıklayan dört faktör çıkarmıştır.

Tablo 2: Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	3,732	28,705	28,705	3,732	28,705	28,705
2	1,598	12,294	40,999	1,598	12,294	40,999
3	1,416	10,895	51,894	1,416	10,895	51,894
4	1,328	10,215	62,109	1,328	10,215	62,109
5	,924	7,107	69,216			
6	,811	6,237	75,453			
7	,743	5,712	81,165			
8	,595	4,578	85,743			
9	,552	4,247	89,990			
10	,429	3,303	93,293			
11	,357	2,745	96,039			
12	,288	2,216	98,255			
13	,227	1,745	100,000			

Scree Plot

The graph plots Eigenvalue (Y-axis, 0 to 4) against Component Number (X-axis, 1 to 13). Component 1 has the highest eigenvalue (3.732), followed by component 2 (1.598). The eigenvalues for components 3 through 13 are significantly lower and decrease steadily, indicating that the first two components explain the majority of the variance.

Faktör grafiğinde birinci faktörün çok yüksek bir düzeyde olduğu ve birden ikinci faktöre doğru düştüğü görülmüştür. Bu durum birinci faktörün ölçeğin genel faktörü olabilme yetisine sahip olabileceğini de göstermektedir.

Tablo 3: Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir.	,551
Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir.	,557
Toplum devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır	,817
Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir.	,631
Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm	,522
Eksiklikleri olsa da şu anda yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim	,713
Geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir	,733
Ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler	,478
Devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır.	,523
Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez.	,650
Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir	,712
Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir.	,585
Siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir.	,602

Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde ilgili maddelerin ortak faktör yükleri .47-.81 arasında değişmektedir. Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği

olduğunu göstermektedir. Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlilik katsayısı) bulmak için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve .78 olarak bulunmuştur. Cronbach's Alpha katsayısını .70 üzerinde olması ölçeğin içsel tutarlılık bakımından yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu ölçeğimiz %78 oranında içsel tutarlığa sahip ve güvenilir bir ölçektir.

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %61'ini açıklayan iki faktör çıkarmıştır. Birinci faktör toplam varyansın %53,4'ünü açıklamaktadır. Bu bağlamda ölçek tek faktör düzeyinde bile yeterli düzeyde varyansı açıklamaktadır.

Tablo 4: Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	10,161	53,478	53,478	10,161	53,478	53,478
2	1,472	7,747	61,224	1,472	7,747	61,224
3	,977	5,144	66,368			
4	,948	4,989	71,357			
5	,801	4,216	75,573			
6	,678	3,567	79,140			
7	,611	3,218	82,357			
8	,562	2,960	85,317			
9	,490	2,578	87,894			
10	,389	2,049	89,944			
11	,347	1,824	91,768			
12	,289	1,524	93,292			
13	,270	1,419	94,711			
14	,240	1,265	95,976			
15	,211	1,113	97,089			
16	,202	1,064	98,153			
17	,166	,873	99,026			
18	,123	,648	99,674			
19	,062	,326	100,000			

Dini muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek için kullanılmış olan Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde, ölçeği oluşturan maddelerin faktör yükleri .46-.77 arasında değişmektedir. Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği olduğunu göstermektedir.

Tablo 5: Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum	,594
Dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir	,635
Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır	,460
Evliliklerde, resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılmalıdır	,461
Ölümlerde dini merasim olmalıdır	,597
Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir	,615
İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir	,742
Tanrıya inanırım	,753
Din insana bir kuvvet ve rahatlık verir	,777
Dine ve dini değerlere saldırılan kitap ve filmler yasaklanmalıdır	,530
Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir	,661
Dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir	,690
İnsan kendi kaderine razı olmalıdır	,511
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim	,518
Ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim	,641
Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir	,405
Dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir	,661
Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır	,727
Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır	,655

Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlilik katsayısı) bulmak için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve .94 olarak bulunmuştur. Bu da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 6: Muhafazakâr ahlaki tutum ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	9,130	60,869	60,869	9,130	60,869	60,869
2	,890	5,935	66,804			
3	,817	5,444	72,248			
4	,697	4,648	76,896			
5	,616	4,108	81,005			
6	,526	3,508	84,512			
7	,487	3,244	87,757			
8	,444	2,957	90,714			
9	,324	2,159	92,873			
10	,289	1,923	94,797			
11	,242	1,610	96,407			
12	,210	1,400	97,807			
13	,148	,989	98,796			
14	,104	,696	99,492			
15	,076	,508	100,000			

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “muhafazakâr ahlaki tutum” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %60’ını açıklayan bir faktör çıkarmıştır.

Tablo 7: Muhafazakâr ahlaki tutum ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir	,539
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	,742
Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	,403
İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	,502
Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	,594
Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	,370
Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	,692
Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	,539
Evli bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	,611
Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	,660
Muhtaçlara yardım etmek isterim	,756
İnsan her zaman dürüst olmalıdır	,610
İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	,796
Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	,602
Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	,715

Muhafazakar ahlaki tutum ölçeği maddelerinde faktör yükleri .37-.79 arasında değişmektedir. Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği olduğunu göstermektedir. Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlilik katsayısı) bulmak için Cronbach’s Alpha katsayısı hesaplanmış ve .95 olarak bulunmuştur. Bu da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 8: Gençliğin geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimler ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	5,712	43,940	43,940	5,712	43,940	43,940
2	1,402	10,787	54,727	1,402	10,787	54,727
3	1,262	9,707	64,434	1,262	9,707	64,434
4	,856	6,586	71,020			
5	,680	5,230	76,250			
6	,575	4,421	80,671			
7	,543	4,174	84,845			
8	,524	4,032	88,877			
9	,373	2,869	91,746			
10	,334	2,568	94,314			
11	,322	2,480	96,794			
12	,251	1,928	98,722			
13	,166	1,278	100,000			

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimler” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %64’ünü açıklayan üç faktör çıkarmıştır. Faktör grafiğinde birinci faktörün çok yüksek bir düzeyde olduğu ve birden ikinci faktöre doğru düştüğü görülmüştür. Bu durum birinci faktörün ölçeğin genel faktörü olabilme yetisine sahip olabileceğini de göstermektedir.

Tablo 9: Geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimler ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Türkiye'de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıtıdır.	,628
Bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumununkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır	,390
Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz	,697
Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	,640
Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	,637
Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	,653
Akrabalık bağları benim için önemlidir	,740
Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	,635
Anne babaya itaat önemlidir	,579
Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	,684
Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	,588
Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	,778
Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	,727

Geleneksel değerlerdeki muhafazakâr eğilimler ölçeğinde ilgili maddelerin faktör yükleri .39-.77 arasında değişmektedir. Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği olduğunu göstermektedir. Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlik katsayısı) bulmak için Cronbach’s Alpha katsayısı hesaplanmış ve .88 olarak bulunmuştur. Bu da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %72’sini açıklayan iki faktör çıkarmıştır.

Varyans analizi “gençlerin tarih ve millet algılamalarındaki muhafazakâr eğilimler ölçeği” bağlamında tek bir faktörün toplam varyansın %63’ünü açıkladığını ortaya koymuştur. Bu bakımdan ölçeğin tek faktör düzeyinde bile ölçülmek istenen husus ölçmede yeterli olduğu ortaya çıkmıştır.

Tablo 10: Gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	8,193	63,019	63,019	8,193	63,019	63,019
2	1,251	9,624	72,643	1,251	9,624	72,643
3	,678	5,217	77,860			
4	,562	4,326	82,186			
5	,548	4,216	86,402			
6	,414	3,184	89,586			
7	,321	2,470	92,056			
8	,256	1,972	94,028			
9	,221	1,703	95,731			
10	,182	1,401	97,132			
11	,141	1,085	98,217			
12	,122	,936	99,154			
13	,110	,846	100,000			

Gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim ölçeğinde, ilgili maddelerin faktör yükleri .52- .87 arasında değişmektedir.

Tablo 11: Gençlerin tarih ve millet algılarındaki muhafazakâr eğilim ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir.	,527
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	,711
Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	,794
İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	,877
Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	,851
Ulusal güvenliği önemserim	,666
Benim için vatan sevgisi önceliklidir	,780
Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	,726
Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	,720
Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	,712
Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	,697
Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	,708
Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	,675

Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği olduğunu göstermektedir. Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlilik katsayısı) bulmak için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve .94 olarak bulunmuştur. Alpha katsayısının bu ölçek için yüksek düzeyde bulunması, ölçeğin güvenilirliğinin de yüksek olduğunun göstergesidir.

Tablo 12: Gençliğin sosyal hayatta muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	8,019	57,282	57,282	8,019	57,282	57,282
2	1,081	7,720	65,002	1,081	7,720	65,002
3	,852	6,088	71,090			
4	,747	5,332	76,423			
5	,587	4,195	80,618			
6	,519	3,704	84,322			
7	,458	3,272	87,594			
8	,379	2,710	90,303			
9	,316	2,256	92,559			
10	,288	2,055	94,614			
11	,273	1,952	96,566			
12	,198	1,417	97,983			
13	,148	1,060	99,043			
14	,134	,957	100,000			

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “gençliğin sosyal hayatta muhafazakâr eğilimleri” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %65’ini açıklayan iki faktör çıkarmıştır.

Tablo 13: Gençliğin sosyal hayatta muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir	,470
Evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz	,547
Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	,824
Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	,588
Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	,706
Bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	,689
Gerçek dostluklar edinmek isterim	,731
Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak görürüm	,663
Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	,474
Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	,734
Olgun bir kişi olmak isterim	,774
Sevecen olmak benim için önemlidir	,751
Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşıyorum	,525
Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	,625

Gençliğin sosyal hayatta muhafazakar eğilimleri ölçeğinde, ilgili maddelerin faktör yükleri .47-.82 arasında değişmektedir. Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği olduğunu göstermektedir. Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlilik katsayısı) bulmak

için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve .94 olarak bulunmuştur. Bu da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

Tablo 14: Gençliğin özgürlük eşitlik anlayışında muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör analizi toplam varyans açıklaması

Önermeler	Eigen Değeri			Açıklanan Faktörler		
	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %	Toplam	% Varyans	Toplam Varyans %
1	5,465	54,653	54,653	5,465	54,653	54,653
2	1,140	11,400	66,053	1,140	11,400	66,053
3	,702	7,023	73,076			
4	,625	6,246	79,322			
5	,566	5,665	84,987			
6	,440	4,398	89,385			
7	,383	3,828	93,213			
8	,281	2,814	96,027			
9	,252	2,522	98,549			
10	,145	1,451	100,000			

Ön uygulama sonucunda elde edilen veriler ışığında, “gençliğin özgürlük eşitlik anlayışında muhafazakâr eğilimleri” ile ilgili ölçek üzerinde yapılan faktör analizi (temel bileşenler analizi), toplam varyansın %66’sını açıklayan bir faktör çıkarmıştır.

Tablo 15: Gençliğin özgürlük eşitlik anlayışında muhafazakâr eğilimleri ölçeği faktör yükleri

Önermeler	Faktör Yükleri
Her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır	,684
Özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir	,725
Kendi kararlarımı kendim almak isterim	,662
Bütün ırklar bir birine eşittir	,656
Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	,649
Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	,520
İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	,894
Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	,569
Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	,731
Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	,515

Gençliğin özgürlük ve eşitlik anlayışında muhafazakar eğilimler ölçeğinde, ilgili maddelerin faktör yükleri .51-.89 arasında değişmektedir. Bu durum ilgili ölçeğin yapısal geçerliliği olduğunu göstermektedir. Aynı ölçeğin içsel tutarlılığını (güvenirlilik katsayısı) bulmak için Cronbach's Alpha katsayısı hesaplanmış ve .86 olarak bulunmuştur. Bu da ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.7. Verilerin Analizi

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu vasıtasıyla elde edilen veriler, bilgisayar ortamına, üzerinde istatistikî işlemler yapılabilecek biçimde kodlanmış ve kullanılan istatistik programı vasıtasıyla sayısal değerlere dönüştürülmüştür. Verilerin değerlendirilmesinde Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü adına lisanslı, SPSS 18.0 (Statistical Package for Social Sciences) istatistik paket programı kullanılmıştır. Çalışmada örneklem grubu %95 güven aralığında ve %2,96 hata payında temsil kabiliyeti olan geçerli 1098 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formunun ikinci bölümünü oluşturan ölçekler likert tipi ölçek olarak dizayn edilmiştir. Örneklem grup ölçeklerde sunulan önermelere hangi ölçüde katılıp katılmadığını beşli derecelendirme çerçevesinde belirtmiştir. Elde edilen verilerin hatasız bir şekilde yorumlanabilmesi için, beşli ölçek dereceleri aralık sayısının beş'e bölünmesiyle 0.80 ($5-1=4$; $4/5=0.80$) oranında eşit aralıklara bölünmüştür. Böylece katılım düzeyleri puanları; Hiç katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen katılıyorum (4,21-5,00) olarak biçimlenmiştir (Tavşancıl, 2002:138-158).

Araştırma verilerinin değerlendirilmesinde öncelikle, veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunun birinci kısmındaki verilerin değerlendirilmesi amacıyla tanımlayıcı istatistik yöntemlerinden frekans dağılımı ve çapraz tablolar kullanılmıştır. Veri toplama aracı olan anket formunun ikinci kısmını oluşturan ölçeklerde ise ölçeklerdeki ifadelerle ilişkin görüşlerin ortalama değerleri ($\bar{x}$) ve anlamlılık düzeyleri (p) verilmiş ve bu değerlere göre tutumlar ifade edilmeye çalışılmıştır.

Öte yandan ölçeklerin değerlendirilmesinde, değişkenler arası ilişkilerin tespitinde parametrik istatistik tekniklerinde “t test”, “Anova”, “Regresyon analizi”, “Korelasyon analizi” ve “Faktör analizi” testlerinden faydalanılmıştır. Verilerin istatistiksel analizi ve yorumlarda, $p<0,05$ anlamlılık düzeyi dikkate alınmıştır.

BÖLÜM 3: ARAŞTIRMA VERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1 .Örneklem Grubun Demografik Özellikleri

Araştırmamız Türkiye’de toplumun muhafazakârlık eğilimlerinin ortaya konulması temelinde gençlik evreni içerisinde üniversite gençliği alt evreninde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlam küme örnekleme yöntemi ile seçilen dört üniversite içerisinde belirlenen örneklem grubun demografik özellikleri bu kısımda sunulmuştur.

3.1.1. Yaş, Cinsiyet ve Doğum Yeri

Araştırma üniversite öğrencileri üzerinde yapıldığı için yaş grupları 18 ve 33 yaşları arasında biçimlenmiştir. Ancak 25 yaş ve daha fazla yaşlarda olanların örneklem içerisindeki oranı ise sadece %5,2’dir. Ortalama olarak örneklemimiz %44,9 oranında 20-21 yaşları arasında olanlardan oluşmaktadır. Diğer taraftan 18-19 yaşları arasında olanların oranı da %16,3 düzeyindedir. Araştırmanın örneklemini, Türkiye’de yüksek öğretim programlarına kayıtlı olan bayan ve erkek oranıyla aynı seviyede olmak üzere %43,5’i bayarlardan, %56,5’i de erkeklerden oluşmaktadır. Benzer oran Erdinç Yazıcı’nın yürütücülüğünü üstlendiği “Türk üniversite gençliği” araştırmasında da bulunmaktadır (Yazıcı, 2003:79)

Tablo 16: Cinsiyet, yaş grupları ve bölgelere göre doğum yerleri

Yaş grupları			Bölgelere Göre Doğum Yerleri		
Seçenekler	Sayı	Yüzde (%)	Seçenekler	Sayı	Yüzde (%)
18 Yaş	26	2,4	Marmara Bölgesi	250	22,8
19 Yaş	153	13,9	İç Anadolu Bölgesi	208	18,9
20 Yaş	242	22,0	Karadeniz Bölgesi	147	13,4
21 Yaş	251	22,9	Ege Bölgesi	143	13,0
22 Yaş	203	18,5	Akdeniz Bölgesi	130	11,8
23 Yaş	114	10,4	Doğu Anadolu Bölgesi	122	11,1
24 Yaş	52	4,7	Güneydoğu Anadolu Bölgesi	98	8,9
25 Yaş ve üstü	57	5,2			
Toplam	1098	100,0	Toplam	1098	100,0
Örneklem Grubun Cinsiyetlere Göre Dağılımı					
Cinsiyetler	Bayan	Sayı	478	Yüzde (%)	43,5
	Erkek		620		56,5

Örneklem guruba araştırma esnasında doğum yerleri sorulmuş ve “il” olarak belirtilmesi istenmiştir. Örneklem grup doğum yerlerini il olarak belirtmiştir. Daha sonra iller verilerin değerlendirilmesi esnasında, bölgelere göre düzenlenmiş ve bu şekilde sunulmuştur. Bu durumda Marmara Bölgesindeki şehirlerde doğmuş olanlar örneklemin

%22.8'ini oluşturmuş, İç Anadolu Bölgesindeki illerde doğmuş olanlar %18,9 oranında temsil edilmiştir. Örnek kitlede en az temsil oranına sahip olan bölge ise Güney Doğu Anadolu Bölgesi olmuştur.

Tablo 17: Yerleşim yeri ve göç etme durumu

Örnek grubun en uzun süreyle kaldığı yerleşim birimi			Örnek grubun ailesinin halen ikamet ettiği yerleşim birimi		
			Sayı	Yüzde(%)	
Yerleşim birimleri	<i>Köy</i>	118	10,7	117	10,7
	<i>Kasaba</i>	56	5,1	46	4,2
	<i>İlçe</i>	247	22,5	256	23,3
	<i>İl merkezi</i>	309	28,1	302	27,5
	<i>Büyükşehir</i>	152	13,8	159	14,5
	<i>Metropol</i>	200	18,2	201	18,3
	<i>Yurt dışı</i>	16	1,5	17	1,5
Toplam		1098	100,0	1098	100,0
Herhangi bir sebepten dolayı başka bir şehre göç etmiş olma durumu					
<i>Evet, daha önce başka bir şehre göç ettik</i>			335	30,5	
<i>Hayır, daha önce başka bir şehre göç etmedik</i>			763	69,5	
Toplam			1098	100,0	

Araştırmanın örneklem grubu %28,1 oranında en uzun süreyle il merkezinde ikamet etmiştir. Köy ve kasabalarda en uzun süre ile ikamet edenlerin oranı da genel olarak %15,8'dir. Öte yandan %22,5 oranında da en uzun süreyle ilçe merkezlerinde ikamet edenler bulunmaktadır. Böylece köyler, kasabalar ve ilçelerde en uzun süreyle örneklem grubunu oluşturanların ikamet etme oranı %38,3 civarında bulunmaktadır. Bu oranda yaklaşık olarak Türkiye'de kırsal kesimlerde yaşayanların oranına yakın bulunmaktadır. Öte yandan genel olarak ilçelerde ikamet edenlerin kırsal kesim olarak değerlendirilmesi nispeten doğru görülmemektedir. Türkiye'de bazı ilçe merkezleri, il merkezlerinden daha fazla oranlarda nüfusa sahip iken, yine bazı ilçe merkezlerinin nüfusları da ancak kasaba nüfusları kadar bulunmaktadır. Bu bağlamda ilçelere göre kırsal-kentsel köken ayrımı yapılırken hangi ilçelerin kırsala yakın, hangi kesimlerin kentsel bir yapı arz ettiği göz önünde bulundurulmalıdır. Araştırmada ortaya çıkan bulgulara göre Büyükşehir ve Metropollerde en uzun süreyle ikamet edenlerin oranı ise %32'dir.

Örnek grubun ailesinin ikamet ettiği yerleşim birimi ile kendilerinin en uzun süreyle ikamet ettiği yerleşim birimi arasında büyük farklılıklar görülememiştir. Bu da bize ailelerin daha önce göç etmiş olsalar bile bu göçlerin yeni olmadığını göstermektedir. Öte yandan örneklem grubun ailesinin daha önce herhangi bir sebepten dolayı başka bir şehre göç etme oranı ise %30,5'dir. Bu oran yüksek bir seviyede olmakla birlikte, örneklemin yaş grupları göz önüne alındığında ve yukarıdaki bulgulara göre göçlerin 1990'lı yıllardan önce gerçekleştiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır.

3.1.2. Bireysel Açıdan Çevreye Karşı Olan Tutumlar, Eş Seçimi ve Evlilik

Örneklem grubumuzu teşkil eden üniversite öğrencilerinin çevreleriyle anlaşmazlığa düştüğü konuların başında öncelikle %38,5 oranıyla yaşam tarzı ile ilgili konular gelmektedir. Çevre ile en az anlaşmazlığa düşülen konu ise dini konulardır (%4,6). Öte yandan çevre ile anlaşmazlığa düşülen konular hususunda bayan ve erkek öğrenciler arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($X^2_{(5)} 42.992 P<.05$).

Tablo 18: Çevre ile ilişkilerde gözetilen konular ve dost seçiminde aranan özelliklerin cinsiyete göre karşılaştırılması

Görüşülenlerin çevrelerindeki insanlarla anlaşmazlık konuları		Görüşülenlerin cinsiyeti								
		Bayan			Erkek			Toplam		
		Sayı	Satır (%)	Sütun (%)	Sayı	Satır (%)	Sütun (%)	Sayı	Satır (%)	Sütun (%)
Tercihler	<i>Siyasi konularda</i>	49	32,9%	10,3%	100	67,1%	16,1%	149	100%	13,6%
	<i>Dini konularda</i>	30	60,0%	6,3%	20	40,0%	3,2%	50	100%	4,6%
	<i>Ahlaki konularda</i>	88	56,8%	18,4%	67	43,2%	10,8%	155	100%	14,1%
	<i>Yaşam tarzı hususunda</i>	148	35,2%	31,0%	272	64,8%	43,9%	420	100%	38,3%
	<i>Ülke meselelerine bakış açıları konusunda</i>	53	46,5%	11,1%	61	53,5%	9,8%	114	100%	10,4%
	<i>Diğer konularda</i>	110	52,4%	23,0%	100	47,6%	16,1%	210	100%	19,1%
	<i>Toplam</i>	478	43,5%	100%	620	56,5%	100%	1098	100%	100%
Dost seçiminde dikkat edilen hususlar		P=.000 Sd=5 $X^2=42.292$								
Tercihler	<i>Hemşerim olmasına</i>	5	22,7%	1,0%	17	77,3%	2,7%	22	100%	2,0%
	<i>Ortak ilgi ve alakalarımızın olmasına</i>	78	42,2%	16,3%	107	57,8%	17,3%	185	100%	16,8%
	<i>Aynı siyasi görüşe sahip olmasına</i>	3	11,1%	,6%	24	88,9%	3,9%	27	100%	2,5%
	<i>Dürüst ve güvenilir bir insan olmasına</i>	348	44,7%	72,8%	430	55,3%	69,4%	778	100%	70,9%
	<i>Ortak kültürel değer ve inançlara</i>	44	51,2%	9,2%	42	48,8%	6,8%	86	100%	7,8%
	<i>Toplam</i>	478	43,5%	100%	620	56,5%	100%	1098	100%	100%
		P=.001 Sd=4 $X^2=18.052$								

Elde edilen verilere göre erkek öğrenciler, bayan öğrencilere nispetle siyasi konular ve yaşam tarzı konularında bayanlardan daha fazla oranda çevrelerindeki insanlarla anlaşmazlığa düşerken, bayan öğrenciler dini, ahlaki, ülke meselelerine bakış ve diğer konularda erkeklere nispetle daha fazla çevrelerindeki insanlarla anlaşmazlıklara düşmektedirler.

Dost seçimi hususunda örnek grup %70,9 gibi yüksek bir oranda karşısındaki insanın dürüst ve güvenilir bir insan olmasına dikkat etmektedir. Örneklem grubumuzu teşkil eden bayan ve erkek öğrenciler dost seçimi konusunda birbirlerinden anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadırlar ($X^2_{(4)} 18.052 P<.05$). Bayan öğrenciler erkek öğrencilere nispetle dostlarını seçerken karşısındaki insanların dürüst ve namuslu olması yanında kendileriyle ortak kültürel değer ve inançlara sahip olmasını daha fazla dikkate almaktadırlar. Erkek öğrenciler ise bayan öğrencilere kıyasla dostlarını seçerken hemşeriliğe, siyasi görüşe ve ortak ilgi ve alakalara daha fazla önem vermektedirler.

Örneklem grubu teşkil eden kitlenin eş seçimi hususundaki tercihleri, bayan yada erkek olma durumuna göre farklılık göstermektedir. Araştırma neticesinde elde edilen verilere göre eş seçimi konusunda cinsiyetlere göre ortaya çıkan farklılık manidardır ($X^2_{(4)} 16.291 P<.05$). Araştırma verilerinde ilk göze çarpan husus, eş seçiminde aile kararlarının belirleyiciliğidir. Genel kitle içerisinde eş seçiminde ailenin belirleyiciliği %2,6 gibi çok düşük bir oranda bulunurken, asıl dikkat çeken husus, eş seçimlerinde bayanların %17,9 oranında ailenin belirleyici olduğunu belirtirken, eş seçimi konusunda erkeklerin %82,1 oranında ailenin belirleyici olduğunu söylemesidir. Öte yandan ailenin kararlarının önemli olduğunu fakat eş seçimi hususunda kendi görüşlerinin de alındığını belirtenler toplam kitlenin %11,7'sini oluştururken, bu hususta erkeklerin %52,3'ü ve bayanların ise %47,7'si eş seçimi konusunda ailenin kararlarının önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Geleneksel olarak erkeklerin eş seçimi hususunda ailelerinden daha bağımsız olacağı düşünülürken araştırma bulguları bayanları eş seçiminde aileden daha bağımsız bir yapı sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Genel olarak eş seçimi konusunda örneklem grubunu oluşturan üniversite öğrencisi gençler %75,8 oranında kendi kararlarının önemli fakat ailenin de görüşünün alınması yönünde bir tutum göstermişlerdir. Bunların yanında örnekle grup içerisinde %3,3 oranında evlenmeyi düşünmeyen bir grup da bulunmaktadır.

Tablo 19: Gençlerde eş seçimi ve evlilik hususunun cinsiyetlere göre karşılaştırılması

		Cinsiyet						
Eş seçimi konusundaki belirleyici unsur		Bayan	Erkek	Toplam				
Tercihler	Ailemin kararı belirler	Sayı	5	23	28			
		Satur (%)	17,9%	82,1%	100,0%			
		Sütun (%)	1,0%	3,7%	2,6%			
	Ailemin kararı önemli ama benim görüşüm alınır	Sayı	61	67	128			
		Satur (%)	47,7%	52,3%	100,0%			
		Sütun (%)	12,8%	10,8%	11,7%			
	Kendi kararım önemli ama ailemin görüşünü de alırım	Sayı	376	456	832			
		Satur (%)	45,2%	54,8%	100,0%			
		Sütun (%)	78,7%	73,5%	75,8%			
	Kendi kararım belirler	Sayı	21	53	74			
		Satur (%)	28,4%	71,6%	100,0%			
		Sütun (%)	4,4%	8,5%	6,7%			
Gelecekte evlenmeyi düşünmüyorum	Sayı	15	21	36				
	Satur (%)	41,7%	58,3%	100,0%				
	Sütun (%)	3,1%	3,4%	3,3%				
Toplam	Sayı	478	620	1098				
	Satur (%)	43,5%	56,5%	100,0%				
	Sütun (%)	100,0%	100,0%	100,0%				
Ailenin başka bir dinden veya mezhepten biri ile evlenmeyi onaylama durumu		P=.003 Sd=4 X ² =16.291						
Tercihler	Onaylar	Sayı	116	271	387			
		Satur (%)	30,0%	70,0%	100,0%			
		Sütun (%)	24,3%	43,7%	35,2%			
	Onaylamaz	Sayı	362	349	711			
		Satur (%)	50,9%	49,1%	100,0%			
		Sütun (%)	75,7%	56,3%	64,8%			
	Toplam	Sayı	478	620	1098			
		Satur (%)	43,5%	56,5%	100,0%			
		Sütun (%)	100,0%	100,0%	100,0%			
		P=.000 Sd=1 X ² =44.701						
Evlenildiğinde istenilen çok sayısı								
Tercihler	0	1	2	3	4	5	6 ve +	Toplam
Sayı	29	52	524	335	114	28	16	1098
Yüzde (%)	2,6	4,7	47,7	30,5	10,4	2,6	1,5	100,0

Örneklem gurubunu oluşturan kitlenin ailelerinin başka dinden veya mezhepten biri ile evlenmelerini onaylaması hususunda bayan ve erkek olma durumuna göre anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($X^2_{(1)} 44.701 P<.05$). Bu duruma göre bayan öğrencilerin aileleri %24,3 oranında başka dinden veya mezhepten biriyle kendilerinin evlenmesini onaylayabileceğini belirtirken, erkeklerde ise bu oran %43,7'dir. Öte yandan bayanları %75,7'si ailelerinin başka dinden veya mezhepten biriyle evlenmelerine ailelerinin rıza göstermeyeceğini belirtirken, erkekler ise %56,3 oranında ailelerinin başka dinden veya mezhepten biriyle evlenmelerine rıza göstermeyeceklerini dile getirmektedirler.

Araştırmanın örneklemini oluşturan kitle içerisinde eş seçimi hususunda bayanların bireysel görüşleri çerçevesinde erkeklerden daha fazla ailelerinden bağımsız bir tavır sergiledikleri görülmüştür. Ailelerin görüşleri göz önüne alındığında, ailelerin evlilik hususunda ve özellikle ailenin sahip olduğu kültürel değerler dışında kalan gruptan evliliklerde, bayanlara ailelerin daha fazla müdahale edeceği fikri elde edilen veriler ışığında ortaya çıkmıştır.

Üniversite eğitimi gören gençlerin evlendikleri zaman ortalama 2-3 arası bir çocuğa sahip olmayı düşündükleri araştırma verileri neticesinde ortaya çıkmıştır. Öte yandan örnek grubun %2,6'sı evlendikleri zaman hiç çocuk istememekte ve %1,5'i de altı ve daha fazla sayıda çocuk sahibi olmayı düşündüklerini belirtmektedirler.

3.1.3. Ailevi Durum

Tablo 20: Baba mesleği ve hane halkı sayısı

	Baba meslekleri	Sayı	Yüzde (%)	Hane halkı sayısı		
				Tercihler	Sayı	Yüzde (%)
Tercihler	İşçi	168	15,3	2 Kişi	13	1,2
	Memur	107	9,7	3 Kişi	109	9,9
	Üst düzey memur/yönetici	10	,9	4 Kişi	339	30,9
	Emekli	234	21,3	5 Kişi	269	24,5
	Çiftçi	134	12,2	6 Kişi	176	16,0
	Esnaf	73	6,6	7 Kişi	91	8,3
	Zanaatkâr	43	3,9	8 Kişi	49	4,5
	Öğretmen/Akademisyen	85	7,7	9 Kişi	19	1,7
	Serbest meslek	175	15,9	10 Kişi ve fazlası	33	3,1
	Küçük İşletme sahibi	15	1,4	Toplam	1098	100,0
	Din Görevlisi	13	1,2			
	Teknik Hizmetler	14	1,3			
	Muhasebe/Mali Müşavir/Bankacı Özel Hizmet Sek.	27	2,5			
	Toplam	1098	100,0			

Yapılmış olan bu çalışmada örneklemini oluşturan grubun baba meslekleri yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi biçimlenmiştir. Karşımıza çıkan sonuçlara göre örneklem grubun %21,3 oranında babaları emekli durumundadır. Öte yandan örneklem grubun %15,9'unun babalarının meslekleri serbest meslek kategorisine alınan çeşitli işlerden teşkil olmuştur. Baba meslekleri asker ve polislerden oluşanlar ise memur kategorisinde değerlendirilmiştir. Ayrıca görüşülenlerin aileleri %70 oranında 4-6 bireyden oluşmaktadır.

3.1.3.1. Ailenin Eğitim Durum

Üniversite öğrencilerinin anne ve baba eğitim durumları genellikle ilköğretim düzeyinde bulunmaktadır. Anne ve baba eğitim düzeylerinde kaşımıza çıkan tabloda dikkat çeken husus ise okuryazar olmama durumudur. Örnek grubumuzu oluşturan üniversite öğrencilerinin babalarının %2,2'si okuryazar değil iken, annelerin okuryazar olmama durumu ise %12,3 oranında bulunmaktadır. Bu durum geçmişte bayanların erkeklere oranla daha az bir biçimde eğitime kanalize edildiğini göstermektedir.

Tablo 21: Anne ve baba eğitim durumu

		Baba eğitim durumu		Anne eğitim durumu	
		Sayı	Yüzde(%)	Sayı	Yüzde(%)
Tercihler	<i>Okur-yazar değil</i>	24	2,2	135	12,3
	<i>Okur-yazar</i>	83	7,6	122	11,1
	<i>İlköğretim</i>	527	48,0	575	52,4
	<i>Lise</i>	244	22,2	189	17,2
	<i>Meslek Lisesi</i>	21	1,9	13	1,2
	<i>Yüksek Okul MYO</i>	84	7,7	23	2,1
	<i>Fakülte</i>	103	9,4	36	3,3
	<i>Lisansüstü</i>	12	1,1	5	,5
<i>Toplam</i>		1098	100,0	1098	100,0

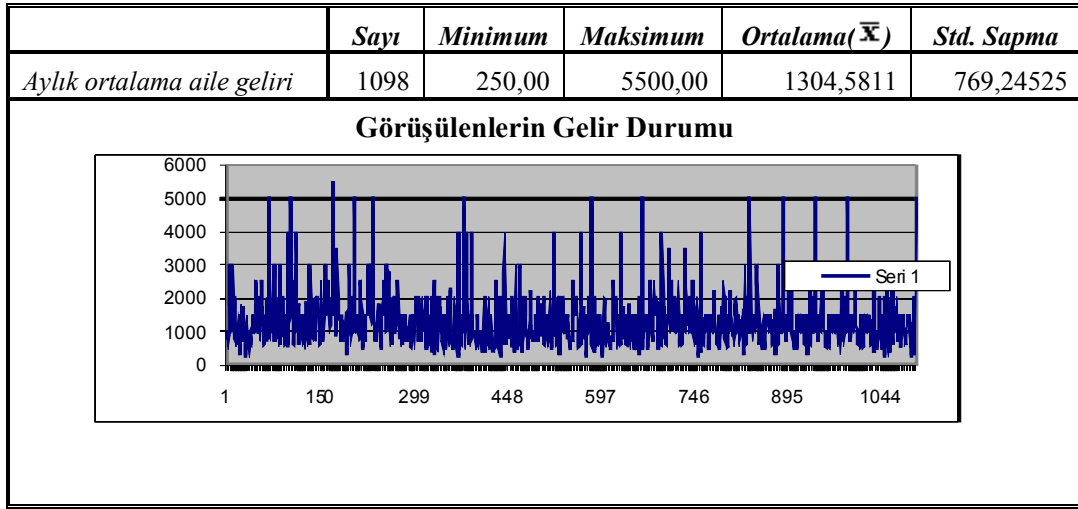
Yüksek öğretim seviyesinde örneklem grubu teşkil eden gençlerin anne ve babalarının eğitim durumları incelendiğinde, görüşülenlerin babalarının annelerine göre daha fazla oranda yüksek öğretim aldıkları görülmektedir. Diğer taraftan her iki grupta da ilköğretim oranının yüksel olması dikkat çekicidir (Yazıcı, 2003:80-81). Fakülte ve yüksek okul bazında görüşülenlerin babaları %11,1 oranında bir yüksek eğitim almış iken, görüşülenlerin anneleri ise sadece %5,4 oranında yüksek öğretim görmüş bulunmaktadır.

3.1.3.2. Ailenin Ekonomik Durum

Araştırmanın evrenini temsil eden örneklem grubun ailelerinin ortalama gelirleri 1300 lira civarında bulunmaktadır. Ortaya çıkan bu gelir durumu asgari ücretin üzerinde olmakla birlikte gelişmişlik ve refah düzeyi bağlamında yeterli bulunmamaktadır. Bu bağlamda Türk-İş'in 2009 yılı Aralık ayında yaptırdığı araştırmaya göre aylık 4 kişilik bir ailenin açlık sınırını 795, yoksulluk sınırını ise 2 bin 588 TL olarak hesapladığını bildirmektedir. Bu rakamlar göz önünde bulundurulduğunda örneklem grubun gelir düzeyleri ortalaması yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır.

Araştırma esnasında görüşülenlerin ailelerinin gelir durumları herhangi bir gruplamaya tabi tutulmadan görüşülenler tarafından belirtilmiştir. Bu açıdan örneklem grubu teşkil eden üniversite öğrencilerinin ailelerinin gelirleri 250 liradan başlayarak 5500 liraya kadar çıkmaktadır. Fakat genel anlamda ailelerin gelirleri, ortalama gelir hesaplanırken ortaya çıkmış olan standart sapma göz önüne alınarak 550 lira ile 2075 lira arasında yoğunlaşmaktadır.

Tablo 22: Ortalama gelir durumları

Gelir dağılımlarındaki bu yoğunlaşmanın temel nedeni ise örneklem grubun baba mesleklerine bakılarak ortaya konulabilir. Örneklem grubumuz, genel itibarıyla, emekli, işçi ve memur çocuklarından oluşmaktadır.

Ortalama olarak bu mesleklerde bulunanların aldıkları maaşlarda, asgari ücret ile nitelikli bir memur maaşı arasına tekabül etmektedir. Öte yandan araştırma evreni içerisinde bulunan üniversite öğrencisi gençlerin baba mesleklerinin fazla bir miktarda iyi gelir getiren işler olmadığı da göz önüne alındığında dağılımın ortalamasının nispeten düşük çıkması normal karşılanabilir.

Bireylerin sosyal tabakalarının belirlenmesinde sosyal tabakalaşma ölçeğinin kullanılması gerekmektedir. Sosyal tabakaların belirlenmesinde mesleki durum, gelir durumu, eğitim durumu gibi değişkenler belirleyicidir. Yapılmış olan bu araştırmada sosyal tabakalaşma ölçeği kullanılmamış, sadece görüşülenlere kendilerini hangi sosyal tabakada gördükleri sorulmuştur.

Tablo 23: Görüşülenlerin kendilerine göre içinde buldukları toplumsal sınıflar

		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde(%)</i>
Tercihler	<i>En Alt Sınıf</i>	26	2,4
	<i>Alt Orta Sınıf</i>	47	4,3
	<i>Alt Üst Sınıf</i>	99	9,0
	<i>Orta Alt Sınıf</i>	150	13,7
	<i>Orta Orta Sınıf</i>	360	32,8
	<i>Orta Üst Sınıf</i>	273	24,9
	<i>Üst Alt Sınıf</i>	71	6,5
	<i>Üst Orta Sınıf</i>	62	5,6
	<i>En Üst Sınıf</i>	10	,9
	<i>Toplam</i>	1098	100,0

Bu bağlamda ortaya çıkan tablo görüşülenlerin aileleri çerçevesinde kendilerini hangi sosyal tabakalarda gördüklerini göstermektedir. Böylece görüşülenler, %15,7 oranında kendilerini alt tabakada görürken, görüşülenlerin %69,4'ü kendilerini orta tabakada görmektedir. Kendilerini üs tabakada görenlerin örneklem içerisindeki oranı ise %13 civarında bulunmaktadır. Genel anlamda üniversite gençliği kendini çoğunlukla orta tabakada görmektedir (YAZICI, 2003:194).

4.1.3.3. Ailede Dinsel, Geleneksel Yapı

Görüşülenlerin ailelerinde din ve dindarlık ile ilgili yapılan çeşitli faaliyetler bulunmaktadır. Bu çerçevede görüşülenlerin ailelerinde %68,7 oranında Kur'an okunmakta, %65,8 oranında beş vakit namaz kılınmakta, %82,9 oranında sürekli Cuma namazlarına gidilmekte, %86,9 oranında bayram namazları kılınmakta, %93,4 oranında oruç tutulmaktadır. Ayrıca görüşülenlerin ailelerinde %87,1 oranında kurban kesilmekte ve %78,3 oranında da kandil gecelerinde ibadet edilmektedir. Bu bağlamda genel olarak örneklem kitlemizi oluşturanların ailelerinde din ve dindarlık adına yapılan faaliyetlerin yapılma oranları farklılık göstermektedir. Özellikle oruç ibadetinin Cuma namazlarına gitme durumundan da yüksek düzeyde olması dikkat çekici bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Genel olarak bakıldığında görüşülenlerin ailelerinde din ve dindarlık ile ilgili faaliyetlerden hiç birinin yapılmama durumu ise %2,5 oranında bulunmaktadır. Araştırma verileri sonucu ortaya çıkan bu oran bize hangi siyasi veya ekonomik kesimden olursa olsun, Türkiye'de ailelerde genel olarak din ve dindarlıkla ilgili birtakım faaliyetlerin olduğunu göstermektedir.

Tablo 24: Ailede din ve dindarlıkla ilgili faaliyetler ve aile büyükleri ile birlikte oturma

		Evet	Hayır	Ortalama	Std. Sapma	
Ailede yapılan dini ibadetler	Kur'an okumak	Sayı	754	344	1,3133	,46405
		Yüzde(%)	68,7	31,3		
	Beş vakit namaz kılmak	Sayı	722	376	1,3424	,47474
		Yüzde(%)	65,8	34,2		
	Ara sıra namaz kılmak	Sayı	333	765	1,6967	,45988
		Yüzde(%)	30,3	69,7		
	Cuma namazı kılmak	Sayı	910	188	1,1712	,37687
		Yüzde(%)	82,9	17,1		
	Bayram namazı kılmak	Sayı	954	144	1,1311	,33772
		Yüzde(%)	86,9	13,1		
	Oruç tutmak	Sayı	1025	73	1,0665	,24924
		Yüzde(%)	93,4	6,6		
	Zekat vermek	Sayı	896	202	1,1840	,38764
		Yüzde(%)	81,6	18,4		
	Kurban kesmek	Sayı	956	142	1,1293	,33571
		Yüzde(%)	87,1	12,9		
	Mevlit okutmak	Sayı	686	412	1,3752	,48440
		Yüzde(%)	62,5	37,5		
	Kandil geceleri ibadet etmek	Sayı	860	238	1,2168	,41222
		Yüzde(%)	78,3	21,7		
Ailemde bunlardan hiçbiri yapılmamaktadır.	Sayı	27	1071	1,9754	,15494	
	Yüzde(%)	2,5	97,5			
Ailede birlikte oturan büyüklerin olma durum	Sayı	152	946			
	Yüzde(%)	13,8	86,2			

Ailelerde din ve dindarlık ile ilgili faaliyetlerin yapılıyor olması, gençlerin bu tür faaliyetlere karşı yabancılaşmasını engellemekte, dolayısıyla bireylerin öncelikle değerlerini aile içinde kazanmasından dolayı ailelerin sahip oldukları bu yapı gençlere de belirli ölçüde sirayet etmektedir.

3.1.4. Siyasal Durum

Araştırma'da görüşülenlerin siyasal eğilimlerini tespit etmek üzere iki tip tanımlayıcı soru sorulmuştur. Birincisinde görüşülenlerin kendilerini ve ailelerini radikal sağcılıktan radikal solculuğa doğru bir derece tanımlaması yapmaları istenmiş, ikincisinde ise görüşülenlerin kendilerini ve ailelerini hangi siyasal ideoloji çerçevesinde tanımladıkları sorulmuştur.

Elde edilen veriler çerçevesinde dokuz kademeli olarak oluşturulan radikal sağ'dan radikal sol'a doğru giden puanlamanın ilk iki ve son iki kademesi radikallik olarak

nitelendirildiğinde, görüşülenlerin %14,5'i radikal sağcı ve %7,3'ü radikal solcu olarak kendilerini nitelendirmişlerdir.

Tablo 25: Siyasi açıdan örneklem grubun kendini ve ailelerini (radikal sağcılıktan radikal solculuğa) değerlendirmeleri

		<i>Kendileri</i>		<i>Aileleri</i>	
		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Radikal Sağ ↑ ↓ Radikal Sol	<i>Dereceler</i>				
	1	60	5,5	66	6,0
	2	99	9,0	140	12,8
	3	210	19,1	233	21,2
	4	121	11,0	103	9,4
	5	339	30,9	337	30,7
	6	89	8,1	75	6,8
	7	100	9,1	85	7,7
	8	41	3,7	45	4,1
9	39	3,6	14	1,3	
<i>Toplam</i>		1098	100,0	1098	100,0

Görüşülenlerin ailelerini nitelendirmesinde ise %18,8 olarak radikal sağ nitelemesi ve %5,4 oranında da radikal sol nitelemesi göze çarpmaktadır. Bu veriler ışığında ailelerde görüşülenlerin kendilerine göre radikal sağ nitelendirme artar iken, radikal sol niteleme azalmaktadır. Bu durum üniversite öğrenimi gören gençlerin çeşitli çevresel nedenlerden ötürü çok az bir miktarda olmak üzere ailelerinin siyasal eğilimlerinden farklılaştıkları ve bu farklılaşmanın da sol'a doğru olduğu görülmektedir. Gençlik döneminin getirdiği özgürlükçü duygular ve üniversite hayatında girilen çeşitli ortamlar gençlerin ailelerinin geleneksel olarak sahip olduğu değerlerden farklı olan bazı fikirlere ve değerlere sahip olmasına yol açabilmektedir.

Tablo 26: Görüşülenlerin kendilerini ve ailelerini siyasi düşünce olarak tanımlamaları

		<i>Kendileri</i>		<i>Aileleri</i>	
		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde (%)</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Tercihler	<i>Ülkücü</i>	60	5,5	41	3,7
	<i>İslamcı</i>	59	5,4	97	8,8
	<i>Milliyetçi</i>	298	27,1	283	25,8
	<i>Muhafazakâr</i>	140	12,8	212	19,3
	<i>Liberal</i>	58	5,3	33	3,0
	<i>Demokrat</i>	234	21,3	223	20,3
	<i>Sosyal Demokrat</i>	171	15,6	176	16,0
	<i>Sosyalist</i>	78	7,1	33	3,0
<i>Toplam</i>		1098	100,0	1098	100,0

Örneklem grubu oluşturan üniversite öğrencileri siyasal ideoloji olarak %5,5 oranında kendilerini ülkücü, %5,4 oranında kendilerini İslamcı, %27,1 oranında kendilerini milliyetçi, %12,8 oranında kendilerini muhafazakâr, %5,3 oranında kendilerini liberal, %21,3 oranında kendilerini demokrat, %15,6 oranında kendilerini sosyal demokrat ve %7,1 oranında da kendilerini sosyalist olarak tanımlamışlardır. Böylece gençler genel anlamda siyasal bakımdan kendilerini sağ görüşlü olarak ifade etmektedirler (Armağan, 2004:50).

Görüşülenlerin ailelerinin ideolojik tutumları ile kendilerinin ideolojik tutumları arasında bir takım farklılıklar bulunmaktadır. Bu farklılıklar radikal sağcılıktan radikal solculuğa kendilerini ve ailelerini tanımlamalarında ve yukarıdaki ideolojilere göre kendilerini tanımlamalarında da ortaya çıkmıştır.

Tablo 27: Görüşülenlerin cinsiyetlerine göre siyasal ve sosyal konularda ailenin görüşleri ile kendi görüşlerinin bir birbirine uyma durumu

			<i>Siyasal ve sosyal konularda aile görüşleri ile kendi görüşlerinin bir birbirine uyma durumu</i>			
			<i>Tamamen uyar</i>	<i>Kısmen uyar</i>	<i>Hiç uymaz</i>	<i>Toplam</i>
Cinsiyet	<i>Bayan</i>	<i>Sayı</i>	144	325	9	478
		<i>Satır (%)</i>	30,1%	68,0%	1,9%	100,0%
	<i>Erkek</i>	<i>Sayı</i>	224	378	18	620
		<i>Satır (%)</i>	36,1%	61,0%	2,9%	100,0%
<i>Toplam</i>		<i>Sayı</i>	368	703	27	1098
		<i>Satır (%)</i>	33,5%	64,0%	2,5%	100,0%
P=.047 Sd=2 X ² =6.125						

Siyasal ideoloji tanımlamalarında gençlerin kendilerini ve ailelerini tanımlamalarının ardından, gençlerin siyasal ve sosyal konularda aileleri ile kendi görüşlerinin bir birine uyma durumu sorulmuş ve gençler sadece %2,5 oranında aileleri ile kendi görüşlerinin hiç uymadığını belirtmişlerdir. Bu durum da gençlerin ailelerinde siyasal ve sosyal konulardaki görüşlerinin farklılıkları keskin bir yapı arz etmemektedir.

Ayrıca elde edilen verilerin analizi sonucunda, gençlerin siyasal ve sosyal konulardaki görüşlerinin aileleri ile uyumluluğu bağlamında bayan ve erkeklere göre farklılık gösterdiği ortaya çıkmıştır ($X^2_{(2)} 6.125 P<.05$). Bayan ve erkek olmaya göre ortaya çıkan bu manidar farklılığın düzeyi ise yüksek değildir.

Evrenimizi oluşturan örneklem içerisinde bayanların %30,1'i aileleri ile kendilerinin siyasal ve sosyal konulardaki görüşlerinin tamamen uyduğunu belirtirken bu oran erkeklerde %36,1'e yükselmektedir. Öte yandan siyasal ve sosyal konularda aile ile fikirlerin kısmen uyduğunu bayanların %68'i belirtirken, erkekler ise %61 oranında görüşlerinin kısmen aileleriyle uyumlu olduğunu belirtmişlerdir. Bu bağlamda genel olarak erkek öğrencilerin görüşleri bayan öğrencilere nispetle biraz daha fazla oranda aileleri ile uyumludur.

3.1.5. Görüşülenlerin Ülke Meselelerine Bakış Açıları

Çalışmamızda, araştırmanın evrenini temsil eden örnek grubu oluşturan üniversite öğrencilerine, Türkiye'nin problemleri, Avrupa birliği ve küreselleşme hakkındaki görüşlerinin tespit edilmesine yönelik olarak bir takım sorular sorulmuştur. Gençlerin bu sorulara verdikleri yanıtlar ile belirtilen konulardaki gençlerin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 28: Görüşülenlere göre ülkenin başlıca problemleri

		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Tercihler	<i>İşsizlik</i>	761	23,69
	<i>Eğitim</i>	710	22,11
	<i>Ekonomi</i>	509	15,85
	<i>Terör</i>	502	15,63
	<i>İnsan Hakları</i>	226	7,03
	<i>Hukuk Sistemi</i>	165	5,13
	<i>Sağlık</i>	145	4,51
	<i>Gelir Dağılımı</i>	112	3,48
	<i>Trafik</i>	37	1,15
	<i>AB Üyeliği</i>	24	0,74
	<i>İrtica</i>	20	0,62
	<i>Toplam cevap sayısı</i>		3211

Örneklem grubu teşkil eden üniversite öğrencilerine göre Türkiye'nin en önemli problemi, %23,7 oranıyla işsizliktir. Üniversite öğrencileri arasında Türkiye'nin en önemli problemi olarak işsizliğin kaşımıza çıkmasının nedeni, gençlerin öğrenimleri sonucunda bir iş bulamayacakları kaygısının önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Gençler, Armağan'ın araştırma bulgularına göre de en yüksek düzeyde Türkiye'nin en önemli probleminin işsizlik olduğunu vurgulamaktadırlar (2004:60).

Görüşülenler, Türkiye'nin en önemli ikinci problemi olarak eğitimi görmekte-dirler. Öte yandan ekonomik durum üçüncü önceliğe sahip bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Avrupa birliği üyeliği ve irtica gibi konular ise neredeyse Türkiye'nin problemleri arasında yer almamaktadır.

Tablo 29: Görüşülenlerin Avrupa Birliği hakkındaki tutumları

		<i>Evet</i>	<i>Hayır</i>	<i>Toplam</i>
<i>Görüşülenlere göre Türkiye'nin Avrupa birliği ülkelerince birliğe kabul edileceğine dair inançları</i>	<i>Sayı</i>	301	797	1098
	<i>Yüzde (%)</i>	27,4	72,6	100,0
<i>Avrupa Birliğinin tüm şartlarını kabul ederek, Türkiye'nin Avrupa birliğine girmesini isteme durumu</i>	<i>Sayı</i>	366	732	1098
	<i>Yüzde (%)</i>	33,3	66,7	100,0

Örneklem grubunu oluşturan gençler Türkiye'nin Avrupa birliği ülkelerince, birliğe kabul edileceğine %72,6 oranında inanmamaktadırlar. Türkiye'nin birlik üyelerince Avrupa birliğine alınacağına inananların oranı ise %27,4 düzeyindedir. Öte yandan gençler Avrupa Birliği ile bütünleşmeyi Türk Dünyası ve Avrasya bütünleşmesi bağlamında daha fazla ön planda tutmaktadırlar (Yazıcı, 2003:144).

Öte yandan Türkiye'nin Avrupa birliğinin tüm şartlarını kabul ederek birliğe girmesini isteyenlerin oranı %33,3 düzeyinde bulunurken, buna karşı çıkanların oranı ise %66,7 seviyesinde bulunmaktadır. Genel anlamda gençler Avrupa birliğine Türkiye'nin girmesine sıcak bakmamakta, bunu bir problem olarak da görmemektedirler.

Tablo 30: Görüşülenlerin küreselleşme sürecine karşı tutumları

		<i>Sayı</i>	<i>Yüzde (%)</i>
Tercihler	<i>Küreselleşmeye karşıyım</i>	549	50,0
	<i>Küreselleşme taraftarıyım</i>	287	26,1
	<i>Beni ilgilendirmez</i>	262	23,9
<i>Toplam</i>		1098	100,0

Dünya çapında gerçekleşmekte olan bir süreç olarak Türkiye'de gençlerin %50'si küreselleşmeye karşı bir tavır sergilemektedirler. Öte yandan küreselleşme taraftarı olanlarda bulunmaktadır. Araştırma verilerine göre Türkiye'de üniversite öğretimi gören ve örneklem kitlemizi oluşturan gençlerin %26,1'i küreselleşme taraftarı olduklarını belirtmişlerdir.

Küreselleşme karşıtlığı veya küreselleşme taraftarlığı düzlemi dışında örnek kitlemizi oluşturan gençlerin %23,9'u bu sürecin kendilerini ilgilendirmediğini belirtmiştir.

Kültürel, siyasal ve ekonomik açıdan ciddi etkileri bulunan küreselleşme sürecine karşı gençlerin önemli bir seviyede kayıtsız kalmaları göz önünde bulundurulması gereken önemli bir problem olarak düşünülmektedir.

3.2. Örneklem Grubun Siyasal Tutumlarında Muhafazakârlık Eğilimleri

Türkiye’de gençlik örnekleminde toplumun muhafazakârlık düzeyinin ortaya konulması bağlamında gençlerin muhafazakârlık eğilimlerinin düzeyinin belirlenmesi hususunda siyasal alandaki muhafazakar eğilimlerin tespitine yönelik olarak “siyasette muhafazakar eğilimler” ölçeği, muhafazakârlıkla ilgili literatür bilgileri çerçevesinde geliştirilmiştir. On üç önermeden oluşan bu ölçek gerekli istatistikî testler yapılarak belirtilen konuda muhafazakârlık eğilimleri ölçme açısından geçerli ve güvenilir bir yapıda bulunmaktadır.

Tablo 31: Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri

Siyasette Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{X}$	S.s	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir.	4,160	1,064	23,349	1097	,000	,750
Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir.	4,294	,943	31,061	1097	,000	,884
Toplum devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır	4,112	,983	23,651	1097	,000	,702
Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir.	3,830	1,044	13,345	1097	,000	,420
Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm	3,482	1,273	1,892	1097	,059	,072
Eksiklikleri olsa da şu anda yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim	2,959	1,348	-11,081	1097	,000	-,450
Geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir	3,852	1,239	11,826	1097	,000	,442
Ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler	4,354	,989	31,635	1097	,000	,944
Devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır.	4,437	,961	35,399	1097	,000	1,027
Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez.	3,799	1,231	10,483	1097	,000	,389
Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir	3,773	1,151	10,452	1097	,000	,363
Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir.	3,371	1,107	-1,149	1097	,251	-,038
Siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir.	3,827	,989	13,956	1097	,000	,416
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00), Kısaltmalar: S:Toplam Sayı $\bar{X}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N:1098, One-Sample t test değeri katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Siyasette muhafazakâr eğilimlerin göstergeleri “one-sample t test” vasıtasıyla test edilerek değerlendirilmiştir. One-sample t test, ölçeği oluşturan maddelerin ortalama olarak aldıkları puanları göstermesi yanında bu puanların toplandığı aralığı “ortalamadan farklılık” ($\bar{x}_f$) değeri ifade etmektedir. Ayrıca bu testin “t değeri”, test yapılırken belirlenen bir mihenk ortalama değeri üzerinden farklılaşma veya benzerlik düzeyini de göstermektedir. Bu bağlamda likert tipi beşli derecelendirme ölçeklerinde katılım düzeyi olarak kabul edilen “3,41” ortalama değeri, yapmış olduğumuz analizde mihenk değer olarak alınmış ve testimizdeki “t” değeri, katılım düzeyinden (3,41) farklılaşmaları göstermektedir. Katılım düzeyinden farklılaşmalar, tamamen katılım seviyesine doğru olabilirken, hiç katılmıyorum seviyesine doğru da olabilmektedir.

Siyasette muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden “siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir” önermesi araştırma örneklekimizi teşkil eden grup tarafından katılım düzeyinde bir derecelendirmeye sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,160). Elde edilen verilerle bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}=23,349$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma pozitif yönlü olarak muhafazakâr eğilimin bahsedilen önerme açısından yüksek olduğunu göstermektedir.

Gençlerin siyasal alandaki muhafazakâr eğilimlerinin göstergelerinden “siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir” biçimindeki önerme, araştırma örneklemini teşkil eden grup tarafından tamamen katılım düzeyinde bir nitelendirmeye sahiptir ($\bar{x}$:4,292). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=31,061$ $p<0,05$]. Pozitif yönlü bu farklılaşma, sözü edilen önerme için gençlerin tamamen katılım düzeyinde olmak suretiyle çok yüksek bir oranda muhafazakâr eğilim gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Örnekleme gurubunu oluşturan kitle içerisinde gençlerin siyasette muhafazakâr eğilimlerini ölçmek için kullanılan önermelerden “toplum, devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır” önermesi araştırma örneklekimizi teşkil eden grup tarafından katılım düzeyinde bir puana sahiptir ($\bar{x}$:4,112). Araştırma verilerine göre bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı ortaya çıkmıştır [$t_{(1097)}=23,651$ $p<0,05$].

“Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir” önermesi, siyasette muhafazakâr eğilimi göstermesi açısından örneklem grubu teşkil eden öğrenciler tarafından katılım düzeyinde bir sınıflandırmaya sahiptir ($\bar{x}$:3,830). Gençlerin bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}=13,345$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma “t” değeri göz önünde bulundurularak katılım taban seviyesinde pozitif yönlü olarak gerçekleşmekte fakat çok yüksek bir oran karşımıza çıkarmamaktadır ($\bar{x}$ f: ,420). Fakat genel anlamda bu önerme için de gençlerde muhafazakâr eğilim bulunmaktadır.

Gençlerin siyasal bakımdan muhafazakâr eğilimlerini gösteren “siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm” biçimindeki önerme, örneklemimizi teşkil eden grup tarafından katılım düzeyinde bir nitelendirmeye sahiptir ($\bar{x}$:3,482). Önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmamıştır [$t_{(1097)}=1,273$ $p>0,05$]. Katılım düzeyinden farklılaşmayan bu ortalama, gençlerin belirli bir seviyede bu önerme açısından muhafazakâr tavır sergilediklerini fakat sergilenen bu eğilimler siyasette gençlerin muhafazakâr bir tutum göstermesinde belirleyici olmadığını göstermektedir. Dolayısıyla gençler, tutarlı bir biçimde siyasal görüşlerini temsil eden siyasal partiye oylarını sürekli vermemektedirler.

Siyasal açıdan muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden “eksiklikleri olsa da şu an yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim” önermesi araştırma örneklemimizi oluşturan grup tarafından orta düzeyinde bir derecelendirmeye sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:2,959). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}=-11,081$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma negatif yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda muhafazakâr eğilimin bahsedilen önerme açısından gençlerde bulunduğu belirtilememektedir.

Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeği içerisinde yer alan “geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir” önermesi, araştırma örneklemini tarafından katılım düzeyinde bir değere sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:3,852). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}=11,829$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma pozitif yönlüdür. Ortalamadan farklılık düzeyi ($\bar{x}$ f: ,442) göz önüne alındığında bu farklılığın çokta büyük bir miktarda olmadığı

görülmekle birlikte gençlerin muhafazakâr eğilimlere bahsedilen önerme açısından sahip olduğu söylenebilir.

Örnek gruptaki gençlerin, siyasal alandaki muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden “ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler” biçimindeki önermeye, katılım düzeyi tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,354). Bu önerme açısından ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=31,635$ $p<0,05$]. Pozitif bir yöne sahip bulunan bu farklılaşma, adı geçen önerme açısından gençlerin, tamamen katılım düzeyinde olmak kaydıyla çok yüksek bir oranda muhafazakâr eğilim sergilediklerini göstermektedir.

Evreni temsil niteliğinde örneklem gurubu oluşturan kitlede bulunan gençlerin siyasette muhafazakâr eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılan önermelerden “devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır” önermesi örnek grup tarafından tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahip olmuştur ($\bar{x}$:4,437). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=35,399$ $p<0,05$]. Bu önerme için muhafazakâr eğilim gençler arasında çok yüksek bir düzeyde bulunmaktadır ($\bar{x}$ f: 1,027).

“Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez” biçimindeki önerme, siyasal açıdan muhafazakâr eğilimleri göstermesi açısından örnek gruba sunulmuştur. Örneklem içerisindeki öğrenciler tarafından bu önermeye ise katılım düzeyinde bir puanlama yapılmıştır ($\bar{x}$:3,799). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}=10,443$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma katılım taban seviyesinden pozitif yönlü olarak gerçekleşirken, ortalama farklılığı ($\bar{x}$ f: ,389) göz önüne alındığında çok büyük bir düzey olarak karşımıza çıkmamaktadır.

Siyasal olarak muhafazakâr eğilimleri gösteren “çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir” biçimindeki önerme, örneklem gruptaki gençler tarafından katılım düzeyinde bir nitelendirmeye sahiptir ($\bar{x}$:3,777). Belirtilmiş olan bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=10,452$ $p>0,05$]. Katılım düzeyinden

farklılaşma ($\bar{x}$ f: ,363) fazla bir miktarda bulunmamakla birlikte yine de gençlerin bu önerme için muhafazakâr eğilimlere sahip olduğunu dile getirebiliriz.

“Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir” önermesi, siyasal açıdan muhafazakâr eğilimleri göstermesi bakımından gençler arasında orta düzeyinde bir puanlamaya sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:3,371). Bu önerme için katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmadığı görülmektedir [$t_{(1097)}=-1,107$ $p>0,05$]. Farklılaşma görülmemekle birlikte örneklemin ortalama puanları katılım seviyesine yakın fakat katılım seviyesinin altında bulunmaktadır. Bu bağlamda gençlere göre devlet yönetiminde yöneticiler tarafından yapılan ve gençler tarafından yanlış olarak algılanan durumlar, gençler tarafından fazlaca hoşgörü ile karşılanmamaktadır.

Son olarak gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde yer alan “siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir” önermesine örneklem grup katılım düzeyinde yer alan bir puanlama yapmıştır ($\bar{x}$:3,827). Adı geçen önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmış durumdadır. [$t_{(1097)}=13,956$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma ortalama puanlar göz önüne alındığında yüksek bir seviyede bulunmamakla ($\bar{x}$ f: ,416) birlikte gençler bahsedilen önerme için muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler.

Genel siyasal muhafazakârlık eğilimlerinin ölçülmesi açısından kullanılmış olan ölçeği oluşturan önermelerden sadece ikisinde katılım seviyesinin (3,41) altında bir ortalama puan karşımıza çıkmaktadır. Diğer önermelerde ise katılım seviyesinin üstünde olmak kaydı ile gençlerde muhafazakâr eğilimlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Evrenimiz içerisinde örneklem grup olarak belirlenen üniversite gençleri arasında siyasal muhafazakârlık eğilimleri açısından, cinsiyetleri bakımından farklılıklar gösterip göstermediği hususunda “siyasal muhafazakârlık eğilimleri” ölçeğini oluşturan önermeler analiz edilmiştir. Bu analizler sonucunda ölçeği oluşturan önermeler düzleminde gençlerin bayan veya erkek olmasına göre farklılık veya benzerlik düzeyleri ortaya konulmuştur.

Bayan ve erkek olmaya göre siyaset düzleminde muhafazakâr eğilimlerin farklılaşması açısından siyasal muhafazakârlık göstergelerinden “siyaset veya siyasal iktidar

toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir” önermesi araştırma örneklemini içerisindeki bayanlar tarafından tamamen katılım seviyesinde ($\bar{x}$:4,257) bir puanlamaya sahiptir. Öte yandan, erkeklerde ise bu seviye katılım düzeyinde ($\bar{x}$:4,085) bir puanlamaya sahip bulunmaktadır. Bayan ve erkek olma durumuna göre adı geçen önermeye katılım düzeyleri açısından farklılık manidardır [$t_{(1085,821)}=2,715$ p<0,05].

Tablo 32: Gençlerin cinsiyetlere göre siyasal muhafazakârlık eğilimleri

	C	S	$\bar{x}$	S.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir.	B	478	4,257	,961	2,715	1085,821	,007	,171
	E	620	4,085	1,132				
Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir.	B	478	4,370	,944	2,351	1023,091	,019	,134
	E	620	4,235	,938				
Toplum devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır	B	478	4,125	,971	,400	1036,575	,689	,023
	E	620	4,101	,993				
Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir.	B	478	3,832	,963	,058	1079,220	,954	,003
	E	620	3,829	1,103				
Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm	B	478	3,652	1,288	3,894	1008,651	,000	,301
	E	620	3,351	1,246				
Eksiklikleri olsa da şu anda yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim	B	478	3,027	1,389	1,461	997,038	,144	,120
	E	620	2,906	1,315				
Geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir	B	478	4,004	1,181	3,614	1058,630	,000	,268
	E	620	3,735	1,271				
Ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler	B	478	4,349	,976	-,145	1037,421	,885	-,008
	E	620	4,358	,999				
Devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır.	B	478	4,535	,716	3,152	1065,495	,002	,174
	E	620	4,361	1,108				
Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez.	B	478	4,041	1,118	5,909	1079,217	,000	,428
	E	620	3,612	1,281				
Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir	B	478	3,705	1,241	-1,693	944,469	,091	-,120
	E	620	3,825	1,074				
Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir.	B	478	3,343	1,176	-,737	964,673	,461	-,050
	E	620	3,393	1,052				
Siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir.	B	478	4,012	,951	5,560	1047,307	,000	,328
	E	620	3,683	,995				
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar , S:Toplam Sayı, C:Cinsiyet, B:Bayan, E:Erkek, $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.								

“Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir” biçimindeki önerme, araştırma örneklemini teşkil eden bayanlar tarafından erkeklere oranla daha yüksek bir katılım ortalaması ile tamamen katılım düzeyinde puanlanmıştır (Erkek $\bar{x}$:4,235, Bayan $\bar{x}$:4,370). Bu iki grup arasında “t”

değeri ve “p” anlamlılık durumu göz önüne alındığında manidar bir farklılık bulunmakla birlikte [$t_{(1023,091)}=2,351$ $p<0,05$], bu farklılığın boyutu büyük değildir.

Siyasette muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek için kullanılan önermelerden “toplum, devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır” önermesi, araştırma örnekleminizi meydana getiren bayan ve erkekler tarafından katılım düzeyinde, hemen hemen eşit miktarda bir ortalamaya sahip bulunmaktadır (Erkek $\bar{x}$:4,125, Bayan $\bar{x}$:4,101). Bu grupların bahsedilen önerme için yaptığı puanlamaların hemen hemen eşit olması aralarında bu önerme için anlamlı bir farklılığında oluşmasını engellemektedir [$t_{(1036,575)}= ,400$ $p>0,05$]. Analiz sonucunda ortaya çıkan “t” değeri bayan ve erkeklerin bahsedilen önerme açısından birbirine çok benzer bir tutum sergilediğini göstermektedir.

“Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir” önermesine, bayan ve erkekler katılım seviyesinde bir puanlama yapılmışlardır (Erkek $\bar{x}$:3,832, Bayan $\bar{x}$:3,829). Yine bayan ve erkek olmaya göre bu önermeye katılım düzeyleri açısından gençler arasında bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1079,220)}= ,954$ $p>0,05$].

Siyasal muhafazakârlık parametrelerinden “siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm” biçimindeki önerme, örnekleminizi teşkil eden bayan ve erkekler tarafından anlamlı bir farklılık düzeyinde puanlamaya tabi tutulmuştur [$t_{(1008,651)}=3,894$ $p<0,05$]. Bu önermeye bayanlar katılım düzeyinde ortalama puan vermiş iken, erkekler orta düzeyde bir puanlamada bulunmuşlardır (Erkek $\bar{x}$:3,351, Bayan $\bar{x}$:3,652). Bu bağlamda bayanlar oy verme davranışlarında erkeklere nazaran daha fazla oranda muhafazakâr tavır sergilemektedirler.

Bayan veya erkek olmaya göre siyasal açıdan muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden “eksiklikleri olsa da şu an yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim” önermesine verilen puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(997,038)}=1,461$ $p>0,05$]. Örnekleme kitleyi oluşturan her iki grup bu önermeye katılım düzeyinin altında, orta düzeyde bir puanlama yapmışlardır (Erkek $\bar{x}$:2,906, Bayan $\bar{x}$:3,027).

Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimlerinin belirlenmesi açısından “geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir” önermesi, araştırma örnekleminde bulunan bayanlar tarafından erkeklere nazaran daha yüksek düzeylerde puanlamaya tabi

tutulmuştur (Erkek $\bar{x}$:3,735, Bayan $\bar{x}$:4,004). Öte yandan her iki grubun puanlamaları katılım düzeyinde bulunmaktadır. Adı geçen önerme bağlamında bayan veya erkek olmak bakımından katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1058,630)}=3,614$ $p<0,05$]. Genel anlamda bayanlar mevcut durumun korunması hususunda erkeklere göre daha muhafazakâr bir tavır sergilemektedirler.

Örneklem gurubu oluşturan gençlerin, siyasal alandaki muhafazakâr parametrelerden “ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler” biçimindeki önermeye, katılım düzeylerinde bayan ve erkek olmaya göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1037,421)}= -,145$ $p>0,05$]. Her iki grup bu önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmıştır (Erkek $\bar{x}$:4,358, Bayan $\bar{x}$:4,349).

Gençlerin cinsiyetlere göre siyasal muhafazakârlık eğilimleri çerçevesinde ele alınan “devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır” önermesi örnek gruptaki bayan ve erkekler tarafından tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahip olmuştur (Erkek $\bar{x}$:4,361, Bayan $\bar{x}$:4,535). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi açısından cinsiyetler bazında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1065,495)}= 3,152$ $p<0,05$]. Bu farklılık bayanların erkeklere göre belirtilen önerme açısından daha fazla muhafazakâr eğilim sergilediğini belirtmektedir.

“Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez” biçimindeki önerme, hakkında gençler cinsiyetlere göre siyasal açıdan muhafazakâr eğilimlerinde anlamlı farklılık sergilemektedir [$t_{(1079,217)}=5,909$ $p<0,05$]. Erkekler bu önerme için katılım alt sınırında puanlamada bulunurken bayanlar ise erkeklerden farklı olarak katılım üst seviyesinde puanlama yapmışlardır (Erkek $\bar{x}$:3,612, Bayan $\bar{x}$:4,041). Bu önerme bağlamında da bayanlar erkeklere göre daha fazla oranda muhafazakâr eğilim sergilemektedirler. Yapılmış olan başka bir araştırmada da demokrasinin en iyi yönetim şekli olduğunu üniversite öğrencisi bayanlar erkeklere göre daha yüksek oranda belirtmişlerdir (Yazıcı, 2003:262).

Siyasal muhafazakârlık göstergelerinden “çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir” biçimindeki önermeye örnekleme oluşturan bayan ve erkeklerin verdiği puanlamalar açısından

anlamli bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(944,469)}=-1,693$ $p>0,05$]. Her iki grubun bu önermeye verdikleri puanlar katılım düzeyinde bulunmaktadı (Erkek $\bar{x}$:3,705, Bayan $\bar{x}$:3,825). Dolayısıyla bu önerme açısından bayan ve erkekler aynı ölçüde muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

“Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir” biçimindeki önermeye verilen puanlamalar açısından değerlendirildiğinde bayan ve erkekler arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(964,673)}= -,737$ $p>0,05$]. Her iki grupta adı geçen önermeye katılım düzeyinin altında orta seviyede bir puanlamada bulunmuştur (Erkek $\bar{x}$:3,393, Bayan $\bar{x}$:3,343). Bayan ve erkeklerin bu önerme açısından muhafazakâr eğilimler göstermedikleri söylenemez iken, salt anlamda muhafazakâr eğilimler gösterdikleri de söylenememektedir. Bu bağlamda dağılım ne katılma nede katılmama düzeyi olan orta seviyede bulunmaktadı.

Örnek kitleyi oluşturan gençlerin cinsiyetlerine göre siyasal muhafazakârlık eğilimleri, ölçekte yer alan “siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir” önermesine katılımda anlamlı farklılık meydana getirmiştir [$t_{(1047,307)}= 5,560$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisindeki bayanlar bahsedilen önerme açısından katılım düzeyi içerisinde yüksek bir puanlama yaparken, erkekler ise yine katılım seviyesi içerisinde olmak suretiyle bayanlara oranla daha az bir seviyede puanlamada bulunmuşlardır (Erkek $\bar{x}$:3,683, Bayan $\bar{x}$:4,012).

Siyasal muhafazakârlık eğilimleri cinsiyetlere göre genel olarak altı önermede farklılaşmamıştır. Dolayısıyla altı önermede siyasal açıdan muhafazakârlık parametrelerine karşı tutumlarda bayan ve erkekler benzer eğilimler sergilemişlerdir. Bunun yanında diğer yedi önermede ise anlamlı farklılık bulunmuştur.

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan gençlerin içerisinde siyasal ideoloji olarak kendilerini sağ görüşlü veya sol görüşlü olarak tanımlamaları bağlamında siyasal muhafazakârlık eğilimlerinde farklılıklar olup olmadığı, ölçęi oluşturan önermeler düzeyinde “t” testi kullanılarak analiz edilmiştir. Böylece yapılan analizler ile ölçęi oluşturan önermeler düzleminde gençlerin sağ görüşlü veya sol görüşlü olmasına göre farklılık veya benzerlik düzeyleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Tablo 33: Gençlerin siyasi ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre siyasi muhafazakârlık eğilimleri

	i	S	$\bar{x}$	S.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Siyaset veya siyasi iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir.	1	417	4,038	1,196	-2,343	579,308	,019	-,206
	2	249	4,245	1,039				
Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir.	1	417	4,232	,963	-,996	491,162	,320	-,080
	2	249	4,313	1,038				
Toplum devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır	1	417	4,160	1,007	2,496	523,456	,013	,200
	2	249	3,959	1,003				
Devlete toplumsal ve siyasi işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir.	1	417	3,860	1,009	3,766	477,887	,000	,326
	2	249	3,534	1,125				
Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm	1	417	3,522	1,248	-,108	487,961	,914	-,011
	2	249	3,534	1,355				
Eksiklikleri olsa da şu anda yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim	1	417	2,906	1,322	6,289	538,704	,000	,649
	2	249	2,257	1,269				
Geri dönüşü olmayan bir siyasi dönüşüme gidilmemelidir	1	417	3,858	1,199	,867	464,888	,387	,091
	2	249	3,767	1,383				
Ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler	1	417	4,350	,976	1,411	447,715	,159	,125
	2	249	4,224	1,180				
Devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır.	1	417	4,446	,994	2,082	467,979	,038	,180
	2	249	4,265	1,136				
Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez.	1	417	3,738	1,181	-,083	480,103	,934	-,008
	2	249	3,747	1,309				
Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir	1	417	3,745	1,006	4,306	413,278	,000	,424
	2	249	3,321	1,347				
Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir.	1	417	3,525	,992	6,597	436,125	,000	,609
	2	249	2,915	1,239				
Siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir.	1	417	3,810	,919	,994	470,442	,321	,079
	2	249	3,730	1,045				
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.								

Siyasal muhafazakârlık eğilimlerini ölçme amacıyla kullanılan önermelerden “siyaset veya siyasi iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir” önermesine katılım düzeyleri bakımından, araştırma örnekleminde bulunanların siyasi ideolojik tavır olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü biçiminde tanımlamaları açısından anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(579,308)} = -2,343$ $p < 0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önermeye katılım düzeyinde ($\bar{x}:4,038$) bir puanlamada bulunurlarken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler, adı geçen önermeye tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}:4,245$). Bahsedilen önerme açısından sol görüşlü öğrenciler, sağ görüşlü öğrencilerden daha fazla miktarda muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Araştırma örnekleminde kendilerini sol görüşlü ve sağ görüşlü olarak nitelendirenler açısından, “siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir” biçimindeki önermeye katılım düzeylerinde bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(491,1162)} = -0,996$ $p > 0,05$]. Anlamli farklılık düzeyini belirlemede kullanılan “t” testi mihenk değeri olan 1,96 seviyesi göz önünde bulundurulduğunda, gruplar arasında farklılık yerine benzerliğin oranının büyüklüğü dikkat çekicidir. Hem sağ görüşlü öğrenciler hemde sol görüşlü öğrenciler, bahsedilen önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,232, Sol $\bar{x}$:4,313).

“Toplum, devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır” önermesine, araştırma örnekleminizi meydana getiren ve kendilerini ideolojik olarak sağ görüşlü nitelendiren öğrenciler ile kendilerini sol görüşlü nitelendiren öğrenciler arasında katılım düzeyleri bakımından anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(523,456)} = 2,496$ $p < 0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrencilere nazaran bu önerme için daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemişlerdir. Grupların önerme için verdikleri puanlamalarla oluşmuş olan ortalama farklılığı ($\bar{x}$ f: ,20) göz önüne alındığında ve “t” değerinin mihenk değerden fazlaca yüksek olmaması dikkate alındığında farklılığın boyutunun yüksek olmadığı ortaya çıkmıştır.

Gençlerin siyasal muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek açısından “devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir” önermesine, örneklem grupta kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenler sol görüşlü olarak nitelendirenlere göre daha yüksek bir ortalama katılmaktadırlar (Sağ $\bar{x}$:3,860, Sol $\bar{x}$:3,534). Bahsedilen gruplar arasında, katılım düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(477,887)} = 3,766$ $p < 0,05$]. Genel itibariyle sağ görüşlü öğrenciler devlete siyasal ve toplumsal işlevleri açısından saygı duymayı, sol görüşlü öğrencilere göre daha fazla önemsemektedir.

Kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan gençler ile kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler arasında “siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(487,961)} = -0,108$ $p > 0,05$]. Gençler adı geçen önerme için katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlar fakat bu puanlamanın seviyesi katılım düzeyi

taban puanına (3,41) oldukça yakın bir seviyede bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:3,552, Sol $\bar{x}$:3,534). Sağ ve sol görüşlü öğrenciler, oylarını sürekli aynı siyasi partiye vermeleri açısından hemen hemen aynı tavırları sergilemektedirler ($\bar{x}$ f: -,11).

Siyasal muhafazakârlık parametrelerinden “eksiklikleri olsa da şu an yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim” önermesine, örneklem grup içerisinde kendisini sağ görüşlü olarak tanımlayan öğrenciler ile kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan öğrencilerin verdikleri puanlar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(538,704)}=6,286$ $p<0,05$]. Sol görüşlü öğrenciler adı geçen önermeye katılmama düzeyinde bir ortalama puanlama yapmış iken, sağ görüşlü öğrenciler orta-kararsız düzeyinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:2,906, Sol $\bar{x}$:2,257).

“Geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir” önermesine, araştırma örnekleminde kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan öğrenciler ile kendilerini sol görüşlü olarak değerlendiren öğrenciler katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:3,858, Sol $\bar{x}$:3,767). Bu önermeye yapılan puanlamalarda siyasal ideoloji belirleyici bir rol oynamamakta, dolayısıyla gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(464,888)}= ,867$ $p>0,05$].

Örneklem gurubu oluşturan gençlerin, kendilerini sağ görüşlü veya sol görüşlü olarak tanımlamaları, siyasal muhafazakârlık göstergelerinden “ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler” biçimindeki önermeye, katılım düzeylerinin farklılaşmasında etkili değildir [$t_{(447,715)}= 1,441$ $p>0,05$]. Her iki grupta bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmıştır (Sağ $\bar{x}$:4,350, Sol $\bar{x}$:4,224).

Gençlerin siyasal ideolojilerine göre siyasal muhafazakârlık eğilimleri çerçevesinde ele alınan “devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır” önermesi, örnek grupta kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenler ile kendilerini sol görüşlü olarak nitelendirenler tarafından tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahiptir (Sağ $\bar{x}$:4,449, Sol $\bar{x}$:4,265). Bu önermeye grupların katılım düzeylerinde düşük bir seviyede olmakla birlikte istatistiksel açıdan anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(467,979)}=2,082$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü olan öğrenciler bu önermeye sol

görüşlü olan öğrencilere göre daha fazla oranda katılmakta dolayısıyla bu önerme bazında daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre siyasal muhafazakârlık ölçeği içerisinde yer alan “demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez” biçimindeki önermeye katılım düzeylerinde önemli bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(480,103)} = -0,083$ $p > 0,05$]. Gerek kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan öğrenciler, gerekse kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan öğrenciler eşit oranlarda bu önermeye katılım düzeyinde puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}:3,738$, Sol $\bar{x}:3,747$). Siyasal ideoloji, gençlerin demokrasi hakkındaki tutumlarında belirleyici değildir.

“Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir” önermesine katılım düzeylerinde gençlerin hangi siyasal tarafta olduğu belirleyici olmuştur [$t_{(413,278)} = 4,306$ $p < 0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayanlar 3,745 ortalama ile bu önermeye katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır. Kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayanlar ise bu önermeye 3,221 ortalama ile katılım düzeyinin altında orta düzeye tekabül eden bir puanlamada bulunmuşlardır. Dolayısıyla çoğulculuk ve demokrasi hususunda sağ görüşlü gençler, sol görüşlü gençlere nazaran daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

“Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir” biçimindeki önermeye sağ görüşlü öğrenciler sol görüşlü öğrencilere oranla daha fazla katılmaktadırlar (Sağ $\bar{x}:3,525$, Sol $\bar{x}:2,915$). Ayrıca gençlerin sahip oldukları siyasal tavır bu önerme için görüşlerin farklılaşması açısından manidardır [$t_{(436,125)} = 6,597$ $p < 0,05$]. Sağ görüşlü öğrenciler adı geçen önerme için katılım seviyesinin taban puanının biraz üzerinde bulunan bir puanlama yaparken, sol görüşlü öğrenciler katılım taban puanının altında olmak suretiyle bu önermeye orta düzeyde puanlamada bulunmuşlardır. Sol görüşlü öğrencilerin puanlamaları katılmama düzeyine daha yakındır.

Gençlerin kendilerini siyasal olarak ifade etmelerine göre “siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir” önermesine katılım düzeylerinde manidar bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(470,442)} = ,994$ $p > 0,05$]. Hem sağ görüşlü öğrenciler hemde

sol görüşlü öğrenciler bu önermeye katılım düzeyinde puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:3,810, Sol $\bar{x}$:3,730).

Genel anlamda siyasal muhafazakârlık eğilimleri örneklem gruptaki öğrencilerin sağ görüşlü olması ve sol görüşlü olmasına göre altı önermede farklılaşmamış, geri kalan yedi önermede ise siyasal tavır önermelere katılımlarda farklılık meydana getirmiştir.

Araştırmanın hipotezlerine göre öğrencilerin siyasal muhafazakârlık eğilimlerine etki eden diğer bir değişken olarak ise öğrencilerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ve kentsel gölgelerde yetişmiş olması analiz edilmiştir. Kırsal veya kentsel bölge kökenli olmanın siyasal muhafazakâr tavrı etkileyip etkilemediği, siyasal muhafazakârlık ölçeğini oluşturan önermeler bazında “t” testi kullanılarak analiz edilmiştir.

Kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olmak siyasal muhafazakârlık göstergelerinden “siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir” önermesi açısından manidar bir farklılık ortaya koymaktadır [$t_{(901,558)}=2,434$ $p<0,05$]. En uzun süre ile kırsal bölgede yaşayanlar bu önermeye 4,285 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunurken, kentlerde yetişmiş olanlar bu önermeye 4,099 ortalama ile katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır.

Görüşülenlerin kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olmasına göre “siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir” önermesine katılım düzeylerinde önemli bir farklılık bulunmamıştır [$t_{(885,012)}=1,785$ $p>0,05$]. Her iki grup bahsedilen önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuştur (Kır $\bar{x}$:4,358, Kent $\bar{x}$:4,254). Dolayısıyla bu önerme için görüşülenlerin yetiştikleri yerleşim birimi muhafazakârlık eğilimini etkilememektedir.

“Toplum, devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun kalmamalıdır” önermesine katılım oranları kırsal bölgede yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak açısından değerlendirildiğinde, görüşülenlerin yetiştikleri yerleşim biriminin bu önermeye katılım düzeylerini etkilediği görülmektedir [$t_{(889,412)}= 2,011$ $p<0,05$]. Öte yandan her iki grubun puanlama düzeyleri katılım seviyesinde olmakla birlikte bu önermeye kırsal kesimde yetişmiş olanlar kentlerde yetişenlere nazaran daha fazla katılmaktadırlar (Kır $\bar{x}$:4,187, Kent $\bar{x}$:4,065). Anlamlı farklılık düzeyi göz önüne

alındığında gruplar arası farklılaşmanın boyutunun bu önerme açısından büyük olmadığı görülmektedir.

Tablo 34: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerde siyasal muhafazakârlık eğilimleri

	Y	S	$\bar{X}$	S.s	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale etmemelidir.	1	421	4,258	1,051	2,434	901,558	,015	,159
	2	677	4,099	1,068				
Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir.	1	421	4,358	,947	1,785	885,012	,075	,104
	2	677	4,254	,939				
Toplum devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasî otoriteden yoksun kalmamalıdır	1	421	4,187	,983	2,011	889,412	,045	,122
	2	677	4,065	,981				
Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir.	1	421	3,959	1,009	3,278	922,174	,001	,209
	2	677	3,750	1,058				
Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm	1	421	3,446	1,259	-,745	902,895	,457	-,058
	2	677	3,505	1,282				
Eksiklikleri olsa da şu anda yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim	1	421	2,829	1,341	-2,529	893,979	,012	-,210
	2	677	3,039	1,347				
Geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir	1	421	3,838	1,192	-,299	932,745	,765	-,022
	2	677	3,861	1,269				
Ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler	1	421	4,517	,932	4,438	944,329	,000	,265
	2	677	4,252	1,010				
Devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır.	1	421	4,598	,800	4,693	1046,214	,000	,261
	2	677	4,336	1,037				
Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez.	1	421	3,950	1,142	3,290	964,053	,001	,244
	2	677	3,706	1,275				
Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir	1	421	3,814	1,105	,956	933,840	,339	,067
	2	677	3,747	1,179				
Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir.	1	421	3,415	1,080	1,050	917,721	,294	,071
	2	677	3,344	1,124				
Siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir.	1	421	3,957	,901	3,568	980,461	,000	,211
	2	677	3,745	1,033				
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar , S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{X}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.								

Evreni temsilen belirlenen örneklem grubu içerisindeki kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar “devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir” önermesine 3,959 ortalama ile katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır. Aynı önermeye kentlerde yetişmiş olanlar ise kırsal kesimde yetişmiş olanlardan düşük olmak suretiyle 3,750 ortalama ile yine katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır. İstatistiksel olarak bu iki grubun adı geçen önermeye katılım düzeylerindeki farklılık önemlidir [$t_{(922,174)} = 3,278$ $p < 0,05$]. Böylece kırsal kesimde yetişmiş olanlar devlete işlevlerinden dolayı kentlerde yetişmiş olanlara göre daha fazla saygı duymaktadırlar.

“Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm” biçimindeki önermeye katılım düzeyleri bakımından kırsal veya kentsel bölgede yetişmiş olma faktörü önemli bir etkiye sahip değildir [$t_{(902,895)}=-,745$ $p>0,05$]. Her iki grup adı geçen önermeye verdikleri puanlar bakımından bezerlik göstermektedir (Kır $\bar{x}$:3,446, Kent $\bar{x}$:3,505). Grupların bu önerme için verdikleri puanlar katılım taban seviyesinin biraz üzerinde bulunmaktadır.

“Eksiklikleri olsa da şu an yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim” önermesine, kırsal bölgede yetişmiş olanlar ile kentsel bölgelerde yetişmiş olanların verdikleri puanlamalar arasında istatistiksel açıdan manidar bir farklılık bulunmuştur [$t_{(893,979)}=-2,529$ $p<0,05$]. Kentlerde yetişmiş olanların bu önerme açısından kırsal bölgede yetişmiş olanlara göre ortalama puanları daha yüksektir (Kır $\bar{x}$:2,829, Kent $\bar{x}$:3,039). Fakat her iki grubun ortalama puanları katılım taban puanının (3,41) altında bulunmaktadır.

Örneklem grubundaki gençlerin kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olmaları bakımından “geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme gidilmemelidir” önermesine katılım düzeylerinde önemli bir farklılaşma belirlenmemiştir [$t_{(932,745)}=-,299$ $p>0,05$]. Her iki grup söz edilen önermeye katılım düzeyinde, bir birlerine yakın oranlarda puanlama yapmıştır (Kır $\bar{x}$:3,838, Kent $\bar{x}$:3,861). Ortalama puanları ve “t” değeri göz önünde bulundurulduğunda bu önerme için verilen puanların gruplar bakımından benzerlik düzeyleri aşikârdır.

Kırsal ve kentsel bölgede yetişmiş olma durumuna göre “ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil, halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler” önermesine katılım düzeyleri manidar olarak farklılaşmaktadır [$t_{(944,329)}= 4,438$ $p<0,05$]. Her iki grubun katılım puanları tamamen katılım seviyesinde olmakla birlikte (Kır $\bar{x}$:4,517, Kent $\bar{x}$:4,252), kırsal kesimde yetişmiş olanlar bahsedilen önermeye kentsel kesimdekilerden daha fazla katılmakta, dolayısıyla bu önerme için daha yoğun bir muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Siyasal muhafazakârlık göstergelerinden “devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır” önermesine yapılan puanlama, örnek grupta kırsal kesimde yetişmiş olanlarda 4,598 gibi yüksek bir ortalama ile

tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır. Öte yandan aynı önerme için kentsel kesimde yetişmiş olanların ortalama puanlaması da yine tamamen katılım seviyesinde olmakla birlikte kırsal kesimde yetişenlerden daha düşüktür ($\bar{x}$:4,336). Adı geçen önerme için gruplar arasındaki farklılık önemli bulunmaktadır [$t_{(1046,214)}=4,693$ $p<0,05$]. Dolayısıyla bu önerme için kırsal kesimde yetişmiş olanlar kentlerde yetişmiş olanlara göre daha muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler.

Siyasal muhafazakârlık göstergeleri içerisinde yer alan “demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez” önermesine katılım seviyelerinde de kırsal kesim ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmak önemli bir biçimde farklılaşmaya yol açmaktadır [$t_{(964,053)}=3,290$ $p<0,05$]. Grupların bu önerme için verdikleri puanlar katılım seviyesinde bulunmakla birlikte kırsal bölgede yetişenler kentsel bölgede yetişenlere oranla sözü edilen önermeye daha fazla katılmışlardır (Kır $\bar{x}$:3,950, Kent $\bar{x}$:3,747).

“Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir” biçimindeki önerme için, kırsal bölgede yetişmiş olmak veya kentsel bölgede yetişmiş olmak katılım oranlarında bir farklılaşmaya yol açmamaktadır [$t_{(933,840)}= ,956$ $p>0,05$]. Hem kırsal bölgede yetişenler hemde kentsel bölgede yetişenler, sözü edilen önermeye katılım düzeyinde puanlar vermişlerdir (Kır $\bar{x}$:3,814, Kent $\bar{x}$:3,747).

Siyasal muhafazakârlık düzeyini belirlemek için kullanılan ölçekte yer alan “devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir” önermesine katılım, örneklem grubun kırsal veya kentsel bölgede yetişmiş olmasına göre istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır [$t_{(917,721)}= 1,050$ $p>0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olanlar 3,415 ortalama puanla katılım seviyesi taban puanında, sözü edilen önermeyi değerlendirirken, kentsel bölgelerde yetişmiş olanlar 3,344 ortalama puanla, katılım taban puanının altında adı geçen önermeyi değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda istatistiksel olarak gruplar arasındaki farklılık önemli olmasa da, kırsal kesimde yetişmiş olanları, kentlerde yetişenlere göre bu önerme için daha muhafazakâr oldukları görülmektedir.

Kırsal ve kentsel bölgede yetişmiş olmak temelinde “siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir” önermesine katılım düzeylerinde anlamlı bir

farklılık bulunmaktadır [$t_{(980,461)}=3,568$ $p<0,05$]. Kırsal kökenli olanlar bu önerme için kentsel kökenli olanlara nazaran daha yüksek bir ortalama da katılım sergilemişlerdir (Kır $\bar{x}:3,957$, Kent $\bar{x}:3,745$). Dolayısıyla bu önerme bakımından da kırsal kesimde yetişenler daha muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler.

Siyasal muhafazakârlık eğilimleri, görüşülenlerin yerleşim birimlerine göre kırsal bölgede yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak bakımından beş önermede benzerlik göstermekte iken geri kalan sekiz önermede ise anlamlı bir farklılık göstermektedir.

3.3. Dini Açıdan Örneklem Grubun Muhafazakârlık Eğilimleri

Gençlerin genel muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek için kullanılan diğer ölçek ise dini muhafazakâr eğilimler ölçeğidir. Gençlerin dini muhafazakârlık düzeylerini ölçmek için on dokuz adet önerme kullanılmıştır. Bu önermelere verilen puanlar, “one sample t test” kullanılarak katılım taban seviyesi 3,41 puanı temelinde açıklanmıştır. Önermelere verilen ortalama puanların değerlendirilmesi, gençlerin dini bakımdan muhafazakâr bir eğilim sergileyip sergilediklerini ortaya çıkaracaktır.

Dini anlamda muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden biri olarak kabul edilen “dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum” önermesine örnek grup 4,344 ortalama ile tamamen katılma düzeyinde puanlama yapmışlardır. Bu önerme açısından ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=34,725$ $p<0,05$]. Farklılığın yüksek olmak suretiyle tamamen katılım düzeyinde bulunması, adı geçen önerme açısından gençlerin, muhafazakâr eğilim sergilediklerini göstermektedir.

Örneklem gurubu oluşturan kitlede bulunan gençlerin dini açıdan muhafazakâr eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılan önermelerden “dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir” önermesi örneklem grup tarafından katılım düzeyinde bir puanlamaya sahip olmuştur ($\bar{x}:4,092$). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=23,552$ $p<0,05$]. Bu farklılaşmanın boyutu katılım üst seviyelerinde cereyan etmektedir.

Araştırma örneğinde yer alan gençler “yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır” önermesine, katılım taban seviyesi olan 3,41 puanının

altında bir puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}$:3,272). Görüşülenlerin adı geçen önerme için gerçekleştirmiş oldukları bu puanlama düzeyi, nispeten muhafazakâr bir eğilim sergileme açısından yeterli görülmemektedir.

Tablo 35: Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri

Dini Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{x}$	S.s	t	sd	p	$\bar{x}$ f
Dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum	4,344	,891	34,725	1097	,000	,934
Dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir	4,092	,960	23,532	1097	,000	,681
Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır	3,272	1,335	-3,415	1097	,001	-,137
Evliliklerde, resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılmalıdır	3,939	1,245	14,096	1097	,000	,529
Ölümlerde dini merasim olmalıdır	4,277	1,040	27,628	1097	,000	,867
Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir	4,179	,968	26,316	1097	,000	,769
İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir	4,201	,992	26,419	1097	,000	,791
Tanrıya inanırım	4,569	,973	39,465	1097	,000	1,159
Din insana bir kuvvet ve rahatlık verir	4,447	,882	38,965	1097	,000	1,037
Dine ve dini değerlere saldırılan kitap ve filmler yasaklanmalıdır	3,851	1,337	10,938	1097	,000	,441
Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir	3,505	1,396	2,266	1097	,024	,095
Dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir	3,811	1,197	11,106	1097	,000	,401
İnsan kendi kaderine razı olmalıdır	3,381	1,368	-,688	1097	,492	-,028
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim	3,650	1,278	6,230	1097	,000	,240
Ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim	4,461	,908	38,372	1097	,000	1,051
Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir	4,014	1,262	15,862	1097	,000	,604
Dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir	4,393	1,001	32,542	1097	,000	,983
Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır	4,358	1,006	31,247	1097	,000	,948
Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır	4,184	1,061	24,153	1097	,000	,773
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}$f: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

“Evliliklerde resmi nikah yanında dini nikah da yapılmalıdır” biçimindeki önermeye örneklem grubu teşkil edenler 3,939 ortalama ile katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır. Katılım taban puanından farklılık ise ,529 olarak belirmiş ve bu farklılık göz önünde tutularak, örneklemin belirtilen önerme için muhafazakar eğilim sergilediği söylenebilmektedir.

“Ölümlerde dini merasim olmalıdır” önermesi, dini ritüellerin toplumsal işlevleri bağlamında değerlendirilerek örneklem kitleye sorulmuştur. Örneklem kitle ölümlerde dini merasimlerin olması gerektiğini tamamen katılım düzeyinde bir ortalama

belirtmiştir. Bu önermeye katılım düzeyi dindarlık olgusundan ziyade geleneklere ve kültürel özelliklere bağlılığı ifade etmektedir.

Muhafazakâr bakış açısına göre “yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir”. Bu kabule örneklem kitleyi oluşturan gençler katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}$:4,179). Önerme açısından ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=26,316$ $p<0,05$]. Farklılığın yüksek düzeyde katılım seviyesinde olması, gençlerin, muhafazakâr eğilimlerinin bu önerme için göstergesi durumundadır.

“İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir” biçimindeki muhafazakâr yoruma, örnek kitleyi oluşturan gençler 4,201 ortalama ile katılmaktadırlar. Gençlerin sahip oldukları bu ortalama düzeyi, onların adı geçen önerme açısından muhafazakâr bir tavır sergilediğini ortaya koymaktadır.

Muhafazakâr düşüncede temel olan Tanrı inancı ve ahiret inancı, örneklem kitemizde yüksek bir ortalama ile tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır (Tanrı inancı: $\bar{x}$:4,569, Ölümünden sonra yaşam (ahiret) inancı: $\bar{x}$:4,461). Örneklem kitlenin Tanrı ve ahiret inancına sahip bir yapıda bulunması muhafazakâr eğilim sergileme düzeyinde temel olarak ele alınmaktadır. Bu değerlere olan inanç genel anlamda bireylerin muhafazakâr eğilimler göstermelerinde belirleyicidir. Öte yandan araştırma örneğine sunulan “öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim” önermesi ise katılım taban düzeyinin biraz üstünde bir ortalama puanlamaya sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:3,650). Bu bağlamda görüşülenlerde Tanrı ve ahiret inancı yüksel olmasına karşın, salt anlamda yaşamlarında asıl gaye ahiret için çaba sarf etmek değildir.

Örneklem grubu oluşturan gençlerin “din insana bir kuvvet ve rahatlık verir” önermesine tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yaptıkları araştırma verilerine göre tespit edilmiştir ($\bar{x}$:4,447). Katılım taban puanı göz önünde bulundurulduğunda (3,41) ortalamadan farklılık oldukça büyük bir oranda karşımıza çıkmıştır ($\bar{x}$ f: 1,037).

Muhafazakâr bir refleks olarak “dine ve dini değerlere saldıran kitap ve filmler yasaklanmalıdır” önermesine örneklem grup tarafından katılım 3,851 ortalama puanda gerçekleşmiştir. Örneklem grubun bu önerme için takındıkları tavır temel katılım seviyesinin üzerinde olmak suretiyle temel katılım seviyesinden (3,41) farklılaşmıştır

[$t_{(1097)}=10,938$ $p<0,05$]. Dolayısıyla gençler bu önerme için muhafazakâr bir tavır sergilemişlerdir.

Örneklem kitlenin dini muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek bakımından “bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir” önermesine yapılan puanlama ortalaması 3,505’dir. Katılım düzeyi alt sınıra çok yakın bulunan bu ortalama istatistiksel açıdan katılım alt sınırından farklılaşmakla birlikte bu farklılığın boyutu ciddi düzeyde bulunmamaktadır [$t_{(1097)}=2,266$ $p<0,05$].

Muhafazakârlıkta önemli bir husus olan “dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir” önermesine örneklem grubu teşkil eden gençler katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}$:3,811). Örneklemin bu önermeye katılım puanlaması, temel alınan katılım puanlamasından farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}=11,106$ $p<0,05$]. Bu farklılığın seviyesi aynı zamanda katılım düzeyinin de gücünü göstermektedir.

Kader inancı muhafazakâr düşüncede önemli bir yer tutmaktadır. Araştırmada görüşülenlerin bu konudaki eğilimlerini ölçmeye yönelik olarak kullanılan “insan kendi kaderine razı olmalıdır” biçimindeki önermeye araştırma örneklemini katılım düzeyinin altında bir puanlamada bulunmuştur ($\bar{x}$:3,381). Fakat katılım düzeyinin altında yer alan bu puanlama katılım alt sınırı olarak belirlenen 3,41 oranından istatistiksel olarak farklılaşmamaktadır [$t_{(1097)}= ,688$ $p>0,05$]. Dolayısıyla gençlerin bu önermeye karşı muhafazakâr eğilim göstermediğini söylemek doğru bir yorum olmayacaktır.

Muhafazakârlıkta önemli bir parametre olan “tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir” görüşü, örneklemdeki gençler tarafından katılım düzeyinde bir puanlamaya tabi tutulmuştur ($\bar{x}$:4,014). Örneklemin bu önerme için verdikleri puanlar dikkate alındığında temel katılım puanından manidar olarak farklılaştığı görülmektedir [$t_{(1097)}=15,862$ $p<0,05$]. Manidar olan bu farklılaşma pozitif yönlü olarak tamamen katılım seviyesine doğru bir çizgide bulunmaktadır. Dolayısıyla gençler bu önerme açısından muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler.

“Dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir” biçimindeki muhafazakâr görüşe, araştırma evrenini temsil eden örneklemde bulunan gençler tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,393). Gençlerin bu önerme için verdikleri puanlar göz önüne alındığında, dinsel inançları batıl olarak nitelendiren görüşlere karşı muhafazakâr

tutumları net olarak görülebilmektedir. Yine aynı doğrultuda olmak üzere “dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır” önermesine de örneklem grup tamamen katılım düzeyinde puanlama ($\bar{x}$:4,358) yaparak, dini inanç ve ibadetlere karşı negatif tutum sergileyen görüşlere karşı tavırlarını net olarak göstermişlerdir.

Son noktada “din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır” biçimindeki dinsel muhafazakârlık göstergesi olan önermeye örneklem grubun puanlamaları katılım düzeyinde gerçekleşmiştir ($\bar{x}$:4,184). Taban katılım düzeyinden farklılaşma açısından ele alındığında manidar bir farklılık göze çarpmaktadır [$t_{(1097)}=24,153$ $p<0,05$]. Bu farklılık düzeyi gençler açısından dinin modern toplumdaki rolünün bilinç düzeyine de işaret etmektedir.

Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri önermeler düzleminde genel olarak değerlendirilmiş ve gençlerin ölçeği oluşturan önermeler açısından genel anlamda muhafazakâr eğilimler sergiledikleri ortaya çıkmıştır. Gençlerin sergiledikleri muhafazakâr eğilimlerde cinsiyetlere göre farklılıkların olup olmadığı da araştırmanın hipotezlerinin test edilmesi açısından ele alınmaktadır.

Örneklem grubu oluşturan gençlerin bayan veya erkek olmaları, dinsel muhafazakârlık göstergeleri bakımından “gençlerin cinsiyetlerine göre dini muhafazakârlık eğilimleri” adlı tabloda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bayan ve erkek olmaya göre “dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum” biçimindeki dinsel muhafazakârlık göstergesi olarak kullanılan önermeye katılım puanlamalarında anlamlı farklılık bulunmuştur [$t_{(1043,492)}=3,338$ $p<0,05$]. Söz konusu önermeye hem bayanların hemde erkeklerin katılım düzeyleri tamamen katılım seviyesinde bir puanlamada bulunurken (Bayan $\bar{x}$:4,445, Erkek $\bar{x}$:4,266), bayan öğrenciler bahsedilen önermeye erkek öğrencilerle nazaran daha fazla katılmışlardır. Dolayısıyla adı geçen önerme açısından bayan öğrenciler daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemişlerdir.

Muhafazakâr düşüncede, dini muhafazakârlık göstergesi olarak kabul edilen “dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir” önermesine, örnek grubu oluşturan bayanların katılım düzeyi ile erkeklerin katılım düzeyleri arasında bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1071,078)}=2,062$ $p<0,05$]. İstatistiksel olarak

bulunan bu farklılık “t” değeri göz önünde bulundurulduğunda yüksek bir seviyeye sahip değildir. Genel anlamda her iki grup bu önerme için katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmakta, dolayısıyla adı geçen önerme için muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler.

Tablo 36: Gençlerin cinsiyetlerine göre dini muhafazakârlık eğilimleri

Dini Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	C	S	$\bar{X}$	S.s	t	sd	p	$\bar{X}f$
Dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum	B 478 E 620	4,445 4,266	,868 ,901	3,338	1043,492	,001	,179	
Dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir	B 478 E 620	4,159 4,040	,899 1,002	2,062	1071,078	,039	,118	
Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır	B 478 E 620	3,345 3,216	1,331 1,337	1,589	1028,106	,112	,129	
Evliliklerde, resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılmalıdır	B 478 E 620	4,008 3,887	1,197 1,279	1,614	1056,032	,107	,121	
Ölümlerde dini merasim olmalıdır	B 478 E 620	4,276 4,279	,964 1,096	-0,046	1077,254	,963	-,002	
Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir	B 478 E 620	4,169 4,187	,948 ,984	-3,300	1043,693	,764	-,017	
İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir	B 478 E 620	4,219 4,187	,942 1,029	,545	1064,213	,586	,032	
Tanrıya inanırım	B 478 E 620	4,700 4,467	,747 1,106	4,157	1078,146	,000	,233	
Din insana bir kuvvet ve rahatlık verir	B 478 E 620	4,462 4,435	,796 ,942	,511	1086,814	,609	,026	
Dine ve dini değerlere saldırılan kitap ve filmler yasaklanmalıdır	B 478 E 620	3,928 3,791	1,256 1,394	1,706	1069,675	,088	,136	
Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir	B 478 E 620	3,776 3,296	1,365 1,385	5,732	1033,077	,000	,479	
Dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir	B 478 E 620	3,841 3,788	1,216 1,183	,715	1012,004	,475	,052	
İnsan kendi kaderine razı olmalıdır	B 478 E 620	3,215 3,509	1,395 1,333	-3,531	1002,329	,000	-,294	
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim	B 478 E 620	3,673 3,632	1,297 1,263	,530	1012,392	,596	,041	
Ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim	B 478 E 620	4,550 4,393	,780 ,991	2,931	1095,521	,003	,156	
Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir	B 478 E 620	4,159 3,903	1,138 1,341	3,414	1085,998	,001	,255	
Dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir	B 478 E 620	4,464 4,338	,928 1,051	2,099	1076,209	,036	,125	
Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır	B 478 E 620	4,407 4,321	1,001 1,009	1,423	1030,592	,155	,086	
Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır	B 478 E 620	4,190 4,179	1,075 1,052	,175	1014,831	,861	,011	
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı, C:Cinsiyet, B:Bayan, E:Erkek, $\bar{X}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.								

“Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalar bakımından, örneklem kitledeki bayan ve erkekler farklılık sergilememişlerdir [$t_{(1028,106)}=1,589$ $p>0,05$]. Her iki grup bu önerme için

katılım seviyesinin altında bir ortalama puanlamaya sahiptir (Bayan $\bar{x}$:3,345, Erkek $\bar{x}$:3,216). Aynı şekilde “evliliklerde resmi nikah yanında dini nikah da yapılmalıdır” biçimindeki önermeye de yapılan puanlamalar bakımından örneklem kitledeki bayan ve erkekler farklılık sergilememişlerdir [$t_{(1056,032)}=1,614$ $p>0,05$]. Fakat bu önerme için örnek kitledeki bayan ve erkeklerin puanlamaları katılım düzeyinde gerçekleşmiştir (Bayan $\bar{x}$:4,008, Erkek $\bar{x}$:3,887). Ortaya çıkan farklılık manidar olmamakla birlikte bayanlar, dini nikâha erkeklere nazaran biraz daha fazla önem vermektedirler.

Muhafazakârlık açısından dini ritüellerin toplumsal işlevleri bağlamında “ölümlerde dini merasim olmalıdır” önermesine katılım düzeyleri bakımından bayan ve erkeklerin görüşlerinde farklılık olmamış ve hatta birebir benzeşme durumu ortaya çıkmıştır [$t_{(1077,254)}= -,046$ $p>0,05$]. Hem bayanlar hem de erkekler bahsedilen önermeye tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır.

Örneklem grupta görüşülenlerin bayan ve erkek olmalarına göre “yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir” önermesine katılım düzeyleri farklılık göstermemektedir [$t_{(1043,693)}= -,300$ $p>0,05$]. Bayan ve erkekler birbirlerine benzer biçimde bahsedilen önermeye, katılım seviyesinin üst düzeylerinde bir puanlama yaparak muhafazakâr tavır sergilemektedirler.

Dini açıdan muhafazakâr bir tavır sergileme bakımından “insanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir” biçimindeki önermeye katılım düzeyi, bayanlar ve erkekler arasında istatistiksel bir farklılık oluşturmamıştır [$t_{(1064,213)}= ,545$ $p>0,05$]. Öte yandan bayanlar erkeklere oranla bu önermeye daha fazla katılmışlardır (Bayan $\bar{x}$:4,219, Erkek $\bar{x}$:4,187). Bayan ve erkek ortalamaları arasında farklılık anlamlı olmamakla birlikte, bayanlar tamamen katılım seviyesinde bir puanlama ile bu önermeye katıldıklarını belirtirlerken erkekler, bu önermeye katılım düzeyinde bir ortalama ile katıldıklarını belirtmişleridir.

Muhafazakâr düşüncede temel olan Tanrı inancı bakımından araştırma evreninde bulunan bayanlar ile erkeklerin “Tanrıya inanırım” önermesine katılım düzeyleri arasındaki farklılık manidardır [$t_{(1078,146)}= 4,157$ $p<0,05$]. Bayanların Tanrı inancı araştırma verilerine göre erkeklerden daha yüksek seviyede bulunmaktadır (Bayan $\bar{x}$:4,700, Erkek $\bar{x}$:4,467). Gençlerin, bayan ya da erkek olmaya göre “ölümden sonra bir

yaşam olduğunu kabul ederim” önermesine katılım ortalamalarında da anlamlı bir farklılık söz konusudur [$t_{(1095,521)}= 2,931$ $p<0,05$]. Yine ahiret inancı hususundaki önermede de bayanlar erkeklere göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptirler (Bayan $\bar{x}$:4,550, Erkek $\bar{x}$:4,393). Bahsedilen her iki önerme için bayan ve erkeklerin katılım düzeyleri tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır. Bu önermelerin yanında araştırma örneğine sunulan “öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim” önermesine yapılan puanlamalar bağlamında bayan ve erkekler arasında istatistiksel olarak önemli bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1012,392)}= ,530$ $p>0,05$]. Hem bayanlar hem de erkekler bu önermeye birbirlerine benzer biçimde olmak kaydıyla katılım düzeyinde puanlamada bulunmuşlardır (Bayan $\bar{x}$:3,673, Erkek $\bar{x}$:3,632).

Gençlerin cinsiyetlere göre dini muhafazakârlık eğilimlerinde “din insana bir kuvvet ve rahatlık verir” önermesine katılım düzeyleri bakımından istatistikî bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1086,814)}= ,511$ $p>0,05$]. Her iki grup bu önermeye tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır.

Muhafazakâr bir tavır olarak “dine ve dini değerlere saldıran kitap ve filmler yasaklanmalıdır” önermesine örneklem grup içerisindeki bayan ve erkeklerin katılım düzeyleri bakımından anlamlı farklılık yoktur [$t_{(1069,675)}=1,706$ $p>0,05$]. Farklılık istatistikî olarak önemli olmamakla birlikte, bayan öğrenciler adı geçen önermeye erkek öğrencilere nazaran daha fazla katılmaktadırlar (Bayan $\bar{x}$:3,928, Erkek $\bar{x}$:3,761).

“Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir” önermesine, örnek kitleyi oluşturan bayan ve erkeklerin katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1033,077)}=5,732$ $p<0,05$]. Bu önermeye bayanlar katılım düzeyinde ortalama puan vermişlerdir ($\bar{x}$:3,776). Erkekler ise adı geçen önermeye katılım seviyesinin altında puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}$:3,296). Netice itibariyle bayanlar erkeklere göre söz konusu önerme açısından daha muhafazakâr bir tavır sergilemektedirler.

Muhafazakâr bir gösterge olarak değerlendirilen “dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir” önermesine, örneklem grup içerisindeki bayan ve erkeklerin puanlamaları manidar bir farklılık ortaya koymamaktadır [$t_{(1012,004)}= ,715$ $p>0,05$]. Örneklem grubu

teşkil eden bayanlar ve erkekler bahsedilen önermeye katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Bayan $\bar{x}$:3,841, Erkek $\bar{x}$:3,788).

Kader inancı düzleminde muhafazakâr eğilimi ölçme amacıyla biçimlendirilmiş olan “insan kendi kaderine razı olmalıdır” önermesine, örneklem grubu oluşturan bayanlar ve erkeklerin katılım düzeyleri arasında manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1002,329)} = -3,531$ $p < 0,05$]. Diğer önermelerdeki durumun aksine bu önermede erkekler bayanlara göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptirler. Erkekler bahsedilen önermeye 3,509 düzeyinde puanlama yapmışlar iken, bayanlar, 3,215 düzeyinde puanlama yapmışlardır. Dolayısıyla erkekler bayanlara göre kendi kaderlerine daha çok razı olma eğilimi göstermektedirler.

Önemli bir muhafazakârlık göstergesi olan “tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir” önermesine, örneklem grubu oluşturan bayanların ve erkeklerin katılım puanlamalarında istatistiksel olarak manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1085,998)} = 3,414$ $p < 0,05$]. Bu önerme açısından bayan ve erkekler katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır (Bayan $\bar{x}$:4,159, Erkek $\bar{x}$:3,903). Öte yandan bahsedilen önermeye bayanlar erkeklerden daha yüksek ortalama ile muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Örneklem grubu oluşturan erkek ve bayanların “dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir” biçimindeki muhafazakârlık göstergesi olarak belirlenen önermeye katılım düzeyleri açısından istatistikî bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1076,29)} = 2,099$ $p < 0,05$]. Fakat bulunan bu farklılık “t” değeri göz önünde bulundurulduğunda farklılığın seviyesi büyük değildir. Her iki grup adı geçen önermeye tamamen katılım seviyesinde bir katılım sergilemekle birlikte, bayanların söz konusu önermeye katılım puanlamaları erkeklerinkinden daha fazla bulunmaktadır (Bayan $\bar{x}$:4,464, Erkek $\bar{x}$:4,338). Dolayısıyla bu önerme açısından da bayanlar erkeklere nazaran daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

“Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır” önermesine örneklem grupta bulunan bayan ve erkeklerin puanlamalarında önemli sayılan bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1030,592)} = 1,423$ $p > 0,05$]. Genel anlamda her iki grubun sözü edilen önermeye verdikleri puanlar tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır (Bayan $\bar{x}$:4,407, Erkek $\bar{x}$:4,321).

Muhafazakârlıkta önemli bir parametre olan “din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır” önermesine, örneklem grupta bulunan bayanların ve erkeklerin puanlamalarında manidar bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1014,831)} = ,175$ $p > 0,05$]. Bu önerme için gruplar bir birlerine oldukça benzer bir tavır sergilemişlerdir. Dolayısıyla hem erkekler hem de kadınlar dini, modern toplumun kötü eğilimlerine karşı bir direnç noktası olarak görmektedirler.

Gençlerin Dini muhafazakârlık eğilimleri cinsiyetler bağlamında önermeler açısından analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda cinsiyetlerin anlamlı bir farklılık meydana getirdiği sekiz önerme bulunurken, on bir önermede ise cinsiyetler muhafazakâr eğilimlerde belirleyici olmamıştır.

Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimlerinde, sahip oldukları siyasal ideolojilerin de etkileri analiz edilmiştir. Bu analizde temel olarak gençlerin kendilerini sağ görüşlü tanımlamaları ve kendilerini sol görüşlü olarak tanımlamaları boyutunda önermeler test edilmiştir.

Dini muhafazakârlık göstergesi olarak belirlenen “dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum” biçimindeki önermeye, gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü tanımlamasına göre önemli bir ilişki bulunmaktadır [$t_{(395,458)} = 5,944$ $p < 0,05$]. Söz konusu önermeye sağ görüşlü olanlar tamamen katılım seviyesinde bir puanlamada bulunurken sol görüşlü olanlar, söz konusu önermeye katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:4,438, Sol $\bar{x}$:3,959). Dolayısıyla sağ görüşlü gençler bu önerme için daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Muhafazakârlığın dinsel boyutunu incelemek bakımından, dini muhafazakârlık parametreleri içerisinde yer alan “dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir” önermesine, örnek grubu oluşturan ve kendilerini siyasal ideoloji olarak sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirenlerin katılım düzeyleri arasında manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(416,648)} = 5,666$ $p < 0,05$]. Kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önermeye katılım üst değerinde bir puanlamada bulunurken, sol görüşlü öğrenciler adı geçen önermeye katılım alt seviyesinde bir puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:4,151, Sol $\bar{x}$:3,694).

Tablo 37: Gençlerin siyasi ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre dini muhafazakârlık eğilimleri

	i	S	$\bar{x}$	S.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum	1	417	4,438	,785	5,944	395,458	,000	,479
	2	249	3,959	1,117				
Dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir	1	417	4,151	,828	5,666	416,648	,000	,456
	2	249	3,694	1,097				
Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır	1	417	3,479	1,230	8,063	488,922	,000	,837
	2	249	2,642	1,333				
Evliliklerde, resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılmalıdır	1	417	3,954	1,230	4,402	455,953	,000	,484
	2	249	3,469	1,453				
Ölümlerde dini merasim olmalıdır	1	417	4,302	1,037	3,259	443,156	,001	,310
	2	249	3,992	1,269				
Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir	1	417	4,338	,813	7,907	389,230	,000	,671
	2	249	3,666	1,183				
İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir	1	417	4,386	,764	8,566	358,473	,000	,755
	2	249	3,630	1,260				
Tanrıya inanırım	1	417	4,568	,976	2,546	474,352	,011	,214
	2	249	4,353	1,097				
Din insana bir kuvvet ve rahatlık verir	1	417	4,599	,762	8,446	391,769	,000	,667
	2	249	3,931	1,099				
Dine ve dini değerlere saldıran kitap ve filmler yasaklanmalıdır	1	417	4,009	1,339	6,301	506,007	,000	,692
	2	249	3,317	1,391				
Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir	1	417	3,683	1,328	6,633	482,217	,000	,751
	2	249	2,931	1,464				
Dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir	1	417	4,076	1,066	9,491	425,593	,000	,964
	2	249	3,112	1,374				
İnsan kendi kaderine razı olmalıdır	1	417	3,709	1,178	8,223	446,781	,000	,882
	2	249	2,827	1,427				
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim	1	417	3,853	1,094	7,640	422,584	,000	,801
	2	249	3,052	1,423				
Ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim	1	417	4,609	,748	6,533	364,314	,000	,552
	2	249	4,056	1,203				
Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir	1	417	4,119	1,220	4,792	453,686	,000	,525
	2	249	3,594	1,450				
Dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir	1	417	4,436	,956	4,719	422,927	,000	,432
	2	249	4,004	1,242				
Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır	1	417	4,470	,860	6,787	386,346	,000	,614
	2	249	3,855	1,264				
Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır	1	417	4,287	,876	6,707	387,240	,000	,617
	2	249	3,670	1,284				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

“Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır” biçimindeki önermeye, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler ile kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin puanlama düzeyleri arasında önemli ölçüde farklılık bulunmaktadır [$t_{(488,922)} = 8,063$ $p < 0,05$]. Örneklem grup içerisinde kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenler söz konusu önermeye katılım seviyesinde bir puanlama yapmışlar iken, sol görüşlü olan gençler katılım seviyesinin altında olmak suretiyle hemen hemen katılmama seviyesinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:3,479, Sol

$\bar{x}$:2,642). Öte yandan “evliliklerde resmi nikâh yanında dini nikâh da yapılmalıdır” biçimindeki önermeye de yapılan puanlamalar bakımından örneklem kitledeki sağ görüşlü gençler ile sol görüşlü gençlerin puanlamalarında manidar farklılık bulunmaktadır [$t_{(455,953)}=4,402$ $p<0,05$]. Bu önerme bakımından da sağ görüşlü gençlerin sol görüşlü gençlere göre daha muhafazakâr bir tutum sergiledikleri görülmektedir.

Örneklem grupta kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan gençler ile kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençlerin “ölümlerde dini merasim olmalıdır” önermesine katılım düzeyleri bakımından aralarında istatistiksel olarak önemli bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(443,156)}=3,256$ $p<0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler söz konusu önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yaparlarken, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler bahsedilen önerme için katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,302, Sol $\bar{x}$:3,992). Genel anlamda dini ritüel olarak ölüm merasimleri sağ görüşlü gençler için, sol görüşlü gençlere nazaran daha fazla önem arz etmektedir.

“Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir” önermesine, kendilerini sağ ve sol görüşlü olarak tanımlamaya göre katılım düzeyleri açısından manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(389,230)}= 7,907$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisinde kendilerini siyasal bakımdan sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunurlarken, kendilerini siyasal açıdan sol görüşlü olarak nitelendiren gençler ise katılım düzeyinde bir puanlama göstermişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,338, Sol $\bar{x}$:3,666). Bu veriler ışığında siyasal bakımdan kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençlere göre, dinin toplumsal yaşam içerisinde bireylerin ahlaki problemlerine bir çözüm sunduğunu kabul ettikleri görülmektedir.

Araştırma örneklemini içerisindeki gençlerin “insanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir” biçimindeki önermeye katılım düzeyleri sahip oldukları siyasal ideolojilere göre anlamlı bir biçimde farklılık göstermektedir [$t_{(358,473)}= 8,566$ $p<0,05$]. Kendilerini siyasal açıdan sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler söz konusu önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunurlarken, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler ise katılım taban seviyesinde bir puanlamaya sahiptirler (Sağ $\bar{x}$:4,368, Sol $\bar{x}$:3,630). Önermeye katılım düzeylerinin analizinde ortaya çıkan “t”

değeri sağ görüşlü gençler ile sol görüşlü gençlerin bu önerme için fikirlerinin farklılık boyutunu açıkça ortaya koymaktadır.

“Tanrıya inanırım” önermesine örneklem grupta kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenler ve sol görüşlü olarak nitelendirenler tamamen katılım düzeylerinde puanlamalar yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,568, Sol $\bar{x}$:4,353). Yapılan puanlamalar arasında istatistiksel olarak bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(474,352)}= 2,546$ $p<0,05$]. Gençlerin, sağ görüşlü veya sol görüşlü olarak kendilerini tanımlamasına göre “ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim” önermesine katılım düzeylerinde de manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(364,314)}= 6,533$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü öğrenciler tamamen katılım düzeyinde ölümden sonra bir yaşamın varlığına inandıklarını belirtirlerken, sol görüşlü öğrencilerin bu konudaki puanlamaları katılım düzeyinde kalmıştır (Sağ $\bar{x}$:4,609, Sol $\bar{x}$:4,056). Ayrıca kendilerini siyasal açıdan sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrencilere göre “öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim” önermesine daha yüksek bir ortalama ile katılmaktadırlar (Sağ $\bar{x}$:3,853, Sol $\bar{x}$:3,052). Bu önermeye yapılan puanlamalar açısından iki grup arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(422,584)}= 7,640$ $p<0,05$]. Kendilerini siyasal olarak sol görüşlü nitelendiren gençler, kendilerini siyasal olarak sağ görüşlü nitelendiren gençlere kıyasla daha çok dünyevi tavır sergilemektedirler.

Örneklem grubunu oluşturan gençlerin kendilerini niteledikleri siyasal ideolojilere göre dini muhafazakârlık eğilimleri açısından “din insana bir kuvvet ve rahatlık verir” önermesine katılım düzeyleri yüksek bir seviyede farklılaşmaktadır [$t_{(391,769)}= 8,446$ $p<0,05$]. Dinin insana bir rahatlık ve kuvvet vermesi hususunda sağ görüşlü öğrenciler 4,599 ortalama ile tamamen katılım seviyesinde bir puanlamada bulunurlarken, sol görüşlü öğrenciler 3,931 ortalama ile katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır. Dolayısıyla dinin insan üzerindeki ruhsal etkisi, sağ görüşlü gençler açısından daha önemli görülmüştür.

Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre dini muhafazakârlık göstergesi olarak “dine ve dini değerlere saldıran kitap ve filmler yasaklanmalıdır” önermesine, kendini sağ görüşlü olarak tanımlayanlar, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayanlara oranla daha yüksek puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:4,009, Sol $\bar{x}$:3,317). Sözü edilen önermeye katılım düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda

gruplar arasında istatistiksel olarak önemli sayılan bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(506,007)}=6,301$ $p<0,05$]. Bu farklılık kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenlerin katılım düzeyinde bir ortalamaya sahip olmasına yol açarken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendirenlerin bahsedilen önermeye verdikleri puanların katılım düzeyinin altında olmasına yol açmıştır.

“Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir” önermesine, örneklem içerisinde kendilerini siyasal ideoloji olarak sağ görüşlü tanımlayanlar ile kendilerini sol görüşlü tanımlayanların puanlamalarında istatistiksel olarak önemli bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(482,217)}=6,633$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren öğrenciler bahsedilen önermeye 3,683 ortalama puanla katılım seviyesinde görüş belirtirlerken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler 2,931 ortalama puanla katılım seviyesinin altında görüş belirtmişlerdir. Dolayısıyla evlilikte dini inançların uyumu kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler için daha önemli bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dini muhafazakârlık göstergelerinden biri olarak değerlendirilen “dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir” önermesine, yapılan puanlamalar açısından örneklem grup içerisinde sağ görüşlü öğrenciler ile sol görüşlü öğrenciler arasında manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(425,593)}=9,491$ $p>0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler katılım düzeyinde bir ortalama ile bahsedilen önerme hakkındaki görüşlerini belirtirlerken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler katılım düzeyinin altında bir puanlama ile sözü edilen önerme hakkındaki tavırlarını ortaya koymuşlardır (Sağ $\bar{x}$:4,076, Sol $\bar{x}$:3,112).

Örneklem grubundaki gençlerin siyasal olarak sağ görüşlü veya sol görüşlü olmaları “insan kendi kaderine razı olmalıdır” önermesine katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık meydana getirmektedir [$t_{(446,781)}=8,223$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü öğrenciler sol görüşlü öğrencilere nazaran kendi kaderlerine razı olmaya daha çok eğilim göstermektedirler (Sağ $\bar{x}$:3,709, Sol $\bar{x}$:2,827).

Siyasal olarak kendilerini sağ görüşlü nitelendiren gençler, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre “tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir” önermesine, daha yüksek ortalama katılmaktadırlar (Sağ $\bar{x}$:4,119, Sol $\bar{x}$:3,594). Sağ

görüŖlü gençler ile sol görüŖlü gençler arasındaki farklılık istatistiksel açıdan önemli bir seviyede bulunmaktadır [$t_{(453,686)} = 4,792$ $p < 0,05$]. Öte yandan “dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalarda da anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(422,927)} = 4,719$ $p < 0,05$]. Kendini sağ görüŖlü olarak nitelendiren gençler bu önermeye tamamen katılım seviyesinde puanlama yaparlarken, kendilerini sol görüŖlü olarak nitelendiren gençlerde katılım seviyesinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,436, Sol $\bar{x}$:4,004).

Örneklem grubun “dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır” önermesine verdikleri puanlarda siyasal olarak kendilerini tanımlamaları önemli bir farklılık ortaya çıkarmıştır [$t_{(386,346)} = 6,787$ $p > 0,05$]. Sağ görüŖlü öğrenciler bu önermeye tamamen katılım seviyesinde bir puanlama yapmış iken sol görüŖlü öğrenciler adı geçen önermeye katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,470, Sol $\bar{x}$:3,855).

“Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır” önermesine, örneklem grupta bulunan ve kendilerini siyasal ideoloji olarak sağ görüŖlü ve sol görüŖlü olarak tanımlayan gençlerin puanlamalarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(387,240)} = 6,707$ $p < 0,05$]. Sağ görüŖlü olanlar adı geçen önerme için 4,287 ortalama puanla tamamen katılım seviyesinde bir tavır sergilerken, sol görüŖlü olanlar ise 3,670 ortalama puanla katılım alt sınırına yakın düzeyde görüşlerini belirtmişlerdir. Dolayısıyla kendini sağ görüşü olarak nitelendirenler, diğer gruba göre daha fazla miktarda dini, toplumsal yapının korunmasında bir direnç noktası olarak görmektedirler.

Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimlerini ortaya çıkartmak için kullanılan önermelere katılım düzeyleri sahip oldukları siyasal ideolojilere göre anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır. Ölçeği oluşturan tüm maddelerde bu farklılaşma görülebilmektedir. Bu nedenle siyasal eğilimler dini muhafazakârlığı etkilemektedir.

Gençlerin dini muhafazakârlık eğilimlerinde, yetiştikleri sosyal çevrenin rolünün olup olmadığı ortaya konulması için dini muhafazakârlık eğilimleri ölçeğindeki önermeler, kırsal kesimde yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak değişkenleri ile test edilmiştir.

Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından dini muhafazakârlık ölçeğinde yer olan “dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum” biçimindeki önermeye katılım düzeylerinde almalı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1036,545)}= 4,300$ $p<0,05$]. Kırsal kesimde yetişenler kentlerde yetişenlere oranla adı geçen önermeye daha yüksek düzeyde puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}$:4,482, Kent $\bar{x}$:4,258). Her iki grup bu önerme bağlamında muhafazakâr tavır sergilemektedir.

Tablo 38: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri

Dini Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	Y	S	$\bar{x}$	S.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum	1	421	4,482	,754	4,300	1036,545	,000	,223
	2	677	4,258	,957				
Dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir	1	421	4,190	,892	2,744	963,079	,006	,159
	2	677	4,031	,995				
Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır	1	421	3,315	1,386	,841	849,563	,401	,070
	2	677	3,245	1,303				
Evliliklerde, resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılmalıdır	1	421	4,068	1,178	2,767	946,167	,006	,209
	2	677	3,859	1,280				
Ölümlerde dini merasim olmalıdır	1	421	4,382	,945	2,724	984,531	,007	,169
	2	677	4,212	1,091				
Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir	1	421	4,166	,933	-,359	930,223	,719	-,021
	2	677	4,187	,990				
İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir	1	421	4,289	,889	2,425	996,386	,015	,143
	2	677	4,146	1,048				
Tanrıya inanırım	1	421	4,648	,928	2,167	939,062	,030	,128
	2	677	4,519	,997				
Din insana bir kuvvet ve rahatlık verir	1	421	4,617	,631	5,638	1095,448	,000	,276
	2	677	4,341	,992				
Dine ve dini değerlere saldırılan kitap ve filmler yasaklanmalıdır	1	421	3,924	1,369	1,403	864,191	,161	,117
	2	677	3,806	1,316				
Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir	1	421	3,653	1,393	2,772	889,690	,006	,239
	2	677	3,413	1,391				
Dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir	1	421	3,886	1,130	1,661	950,697	,097	,120
	2	677	3,765	1,236				
İnsan kendi kaderine razı olmalıdır	1	421	3,292	1,389	-1,699	872,460	,090	-,145
	2	677	3,437	1,352				
Öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim	1	421	3,705	1,351	1,104	827,341	,270	,089
	2	677	3,616	1,229				
Ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim	1	421	4,617	,745	4,818	1054,332	,000	,252
	2	677	4,364	,984				
Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir	1	421	4,076	1,184	1,301	956,831	,193	,099
	2	677	3,976	1,308				
Dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir	1	421	4,494	,841	2,790	1044,184	,005	,163
	2	677	4,330	1,085				
Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır	1	421	4,472	,829	3,162	1054,899	,002	,184
	2	677	4,288	1,096				
Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır	1	421	4,258	1,029	1,867	923,158	,062	,121
	2	677	4,137	1,079				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Dini muhafazakârlık parametreleri içerisinde yer alan “dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir” önermesine, örnek grup içerisinde kırsal kesimde yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak açısından istatistiksel olarak önemli bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(963,079)} = 2,744$ $p < 0,05$]. Belirtilen önermeye kırsal kesimde yetişmiş olanlar, kentlerde yetişmiş olanlara göre daha yüksek bir ortalama puana sahiptirler (Kır $\bar{x}:4,190$, Kent $\bar{x}:4,031$). Öte yandan hem kırsal alanlarda yetişmiş olanlar hem de kentlerde yetişmiş olanlar bu önermeye katılım düzeyinde ortalama puanlar vermişlerdir.

Örneklem grup içerisinde kırsal veya kentsel bölgede yetişmiş olmak “yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır” biçimindeki önermeye katılımda önemli bir farklılık meydana getirmemektedir [$t_{(849,563)} = ,841$ $p > 0,05$]. Söz konusu önermeye grupların verdikleri puanlar katılım düzeyinin altında bulunmaktadır (Kır $\bar{x}:3,315$, Kent $\bar{x}:3,245$). Diğer taraftan “evliliklerde resmi nikâh yanında dini nikâh da yapılmalıdır” biçimindeki önermeye kırsal kesimde yetişenler ile kentlerde yetişenlerin katılım düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(946,167)} = 2,767$ $p < 0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olanlar kentlerde yetişenlere göre daha fazla oranda dini nikâhı önemsemektedir (Kır $\bar{x}:4,068$, Kent $\bar{x}:3,859$). Bahsedilen önermeye verilen puanlara göre iki grupta çok yüksek düzeyde olmamakla birlikte muhafazakâr eğilim sergilemektedir.

Araştırma örneklemini oluşturan grup içerisinde “ölümlerde dini merasim olmalıdır” önermesine, kırsal kesimde yetişenler 4,382 ortalama puanla tamamen katılım seviyesinde bir tutuma sahiptir. Benzer biçimde kentlerde yetişmiş olanlar da 4,212 ortalama puanla tamamen katılım düzeyinde bir tutuma sahiptirler. Bu iki grubun bahsedilen önerme hakkındaki puanlamalarında istatistiksel olarak manidar bir farklılık olduğu ortaya çıkmıştır [$t_{(984,531)} = 2,724$ $p < 0,05$]. Ancak grupların ortalama puanlarının tamamen katılım seviyesinde olması istatistiksel olarak ortaya çıkan bu farklılığın boyutunun düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Gençlerin kırsal kesimde yetişmiş olması ile kentlerde yetişmiş olması bakımından “yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir” önermesine katılım puanlarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(930,223)} = -,359$ $p > 0,05$]. Örneklem grup içerisinde hem kırsal kesimde yetişmiş olanlar

hem de kentlerde yetişmiş olanlar bahsedilen önerme için katılım üst seviyelerinde ortalamalara sahiptirler (Kır $\bar{x}$:4,166, Kent $\bar{x}$:4,187).

“İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir” biçimindeki önermeye örneklem grupta kırsal kesimde yetişmiş olanlar 4,289 ortalama puanla tamamen katılım seviyesinde muhafazakâr eğilim sergilemişlerdir. Kentlerde yetişmiş olanların sözü edilen önerme için 4,126 ortalama puanı ile katılım seviyesinde eğilimlerini belirtmişlerdir. İstatistikî olarak bahsedilen önermeye verilen cevaplar temelinde iki grup arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(996,586)}= 2,425$ $p<0,05$]. Bulunan bu farklılık “t” değeri göz önüne alındığında grupların farklılık düzeylerinin büyük boyutta olmadığı görülmektedir.

Örneklem grup içerisinde kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olma durumu “Tanrıya inanırım” önermesine katılımlarda farklılık meydana getirmekte ve bu farklılıkta anlamlı bir farklılıktır [$t_{(939,062)}= 2,167$ $p<0,05$]. Gerek kırsal kesimde yetişmiş olanlar gerekse kentlerde yetişmiş olanlar bu önermeye tamamen katılım düzeyinde ortalama puan vermiş olsalar da kırsal kesimde yetişmiş olanlar adı geçen önermeye kentlerde yetişmiş olanlardan daha yüksek ortalama ile görüşlerini belirtmişlerdir (Kır $\bar{x}$:4,648, Kent $\bar{x}$:4,519). Ayrıca “ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim” önermesine katılım düzeylerinde de gruplar arasında manidar bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1054,332)}= 4,818$ $p<0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olan gençler, kentsel bölgelerde yetişen gençlere göre daha fazla ortalama ile belirtilen önermeye katılmaktadırlar. Ortalama puanlar göz önünde bulundurulduğunda her iki grubun puanları tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,617, Kent $\bar{x}$:4,364). Öte yandan bahsedilen iki grubun “öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim” önermesine katılım düzeylerinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(827,341)}= 1,104$ $p>0,05$]. Örneklem kitlede bulunan kırsal kesimde yetişmiş olanlar ve kentsel alanda yetişmiş olanlar bu önermeye katılım seviyesinde puanlamalarda bulunmuşlardır (Kır $\bar{x}$:3,705, Kent $\bar{x}$:3,616). Dolayısıyla gruplar arasında dünyevi tercihler farklılaşmamakta, bilakis benzerlik göstermektedir.

Dinin psikolojik fonksiyonu açısından “din insana bir kuvvet ve rahatlık verir” önermesine katılım açısından, örneklem grubu teşkil eden kırsal kesimde yetişmiş olan gençler ile kentlerde yetişmiş olan gençler arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkmıştır

[$t_{(1095,448)} = 5,638$ $p < 0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olan gençler söz konusu önermeye kentlerde yetişmiş olan gençlere nazaran daha yüksek ortalama puana sahip bulunmaktadırlar (Kır $\bar{x}$:4,617, Kent $\bar{x}$:4,341). Öte yandan grupların belirtilen önerme için ortalama puanları tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır.

Gençlerin kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olmasına göre dini muhafazakârlık göstergesi olarak “dine ve dini değerlere saldıran kitap ve filmler yasaklanmalıdır” önermesine, katılım düzeylerinde kayda değer bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(864,191)} = 1,403$ $p < 0,05$]. Her iki grup ortalama puanlar bakımında katılım düzeyinde bahsedilen önermeye karşı tutumlarını dile getirmişlerdir (Kır $\bar{x}$:3,924, Kent $\bar{x}$:3,806).

“Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir” önermesine katılım boyutunda, örneklem içerisinde kırsal kesimde yetişmiş olanlar ile kentsel bölgelerde yetişmiş olanlar bakımından önemli bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(889,690)} = 2,772$ $p < 0,05$]. Bahsedilen önermeye kırsal kesimde yetişmiş olanlar daha fazla katılım sağlarken kentsel gölgelerde yetişmiş olanlar ise nispeten kırsal bölgelerde yetişmiş olanlardan daha düşük puanlamaya sahiptirler (Kır $\bar{x}$:3,655, Kent $\bar{x}$:3,413).

Görüşülenlerin kırsal ve kentsel kökenli olmasına göre dini muhafazakârlık göstergelerinden “dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir” önermesine katılım düzeylerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(950,697)} = 1,661$ $p > 0,05$]. Örneklem içerisinde, kırsal kesimde yetişmiş olan gençler ile kentlerde yetişmiş olan gençler bahsedilen önermeye katılım düzeyinde puanlamalarda bulunmuşlardır (Kır $\bar{x}$:3,886, Kent $\bar{x}$:3,765). Bu önerme açısından gençlerin tutumlarında farklılaşma yerine benzerlik söz konusudur.

Örneklem grup içerisinde gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması veya kentsel bölgelerde yetişmiş olması “insan kendi kaderine razı olmalıdır” önermesine katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık meydana getirmemektedir [$t_{(872,460)} = -1,699$ $p > 0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olan gençler sözü edilen önermeye katılım seviyesinin altında bir puanlamada bulunurlarken, kentlerde yetişmiş olanlar ise katılım taban seviyesinde bir ortalama tutumlarını göstermişlerdir (Kır $\bar{x}$:3,292, Kent $\bar{x}$:3,437). Dini muhafazakârlık ölçeğinde diğer önermelerden farklı olarak kendi kaderine insanın razı

olması hususundaki önermeye, kentlerde yetişmiş olanlar daha fazla katılmışlardır. Kader inancı ile ilgili önermeye grupların katılım düzeyleri istatistiksel olarak kayda değer bir farklılık oluşturmamakla birlikte kırsal kesimde yetişmiş olanların kendi kaderlerine razı olma durumu, kentlerde yetişmiş olanlara göre biraz daha azdır.

Kırsal kesimlerde yetişmiş olan gençler ile kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlerin “Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu değildir” önermesine katılım düzeylerinde anlamlı sayılabilecek bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(959,831)}= 1,301$ $p>0,05$]. Her iki grup bu önermeye katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuştur. Diğer taraftan, “dinsel inançlar, batıl davranışlar değildir” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalarda ise gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(1044,184)}= 2,790$ $p<0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler 4,494 ortalama puanlama ile tamamen katılım düzeyinde bir tutum sergilerken, kentlerde yetişmiş olan gençler de 4,330 ortalama puanlama ile tamamen katılım düzeyinde bir tavır sergilemektedir. İstatistiksel olarak anlamlı bulunan farklılığın boyutu ise ortalama puanlar ve “t” değeri göz önüne alındığında yüksek değildir.

Örneklem grup içerisinde kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak “dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır” önermesine katılım seviyeleri açısından anlamlı bir farklılık meydana getirmektedir [$t_{(1054,899)}= 3,162$ $p<0,05$]. Bu bağlamda kırsal kesimde yetişmiş olanlar adı geçen önermeye kentlerde yetişmiş olanlara göre daha fazla katıldıkları ortaya çıkmıştır (Kır $\bar{x}$:4,472, Kent $\bar{x}$:4,288). Her iki grup bahsedilen önerme bağlamında muhafazakâr tavır sergilemektedir.

“Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır” önermesine yapılan puanlamalar bakımından, örneklem grupta kırsal kesimde yetişmiş olan gençler ile kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler arasında istatistikî açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(923,158)}= 1,897$ $p>0,05$]. Öte yandan kırsal kesimde yetişmiş olan gençler söz konusu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlamada bulunurlarken, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler ise katılım düzeyinde puanlamada bulunmuşlardır (Kır $\bar{x}$:4,258, Kent $\bar{x}$:4,137).

Dini muhafazakârlık eğilimleri ölçөгünü oluşturan önermeler bağlamında kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak, sergilenen muhafazakâr tavrın şiddeti

bağlamında sekiz önermede anlamlı farklılık ortaya çıkartmaz iken on bir önermede ise anlamlı farklılık ortaya çıkartmıştır.

3.4. Örneklem Grupta Muhafazakâr Ahlaki Tutum

Örneklem grupta gençlerin ahlaki muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek için on beş önermeden oluşan ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri ölçeği kullanılmıştır. Bu önermelere verilen puanlar, “one sample t test” kullanılarak katılım taban seviyesi 3,41 puanı temel alınarak açıklanmıştır. Önermelere verilen ortalama puanların değerlendirilmesi, gençlerin ahlaki açıdan hangi düzeyde muhafazakâr bir eğilim sergilediklerini ortaya koyacak ve bize gençlerin genel muhafazakârlık eğilimleri hakkında bilgi verecektir.

Tablo 39: Gençlerin ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri

Ahlaki Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{x}$	s.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir	4,622	,759	52,907	1097	,000	1,212
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	4,682	,664	63,458	1097	,000	1,272
Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	4,358	1,016	30,942	1097	,000	,948
İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	4,517	,807	45,411	1097	,000	1,107
Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	4,408	,871	37,976	1097	,000	,998
Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	3,964	1,208	15,206	1097	,000	,554
Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	4,440	,926	36,847	1097	,000	1,030
Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	4,203	1,021	25,715	1097	,000	,793
Evli bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	4,383	,985	32,728	1097	,000	,973
Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	4,497	,772	46,643	1097	,000	1,087
Muhtaçlara yardım etmek isterim	4,475	,859	41,089	1097	,000	1,065
İnsan her zaman dürüst olmalıdır	4,494	,870	41,304	1097	,000	1,084
İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	4,594	,812	48,301	1097	,000	1,184
Cinsel serbestlik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	4,317	,998	30,123	1097	,000	,907
Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	4,452	,881	39,202	1097	,000	1,042
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Ahlaki açıdan gençlerin muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde yer alan “yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir” önermesine örneklem içerisinde yer alan gençler, çok yüksek düzeyde puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,622). Katılım taban puanından (3,41) ortalamanın farklılığı

($\bar{x}$:1,212) göz önünde bulundurulduğunda görüşülenlerin bu önermeye katılım düzeylerinin anlamlılığı belirgin olarak ortaya çıkmaktadır [$t_{(1097)}= 52,907$ $p<0,05$].

Örneklem grubu oluşturan kitlede gençlerin ahlaki açıdan muhafazakâr eğilimlerinin göstergelerinden “evliliğin devamı için sadakat önemlidir” önermesine yapılan puanlamalar tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,682). Söz konusu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=63,458$ $p<0,05$].

Örneklem grup tarafından, “bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir” biçimindeki önermeye, katılım taban seviyesi olan 3,41 puanının oldukça üstünde bir puanlama yapılmış, dolayısıyla örneklemin bu konudaki görüşleri 4,358 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde gerçekleşmiştir. Öte yandan “evli bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır” biçimindeki önermeye de örneklem grubu oluşturanlar tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,383). Örneklem grubu oluşturanların bu önerme karşısındaki tavırları katılım taban seviyesinden oldukça farklılaşmış bulunmaktadır [$t_{(1097)}=32,728$ $p<0,05$]. Ayrıca “cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir” önermesine gençlerin katılım düzeyi tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,317). Gençlerin bu önerme karşısındaki puanlamaları da taban katılım puanı ortalamasından anlamlı bir biçimde farklılaşmış bulunmaktadır [$t_{(1097)}=45,411$ $p<0,05$]. Genel anlamda gençler ahlaki açıdan sözü edilen bu üç önermede ahlak dışı fiillere karşı olduklarını net bir biçimde ifade etmişlerdir.

Örneklem grup içerisinde “insan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır” önermesine 3,41 katılım taban ortalamasından farklılaşan bir puanlama yapılmıştır [$t_{(1097)}=45,411$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisinde yer alan gençlerin bu önerme için yapmış olduğu puanlamalar tamamen katılım düzeyinde tezahür etmiştir ($\bar{x}$:4,517). Bu önerme için katılım taban puanı ortalamasından farklılık 1,107 puan olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir önerme olarak ifade edilen “çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır” önermesi de örneklem grupta bulunan gençler tarafından tamamen katılım düzeyinde puanlamaya tabi tutulmuştur. 4,408 ortalama puanla bu önerme için sergilenen tavır katılım düzeyi olan 3,41 seviyesinden oldukça farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}=37,979$ $p<0,05$].

Gençlerin ahlaki açıdan muhafazakâr eğilimleri bakımından “daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir” önermesine yaptıkları puanlamalar katılım taban puanı 3,41 seviyesinden anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=15,206$ $p<0,05$]. Örneklem içerisinde gençlerin bu önermeye verdikleri puan katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:3,964). Ölçek genel olarak değerlendirildiğinde, katılım düzeyinde çıkan bu puanla söz konusu önerme, ölçek içerisindeki diğer önermelere göre en düşük ortalama puana sahip bulunmaktadır. Netice itibari ile önermenin içerdiği fiilin örneklemin bir kısmı tarafından kabul edildiği durumlarda bulunabilmektedir.

Gençlerin “uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz” önermesine katılım düzeyleri, katılım taban puanı olan 3,41 ortalama puanından anlamlı bir biçimde farklılaşmış bulunmaktadır [$t_{(1097)}=36,847$ $p<0,05$]. Gençler bu konuda tamamen katılım düzeyinde bir puanlama da bulunarak tavırlarını belirtmişlerdir ($\bar{x}$:4,440).

Örneklem gruptaki gençlerin “bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir” önermesine yaptıkları puanlamalar katılım düzeyinde bulunmaktadır. Öğrencilerin bu önermeye verdikleri puanların ortalaması, taban katılım ortalamasından (3,41) anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=25,715$ $p<0,05$]. Ayrıca örneklem grupta bulunan gençlerin “insan her zaman dürüst olmalıdır” önermesine verdikleri puanlarda katılım taban puanından önemli ölçüde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=41,304$ $p<0,05$]. Gençlerin bu önerme için yaptıkları puanlama tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,494).

Örneklem grubu oluşturan gençlerin “haksızlıklara karşı kayıtsız kalamam” önermesine tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yaptıkları, araştırma verilerine göre tespit edilmiştir ($\bar{x}$:4,497). Katılım taban puanı göz önünde bulundurulduğunda (3,41) ortalamadan farklılık oldukça büyük bir oranda karşımıza çıkmıştır ($\bar{x}$ f: 1,087). Aynı biçimde gençlerin, “insanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır” önermesine verdikleri puanlarda taban katılım düzeyinden anlamlı olarak farklılaşmıştır [$t_{(1097)}=48,301$ $p<0,05$]. Gençler bu önermeye yüksek bir ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlar vermişlerdir ($\bar{x}$:4,594).

Gençlerin ahlaki bir tavır olarak “başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır” önermesine verdikleri puanlar yüksek bir ortalamaya sahip bulunup, tamamen katılım

düzeyindedir ($\bar{x}$:4,452). Aynı şekilde “muhtaçlara yardım etmek isterim” önermesi de gençler arasında yüksek bir ortalama ile tamamen katılım seviyesinde kabul görmüştür ($\bar{x}$:4,475).

Gençlerin ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde yer alan önermeler düzleminde genel olarak değerlendirildiğinde her bir önermeye verilen puanlar, taban katılım seviyesi olan 3,41 ortalama puanın üstünde çıkmış ve taban katılım puanından farklılıklarda istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Dolayısıyla örneklemimiz içerisinde gençler, ahlaki muhafazakârlık eğilimlerini yüksek düzeyde sergilemektedirler.

Gençlerin sergiledikleri ahlaki muhafazakârlık eğilimlerinin cinsiyetlere göre farklılık gösterip göstermediği, gençlerin cinsiyetlerine göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri tablosunda ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Örneklem içerisinde yer alan gençlerin cinsiyetlerine göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde yer alan “yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir” önermesine katılım puanlamalarında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1094,768)}= 2,038$ $p<0,05$]. Her iki grubun önerme için puanlamaları tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır (Bayan $\bar{x}$:4,673, Erkek $\bar{x}$:4,582). Katılım seviyeleri göz önünde bulundurularak bayanların erkeklerden daha fazla ortalama puanla bu önermeye katıldıkları söylenebilir.

Örneklem gurubu oluşturan kitlede bayan ve erkek olmaya göre ahlaki açıdan muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden “evliliğin devamı için sadakat önemlidir” önermesine yapılan puanlamalar farklılık göstermektedir [$t_{(1080,915)}= 3,369$ $p<0,05$]. Bu bağlamda örneklemimizdeki bayanlar, erkeklere nazaran sadakat hususuna daha fazla önem vermektedirler.

Bayan ya da erkek olmaya göre “bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir” biçimindeki önermeye katılımlar farklılaşmaktadır [$t_{(1068,344)}= 2,952$ $p<0,05$]. Genel anlamda bayan ve erkekler bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır. Fakat erkekler evlenmeden çocuk sahibi olma hususuna bayanlar kadar sert bir tavır sergilememektedirler. Aynı şekilde “evli bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide

bulunması normal karşılanmamalıdır” biçimindeki önermede de bayanların ve erkeklerin görüşleri farklılaşmakta [$t_{(1095,451)}= 6,023$ $p<0,05$] ve erkekler bu önermeye de bayanlar kadar sert bakmamaktadırlar. Öte yandan “cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir” önermesine bayan ve erkeklerin katılım düzeylerinde de önemli bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1063,067)}= 5,050$ $p<0,05$]. Bu önermeye verilen puanlar bakımından bayanlar tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, erkeklerin verdiği puanların ortalaması katılım düzeyinde bulunmaktadır (Bayan $\bar{x}$:4,487, Erkek $\bar{x}$:4,187). Genel anlamda bayanlar cinsellik konusundaki tavırları itibarı ile erkeklerden daha muhafazakâr bir tutum içerisinde bulunmaktadırlar.

Tablo 40: Gençlerin cinsiyetlerine göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri

Ahlaki Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	C	S	$\bar{X}$	ss	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir	B	478	4,673	,658	2,038	1094,763	,042	,091
	E	620	4,582	,826				
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	B	478	4,757	,607	3,369	1080,915	,001	,133
	E	620	4,624	,700				
Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	B	478	4,460	,954	2,952	1068,344	,003	,179
	E	620	4,280	1,055				
İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	B	478	4,596	,658	2,966	1092,923	,003	,139
	E	620	4,456	,902				
Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	B	478	4,504	,770	3,273	1091,202	,001	,168
	E	620	4,335	,935				
Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	B	478	3,916	1,264	-1,147	980,574	,251	-,085
	E	620	4,001	1,162				
Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	B	478	4,470	,923	,939	1029,086	,348	,052
	E	620	4,417	,929				
Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	B	478	4,403	,874	5,968	1094,821	,000	,355
	E	620	4,048	1,098				
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	B	478	4,577	,812	6,023	1095,451	,000	,343
	E	620	4,233	1,077				
Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	B	478	4,579	,615	3,247	1088,281	,001	,145
	E	620	4,433	,869				
Muhtaçlara yardım etmek isterim	B	478	4,594	,751	4,157	1092,906	,000	,210
	E	620	4,383	,924				
İnsan her zaman dürüst olmalıdır	B	478	4,581	,697	3,047	1089,823	,002	,154
	E	620	4,427	,977				
İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	B	478	4,694	,711	3,690	1093,011	,000	,176
	E	620	4,517	,875				
Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	B	478	4,487	,939	5,050	1063,067	,000	,301
	E	620	4,187	1,023				
Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	B	478	4,546	,707	3,228	1089,988	,001	,165
	E	620	4,380	,989				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, C:Cinsiyet, B:Bayan, E:Erkek, $\bar{X}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Araştırmanın örneklemini içerisinde yer alan gençlerin bayan veya erkek olmalarına göre “insan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır” önermesine katılım

puanlamalarında anlamlı farklılık tespit edilmiştir [$t_{(1092,923)} = 2,966$ $p < 0,05$]. Adı geçen önermeye bayanlar, erkeklere nazaran daha yüksek ortalama puan vermişlerdir. Gençlerin bu tutumları “çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır” önermesi karşıda da aynı düzeydedir. Bayanlar erkeklere göre bu önermeye daha fazla katılmışlardır (Bayan $\bar{x}$:4,504, Erkek $\bar{x}$:4,335).

Gençlerin ahlaki açıdan muhafazakâr eğilimleri bakımından “daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir” önermesine bayan ve erkek öğrencilerin verdikleri puanlar istatistiksel olarak farklılaşmamıştır [$t_{(980,574)} = -1,147$ $p > 0,05$]. Bayan veya erkek olmaya göre cinsiyet bakımından bu önerme açısından bir farklılık olmamasına rağmen, erkekler bayanlardan daha yüksek oranda çocuk aldırma fiilinin karşısında durmaktadırlar.

Gençlerin cinsiyetleri “uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz” önermesine katılım düzeylerinde önemli bir farklılaşma oluşturmamıştır [$t_{(1026,089)} = ,939$ $p > 0,05$]. Dolayısıyla örneklem grubumuz içindeki bayanlar ve erkekler uyuşturucu madde kullanımı konusunda benzer bir karşı duruş, tavır sergilemektedirler.

Araştırmanın örneklemini içerisindeki bayan öğrenciler ile erkek öğrenciler “bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir” önermesine katılım düzeyleri bakımından anlamlı biçimde farklılaşmışlardır [$t_{(1094,821)} = 5,968$ $p < 0,05$]. Bu farklılaşma bayanların, erkeklere nazaran belirtilen önerme bağlamında sergilenen muhafazakâr tutumlarının daha yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir (Bayan $\bar{x}$:4,403, Erkek $\bar{x}$:4,048). Ayrıca örneklem grubunda bulunan bayan ve erkekler “insan her zaman dürüst olmalıdır” önermesine verilen puanlarda da farklılaşmaktadırlar [$t_{(1089,823)} = 3,047$ $p < 0,05$]. Farklılaşma ekseninde dürüstlük, erkeklere nazaran bayanlar için daha önemlidir.

Örneklem grubu oluşturan bayan ve erkeklerin “haksızlıklara karşı kayıtsız kalamam” önermesine yaptıkları puanlamalar anlamlı bir farklılık arz etmektedir [$t_{(1088,281)} = 3,247$ $p < 0,05$]. Her iki grubun puanlama ortalamaları tamamen katılım düzeyinde bulunmakla birlikte, bayanlar bu önerme bağlamında erkeklere nazaran daha muhafazakâr bir tavır içerisindedir. Aynı biçimde bayanlar, “insanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır” önermesine de erkeklerden daha yüksek ortalama puanla katıldıklarını belirtmektedirler

(Bayan $\bar{x}$:4,694, Erkek $\bar{x}$:4,517). Bayan ve erkeklerin söz konusu önerme için belirttikleri katılım puanlamalarındaki farklılık istatistikî olarak anlamlı bulunmuştur [$t_{(1093,011)}= 3,690$ $p<0,05$].

Bayan veya erkek olmaya göre “başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır” önermesine verilen puanlar anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır [$t_{(1089,988)}= 3,228$ $p<0,05$]. Hem bayan öğrenciler hem de erkek öğrenciler bu önerme için tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlarsa da, bayanlar erkeklere göre bu önermeye daha yüksek puanlama yapmışlardır (Bayan $\bar{x}$:4,546, Erkek $\bar{x}$:4,383). Aynı durum “muhtaçlara yardım etmek isterim” önermesi içinde geçerlidir. Bu önermeye verilen puanlamalarda da bayan ve erkek olmaya göre anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(1092,906)}= 4,157$ $p<0,05$]. Yine bayanlar bu önermeye yapılan puanlamalar bakımından erkeklere göre daha muhafazakâr bir yapı sergilemektedirler.

Genel anlamda, ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri ölçeğini oluşturan önermeler, gençlerin bayan veya erkek olmalarına göre değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sonucunda gençlerin cinsiyetleri, sadece iki önermede anlamlı bir farklılık meydana getirmez iken geri kalan on üç önermede ise cinsiyet, ahlaki muhafazakârlık düzeyinde etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır.

Öte yandan ahlaki açıdan gençlerin muhafazakârlık eğilimlerinde sahip oldukları siyasal ideolojilerin bir farklılık meydana getirip getirmediğinin de ortaya konması amacıyla, gençlerin kendilerini siyasal olarak sağ görüşlü veya sol görüşlü biçiminde tanımlamaları ile ahlaki muhafazakârlık ölçeğini oluşturan önermeler analiz edilmiştir.

Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde yer alan “yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir” önermesine katılım puanlamalarında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(502,667)}= 1,266$ $p>0,05$]. Her iki grubun önerme için puanlamaları tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,630, Sol $\bar{x}$:4,550).

Kendilerini siyasal olarak sağ görüşlü olarak tanımlayan öğrenciler ile kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan öğrencilerin “evliliğin devamı için sadakat önemlidir” önermesine yaptıkları puanlamalarda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(404,019)}=$

3,503 p<0,05]. Her iki grup bu önermeye yüksek ortalamalarla katılırken (Sağ $\bar{x}$:4,729, Sol $\bar{x}$:4,522), kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenler, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendirenlerden $\bar{x}$ f: ,206 ortalama farkıyla daha fazla katılmaktadırlar.

Tablo 41: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri

Ahlaki Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	i	S	$\bar{X}$	ss	t	sd	p	$\bar{X}$ f																																																																																																																																																																																	
Yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir	1	417	4,630	,770	1,266	502,667	,206	,080																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,550	,807					Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	417	4,729	,589	3,503	404,019	,001	,206	2	249	4,522	,813	Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	1	417	4,518	,849	6,474	394,124	,000	,566	2	249	3,951	1,213	İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	417	4,472	,903	,884	534,859	,377	,062	2	249	4,409	,875	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	417	4,383	,961	,717	585,986	,473	,050	2	249	4,333	,821	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	417	4,115	1,116	5,353	432,147	,000	,560	2	249	3,554	1,410	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239	2	249	4,220	,973	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	417	4,729	,589	3,503	404,019	,001	,206																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,522	,813					Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	1	417	4,518	,849	6,474	394,124	,000	,566	2	249	3,951	1,213	İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	417	4,472	,903	,884	534,859	,377	,062	2	249	4,409	,875	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	417	4,383	,961	,717	585,986	,473	,050	2	249	4,333	,821	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	417	4,115	1,116	5,353	432,147	,000	,560	2	249	3,554	1,410	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239	2	249	4,220	,973	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960								
Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	1	417	4,518	,849	6,474	394,124	,000	,566																																																																																																																																																																																	
	2	249	3,951	1,213					İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	417	4,472	,903	,884	534,859	,377	,062	2	249	4,409	,875	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	417	4,383	,961	,717	585,986	,473	,050	2	249	4,333	,821	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	417	4,115	1,116	5,353	432,147	,000	,560	2	249	3,554	1,410	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239	2	249	4,220	,973	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																					
İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	417	4,472	,903	,884	534,859	,377	,062																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,409	,875					Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	417	4,383	,961	,717	585,986	,473	,050	2	249	4,333	,821	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	417	4,115	1,116	5,353	432,147	,000	,560	2	249	3,554	1,410	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239	2	249	4,220	,973	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																		
Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	417	4,383	,961	,717	585,986	,473	,050																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,333	,821					Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	417	4,115	1,116	5,353	432,147	,000	,560	2	249	3,554	1,410	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239	2	249	4,220	,973	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																															
Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	417	4,115	1,116	5,353	432,147	,000	,560																																																																																																																																																																																	
	2	249	3,554	1,410					Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239	2	249	4,220	,973	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																												
Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	417	4,460	,916	3,140	497,234	,002	,239																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,220	,973					Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317	2	249	3,903	1,138	Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																									
Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	417	4,220	1,030	3,600	481,157	,000	,317																																																																																																																																																																																	
	2	249	3,903	1,138					Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327	2	249	4,068	1,184	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																						
Evlî bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır	1	417	4,395	,985	3,670	449,515	,000	,327																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,068	1,184					Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148	2	249	4,369	,866	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																																			
Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	417	4,518	,753	2,246	466,037	,025	,148																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,369	,866					Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021	2	249	4,429	,882	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																																																
Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	417	4,450	,908	,296	533,831	,768	,021																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,429	,882					İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250	2	249	4,289	1,049	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																																																													
İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	417	4,539	,879	3,160	452,080	,002	,250																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,289	1,049					İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179	2	249	4,417	,917	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																																																																										
İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	417	4,597	,843	2,516	487,893	,012	,179																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,417	,917					Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478	2	249	3,907	1,202	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																																																																																							
Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	417	4,386	,878	5,466	406,429	,000	,478																																																																																																																																																																																	
	2	249	3,907	1,202					Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134	2	249	4,285	,960																																																																																																																																																																				
Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	417	4,419	,994	1,726	536,256	,085	,134																																																																																																																																																																																	
	2	249	4,285	,960																																																																																																																																																																																					

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{X}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}$ f: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Siyasal olarak kendilerin sağ görüşlü veya sol görüşlü tanımlamaya göre “bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir” biçimindeki önermeye katılım düzeyleri farklılaşmaktadır [$t_{(394,124)}= 6,474$ p<0,05]. Genel anlamda kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan öğrenciler bu önermeye tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmış iken, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler ise katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,518, Sol $\bar{x}$:3,931). Bu bağlamda sol görüşlü gençlerin evlenmeden çocuk sahibi olma hususuna yaklaşımı sağ görüşlü gençlerden daha ılımlıdır. Diğer taraftan “evli bir erkek veya

kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır” biçimindeki önermeye verilen puanlar da anlamlı biçimde farklılaşmaktadır [$t_{(449,515)}= 3,670$ $p<0,05$]. Bu önermede de sol görüşlü gençler sağ görüşlü gençlere nazaran daha ılımlı bir tavır sergilemektedirler.

“Cinsel serbestlik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir” önermesine kendini sol görüşlü olarak tanımlayanlar ile kendilerini sağ görüşlü tanımlayan gençlerin yaptıkları puanlamalar bakımından önemli bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(406,429)}= 5,466$ $p<0,05$]. Önermeye verilen puanlar incelendiğinde kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yaptıkları görülürken, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençlerin puanlamaları ise katılım düzeyindedir (Sağ $\bar{x}$:4,386, Sol $\bar{x}$:3,907). Bu bağlamda cinsellik hususundaki tavır itibarı ile hem sağ görüşlü gençlerin hem de sol görüşlü gençlerin muhafazakâr eğilimler sergilediği araştırma verileri çerçevesinde söylenebilir. Öte yandan bu hususta kendini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler, sağ görüşlü olarak tanımlayan gençlere göre daha ılımlı bir yapı sergilemektedirler.

Gençlerin siyasal olarak kendilerini tanımlamalarına göre “insan, anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır” önermesine katılımlar önemli bir farklılık göstermemektedir [$t_{(534,859)}= ,884$ $p>0,05$]. Hem kendini sağ görüşlü olarak tanımlayanlar hem de kendini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler, ailelerini sevip saymaları bakımından benzerlik göstermektedirler. Aynı benzerlik “çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır” önermesi içinde geçerli bulunmaktadır [$t_{(585,986)}= ,717$ $p>0,05$]. Dolayısıyla her iki önermede de siyasal tavır belirleyici bir rol oynamamaktadır.

Örnekleme içerisinde yer alan gençlerin sağ görüşlü veya sol görüşlü olmaları “daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir” önermesine katılım düzeylerinde anlamlı farklılık oluşturmuştur [$t_{(432,147)}= 5,353$ $p<0,05$]. Bu bağlamda sağ görüşlü öğrencilerin bu önermeye verdikleri ortalama puan 4,115 seviyesinde bulunurken, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler ise 3,554 ortalama puanla önermeye katılım düzeylerini belirtmişlerdir. Böylece sağ görüşlü olanlar, önermedeki fiile, sol görüşlü öğrencilere göre daha fazla karşı çıkmaktadırlar.

Sağ yada sol görüşlü olmaya göre “uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz” önermesine katılımlarda istatistiksel olarak önemli görülen bir farklılaşma vardır [$t_{(497,234)}= 3,140$ $p<0,05$]. Her iki grup madde kullanımının hoş karşılanmaması yönünde bir eğilim sergilerken, kendilerini sağ görüşlü olarak niteleyenler, sol görüşlü olarak niteleyenlere göre bu eğilimi daha yüksek ortalamada belirtmişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,460, Sol $\bar{x}$:4,220).

Araştırmanın örneklemini içerisinde kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler ile kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan gençler “bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir” önermesine katılım düzeyleri bakımından farklılaşmışlardır [$t_{(418,157)}= 3,600$ $p<0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayan gençler bu önermeye tamamen katılım düzeyinde bir puanlamada bulunurken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler ise katılım düzeyinde bir puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:4,220, Sol $\bar{x}$:3,903). Öte yandan “insan her zaman dürüst olmalıdır” önermesine verilen puanlarda da gruplar arası farklılaşma bulunmaktadır [$t_{(452,080)}= 3,160$ $p<0,05$]. Dürüstlük konusunda her iki grup tamamen katılım düzeyinde puanlamalarda bulunmuşlar fakat sağ görüşlü olanlar ($\bar{x}$:4,539), sol görüşlü olan gençlere ($\bar{x}$:4,289) göre bu değere daha fazla vurgu yapmışlardır.

Araştırmanın örneklemini içerisinde bulunan gençler “haksızlıklara karşı kayıtsız kalamam” önermesine yaptıkları puanlamalar bakımından sağ görüşlü olma ve sol görüşlü olaya göre anlamlı bir farklılık arz etmektedir [$t_{(466,037)}= 2,246$ $p<0,05$]. Her iki grubun puanlamaları tamamen katılım düzeyinde bulunmakla birlikte, kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önerme bağlamında da kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayanlara nazaran daha muhafazakâr bir tavır içerisinde olduğu söylenebilmektedir. Bu duruma paralel olarak “insanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır” önermesine de sağ görüşlü öğrenciler sol görüşlü öğrencilerden daha yüksek ortalama puanla katıldıklarını belirtmişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,597, Sol $\bar{x}$:4,429). Söz konusu önermeye yapılan puanlamalar açısından gruplar arasında istatistikî olarak anlamlık bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(487,893)}= 2,516$ $p<0,05$].

Kendilerini siyasal olarak sağ görüşlü tanımlayan gençler ile sol görüşlü olarak tanımlayan gençler arasında “başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır” önermesine verdikleri puanlar bakımından anlamlı bir farklılaşma söz konusu değildir

[$t_{(536,256)}= 1,726$ $p>0,05$]. Her iki grup bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır. Öte yandan aynı şekilde “muhtaçlara yardım etmek isterim” önermesine de yapılan puanlamalar bakımından bir farklılık bulunmamakta, gruplar birbirlerine benzer eğilimler sergilemektedir [$t_{(533,831)}= ,296$ $p>0,05$].

Genel anlamda gençlerin kendilerini siyasal olarak sağ veya sol görüşlü biçiminde tanımlamaları, ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri ölçeğinde yer alan beş önermede bir farklılık meydana getirmez iken, on önermede ortalama puanlarda farklılık görülmesine sebep olmuştur.

Diğer taraftan, ahlaki bakımdan muhafazakârlık eğilimlerine örneklem grupta görüşülenlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ile kentsel bölgelerde yetişmiş olmasının etkileri, bu ölçeği oluşturan önermeler düzeyinde incelenmiştir.

Örnekleme kırsal kesimde yetişmiş olanlar ile kentsel bölgelerde yetişmiş olanların “yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir” önermesine katılım puanlamalarında istatistikî olarak önemli bir farklılık tespit edilmiştir [$t_{(931,883)}= 1,504$ $p>0,05$]. Kırsal kesimde yetişenlerin ve kentsel bölgelerde yetişenlerin bu önermeye verdikleri puanlar tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,665, Kent $\bar{x}$:4,595).

Örnekleme grubu içerisinde “evliliğin devamı için sadakat önemlidir” önermesine yapılan puanlamalar kırsal kesimde yetişmiş olmaya veya kentsel bölgelerde yetişmiş olmaya göre farklılık göstermektedir [$t_{(1053,883)}= 3,379$ $p<0,05$]. Gruplar arasında ortalama puan farklılığı olmakla birlikte, her iki grupta bu önermeye tamamen katılım seviyesinde puanlar vermişlerdir (Kır $\bar{x}$:4,792, Kent $\bar{x}$:4,632). Bunun yanında önermeye kırsal bölgelerde yetişmiş olanların, kentsel bölgelerde yetişmiş olanlara nazaran biraz daha fazla önem verdiği görülmektedir.

“Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir” biçimindeki önermeye verilen puanlar, görüşülenlerin kırsal bölgede yetişmiş olması veya kentsel bölgede yetişmiş olması bakımından anlamlı bir biçimde farklılaştırmaktadır [$t_{(1011,002)}= 4,236$ $p<0,05$]. Bu bağlamda kırsal bölgede yetişmiş olan gençler, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlere göre daha yüksek ortalama ile bu önermeye katılmaktadırlar.

Tablo 42: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri

Ahlaki Açıdan Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	Y	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$																																																																																																																																																																																	
Yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir	1	421	4,665	,729	1,504	931,883	,133	,069																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,595	,776					Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,762	,548	3,379	1053,883	,001	,130	2	677	4,632	,723	Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	1	421	4,515	,890	4,236	1011,002	,000	,253	2	677	4,261	1,076	İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	421	4,591	,768	2,446	941,980	,015	,120	2	677	4,471	,829	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	421	4,517	,779	3,406	996,754	,001	,176	2	677	4,341	,918	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	421	4,154	1,126	4,233	956,075	,000	,308	2	677	3,846	1,242	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178	2	677	4,372	,934	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,762	,548	3,379	1053,883	,001	,130																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,632	,723					Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	1	421	4,515	,890	4,236	1011,002	,000	,253	2	677	4,261	1,076	İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	421	4,591	,768	2,446	941,980	,015	,120	2	677	4,471	,829	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	421	4,517	,779	3,406	996,754	,001	,176	2	677	4,341	,918	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	421	4,154	1,126	4,233	956,075	,000	,308	2	677	3,846	1,242	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178	2	677	4,372	,934	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927								
Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum değildir.	1	421	4,515	,890	4,236	1011,002	,000	,253																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,261	1,076					İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	421	4,591	,768	2,446	941,980	,015	,120	2	677	4,471	,829	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	421	4,517	,779	3,406	996,754	,001	,176	2	677	4,341	,918	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	421	4,154	1,126	4,233	956,075	,000	,308	2	677	3,846	1,242	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178	2	677	4,372	,934	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																					
İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	1	421	4,591	,768	2,446	941,980	,015	,120																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,471	,829					Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	421	4,517	,779	3,406	996,754	,001	,176	2	677	4,341	,918	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	421	4,154	1,126	4,233	956,075	,000	,308	2	677	3,846	1,242	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178	2	677	4,372	,934	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																		
Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	1	421	4,517	,779	3,406	996,754	,001	,176																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,341	,918					Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	421	4,154	1,126	4,233	956,075	,000	,308	2	677	3,846	1,242	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178	2	677	4,372	,934	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																															
Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir	1	421	4,154	1,126	4,233	956,075	,000	,308																																																																																																																																																																																	
	2	677	3,846	1,242					Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178	2	677	4,372	,934	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																												
Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	1	421	4,551	,905	3,144	912,158	,002	,178																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,372	,934					Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148	2	677	4,146	1,038	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																									
Bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir	1	421	4,294	,989	2,369	922,844	,018	,148																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,146	1,038					Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198	2	677	4,307	1,008	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																						
Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	1	421	4,505	,935	3,321	941,617	,001	,198																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,307	1,008					Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106	2	677	4,456	,821	Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																																			
Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	1	421	4,562	,682	2,323	1008,841	,020	,106																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,456	,821					Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126	2	677	4,426	,890	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																																																
Muhtaçlara yardım etmek isterim	1	421	4,553	,801	2,437	960,074	,015	,126																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,426	,890					İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249	2	677	4,398	,967	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																																																													
İnsan her zaman dürüst olmalıdır	1	421	4,648	,658	5,084	1087,226	,000	,249																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,398	,967					İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218	2	677	4,511	,902	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																																																																										
İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	1	421	4,729	,619	4,743	1085,626	,000	,218																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,511	,902					Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177	2	677	4,249	1,015	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																																																																																							
Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	1	421	4,427	,962	2,916	926,702	,004	,177																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,249	1,015					Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159	2	677	4,391	,927																																																																																																																																																																				
Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	1	421	4,551	,793	3,036	992,173	,002	,159																																																																																																																																																																																	
	2	677	4,391	,927																																																																																																																																																																																					

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Öte yanda benzer durum “evli bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal karşılanmamalıdır” biçimindeki önermede de geçerlidir [$t_{(941,617)} = 3,321$ p<0,05]. Bu önermede de kırsal bölgede yetişmiş olan gençler, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlere göre daha muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler. Bu iki önerme ile ilintili olan diğer önermede de durum farklı değildir. “cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir” önermesine, kırsal bölgede yetişmiş olan gençler ile kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlerin puanlamaları anlamlı olarak birbirlerinden farklılaşmaktadır [$t_{(926,702)} = 2,916$ p<0,05]. Bu önermeye her iki grubun verdikleri puanlar tamamen katılım düzeyinde gerçekleşmiştir (Kır $\bar{x}$:4,427, Kent $\bar{x}$:4,249). Genel olarak kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler bu üç

önerme bağlamında, kentsel bölgelerde yetişen gençlere nazaran daha muhafazakâr bir tutum içerisinde bulunmaktadır.

Kırsal bölgelerde yetişmiş olmak ile kentsel bölgelerde yetişmiş olmak bakımından “insan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır” önermesine katılım puanlamaları istatistiksel olarak farklılaşmıştır [$t_{(941,980)}= 2,446$ $p<0,05$]. Farklılaşma yüksek olmamakla birlikte kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar, kentlerde yetişmiş olanlara nazaran önerme bağlamında biraz daha fazla muhafazakâr eğilimlere sahiptir. Aynı durum “çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır” önermesi içinde söz konusudur [$t_{(996,754)}= 3,406$ $p<0,05$].

Araştırma örneklemini oluşturan gençler “daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru değildir” önermesine verdikleri puanlar bakımından kırsal bölgede yetişmiş olmak ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmaya göre farklılık arz etmektedirler [$t_{(956,075)}= 4,233$ $p<0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler 4,154 ortalama katılım puanı ile bu önermeye karşı katılım düzeyinde bir tutum sergilerken, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler ise 3,846 puanla kırsal bölgelerde yetişmiş olanlardan daha düşük seviyede eğilimlerini ortaya koymuşlardır.

Gençlerin kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olması “uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz” önermesine katılım düzeylerinde istatistikî olarak önemli bir farklılaşmaya neden olmuştur [$t_{(912,158)}= 3,144$ $p<0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler uyuşturucu madde kullanımını kentlerde yetişmiş olan gençlere göre daha fazla reddetmektedirler (Kır $\bar{x}$:4,551, Kent $\bar{x}$:4,372).

Araştırmanın örneklemini içerisinde kırsal kesimde yetişmiş olan gençler ile kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlerin “bir insan menfaatlerini korumak için yalan söylememelidir” önermesine katılım düzeyleri farklılaşmıştır [$t_{(922,844)}= 2,396$ $p<0,05$]. Bu farklılaşmanın boyutu yüksek olmamakla birlikte, önermeye yapılan puanlamalar bakımından, kırsal kesimde yetişmiş olan gençler tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahip iken, kentlerde yetişmiş olan gençlerin puanlamaları katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,294, Kent $\bar{x}$:4,146). Öte yandan “insan her zaman dürüst olmalıdır” önermesine verilen puanlarda gruplar arasında farklılaşma ortaya çıkarmıştır [$t_{(1087,226)}= 5,084$ $p<0,05$].

Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentsel bölgelerde yetişmiş olmak bakımından “haksızlıklara karşı kayıtsız kalamam” önermesine yapılan puanlamalar, boyutu yüksek olmayan bir farklılaşma meydana getirmiştir [$t_{(1008,841)}= 2,323$ $p<0,05$]. Her iki grubun ortalama puanları tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Benzer durum, farklılaşmanın boyutu biraz daha yüksek olmak sureti ile “insanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır” önermesi için de geçerlidir [$t_{(1085,626)}= 4,743$ $p<0,05$]. Her iki önermede de kırsal kesimde yetişmiş olan gençlerin ortalama puanları kentlerde yetişmiş olan gençlerden daha yüksektir.

Araştırma örnekleminde kırsal kesimde yetişmiş olan gençler, kentlerde yetişmiş olan gençlere göre “başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır” önermesine daha yüksek puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}$:4,551, Kent $\bar{x}$:4,391). Grupların önerme için verdikleri puanlar istatistikî olarak önemli sayılan bir farklılık düzeyinde bulunmaktadır [$t_{(992,173)}= 3,036$ $p<0,05$]. Benzer biçimde grupların farklılaşması “muhtaçlara yardım etmek isterim” önermesine verilen puanlarda da karşımıza çıkmaktadır [$t_{(960,074)}= 2,437$ $p<0,05$].

Kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmaya göre gençlerin ahlaki muhafazakârlık eğilimlerindeki farklılıklar önermeler bağlamında genel olarak değerlendirildiğinde, sadece bir önermede farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. Ölçeği oluşturan diğer önermelerde ise istatistikî olarak anlamlı farklılıklar ortaya çıkmıştır.

3.5. Geleneksel Değerlere Bağlılık Açısından Örneklem Grubun Muhafazakârlık Eğilimleri

Örneklem grubu içerisinde gençlerin geleneksel değerlere bağlılık düzeyleri, on üç önermeden oluşan bir ölçek ile ortaya konulmuştur. Gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık düzeyleri “one sample t testi” kullanılarak katılım taban seviyesi 3,41 puanı esas alınarak bu düzeyden pozitif yönlü farklılıklar çerçevesinde açıklanmıştır.

Gençlerin sahip oldukları kültüre atfettikleri değerler bakımından “Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıcıdır” önermesine yaptıkları puanlamalar tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,336). Gençlerin bu puanlama düzeyi, katılım taban puanı olan 3,41 seviyesinden

önemli bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)} = 33,454$ $p < 0,05$]. Gözlenen bu farklılaşma pozitif yönlüdür. Aynı çerçevede değerlendirilen “bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumununkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır” önermesine örneklem grup içerisindeki gençlerin katılım düzeyi yine tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}: 4,439$). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi yine taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)} = 37,295$ $p < 0,05$]. Farklılaşma tamamen katılım yönüne doğru olmaktadır.

Tablo 43: Gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimleri

Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{x}$	s.s	t	sd	p	$\bar{x}f$
Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıcıdır.	4,336	,917	33,454	1097	,000	,926
Bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumununkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır	4,439	,915	37,295	1097	,000	1,029
Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz	4,342	,947	32,603	1097	,000	,932
Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	4,258	1,027	27,364	1097	,000	,848
Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	4,490	,847	42,248	1097	,000	1,080
Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	4,282	1,006	28,730	1097	,000	,872
Akrabalık bağları benim için önemlidir	4,363	,875	36,102	1097	,000	,953
Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	3,939	,920	19,048	1097	,000	,528
Anne babaya itaat önemlidir	4,545	,751	50,042	1097	,000	1,135
Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	4,248	,953	29,148	1097	,000	,838
Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	4,268	,857	33,200	1097	,000	,858
Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	4,125	,973	24,348	1097	,000	,715
Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	3,917	1,011	16,605	1097	,000	,507
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar , S:Toplam Sayı $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Kültürel değerler bağlamında “her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz” önermesine gençlerin puanlamaları 4,342 ortalama puanla tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Ortalamadan farklılık değeri ($\bar{x}f$: ,932) göz önünde bulundurulduğunda eğilimin kuvveti ortaya çıkmaktadır. Genel olarak gençlerin sahip oldukları kültürü, dış tesirlere karşı sahiplenme düzeyleri

oldukça yüksek bulunmaktadır. Gençler bu yapıları itibariyle bu önerme açısından oldukça yüksek düzeyde muhafazakâr eğilim taşımaktadırlar.

Gençlerin geleneklere bağlılıkları açısından “evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur” önermesine katılım ortalama puanı 4,490 düzeyinde bulunmaktadır. Bu önerme için ortaya çıkan “t: 42,248” değeri taban katılım düzeyinden farklılığın nedeni yüksek olduğunun bir göstergesidir. Öte yandan yine evlilik ve aile bağlamında örneklem grubun “annelik kutsal bir duygudur ve her kadın bu duyguyu tatması gerekir” biçimindeki önermeye katılım düzeyi de tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır. Söz konusu önerme için anlamlı bir biçimde, katılım taban puanından (3,41) pozitif yönlü bir farklılaşma görülmektedir [$t_{(1097)}=27,364$ $p<0,05$].

Örneklem grubu “anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar” önermesine 4,282 ortalama puanla tamamen katılım düzeyinde bir tutum sergilemişlerdir. Katılım taban puanından bu önerme açısından örneklem gruptaki gençlerin görüşleri anlamlı bir biçimde farklılaşmış [$t_{(1097)}=28,730$ $p<0,05$]. Ortaya çıkan bu farklılaşma “t” değeri göz önünde bulundurulduğunda katılım taban seviyesinden pozitif yönlü olarak gerçekleşmekte ve yüksek bir farklılaşma oranı karşımıza çıkarmaktadır. Gençler bu konu ile ilgili olarak “anne babaya itaat önemlidir” önermesine de 4,545 ortalama puanla yüksek bir düzeyde katılım göstermişlerdir.

Akrabalık ve büyükleri ziyaret bağlamında gençler öncelikle “akrabalık bağları benim için önemlidir” biçimindeki önermeye 4,363 ortalama puanla tamamen katılım düzeyinde bir tavır sergilerken, “sık sık büyüklerimi ziyaret ederim” önermesine 3,939 ortalama puanla katılım düzeyinde bir tutum sergilemişlerdir. Öte yandan gençlerin “bayramlarda akraba ziyaretine giderim” önermesine yaptıkları puanlamalar ise tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,248). Gençler, “büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim” önermesine de yine 4,268 ortalama puanlama ile tamamen katılım düzeyinde bir tutum sergilemişlerdir. Genel anlamda bu dört önerme için gençlerin geleneksel açıdan muhafazakâr eğilimler sergilediği görülmektedir.

Genel anlamda gençler “geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız” önermesine katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,125). Gençlerin bu önermeye yaptıkları puanlamalar, taban katılım puanlamasından anlamlı olarak farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}=$

24,348 $p>0,05$]. Farklılaşma gençlerin bu önerme için göstermiş oldukları muhafazakâr eğilimin fazlalığına işaret etmektedir. Geleneklerin önemi açısından gençler “toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır” önermesine de katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:3,917). Önermenin gençlerin verdikleri puanlara göre 3,41 temel katılım seviyesinden istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaştığı görülmektedir [$t_{(1097)}= 16,605$ $p<0,05$].

Geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimleri çerçevesinde gençlerin önermelere verdikleri puanların tamamı katılım taban puanından (3,41) farklılaşmış bulunmaktadır. bu farklılaşma genel olarak gençlerin geleneksel değerlere bağlılığının bir göstergesi durumunda karşımıza çıkmaktadır.

Geleneklere bağlılık açısından örneklem grubu oluşturanların cinsiyetlere göre genel ölçek bazında farklılaşmadığı görüldüğü için, cinsiyetler temelinde diğer ölçeklerde olduğu gibi gelenek ölçeğinde ise önermelerin teker teker incelenmesine yer verilmemiştir. Böylece siyasal ideoloji olarak görüşülenlerin kendilerini tanımlamalarının geleneksel değerlere bağlılığı etkileyip etkilemediğine geçilmiştir. Bu bağlamda kendini siyasal açıdan sağ görüşlü olarak nitelendirenler ile kendilerini siyasal açıdan sol görüşlü olarak nitelendirenlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr eğilimlerindeki farklılıklar önermeler düzleminde ortaya konulmuştur.

Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamaları çerçevesinde “Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanıltıcıdır” önermesine yaptıkları puanlamalar anlamlı bir şekilde farklılaşmıştır [$t_{(486,690)}= 2,711$ $p<0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önermeye kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere nazaran daha yüksek düzeyde puan vermişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,369, Sol $\bar{x}$:4,156) . Yukarıdaki önermeye paralel olarak “bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumunununkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır” önermesine sağ görüşlü öğrenciler yüksek bir ortalama ile tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yaparken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrencilerin puanlamaları ise katılım düzeyinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,508, Sol $\bar{x}$:4,048). Gruplar arasında önermeye yapılan puanlamalar bakımından anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(401,400)}= 5,365$ $p<0,05$].

Tablo 44: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlik eğilimleri

Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	i	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıcıdır.	1	417	4,369	,926	2,711	486,690	,007	,212
	2	249	4,156	1,009				
Bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumunkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır	1	417	4,508	,849	5,365	401,400	,000	,460
	2	249	4,048	1,183				
Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz	1	417	4,503	,899	5,776	444,009	,000	,475
	2	249	4,028	1,097				
Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	1	417	4,378	,963	4,355	450,981	,000	,378
	2	249	4,000	1,153				
Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	1	417	4,577	,862	3,397	467,355	,001	,256
	2	249	4,321	,988				
Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	417	4,321	1,001	1,265	528,242	,206	,101
	2	249	4,220	,985				
Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	417	4,426	,787	3,507	413,869	,001	,270
	2	249	4,156	1,052				
Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	417	3,956	,905	1,399	455,226	,163	,113
	2	249	3,843	1,071				
Anne babaya itaat önemlidir	1	417	4,630	,715	4,958	420,912	,000	,341
	2	249	4,289	,935				
Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	417	4,201	1,022	1,162	509,425	,246	,097
	2	249	4,104	1,053				
Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	417	4,318	,902	3,766	488,366	,000	,286
	2	249	4,032	,979				
Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	417	4,295	,923	5,074	450,543	,000	,423
	2	249	3,871	1,106				
Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	417	4,057	,976	4,060	474,600	,000	,342
	2	249	3,714	1,097				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Ayrıca kültürel değerler açısından “her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz” önermesine kendisini sağ görüşlü olarak tanımlayan gençler bahsedilen önerme için kendisini sol görüşlü tanımlayan gençlere göre daha yüksek bir ortalama puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,503, Sol $\bar{x}$:4,028). Bu önermeye katılım düzeyleri göz önünde bulundurulduğunda gruplar arasında anlamlı farklılık bulunduğu görülmüştür [$t_{(444,009)} = 5,776$ $p < 0,05$]. Genel anlamda değerlendirildiğinde öğrencilerin sahip oldukları kültüre sahip çıkmaları bağlamında kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Örneklem grup içerisinde kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler, “evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur” önermesine kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrencilere göre daha yüksek bir ortalama puana sahiptirler. Bu önerme

açısından gruplar arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(467,355)}=3,397$ $p<0,05$]. Öte yanda gruplar arası anlamlı farklılık “annelik kutsal bir duygudur ve her kadın bu duyguyu tatması gerekir” biçimindeki önermeye katılım düzeylerinde de bulunmaktadır [$t_{(450,981)}=4,355$ $p<0,05$]. Bu önermeye kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrencilerin puanlama düzeyi tamamen katılım seviyesinde iken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlerin puanlamaları ise katılım düzeyinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,378, Sol $\bar{x}$:4,000).

Geleneklere bağlılık bağlamında kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler ile kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrencilerin, “anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar” önermesine katılım düzeyleri tamamen katılım seviyesindedir. Ayrıca grupların puanlamalarında istatistikî olarak manidar bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(528,242)}=1,265$ $p>0,05$]. Öte yandan gruplar “anne babaya itaat önemlidir” önermesine yapılan puanlamalar bakımından bir birlerinden farklılaşmıştır [$t_{(420,912)}=4,958$ $p<0,05$]. Farklılaşmanın boyutu “t” değeri göz önünde bulundurulduğunda önemli olmakla birlikte, düzey olarak her iki grup tamamen katılım seviyesinde puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,630, Sol $\bar{x}$:4,289). Dolayısıyla önermeye her iki grupta önem vermekte fakat vurgunun şiddetinde farklılık bulunmaktadır.

Örneklem grubu oluşturanların, “akrabalık bağları benim için önemlidir” önermesine verdikleri puanlamalar, öğrencilerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre farklılaşmaktadır [$t_{(413,869)}=3,507$ $p<0,05$]. Yapılan puanlamalara göre kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenlerin puanlamaları tamamen katılım düzeyinde gerçekleşirken, kendilerin sol görüşlü olarak nitelendiren öğrencilerin puanlamaları katılım düzeyinde bulunmaktadır. Diğer taraftan bahsedilen grupların “sık sık büyüklerimi ziyaret ederim” önermesine verdikleri puanlar istatistikî bir farklılaşma meydana getirmemiştir [$t_{(455,226)}=1,399$ $p>0,05$]. Hem sağ görüşlü öğrenciler hemde sol görüşlü öğrenciler bu önermeye katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:3,956, Sol $\bar{x}$:3,843). Benzer biçimde “bayramlarda akraba ziyaretine giderim” önermesine grupların puanlamaları önemli bir farklılık meydana getirmemiştir [$t_{(509,425)}=1,162$ $p>0,05$]. Farklılık istatistikî olarak önemli olmamakla birlikte, kendini sağ görüşlü olarak tanımlayanların puanlamaları katılım üst seviyesinde bulunmakta ve kendilerini

sol görüşlü olarak betimleyenlerin puanları da diğer gruptan biraz düşük olmak kaydıyla yine katılım seviyesinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,201, Sol $\bar{x}$:4,104). Örneklem grup içerisinde gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamaları, “büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim” önermesine yapılan puanlamada farklılığa neden olmuştur [$t_{(488,366)}= 3,766$ $p<0,05$]. Kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önerme için tamamen katılım seviyesinde puanlama yaparlarken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlerin önermeye yaptıkları puanlamalar ise katılım düzeyinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,318, Sol $\bar{x}$:4,032). Önermeler genelinde kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre önermelerde bahsedilen gelenekler bağlamında daha muhafazakâr tavır sergilemektedir.

Gençlerin “geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız” önermesine katılım düzeylerinde, kendilerini ideolojik olarak sağ görüşlü olarak tanımlaması ve sol görüşlü olarak tanımlaması istatistikî olarak önemli bir farklılık meydana getirmiştir [$t_{(450,543)}= 5,074$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü öğrenciler geleneklere bağlılık hususuna sol görüşlü öğrencilere göre daha fazla vurgu yapmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,295, Sol $\bar{x}$:3,871). Kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler katılım düzeyinde puanlamada bulunmuşlardır. Öte yandan “toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır” önermesine hem kendini sağ görüşlü olarak nitelendirenler, hem de kendini sol görüşlü olarak nitelendirenler katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,057, Sol $\bar{x}$:3,714). Önermeye yapılan puanlamalarda gruplar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(474,600)}= 4,060$ $p<0,05$].

Geleneklere bağlılık bağlamında gençlerin sahip oldukları siyasal görüş olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü tanımlamaları, önermeler düzleminde sadece üç önermede puanlamalar açısından anlamlı bir farklılık ortaya çıkartmaz iken, geri kalan önermeler bağlamında siyasal görüş anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmış bulunmaktadır.

Görüşülenlerin kendilerini siyasal ideoloji olarak sağ görüşlü ve sol görüşlü tanımlaması bağlamında yapılan analizden sonra, kırsal gölgelerde yetişmiş olmak ile kentsel gölgelerde yetişmiş olma durumunun, geleneklere bağlılık ekseninde

değerlendirilen önermeler bakımından bir farklılık oluşturup oluşturmadığı analiz edilmiştir.

Tablo 45: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimleri

Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	Y	S	$\bar{X}$	ss	t	sd	p	$\bar{X}_f$																																																																																																																																																							
Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıtıdır.	1	421	4,491	,874	4,537	932,367	,000	,252																																																																																																																																																							
	2	677	4,239	,930					Bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumunkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır	1	421	4,570	,903	3,748	897,675	,000	,211	2	677	4,358	,913	Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz	1	421	4,375	,998	,888	832,124	,375	,053	2	677	4,322	,914	Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	1	421	4,422	,817	4,522	1070,570	,000	,266	2	677	4,156	1,127	Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	1	421	4,572	,731	2,649	1025,842	,008	,132	2	677	4,440	,909	Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	421	4,391	,839	3,032	1047,686	,002	,177	2	677	4,214	1,091	Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184	2	677	4,292	,934	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000
Bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumunkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır	1	421	4,570	,903	3,748	897,675	,000	,211																																																																																																																																																							
	2	677	4,358	,913					Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz	1	421	4,375	,998	,888	832,124	,375	,053	2	677	4,322	,914	Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	1	421	4,422	,817	4,522	1070,570	,000	,266	2	677	4,156	1,127	Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	1	421	4,572	,731	2,649	1025,842	,008	,132	2	677	4,440	,909	Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	421	4,391	,839	3,032	1047,686	,002	,177	2	677	4,214	1,091	Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184	2	677	4,292	,934	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049								
Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz	1	421	4,375	,998	,888	832,124	,375	,053																																																																																																																																																							
	2	677	4,322	,914					Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	1	421	4,422	,817	4,522	1070,570	,000	,266	2	677	4,156	1,127	Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	1	421	4,572	,731	2,649	1025,842	,008	,132	2	677	4,440	,909	Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	421	4,391	,839	3,032	1047,686	,002	,177	2	677	4,214	1,091	Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184	2	677	4,292	,934	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																					
Annelik kutsal bir duygudur ve her kadının bu duyguyu tatması gerekir.	1	421	4,422	,817	4,522	1070,570	,000	,266																																																																																																																																																							
	2	677	4,156	1,127					Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	1	421	4,572	,731	2,649	1025,842	,008	,132	2	677	4,440	,909	Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	421	4,391	,839	3,032	1047,686	,002	,177	2	677	4,214	1,091	Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184	2	677	4,292	,934	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																		
Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	1	421	4,572	,731	2,649	1025,842	,008	,132																																																																																																																																																							
	2	677	4,440	,909					Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	421	4,391	,839	3,032	1047,686	,002	,177	2	677	4,214	1,091	Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184	2	677	4,292	,934	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																															
Anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	1	421	4,391	,839	3,032	1047,686	,002	,177																																																																																																																																																							
	2	677	4,214	1,091					Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184	2	677	4,292	,934	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																												
Akrabalık bağları benim için önemlidir	1	421	4,477	,757	3,591	1022,132	,000	,184																																																																																																																																																							
	2	677	4,292	,934					Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125	2	677	3,890	,932	Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																																									
Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	1	421	4,016	,895	2,230	918,018	,026	,125																																																																																																																																																							
	2	677	3,890	,932					Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155	2	677	4,486	,798	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																																																						
Anne babaya itaat önemlidir	1	421	4,641	,659	3,495	1011,992	,000	,155																																																																																																																																																							
	2	677	4,486	,798					Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347	2	677	4,115	,997	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																																																																			
Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	1	421	4,463	,834	6,224	1004,963	,000	,347																																																																																																																																																							
	2	677	4,115	,997					Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149	2	677	4,211	,876	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																																																																																
Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	1	421	4,361	,818	2,871	936,614	,004	,149																																																																																																																																																							
	2	677	4,211	,876					Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158	2	677	4,065	,976	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																																																																																													
Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	1	421	4,223	,962	2,635	900,869	,009	,158																																																																																																																																																							
	2	677	4,065	,976					Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257	2	677	3,818	1,049																																																																																																																																										
Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	1	421	4,076	,927	4,253	971,972	,000	,257																																																																																																																																																							
	2	677	3,818	1,049																																																																																																																																																											

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{X}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Araştırmanın örneklem grubu içerisinde gençlerin “Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıtıdır” önermesine yaptıkları puanlamalar, gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmasına göre istatistiksel olarak önemli bir farklılaşma göstermektedir. [$t_{(932,367)}= 4,537$ $p<0,05$]. Farklılaşma istatistiksel olarak önemli bulunmuş olmasına rağmen gruplar arasında katılım düzeyi itibarı ile bir farklılaşma olmamıştır. Her iki grubun katılım puanlamaları tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{X}$:4,491, Kent $\bar{X}$:4,239). Benzer durum “bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumunkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır” önermesi içinde geçerlidir. Öte yandan “her ne

sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden vazgeçmemeliyiz” önermesine grupların katılımlarında anlamlı farklılık bulunmamıştır [$t_{(832,124)} = ,888$ $p > 0,05$]. Bu önerme için hem kırsal kesimde yetişmiş olan gençler hem de kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler birbirlerine benzer ortalama puanlarla tamamen katılım düzeyinde görüş bildirmişlerdir (Kır $\bar{x}$:4,375, Kent $\bar{x}$:4,322).

Geleneklere bağlılık açısından “evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur” önermesine kırsal bölgelerde yetişenler, kentsel bölgelerde yetişenlere oranla daha yüksek katılım göstermişlerdir (Kır $\bar{x}$:4,572, Kent $\bar{x}$:4,440). Her iki grubun puanlamaları da tamamen katılım düzeyinde olmakla birlikte, istatistikî olarak katılım şiddeti bakımından gruplar arasında anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(1025,842)} = 2,649$ $p < 0,05$]. Gruplar arası anlamlı farklılık “annelik kutsal bir duygudur ve her kadın bu duyguyu tatması gerekir” biçimindeki önermeye katılım düzeylerinde de bulunmaktadır [$t_{(1070,570)} = 4,522$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler bahsedilen önermeye 4,422 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler 4,156 ortalama ile katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır.

Örnekleme grubun kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olması, geleneklere bağlılık bağlamında, “anne babalar, kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar” önermesine katılım düzeylerini anlamlı olarak farklılaştırmıştır [$t_{(1047,686)} = 3,032$ $p < 0,05$]. Bu bağlamda kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler önermede belirtilen hususa kentlerde yetişmiş olan gençlere göre daha fazla katılmaktadırlar (Kır $\bar{x}$:4,391, Kent $\bar{x}$:4,214). Ayrıca “anne babaya itaat önemlidir” önermesine yapılan puanlamalar bakımından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma söz konusudur [$t_{(1011,992)} = 3,495$ $p < 0,05$]. Bu önermeye grupların verdiği puanlar tamamen katılım seviyesinde olup, yine kırsal bölgelerde yetişenler daha yüksek puana sahip bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,641, Kent $\bar{x}$:4,486).

Gençlerin kırsal bölgelerde ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmasına göre “akrabalık bağları benim için önemlidir” önermesine verdikleri puanlamalar istatistikî olarak farklılaşmaktadır [$t_{(1022,132)} = 3,591$ $p < 0,05$]. Grupların bu önerme için verdikleri puanların farklılığı, katılım düzeylerini etkilememekle birlikte tamamen katılımın şiddetindeki farklılığı ortaya koymaktadır (Kır $\bar{x}$:4,477, Kent $\bar{x}$:4,292). Öte yandan “sık sık büyüklerimi ziyaret ederim” önermesine grupların verdikleri puanlar yine anlamlı

bir biçimde farklılaşmaktadır [$t_{(918,018)} = 2,230$ $p < 0,05$]. Adı geçen önermeye verilen puanlar ise her iki grup için katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}:4,016$, Kent $\bar{x}:3,890$). Benzer biçimde “bayramlarda akraba ziyaretine giderim” önermesine grupların puanlamaları istatistikî olarak anlamlı bir farklılık meydana getirmiştir [$t_{(1004,963)} = 6,224$ $p < 0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olanlar için bayramlarda akraba ziyareti, kentsel bölgelerde yetişmiş olanlara göre daha önemlidir (Kır $\bar{x}:4,463$, Kent $\bar{x}:4,115$). Genel anlamda “büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim” biçimindeki önermeye verilen puanlamalar bakımından gruplar arasında farklılık bulunmaktadır [$t_{(936,614)} = 2,871$ $p < 0,05$]. Farklılık bulunmakla birlikte önermeye grupların verdiği puanlar tamamen katılım düzeyindedir (Kır $\bar{x}:4,361$, Kent $\bar{x}:4,211$) ve bu bakımdan gruplar arasında ortaya çıkan istatistikî farklılık, belirleyici olma açısından önemli bir rol oynamamaktadır.

Kırsal bölgelerde yetişmiş olmak ile kentsel bölgelerde yetişmiş olma durumuna göre gençlerin “geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız” önermesine katılım düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(900,869)} = 2,635$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler adı geçen önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, kentlerde yetişmiş olan gençler ise katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}:4,223$, Kent $\bar{x}:4,065$). Gruplar “toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır” önermesine verdikleri ortalama puanlar bakımından da anlamlı bir biçimde birbirinden farklılaşmıştır [$t_{(971,972)} = 4,253$ $p < 0,05$]. İstatistiksel olarak karşımıza çıkan grupların ortalama puanlarındaki farklılık grupların katılım seviyelerinde bir değişiklik ortaya çıkarmamıştır (Kır $\bar{x}:4,076$, Kent $\bar{x}:3,818$). Her iki grup katılım düzeyinde bir puanlama yaparken, kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar, kentsel bölgelerde yetişenlere göre daha yüksek ortalama puana sahip bulunmaktadırlar.

Gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olmasıyla kentsel bölgelerde yetişmiş olması geleneklere bağlılık açısından önermelere yapılan puanlamalar bağlamında, sadece bir önermede anlamlı bir farklılık ortaya çıkartmaz iken, ölçekte yer alan diğer önermelerde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılaşma ortaya çıkarmıştır.

3.6. Tarih Ve Millet Algılaması Bağlamında Muhafazakâr Eğilim

Muhafazakârlıkta önemli bir ölçüt olan milliyetçilik, araştırma içersinde “tarih ve millet algılamalarındaki muhafazakâr eğilim” çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma örnekleme içerisinde yer alan gençlerin tarih ve millet algılamaları bağlamında muhafazakârlık eğilimleri, geçerliliği ve güvenilirliği test edilmiş olan ve on üç önermeden oluşan bir ölçek ile analiz edilmiştir. Örneklem içerisinde yer alan gençlerin genel anlamda milliyetçilik eğilimleri, “one sample t testi” kullanılarak katılım taban seviyesi olan 3,41 puanı temelinde, pozitif yönlü farklılıklar çerçevesinde analiz edilmiştir. Bu çerçevede 3,41 taban katılım düzeyinden 5 yönüne doğru artışlar eğilimin kuvvetini göstermektedir.

Tablo 46: Gençlerin tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri

Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{X}$	s.s	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir.	3,987	,953	20,056	1097	,000	,577
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	4,489	,761	46,946	1097	,000	1,079
Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	4,440	,791	43,173	1097	,000	1,030
İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	4,556	,754	50,330	1097	,000	1,146
Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	4,534	,769	48,442	1097	,000	1,124
Ulusal güvenliği önemserim	4,546	,753	50,005	1097	,000	1,136
Benim için vatan sevgisi önceliklidir	4,439	,884	38,545	1097	,000	1,028
Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	3,916	1,242	13,505	1097	,000	,506
Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	4,584	,777	50,084	1097	,000	1,174
Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	4,408	,886	37,324	1097	,000	,998
Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	4,416	,833	39,984	1097	,000	1,006
Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	4,426	,833	40,390	1097	,000	1,016
Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	4,506	,770	47,180	1097	,000	1,096
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar , S:Toplam Sayı $\bar{X}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Gençlerin tarih ve millet algılamaları bağlamında milliyetçilik eğilimleri çerçevesinde “Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir” önermesine yapılan puanlamalar katılım düzeyinde bulunmaktadır. Gençlerin bu önermeye verdikleri puanlar, taban katılım düzeyi olan 3,41 ortalama puanından anlamlı olarak farklılaşmaktadır [$t_{(1097)} = 20,056$ $p < 0,05$].

Milliyetçilik perspektifinde “kanunlara insanların saygılı olması gerekir” önermesine gençlerin katılım düzeyi tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,440). Taban katılım düzeyinden gençlerin puanlamaları yüksek bir oranda anlamlı farklılık göstermektedir [$t_{(1097)}= 46,946$ $p<0,05$]. Öte yandan gençlerin “az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır” önermesine katılım düzeyi de yine tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,489).

Araştırma örneğinde yer alan gençler “ulusal güvenliği önemserim” biçimindeki önermeye katılım taban seviyesi olan 3,41 puanının oldukça üstünde bir puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}$:4,546). Görüşülenlerin adı geçen önerme için gerçekleştirmiş oldukları bu puanlama düzeyi, muhafazakâr bir eğilim sergileme açısından oldukça yüksektir. Gençlerin “benim için vatan sevgisi önceliklidir” biçimindeki önermeye katılım düzeyleri 4,439 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Katılım taban puanından farklılık ise bu önerme için 1,028 olarak belirmiştir.

“Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir” önermesine gençlerin verdikleri puanlamalar taban katılım puanından (3,41) anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 13,505$ $p<0,05$]. Gençler bu görüşe katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:3,916). Yapılan bu puanlamanın seviyesi, gençlerin milliyetçilik eğilimlerini sergilemesi açısından önemlidir.

Milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden biri olarak kabul edilen “insanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir” önermesine örneklem grubu teşkil eden gençler 4,556 ortalama ile tamamen katılma düzeyinde bir puanlama yapmışlardır. Bu önerme açısından ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden anlamlı biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 50,330$ $p<0,05$]. Farklılığın yüksek düzeyde olması, adı geçen önerme açısından gençlerin, muhafazakâr eğilim sergilediklerini göstermektedir. Benzer biçimde “tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır” önermesi örneklem grup tarafından tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahip olmuştur ($\bar{x}$:4,534). Bu önerme için ortaya çıkan tamamen katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden önemli oranda farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 48,442$ $p<0,05$].

Muhafazakâr düşüncede, tarih ve tarihsel köklere sahip çıkmak önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu bağlamda gençlerin “toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir” önermesine katılım düzeyleri 4,584 ortalama puanıyla oldukça yüksek bir düzeyde bulunmaktadır. Bu önermeye yapılan puanlama, taban katılım düzeyinden oldukça farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 50,084$ $p<0,05$]. Benzer biçimde gençlerin “toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır” önermesine verdikleri ortalama puanlarda 3,41 taban katılım puanından önemli ölçüde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 39,984$ $p<0,05$]. Bu önerme için gençlerin verdiği puanlar tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,416).

“Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır” önermesine katılım düzeyi bakımından gençlerin puanlamaları, taban katılım puanından önemli ölçüde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 40,390$ $p<0,05$]. Millet olma açısından tarih şuuruna yapılan vurgu 4,426 ortalama puanla tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Benzer biçimde “tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir” önermesine yapılan ortalama puanlar da katılım taban puanından oldukça farklılaşmış durumdadır [$t_{(1097)}= 47,180$ $p<0,05$]. Gençler bu önerme içinde yüksek bir ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlamada bulunmuşlardır ($\bar{x}$:4,506).

Son olarak gençler, “küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır” biçimindeki önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,408). Yapılan bu ortalama puanlama, katılım taban puanından anlamlı bir biçimde farklılaşmış durumdadır [$t_{(1097)}= 37,324$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma gençlerin küreselleşme sürecinin kültürel yozlaşmaya neden olduğu görüşünde hem fikir olduğunu göstermektedir.

Genel olarak gençlerin tarih millet algısı bağlamında milliyetçilik ve dolayısıyla muhafazakâr eğilimlere sahip olduğu, ölçüğü oluşturan önermelere verilen ortalama puanlar göz önünde bulundurulduğunda aşikâr olarak görülmektedir. Gençlerin bu eğilimlere sahip olmalarında cinsiyetlerinin bir farklılık oluşturup oluşturmadığı da test edilmiştir.

Örneklem grup içerisinde gençlerin cinsiyetleri bakımından “Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir” önermesine yapılan

puanlamalarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1032,103)} = 1,157$ $p > 0,05$]. Örneklem grup içerisinde hem bayanlar hem de erkekler bu önermeye katılım düzeyinde puanlama yapmıştır (Bayan $\bar{x}$:4,025, Erkek $\bar{x}$:3,958).

Tablo 47: Gençlerin cinsiyetlerine göre tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri

Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	C	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir.	B	478	4,025	,946	1,157	1032,103	,248	,067
	E	620	3,958	,958				
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	B	478	4,460	,745	-1,107	1044,114	,269	-,051
	E	620	4,511	,774				
Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	B	478	4,468	,739	1,038	1072,675	,299	,049
	E	620	4,419	,828				
İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	B	478	4,640	,644	3,343	1095,795	,001	,148
	E	620	4,491	,824				
Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	B	478	4,604	,676	2,725	1092,663	,007	,123
	E	620	4,480	,830				
Ulusal güvenliği önemserim	B	478	4,610	,696	2,536	1076,555	,011	,114
	E	620	4,496	,790				
Benim için vatan sevgisi önceliklidir	B	478	4,472	,770	1,145	1094,510	,253	,059
	E	620	4,412	,963				
Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	B	478	4,069	1,072	3,706	1094,875	,000	,270
	E	620	3,798	1,347				
Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	B	478	4,684	,606	3,920	1083,145	,000	,176
	E	620	4,508	,879				
Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	B	478	4,523	,843	3,836	1059,032	,000	,203
	E	620	4,319	,908				
Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	B	478	4,504	,743	3,154	1089,435	,002	,155
	E	620	4,348	,892				
Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	B	478	4,470	,786	1,573	1067,607	,116	,078
	E	620	4,391	,867				
Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	B	478	4,527	,742	,793	1054,371	,428	,036
	E	620	4,490	,790				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, C:Cinsiyet, B:Bayan, E:Erkek, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Gençlerin bayan ve erkek olmaları bakımından “kanunlara insanların saygılı olması gerekir” önermesine yapılan ortalama puanlamalar çerçevesinde farklılaşmadıkları görülmektedir [$t_{(1072,675)} = 1,038$ $p > 0,05$]. Benzer biçimde “az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır” önermesine yapılan puanlamalar bakımından da gençler cinsiyetlere göre farklılaşmamışlardır [$t_{(1044,114)} = -1,107$ $p > 0,05$]. Bu iki önerme açısından gençlerin cinsiyetleri puanlama da önemli bir rol oynamamış, bayan ve erkekler bu iki önermeye karşı tutumlarda bezerlik göstermişlerdir.

Vatan sevgisi ve ulusal güvenlik bağlamında örneklem grup içerisinde gençler cinsiyetlere göre değerlendirildiğinde öncelikle “ulusal güvenliği önemserim” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalar bağlamında anlamlı bir farklılaşmanın olduğu görülmektedir [$t_{(1076,555)}= 2,536$ $p<0,05$]. Bu önerme için bayanlar, erkeklere nazaran daha yüksek düzeyde bir puan ortalamasına sahiptirler (Bayan $\bar{x}$:4,610, Erkek $\bar{x}$:4,496). Öte yandan “benim için vatan sevgisi önceliklidir” önermesine ise bayan ve erkeklerin puanlamaları farklılaşma göstermemektedir [$t_{(1094,510)}= 1,1452$ $p>0,05$]. Vatan sevgisi hususunda gençlerin cinsiyetleri belirleyici bir rol oynamamakta, her iki grup vatan sevgisini benzer düzeyde önemsemektedir.

Araştırma örneklemini içerisinde gençlerin cinsiyetleri, “ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir” önermesine katılım ortalamasında istatistikî olarak önemli sayılan bir farklılık sergilemektedir [$t_{(1094,875)}= 3,706$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisinde bayan öğrenciler ülkeyi yönetenlerin milliyetlerini erkek öğrencilere nazaran daha fazla önemsemektedirler (Bayan $\bar{x}$:4,069, Erkek $\bar{x}$:3,798). Bu bağlamda bayanların, erkeklere nazaran daha fazla milliyetçi eğilimler sergilediği söylenebilir.

“İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir” önermesine yapılan puanlamalar cinsiyetler bakımından anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(1095,795)}= 3,343$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisinde bayanlar erkeklerden daha yüksek ortalama ile bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Bayan $\bar{x}$:4,640, Erkek $\bar{x}$:4,491). Benzer durum “tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır” önermesi içinde söz konusudur [$t_{(1092,663)}= 2,725$ $p<0,05$]. Bayanlar yine bu önerme için erkeklerden daha yüksek ortalama puana sahiptirler (Bayan $\bar{x}$:4,604, Erkek $\bar{x}$:4,480). Bu bağlamda bayanlar bahsedilen bu iki önerme açısından erkeklerden daha fazla muhafazakâr eğilim göstermektedirler.

Tarih ve tarihsel köklere sahip çıkmak bağlamında “toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir” önermesine bayan ve erkeklerin yaptıkları puanlamalar farklılaşmaktadır [$t_{(1083,145)}= 3,920$ $p<0,05$]. Fakat bayan ve erkekler arasındaki bu farklılaşma katılım düzeyi bakımından belirleyici olmamış, her iki grubun puanlamaları da tamamen katılım düzeyinde tezahür etmiştir. Benzer durum “toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır” önermesi içinde geçerlidir

[$t_{(1089,435)} = 3,154$ $p < 0,05$]. Her iki önermede de bayanların ortalama değerleri, erkeklerin ortalama değerlerinden daha fazladır.

Gençlerin bayan ve erkek olma durumuna göre “millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır” önermesine yaptıkları puanlamalar anlamlı bir farklılaşma göstermemektedir [$t_{(1067,607)} = 1,573$ $p > 0,05$]. Gruplar bu önerme için benzer bir tavır ortaya koymuşlardır. Aynı benzer tavır “tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir” önermesi için de söz konusudur. Bu önerme içinde cinsiyetlere göre gençlerin puanlamaları anlamlı bir farklılaşmaya neden olmamıştır [$t_{(1054,371)} = ,793$ $p > 0,05$]. Dolayısıyla bahsedilen bu iki önerme açısından gençlerin cinsiyetleri puanlama açısından belirleyici değildir.

“Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalar bayan ve erkek olmaya göre anlamlı farklılaşma göstermektedir [$t_{(1059,032)} = 3,836$ $p < 0,05$]. Bayanlar, erkeklere göre küreselleşme sürecinin kültürel yozlaşmaya neden olduğu görüşüne daha yüksek puanla katılmaktadırlar.

Genel anlamda tarih ve millet algılaması perspektifinde incelenen milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilimler, bayan ve erkek olmaya göre altı önermede benzerlik gösterirken, yedi önermede bayan ve erkek olma belirleyici bir rol oynayarak önermelere yapılan puanlamalarda anlamlı farklılık ortaya çıkartmıştır. Çıkan anlamlı farklılıklar, genel olarak bayanların erkeklere nazaran daha yüksek düzeyde milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilimler sergilediğini ortaya koymuştur.

Cinsiyet faktöründen sonra, gençlerin kendilerin siyasal açıdan sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelemesi değişkenine göre “tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri” ölçeğini oluşturan önermeler analiz edilmiştir.

Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü tanımlamaları açısından “Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir” önermesine katılım düzeyleri anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(454,098)} = 3,385$ $p < 0,05$]. Grupların bu önermeye yaptıkları puanlamalar katılım düzeyinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,064, Sol $\bar{x}$:3,787). Fakat katılım düzeyi boyutunda sağ görüşlü

olarak kendini nitelendiren gençler, bu önermeye sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlere göre daha yüksek ortalama puanda katılmışlardır.

Tablo 48: Gençlerin siyasi ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri

Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	i	S	$\bar{X}$	ss	t	sd	p	$\bar{X}_f$																																																																																																																																																							
Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir.	1	417	4,064	,913	3,385	454,098	,001	,277																																																																																																																																																							
	2	249	3,787	1,084					Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	1	417	4,539	,786	3,703	530,512	,000	,230	2	249	4,309	,770	Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	1	417	4,518	,802	4,996	476,900	,000	,345	2	249	4,172	,897	İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	1	417	4,594	,791	3,889	494,197	,000	,257	2	249	4,337	,846	Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	1	417	4,568	,791	3,378	495,589	,001	,222	2	249	4,345	,843	Ulusal güvenliği önemserim	1	417	4,599	,743	4,338	432,947	,000	,302	2	249	4,297	,937	Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527	2	249	4,108	1,088	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	1	417	4,539	,786	3,703	530,512	,000	,230																																																																																																																																																							
	2	249	4,309	,770					Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	1	417	4,518	,802	4,996	476,900	,000	,345	2	249	4,172	,897	İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	1	417	4,594	,791	3,889	494,197	,000	,257	2	249	4,337	,846	Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	1	417	4,568	,791	3,378	495,589	,001	,222	2	249	4,345	,843	Ulusal güvenliği önemserim	1	417	4,599	,743	4,338	432,947	,000	,302	2	249	4,297	,937	Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527	2	249	4,108	1,088	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897								
Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	1	417	4,518	,802	4,996	476,900	,000	,345																																																																																																																																																							
	2	249	4,172	,897					İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	1	417	4,594	,791	3,889	494,197	,000	,257	2	249	4,337	,846	Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	1	417	4,568	,791	3,378	495,589	,001	,222	2	249	4,345	,843	Ulusal güvenliği önemserim	1	417	4,599	,743	4,338	432,947	,000	,302	2	249	4,297	,937	Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527	2	249	4,108	1,088	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																					
İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	1	417	4,594	,791	3,889	494,197	,000	,257																																																																																																																																																							
	2	249	4,337	,846					Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	1	417	4,568	,791	3,378	495,589	,001	,222	2	249	4,345	,843	Ulusal güvenliği önemserim	1	417	4,599	,743	4,338	432,947	,000	,302	2	249	4,297	,937	Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527	2	249	4,108	1,088	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																		
Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	1	417	4,568	,791	3,378	495,589	,001	,222																																																																																																																																																							
	2	249	4,345	,843					Ulusal güvenliği önemserim	1	417	4,599	,743	4,338	432,947	,000	,302	2	249	4,297	,937	Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527	2	249	4,108	1,088	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																															
Ulusal güvenliği önemserim	1	417	4,599	,743	4,338	432,947	,000	,302																																																																																																																																																							
	2	249	4,297	,937					Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527	2	249	4,108	1,088	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																												
Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	417	4,635	,769	6,702	397,064	,000	,527																																																																																																																																																							
	2	249	4,108	1,088					Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898	2	249	3,514	1,307	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																																									
Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	417	4,412	,944	9,466	403,184	,000	,898																																																																																																																																																							
	2	249	3,514	1,307					Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476	2	249	4,228	,983	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																																																						
Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	417	4,705	,718	6,652	406,568	,000	,476																																																																																																																																																							
	2	249	4,228	,983					Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427	2	249	4,124	,994	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																																																																			
Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	417	4,551	,770	5,815	425,292	,000	,427																																																																																																																																																							
	2	249	4,124	,994					Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314	2	249	4,136	,949	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																																																																																
Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	417	4,450	,862	4,277	482,785	,000	,314																																																																																																																																																							
	2	249	4,136	,949					Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393	2	249	4,088	,975	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																																																																																													
Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	417	4,482	,837	5,305	461,259	,000	,393																																																																																																																																																							
	2	249	4,088	,975					Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296	2	249	4,257	,897																																																																																																																																										
Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	417	4,554	,745	4,396	449,074	,000	,296																																																																																																																																																							
	2	249	4,257	,897																																																																																																																																																											

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{X}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Siyasal ideoloji bakımından gençlerin “kanunlara insanların saygılı olması gerekir” önermesine katılım seviyeleri anlamlı biçimde farklılaşmıştır [$t_{(476,900)}= 4,996$ $p<0,05$]. Bu bağlamda kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler 4,518 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler 4,172 ortalama ile katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır. Öte yandan “az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır” önermesine yapılan puanlamalar bakımından da gençlerin sahip oldukları siyasi ideolojiler farklılaşma bağlamında belirleyici olmuştur [$t_{(530,512)}= 3,703$ $p<0,05$]. Bu önerme için gruplar arasında oluşan farklılaşma, katılım düzeylerinde bir farklılaşmaya neden olmamış, her

iki grupta tamamen katılım düzeyinde önermeyi puanlamıştır (Sağ $\bar{x}$:4,539, Sol $\bar{x}$:4,309).

Araştırma evreni içerisinde örneklem grubu oluşturan gençler, vatan sevgisi ve ulusal güvenlik açısından siyasal tercihler bağlamında “ulusal güvenliği önemserim” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalar bakımından anlamlı biçimde farklılaşma sergilemişlerdir [$t_{(432,947)}= 4,338$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma ekseninde kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre daha yüksek ortalama katılım sergilemektedirler (Sağ $\bar{x}$:4,599, Sol $\bar{x}$:4,297). Ayrıca bahsedilen grupların “benim için vatan sevgisi önceliklidir” önermesine verdikleri puanlamalarda da anlamlı farklılık sergilediği görülmüştür [$t_{(397,064)}= 6,702$ $p<0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin bu önermeye verdikleri puan tamamen katılım üst seviyesinde bulunurken, kendini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlerin puanlaması ise katılım seviyesinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,635, Sol $\bar{x}$:4,108).

Gençlerin sahip oldukları siyasal ideoloji “ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir” önermesi bağlamında katılım ortalaması açısından belirleyici bir rol oynamaktadır [$t_{(403,184)}= 9,466$ $p<0,05$]. Ortaya çıkan farklılık önemli boyutta olmakla beraber önermeye siyasal bakımdan kendini sağ görüşlü olarak nitelendirenler, tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparlarken, sol görüşlü olarak kendini nitelendirenler katılım alt seviyesinde puanlamada bulunmuşlardır (Sağ $\bar{x}$:4,412, Sol $\bar{x}$:3,514).

Milli ve kültürel değerlere sahip çıkılması bağlamından gençlerin siyasal açıdan kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirmesi ve sol görüşlü olarak nitelendirmesi bakımından “insanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir” önermesine yapılan puanlamalar anlamlı farklılık göstermektedir [$t_{(494,197)}= 3,889$ $p<0,05$]. Aynı şekilde belirtilen faktör bağlamında “tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır” önermesine katılım ortalamaları bakımından sağ görüşlü öğrenciler ve sol görüşlü öğrenciler farklılaşmışlardır [$t_{(495,589)}= 3,378$ $p<0,05$]. Her iki önerme bağlamında değerlendirildiğinde kendini sağ görüşlü olarak nitelendirenler, kendini sol görüşlü olarak nitelendirenlere göre daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemişlerdir.

Sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak gençlerin kendilerini nitelendirmesi bağlamında “toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir” önermesine katılım düzeyleri önemli ölçüde farklılaşmaktadır [$t_{(406,568)}= 6,652$ $p<0,05$]. Hem kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren, hemde kendini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlerin bu önermeye yaptıkları puanlamalar tamamen katılım düzeyinde gerçekleşirken, sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlerin bu önerme için yaptıkları puanlama tamamen katılım üst seviyesinde bulunmaktadır. Bu durumun aksine sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler, tamamen katılım alt seviyesinde bir puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,705, Sol $\bar{x}$:4,228). Öte yandan “toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır” önermesine katılım puanlamaları, görüşülenlerin siyasal olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak tanımlamaları bakımından anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(482,785)}= 4,277$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü olarak kendini tanımlayan gençler, söz konusu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparlarken, kendilerini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler ise katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,450, Sol $\bar{x}$:4,136).

“Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır” önermesine kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler 4,482 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yaparlarken, kendisini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler ise 4,088 ortalama ile katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlardır. Grupların bu önermeye yaptıkları puanlamalar açısından önemli bir farklılık sergilediği görülmektedir [$t_{(461,259)}= 5,305$ $p<0,05$]. Diğer taraftan kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler ile kendini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler “tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir” önermesine yaptıkları puanlamalar açısından da farklılaşmaktadırlar [$t_{(449,074)}= 4,396$ $p<0,05$]. Gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma olmasına rağmen grupların adı geçen önermeye verdikleri puanlamalar tamamen katılım düzeyinde bulunmakta ve dolayısıyla her iki grup belirtilen önerme bağlamında muhafazakâr eğilim sergilemektedir.

Örneklem grubu oluşturan gençlerin kendilerini siyasal açıdan sağ görüşlü olarak nitelendirmeleri ile sol görüşlü olarak nitelendirmeleri “küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalar bağlamında anlamlı farklılaşma ortaya çıkartmıştır [$t_{(425,292)}= 5,815$

$p<0,05$]. Belirtilen önermeye kendilerini sağ görüşlü olarak niteleyen gençler tamamen katılım düzeyin puanlama yaparken, kendilerini sol görüşlü olarak ifade eden gençler ise katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,551, Sol $\bar{x}$:4,124).

Genel anlamda “tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri” ölçeğini oluşturan önermeler bağlamında gençlerin kendilerini siyasal olarak sağ görüşlü ve sol görüşlü biçiminde nitelendirmeleri, bu önermelerin tamamında katılım puanlamalarını farklılaştırmış bulunmaktadır. Dolayısıyla siyasal tavır, tarih-millet algısında belirleyici rol oynamaktadır.

Tarih-millet algısı ve dolayısıyla milliyetçilik eğilimleri açısından gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmasının, önermeler temelinde bir farklılaşmaya neden olma durumu “Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri” tablosu aracılığı ile incelenmiştir.

Kırsal veya kentsel bölgelerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin “Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir” önermesine katılım düzeyleri farklılaşmış durumdadır [$t_{(873,394)}= 2,618$ $p<0,05$]. İstatistikî olarak ortaya çıkan farklılığın boyutu grupların önerme hakkındaki ortalama puanlar göz önüne alındığında yüksek değildir (Kır $\bar{x}$:4,083, Kent $\bar{x}$:3,927). Bu bağlamda kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlere nazaran belirtilen önermeye biraz daha yüksek bir ortalama ile katılmaktadırlar.

Muhafazakârlık bir tavır olarak “kanunlara insanların saygılı olması gerekir” önermesine kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar 4,543 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır. Aynı şekilde kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlerde 4,376 ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır. Her iki grubun katılım seviyeleri tamamen katılım düzeyinde olmakla birlikte gruplar puanlama oranları bakımından anlamlı biçimde farklılaşmıştır [$t_{(978,758)}= 3,543$ $p<0,05$]. Bunun yanında “az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır” önermesine yapılan puanlamalar bakımından gençler kırsal kesimde yetişmiş olmak ve kentsel kesimde yetişmiş olmak bakımından farklılaşma göstermemiş durumdadır [$t_{(987,260)}= 1,951$ $p>0,05$]. Her iki grup bu önerme için tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır.

Tablo 49: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin tarih-millet algısı açısından muhafazakârlık eğilimleri

Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	Y	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir.	1	421	4,083	,966	2,618	873,394	,009	,155
	2	677	3,927	,941				
Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	1	421	4,543	,690	1,951	987,260	,051	,088
	2	677	4,454	,801				
Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	1	421	4,543	,714	3,543	987,758	,000	,167
	2	677	4,376	,829				
İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	1	421	4,677	,643	4,428	1030,952	,000	,195
	2	677	4,481	,807				
Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	1	421	4,696	,591	6,019	1081,199	,000	,261
	2	677	4,434	,846				
Ulusal güvenliği önemserim	1	421	4,620	,649	2,688	1026,567	,007	,119
	2	677	4,500	,807				
Benim için vatan sevgisi önceliklidir	1	421	4,475	,860	1,077	920,363	,282	,058
	2	677	4,416	,899				
Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	1	421	3,776	1,324	-2,867	813,914	,004	-,226
	2	677	4,003	1,180				
Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir.	1	421	4,624	,787	1,338	875,291	,181	,064
	2	677	4,559	,770				
Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	1	421	4,560	,693	4,903	1076,956	,000	,247
	2	677	4,313	,975				
Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	1	421	4,555	,713	4,641	1027,905	,000	,226
	2	677	4,329	,890				
Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	1	421	4,579	,670	5,202	1064,647	,000	,248
	2	677	4,330	,908				
Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	1	421	4,581	,676	2,687	1012,249	,007	,122
	2	677	4,459	,819				
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.								

Gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olmaları ile kentsel bölgelerde yetişmiş olmaları “ulusal güvenliği önemserim” biçimindeki önermeye yapılan puanlamaların farklılaşmasına neden olmaktadır [$t_{(1026,567)} = 2,688$ $p < 0,05$]. Fakat farklılaşma, grupların puanlamaları göz önünde bulundurulduğunda yüksek bir orana sahip değildir (Kır $\bar{x}: 4,620$, Kent $\bar{x}: 4,500$). Öte yandan “benim için vatan sevgisi önceliklidir” önermesine yapılan puanlamalar bakımından gruplar arasında anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır [$t_{(920,363)} = 1,077$ $p > 0,05$]. Dolayısıyla hem kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar, hem de kentsel bölgelerde yetişmiş olanlar benzer bir puanlamayla vatan sevgisinin kendileri için önemini tamamen katılım seviyesinde dile getirmişlerdir.

Salt anlamda milliyetçilik bağlamında “ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir” önermesine katılım puanlamaları açısından kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar

ile kentsel bölgelerde yetişmiş olanlar anlamlı bir biçimde farklılaşmışlardır [$t_{(813,914)} = -2,867$ $p < 0,05$]. Diğer önermelerden farklı olarak bu önermede kentlerde yetişmiş olanlar önermeye, kırsal bölgelerde yetişmiş olanlara göre daha yüksek oranda puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}$:3,776, Kent $\bar{x}$:4,003). Dolayısıyla kentlerde yetişmiş olan gençlerin ülke yöneticilerinin milliyetleri hususunda kırsal kesimlerde yetişenlere göre daha hassas oldukları söylenebilir.

“İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir” önermesine kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençlere göre daha yüksek puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}$:4,677, Kent $\bar{x}$:4,481). Bu önermeye grupların yaptıkları puanlama istatistikî bakımdan anlamlı bir farklılık göstermektedir [$t_{(1030,952)} = 4,428$ $p < 0,05$]. Benzer biçimde “tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır” önermesine grupların puanlamaları farklılaşmaktadır [$t_{(1081,199)} = 6,019$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar bu önermeye kentlerde yetişmiş olanlara göre daha yüksek düzeyde puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}$:4,696, Kent $\bar{x}$:4,434).

Araştırma örneklemini içerisinde kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler ile kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler arasında “toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, reddedilmemelidir” önermesine katılım düzeyleri açısından anlamlı bir farklılaşma bulunmamaktadır [$t_{(875,291)} = 1,338$ $p > 0,05$]. Grupların bu önermeye yaptıkları puanlamalar tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,624, Kent $\bar{x}$:4,559). Tarihimizi iyi bilmek bağlamında gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olmasıyla kentsel bölgelerde yetişmiş olması bakımından “toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır” önermesine katılım puanlamaları anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1027,905)} = 4,641$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar bu önerme için 4,555 ortalama puanlama yaparlarken, kentsel bölgelerde yetişmiş olanlar ise 4,329 ortalama puanlama yapmışlardır.

Kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olma bağlamında “millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır” önermesine katılımlar farklılaşmaktadır [$t_{(1064,647)} = 5,202$ $p < 0,05$]. Grupların önermeye yaptıkları puanlamalar bağlamında bir farklılaşma olmakla birlikte katılım düzeyi açısından her iki grupta tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Diğer taraftan “tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç

nesillere tanıtmak gerekir” önermesine grupların puanlamaları da kendi aralarında farklılaşmaktadır [$t_{(1012,249)}= 2,687$ $p<0,05$]. Bu önerme açısından da gruplar, tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmış bulunmaktadırlar (Kır $\bar{x}$:4,581, Kent $\bar{x}$:4,459).

“Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır” biçimindeki önermeye kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar ile kentsel bölgelerde yetişmiş olanların puanlamaları istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1076,959)}= 4,903$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma bağlamında kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler, kentlerde yetişmiş olan gençlere göre daha yüksek ortalama puana sahiptirler (Kır $\bar{x}$:4,560, Kent $\bar{x}$:4,313). Dolayısıyla kırsal kesimde yetişmiş olanlar bu önerme bağlamında kentlerde yetişmiş olan gençlere nazaran daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Genel anlamda kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmak, tarih-millet algısı açısından muhafazakâr eğilimler ölçeğini oluşturan önermelerin üçünde puanlamalar bakımından önemli bir farklılık oluşturmaz iken geri kalan on önermede anlamlı farklılıkların oluşmasına neden olmuştur.

3.7. Örneklem Grubun Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimleri

Araştırma evreninde örneklem grup içersinde gençlerin sosyal hayatta muhafazakârlık eğilimleri, on dört önermeden oluşan, geçerlik ve güvenilirliği analiz edilmiş olan bir ölçek ile değerlendirilmiştir. Sosyal hayatta muhafazakârlık eğilimleri bakımından gençlerin puanlamaları “one sample t testi” kullanılarak açıklanmıştır. Kullanılan testte taban katılım ortalama puanı 3,41 farklılıkların belirlenmesi bakımından esas alınmıştır.

Sosyal hayatta muhafazakâr eğilimlerin göstergeleri bağlamında ele alınan “eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir” önermesine örneklem grubu oluşturan gençler katılım düzeyinde ortalama puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,098). Gençlerin bu önerme için yapmış oldukları puanlama taban katılım puanından (3,41) anlamlı bir farklılık sergilemiştir [$t_{(1097)}= 26,297$ $p<0,05$]. Farklılık pozitif yönde katılım şiddetini göstermektedir. Öte yandan gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri çerçevesinde “evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz” önermesine yapılan puan ortalaması katılım üst seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,149).

Tablo 50: Gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri

Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{X}$	s.s	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir	4,098	,867	26,296	1097	,000	,688
Evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz	4,149	1,105	22,171	1097	,000	,739
Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	4,485	,839	42,472	1097	,000	1,075
Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	4,342	,967	31,929	1097	,000	,932
Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	3,961	1,130	16,170	1097	,000	,551
Bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	4,461	1,723	20,226	1097	,000	1,051
Gerçek dostluklar edinmek isterim	4,651	,740	55,547	1097	,000	1,241
Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak görürüm	4,443	,872	39,254	1097	,000	1,033
Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	4,017	,913	22,038	1097	,000	,607
Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	4,288	,804	36,206	1097	,000	,878
Olgun bir kişi olmak isterim	4,439	,788	43,265	1097	,000	1,029
Sevecen olmak benim için önemlidir	4,392	,817	39,807	1097	,000	,982
Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	4,262	,872	32,381	1097	,000	,852
Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	4,416	,908	36,713	1097	,000	1,006
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı $\bar{X}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimlerinin göstergelerinden “Türkiye’deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı’ya göre daha kuvvetlidir” biçimindeki önerme, araştırma örneklemini teşkil eden grup tarafından tamamen katılım düzeyinde bir değerlendirmeye sahiptir ($\bar{X}$:4,485). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 42,472$ $p<0,05$]. Pozitif yönlü bu farklılaşma ile gençler, yüksek bir seviyede muhafazakâr eğilim göstermektedirler. Benzer biçimde taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşma “bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır” önermesine katılım da bulunmaktadır [$t_{(1097)}= 20,226$ $p<0,05$]. Örneklem grubun bu önerme için verdikleri puan ortalaması tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{X}$:4,461).

“Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır” önermesi, sosyal hayatta muhafazakâr eğilimi göstermesi açısından örneklem gruptaki gençler tarafından tamamen katılım düzeyinde puanlanmıştır ($\bar{X}$:4,342). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}=$

31,929 $p<0,05$]. Farklılaşmanın boyutu eğilimin şiddetini göstermektedir. Bu bağlamda ortalama değerden farklılaşma $\bar{x}$ f: ,932 puan düzeyinde ve muhafazakâr eğilim yüksek bir seviyede bulunmaktadır. Öte yandan “bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı’lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır” biçimindeki önerme, örneklemimizi teşkil eden grup tarafından katılım düzeyinde bir nitelendirmeye sahiptir ($\bar{x}$:3,961). Önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 16,170$ $p<0,05$].

Sosyal hayatta muhafazakâr eğilimlerin göstergelerinden “gerçek dostluklar edinmek isterim” önermesi araştırma örneklemimizi oluşturan grup tarafından tamamen katılım düzeyinde bir derecelendirmeye sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,651). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}= 55,547$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma yüksek oranda ve pozitif yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Benzer biçimde “çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım” önermesine gençlerin tutumu da tamamen katılım düzeyinde tezahür etmiştir ($\bar{x}$:4,288). Yine aynı şekilde “sevecen olmak benim için önemlidir” önermesine katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}= 39,807$ $p<0,05$]. Ortalamadan farklılık düzeyi ($\bar{x}$ f: ,982) göz önüne alındığında bu farklılığın önemli bir miktarda ve pozitif yönlü olduğu görülmektedir. Son olarak konuyla alakalı “toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım” biçimindeki önermeye, gençlerin katılım düzeyi tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,262). Bu önerme açısından ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 32,381$ $p<0,05$].

Örneklem gurubu oluşturan kitlede bulunan gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılan önermelerden “kendimi olaylar karşısında kontrol ederim” önermesi örnek grup tarafından katılım düzeyinde bir puanlamaya sahiptir ($\bar{x}$:4,017). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 22,038$ $p<0,05$]. Öte yandan “olgun bir kişi olmak isterim” biçimindeki önerme, örneklem içerisindeki öğrenciler tarafından tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahiptir ($\bar{x}$:4,439). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}= 43,265$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma katılım taban seviyesinden pozitif yönlü olarak gerçekleşmiş ve

ortalama farklığı ($\bar{x}$ f: 1,029) göz önüne alındığında farklılığın önemli bir seviyede olduğu gözlemlenmiştir.

“Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak görürüm” biçimindeki önerme, örneklem gruptaki gençler tarafından tamamen katılım düzeyinde bir nitelendirmeye sahiptir ($\bar{x}$:4,443). Belirtilmiş olan bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 39,254$ $p<0,05$]. Katılım düzeyinden farklılaşma ($\bar{x}$ f: 1,033) ciddi bir düzeyde bulunmaktadır. Dolayısıyla gençlerin bu önerme için muhafazakâr eğilimlere sahip olduğu rahatlıkla söylenebilir. Son olarak gençlerin “yalansız bir dünyada yaşamak isterim” önermesine verdikleri puanlamalarda tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,416). Bu önerme için katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 36,713$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma ortalama puanlar göz önüne alındığında yüksek bir seviyede bulunmaktadır ($\bar{x}$ f: 1,006).

Genel anlamda gençler sosyal hayatlarında önermeler düzleminde değerlendirildiğinde muhafazakâr eğilimler sergiledikleri görülmektedir. Öte yandan gençlerin sergilediği muhafazakâr eğilimlerin cinsiyetlerine göre önermeler bazında farklılaşım farklılaşmadığı da analiz edilmiştir.

Cinsiyetler bağlamında, sosyal hayatta muhafazakâr eğilimlerin göstergeleri açısından “eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir” önermesine örneklem grubu oluşturan bayanlar ve erkeklerin puanlamaları farklılaşmıştır [$t_{(1067,934)}= 5,691$ $p<0,05$]. Bu farklılık bağlamında bayanlar tamamen katılım düzeyinde bir puanlamaya sahipken, erkekler katılım düzeyinde bir puanlamaya sahiptir (Bayan $\bar{x}$:4,263, Erkek $\bar{x}$:3,971). Gençlerin cinsiyetleri bağlamında bu önermeye benzer bir ortalama puanlama “evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz” önermesinde de karşımıza çıkmaktadır. Cinsiyet farklılığına göre belirtilen önermeye verilen puanlamalar arasında anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(1095,963)}= 6,279$ $p<0,05$]. Bayan öğrenciler sözü edilen önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlamada bulunurken, erkek öğrenciler ise bu önermeye katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Bayan $\bar{x}$:4,376, Erkek $\bar{x}$:3,974). Dolayısıyla evlilik öncesi cinsel ilişki bayanlar tarafından erkeklere göre daha sert bir tavır ile reddedilmektedir.

Görüşülenlerin bayan ve erkek olması açısından “Türkiye’deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı’ya göre daha kuvvetlidir” biçimindeki önermeye yapılan puanlamalarda anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır [$t_{(1083,421)} = 1,033$ $p > 0,05$]. Her iki grup bu önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmıştır. Benzer biçimde “bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır” önermesine bayan ve erkek olmak bağlamında gençlerin puanlamaları farklılık göstermemektedir [$t_{(848,007)} = -1,582$ $p > 0,05$]. Bu önermeye de örneklem gruptaki bayan ve erkekler tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır.

Tablo 51: Gençlerin cinsiyetlerine göre sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri

Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	C	S	$\bar{X}$	ss	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir	B	478	4,263	,807	5,691	1067,934	,000	,292
	E	620	3,971	,891				
Evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz	B	478	4,376	,927	6,279	1095,963	,000	,402
	E	620	3,974	1,196				
Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	B	478	4,514	,765	1,033	1083,421	,302	,051
	E	620	4,462	,891				
Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	B	478	4,412	,858	2,151	1091,031	,032	,123
	E	620	4,288	1,041				
Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	B	478	4,035	1,028	1,940	1084,055	,053	,130
	E	620	3,904	1,201				
Bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	B	478	4,376	,851	-1,582	848,007	,114	-,150
	E	620	4,527	2,166				
Gerçek dostluklar edinmek isterim	B	478	4,728	,561	3,188	1072,971	,001	,136
	E	620	4,591	,848				
Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak görürüm	B	478	4,514	,751	2,449	1095,397	,014	,125
	E	620	4,388	,952				
Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	B	478	4,039	,929	,712	1009,628	,477	,039
	E	620	4,000	,900				
Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	B	478	4,307	,754	,690	1070,831	,490	,033
	E	620	4,274	,840				
Olgun bir kişi olmak isterim	B	478	4,439	,717	-,021	1084,451	,983	-,001
	E	620	4,440	,840				
Sevecen olmak benim için önemlidir	B	478	4,412	,816	,698	1028,007	,486	,034
	E	620	4,377	,819				
Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	B	478	4,313	,832	1,737	1060,193	,083	,091
	E	620	4,222	,899				
Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	B	478	4,491	,815	2,476	1087,732	,013	,133
	E	620	4,358	,970				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı, C:Cinsiyet, B:Bayan, E:Erkek, $\bar{X}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Gençlerin bayan ve erkek olmasına göre “gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır” önermesine yaptıkları puanlamalar farklılaşmıştır

[$t_{(1091,031)} = 2,151$ $p < 0,05$]. Farklılaşma yüksek olmamakla birlikte bayanlar erkeklere oranla daha yüksek bir ortalama puanda bahsedilen önermeye katılım göstermişlerdir (Bayan $\bar{x}:4,412$, Erkek $\bar{x}:4,288$). Diğer taraftan “bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı’lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır” biçimindeki önermeye örneklemeimizi teşkil eden bayan ve erkeklerin puanlamalarında anlamlı farklılaşma bulunmamaktadır [$t_{(1084,055)} = 1,940$ $p > 0,05$]. Farklılaşma bulunmamakla birlikte örneklemeindeki bayan ve erkekler söz konusu önermeye katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır.

Araştırma evreni içerisinde örneklem grubu oluşturan gençlerin bayan ve erkek olması “gerçek dostluklar edinmek isterim” önermesine yapılan puanlamanın anlamlı olarak farklılaşmasına sebebiyet vermiştir [$t_{(1072,971)} = 3,188$ $p < 0,05$]. Bu farklılık ekseninde bayanlar erkeklere göre bu önermeye daha yüksek düzeyde puanlama yapmışlardır (Bayan $\bar{x}:4,728$, Erkek $\bar{x}:4,591$). Öte yandan “çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım” önermesine katılım puanlamalarında gençlerin cinsiyetleri bir farklılaşmaya neden olmamıştır [$t_{(1070,831)} = ,690$ $p > 0,05$]. Dolayısıyla her iki grup belirgin bir farklılaşma olmaksızın tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Paralel biçimde “sevecen olmak benim için önemlidir” önermesine katılım düzeyi bakımında da bayan ve erkek olmak farklılık meydana getirmemiştir [$t_{(1028,007)} = ,698$ $p > 0,05$]. Bayanlar ve erkekler sevecen olma hususunda benzeşerek tamamen katılım düzeyinde ilgili önermeye puanlama yapmışlardır. Yukarıdaki önermeler bağlamında gençlerin cinsiyetleri “toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım” biçimindeki önermeye katılım düzeyi açısından farklılaşma nedeni değildir [$t_{(1060,193)} = 1,737$ $p > 0,05$]. Örneklem içerisinde bayanlar ve erkekler anlamlı bir farklılık göstermeden adı geçen önermeye tamamen katılım seviyesinde puanlama yaparak eğilimlerini sergilemişlerdir.

Gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimlerini ölçmek amacıyla kullanılan önermelerden “kendimi olaylar karşısında kontrol ederim” önermesine katılım puanlamaları açısından bayan ve erkek olmak etkili bir faktör değildir [$t_{(1009,628)} = ,712$ $p > 0,05$] ve grupların puanlamaları katılım düzeyinde bulunmaktadır. Benzer biçimde örneklem grupta bayan ve erkeklerin “olgun bir kişi olmak isterim” biçimindeki önermeye yaptıkları puanlamalar farklılaşmamaktadır [$t_{(1084,451)} = -,021$ $p > 0,05$]. Bu

bağlamda hem bayanlar hem de erkekler bir birlerinden farklılaşmadan adı geçen önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlamalarda bulunmuşlardır.

Örneklem grubu oluşturan gençlerin bayan ve erkek olma durumuna göre “kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak görürüm” biçimindeki önermeye verilen puanlar anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1095,397)}= 2,449$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisinde bayanlar, bu önermeye erkeklere göre daha yüksek ortalama puanda katılmaktadırlar (Bayan $\bar{x}$:4,514, Erkek $\bar{x}$:4,388). Gençlerin “yalansız bir dünyada yaşamak isterim” önermesine verdikleri puanlamalarda, bayan ve erkek olma durumu istatistiksel bakımdan anlamlı bir farklılığın oluşmasını sağlamıştır [$t_{(1087,732)}= 2,476$ $p<0,05$]. Yalansız bir dünyada yaşama isteği bakımından bayanların bu arzuyu erkeklere göre daha fazla duyduğu görülmektedir (Bayan $\bar{x}$:4,491, Erkek $\bar{x}$:4,358).

Genel anlamda gençlerin sosyal hayatlarında önermeler temelinde değerlendirildiğinde muhafazakâr eğilimler sergilediği belirtilebilir. Gençlerin sergilediği muhafazakâr eğilimler, sekiz önermede bayan ve erkek olmaya göre farklılık göstermemektedir. Diğer taraftan altı önermede bayan ve erkek olma sergilenen muhafazakâr tavrın düzeyinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmıştır.

Sosyal hayatta gençlerin muhafazakârlık eğilimleri temelinde siyasal olarak gençlerin kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak tanımlamaları bağlamında önermelere katılım düzeyleri açısından anlamlı farklılıkların bulunup bulunmadığı da analiz edilmiştir. Bu analizin yapılabilmesi açısından “gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimleri” tablosu oluşturulmuştur.

Örneklem grup içerisinde görüşülenlerin kendilerini siyasal ideoloji olarak sağ görüşlü olarak tanımlamaları ve sol görüşlü olarak tanımlamaları bağlamında “eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir” önermesine yapılan puanlamalar farklılaşmıştır [$t_{(496,204)}= 3,964$ $p<0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak değerlendiren gençler bu önermeye kendisini sol görüşlü olarak tanımlayan gençlerden daha yüksek bir ortalamayla katılım göstermektedirler (Sağ $\bar{x}$:4,165, Sol $\bar{x}$:3,879). Gençlerin kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirmeleri bağlamında “evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz” önermesinde verilen puanlamalarda

anlamli bir farklılık oluşmuştur [$t_{(516,149)} = 2,716$ $p < 0,05$]. Kendisini sol görüşlü olarak nitelendirenler, kendilerini sağ görüşlü olarak nitelendirenlere göre evlilik öncesi cinsel ilişkiye karşı tavır daha azdır (Sağ $\bar{x}$:4,091, Sol $\bar{x}$:3,843).

Tablo 52: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre sosyal hayatlarında muhafazakr eğilimleri

Sosyal Hayatta Muhafazakr Eğilimlerin Göstergeleri	i	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$																																																																																																																																																																				
Eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir	1	417	4,165	,865	3,964	496,204	,000	,285																																																																																																																																																																				
	2	249	3,879	,921					Evlilik ncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz	1	417	4,091	1,129	2,716	516,149	,007	,247	2	249	3,843	1,144	Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	1	417	4,489	,888	2,163	530,366	,031	,151	2	249	4,337	,869	Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	1	417	4,465	,932	4,762	567,680	,000	,332	2	249	4,132	,834	Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	1	417	4,179	1,091	7,547	515,634	,000	,665	2	249	3,514	1,107	Bir ocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	1	417	4,491	,753	,399	263,086	,690	,085	2	249	4,405	3,348	Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372	2	249	4,361	,982	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035
Evlilik ncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz	1	417	4,091	1,129	2,716	516,149	,007	,247																																																																																																																																																																				
	2	249	3,843	1,144					Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	1	417	4,489	,888	2,163	530,366	,031	,151	2	249	4,337	,869	Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	1	417	4,465	,932	4,762	567,680	,000	,332	2	249	4,132	,834	Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	1	417	4,179	1,091	7,547	515,634	,000	,665	2	249	3,514	1,107	Bir ocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	1	417	4,491	,753	,399	263,086	,690	,085	2	249	4,405	3,348	Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372	2	249	4,361	,982	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907								
Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	1	417	4,489	,888	2,163	530,366	,031	,151																																																																																																																																																																				
	2	249	4,337	,869					Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	1	417	4,465	,932	4,762	567,680	,000	,332	2	249	4,132	,834	Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	1	417	4,179	1,091	7,547	515,634	,000	,665	2	249	3,514	1,107	Bir ocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	1	417	4,491	,753	,399	263,086	,690	,085	2	249	4,405	3,348	Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372	2	249	4,361	,982	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																					
Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	1	417	4,465	,932	4,762	567,680	,000	,332																																																																																																																																																																				
	2	249	4,132	,834					Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	1	417	4,179	1,091	7,547	515,634	,000	,665	2	249	3,514	1,107	Bir ocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	1	417	4,491	,753	,399	263,086	,690	,085	2	249	4,405	3,348	Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372	2	249	4,361	,982	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																		
Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır.	1	417	4,179	1,091	7,547	515,634	,000	,665																																																																																																																																																																				
	2	249	3,514	1,107					Bir ocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	1	417	4,491	,753	,399	263,086	,690	,085	2	249	4,405	3,348	Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372	2	249	4,361	,982	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																															
Bir ocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	1	417	4,491	,753	,399	263,086	,690	,085																																																																																																																																																																				
	2	249	4,405	3,348					Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372	2	249	4,361	,982	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																												
Gerçek dostluklar edinmek isterim	1	417	4,733	,678	5,276	390,397	,000	,372																																																																																																																																																																				
	2	249	4,361	,982					Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351	2	249	4,180	,989	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																									
Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir yesi olarak görürüm	1	417	4,532	,854	4,664	463,282	,000	,351																																																																																																																																																																				
	2	249	4,180	,989					Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046	2	249	3,903	1,007	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																																						
Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	1	417	3,949	,958	,581	501,132	,562	,046																																																																																																																																																																				
	2	249	3,903	1,007					Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184	2	249	4,148	,940	Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																																																			
evremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	1	417	4,333	,738	2,650	429,259	,008	,184																																																																																																																																																																				
	2	249	4,148	,940					Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207	2	249	4,289	,821	Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																																																																
Olgun bir kişi olmak isterim	1	417	4,496	,817	3,156	520,082	,002	,207																																																																																																																																																																				
	2	249	4,289	,821					Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115	2	249	4,273	,910	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																																																																													
Sevecen olmak benim için önemlidir	1	417	4,388	,813	1,646	476,254	,100	,115																																																																																																																																																																				
	2	249	4,273	,910					Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189	2	249	4,084	,931	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																																																																																										
Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım	1	417	4,273	,889	2,577	502,507	,010	,189																																																																																																																																																																				
	2	249	4,084	,931					Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152	2	249	4,301	,907																																																																																																																																																							
Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	1	417	4,453	,876	2,118	507,050	,035	,152																																																																																																																																																																				
	2	249	4,301	,907																																																																																																																																																																								

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:ideoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değerı, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Görüşülenlerin siyasal bakımdan sağ görüşlü olarak kendilerini tanımlamaları ile sol görüşlü olarak kendilerini tanımlamaları açısından ‘‘Türkiye’deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı’ya göre daha kuvvetlidir’’ biçimindeki önermeye yapılan puanlamalarda anlamlı bir farklılık bulunmaktadır [$t_{(530,366)} = 2,163$ $p < 0,05$]. Sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler, sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlere göre söz konusu önermeye daha yüksek ortalama ile katılmaktadırlar (Sağ $\bar{x}$:4,489, Sol $\bar{x}$:4,337). Benzer biçimde ‘‘bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüyebilmesi anne babasının yanında olmasına

bağlıdır” önermesine kendisini sağ görüşlü olarak nitelendirenler ile kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler katılım puanlamaları bakımından farklılık göstermemektedir [$t_{(263,086)} = ,399$ $p > 0,05$]. Bahsedilen önermeye her iki grup tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmıştır.

Örneklem grupta gençlerin sağ görüşlü olmasıyla, sol görüşlü olmasına göre “gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır” önermesine yapılan puanlamalar farklılaşmış durumdadır [$t_{(567,680)} = 4,762$ $p < 0,05$]. Örneklem grup içerisinde sağ görüşlü olarak kendini nitelendirenler önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlamada bulunurken, sol görüşlü olarak kendisini nitelendiren gençlerin puanlamaları ise katılım düzeyinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,465, Sol $\bar{x}$:4,132). Öte yandan “bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı’lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır” biçimindeki önermeye katılım puanlamalarını gençlerin siyasal tavırları etkilemektedir [$t_{(515,634)} = 7,547$ $p < 0,05$]. Sağ görüşlü gençler 4,179 ortalama ile katılım düzeyinde bir puanlama yaparken, sol görüşlü gençler ise 3,514 ortalama ile sağ görüşlü gençlerden daha düşük puanda katılım düzeyinde görüş belirtmişlerdir. Bu bağlamda sağ görüşlü gençlerin bu iki önerme açısından sol görüşlü gençlere göre daha fazla muhafazakâr tavır sergilediği görülmektedir.

Sağ ve sol görüşlü olma bakımından örneklem grubu oluşturan gençlerin “gerçek dostluklar edinmek isterim” önermesine yaptıkları puanlamalar anlamlı farklılık göstermektedir [$t_{(390,397)} = 5,276$ $p < 0,05$]. Her iki grubun puanlamaları tamamen katılım düzeyinde olmakla birlikte, sağ görüşlü gençlerin puanlamaları oldukça yüksek bir oranda bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,733, Sol $\bar{x}$:4,361). Diğer taraftan “çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım” önermesine katılım puanlamalarında da gruplar arasındaki puanlamalar bakımından anlamlı farklılık bulunmaktadır [$t_{(429,259)} = 2,650$ $p < 0,05$]. Farklılık temelinde sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler bu önermeye tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yaparken, sol görüşlü öğrencilerin yaptıkları puanlamaların ortalama değeri ise katılım düzeyinde bulunmaktadır (Sağ $\bar{x}$:4,333, Sol $\bar{x}$:4,148). Öte yandan “sevecen olmak benim için önemlidir” önermesine katılım düzeyi bakımında siyasal tanımlama, önermeye yapılan puanlamalarda farklılık kaynağı olarak karşımıza çıkmamıştır [$t_{(476,254)} = 1,646$ $p > 0,05$]. Hem sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler hem de sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler söz

konusu önermeye tamamen katılma düzeyinde puanlama yapmışlardır. Gençlerin siyasal tavırları bağlamında puanlamaların farklılaşması açısından “toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşırım” biçimindeki önermeye katılım ortalamalarında grupların farklılığı söz konusudur [$t_{(502,507)}= 2,577$ $p<0,05$]. Ortaya çıkan farklılık ekseninde sağ görüşlü öğrencilerin önermeye verdikleri puanlar tamamen katılım düzeyinde bulunurken, sol görüşlü öğrencilerin önermeye verdikleri puanlar ise katılım düzeyinde bulunmaktadır.

Gençlerin “kendimi olaylar karşısında kontrol ederim” önermesine verdikleri puanlamalar siyasal tavır bakımından farklılık göstermemektedir [$t_{(501,132)}= ,518$ $p>0,05$]. Önerme çerçevesinde gruplar, bir birlerinden farklılık arz etmeyerek katılım düzeyinde puanlamalar yapmışlardır. Fakat grupların “olgun bir kişi olmak isterim” önermesine katılım puanlamaları bir birlerinden farklılaşmıştır [$t_{(520,082)}= 3,156$ $p<0,05$]. Bu bağlamda siyasal olarak kendini sağ görüşlü tanımlayanlar, kendilerini sol görüşlü olarak tanımlayanlardan daha yüksek ortalama puanla bu önermeye katılım düzeylerini belirtmişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,496, Sol $\bar{x}$:4,289).

Araştırma evreni içerisinde örneklem grupta bulunan gençlerin siyasal tavırları “kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak görürüm” biçimindeki önermeye verilen puanlar açısından anlamlı farklılaşma sağlamıştır [$t_{(463,282)}= 4,664$ $p<0,05$]. Böylece sağ görüşlü gençler kendilerini sol görüşlü gençlere göre daha yüksek oranda içinde yaşadıkları toplumun bir parçası olarak görmektedirler (Sağ $\bar{x}$:4,532, Sol $\bar{x}$:4,180). Ayrıca örneklem grup içerisinde gençlerin “yalansız bir dünyada yaşamak isterim” önermesine puanlamaları siyasal tavır bakımından farklılaşma göstermektedir [$t_{(507,050)}= 2,118$ $p<0,05$]. Sağ görüşlü öğrencilerin yalansız bir dünyada yaşama isteği, sol görüşlü öğrencilere göre daha fazladır (Sağ $\bar{x}$:4,453, Sol $\bar{x}$:4,301).

Genel anlamda gençlerin siyasal ideoloji olarak kendini sağ görüşlü veya sol görüşlü olarak nitelendirmeleri ortalama puanlamalar bakımından, sosyal hayatta muhafazakârlık eğilimleri sergilemek açısından üç önermede farklılaşma göstermez iken, geri kalan on bir önermede farklılaşmaya neden olmuştur. Diğer taraftan gruplar arasındaki farklılaşma muhafazakâr eğilim sergilememe düzeyine erişmemiştir. Dolayısıyla gruplar arasındaki farklılıklar sergilenen muhafazakâr eğilimlerin şiddetiyle ilgilidir.

3.8. Özgürlük ve Eşitlik Anlayışında Örneklem Grupta Muhafazakâr Eğilimler

Özgürlük ve eşitlik algılamaları bakımından gençlerin muhafazakâr eğilimler gösterme durumu seçilen önermeler aracılığıyla “one sample t test” kullanılarak analiz edilmiştir. Analizde muhafazakâr eğilimi belirleyen taban katılım puanı 3,41 temel alınmıştır. Bu bağlamda kullanılan test 3,41 katılım temel puanından farklılaşma düzeyini ortaya koymuştur. Dolayısıyla 3,41 katılım taban puanından negatif yönlü olarak gerçekleşecek farklılaşmalar muhafazakâr eğilim göstermeme durumunu ve 3,41 katılım taban puanından pozitif yönlü olarak ortaya çıkacak farklılaşmalarda muhafazakâr eğilim gösterme durumunu ifade etmektedir.

Tablo 53: Gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler

Özgürlük ve Eşitlik Algılamasında Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	$\bar{x}$	s.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır	4,678	,709	59,282	1097	,000	1,268
Özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir	4,558	,725	52,475	1097	,000	1,148
Kendi kararlarımı kendim almak isterim	4,416	,760	43,831	1097	,000	1,006
Bütün ırklar bir birine eşittir	4,132	1,144	20,913	1097	,000	,722
Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	4,598	,760	51,802	1097	,000	1,188
Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	4,270	,980	29,080	1097	,000	,860
İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	2,694	1,539	-15,408	1097	,000	-,716
Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	4,408	,894	37,012	1097	,000	,998
Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	4,440	,792	43,110	1097	,000	1,030
Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	4,142	,898	26,995	1097	,000	,732
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar, S:Toplam Sayı $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler ölçeğinde yer alan “her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır” önermesi araştırma örneklemini oluşturan grup tarafından tamamen katılım düzeyinde bir derecelendirmeye sahip bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,678). Önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden önemli ölçüde farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}= 59,282$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma pozitif yönlü olarak muhafazakâr eğilimin bahsedilen önerme açısından yüksel olduğunu belirtmektedir. Benzer biçimde gençler “kendi kararlarımı kendim

almak isterim” biçimindeki önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır ($\bar{x}$:4,416). Söz konusu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 43,831$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma, sözü edilen önerme için gençlerin tamamen katılım düzeyinde muhafazakâr eğilim gösterdiğini ortaya çıkarmaktadır.

Örneklem grup “özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir” önermesine tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmıştır ($\bar{x}$:4,558). Araştırma verilerine göre bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden oldukça farklılaştığı görülmektedir [$t_{(1097)}= 52,475$ $p<0,05$]. Öte yandan “yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir” önermesi, gençler tarafından katılım düzeyinde bir puanlamaya sahiptir ($\bar{x}$:4,142). Örneklemde yer alan gençlerin bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmaktadır [$t_{(1097)}= 26,995$ $p<0,05$]. Farklılaşma “t” değeri göz önünde bulundurularak katılım taban seviyesinde pozitif yönlü olarak gerçekleşmekte, dolayısıyla gençlerin muhafazakâr eğilim sergilemesi bakımından değerlendirilmektedir.

Gençlerin özgürlük ve eşitlik anlayışında muhafazakâr eğilimler göstermesi açısından değerlendirilen “bütün ırklar birbirine eşittir” biçimindeki önerme, örneklemimizi teşkil eden grup tarafından katılım düzeyinde bir puanlamaya tabi tutulmuştur ($\bar{x}$:4,132). Önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi taban katılım (3,41) seviyesinden anlamlı bir biçimde farklılaşma göstermiştir [$t_{(1097)}= 20,931$ $p<0,05$]. Gençler diğer taraftan “insanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır” biçimindeki önermeye 2,694 ortalama ile katılmama yönünde bir puanlama yapmışlardır. Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyinin, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}= -15,408$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma negatif yönlü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda muhafazakâr eğilimin bahsedilen önerme açısından gençlerde bulunduğu söylenememektedir.

Özgürlük ve eşitlik algılayışlarında gençlerin muhafazakârlık eğilimlerinin belirlenmesi çerçevesinde “hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır” önermesine verilen puanlar, tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,598). Bu önerme için ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden önemli ölçüde farklılaştığı görülmüştür [$t_{(1097)}= 51,5802$ $p<0,05$]. Bu farklılaşma pozitif

yönlüdür. Ortalamadan farklılık düzeyi ($\bar{x}$ f: 1,188) göz önüne alındığında bu farklılığın çokta büyük bir miktarda olduğu anlaşılmaktadır.

“Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum” biçimindeki önermeye, örneklem içerisinde yer alan gençlerin puanlamaları tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır ($\bar{x}$:4,270). Belirtilen önerme açısından ortaya çıkan katılım düzeyi ise taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 29,080$ $p<0,05$]. Pozitif yönlü bu farklılaşma, belirtilen önerme açısından gençlerin, muhafazakâr eğilim sergilediklerini ortaya koymaktadır. Ayıca “özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir” önermesi de örnek grup tarafından tamamen katılım düzeyinde puanlamaya sahip olmuştur ($\bar{x}$:4,408). Bu önerme için de ortaya çıkan katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 37,012$ $p<0,05$]. Dolayısıyla gençler özgürlük adına sahip olunan değerlerin zarar görmesine karşıdır.

Araştırma evreni içerisinde örneklem grubu oluşturan gençler “din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir” biçimindeki önermeye verilen puanlamalar bakımından tamamen katılım düzeyinde bir nitelendirme yapmışlardır ($\bar{x}$:4,440). Din ve vicdan özgürlüğü hususunda gençlerin katılım düzeyi, taban katılım (3,41) düzeyinden farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 43,110$ $p<0,05$]. Böylece gençler bu hususta yüksek bir puanlama yaparak muhafazakâr eğilim sergilemişlerdir.

Genel anlamda gençler özgürlük ve eşitlik algılayışı bakımından belirtilen önermelerin sadece birinde negatif yönlü olarak muhafazakâr eğilim sergilemez iken geri kalan dokuz önermede pozitif yönlü olarak muhafazakâr eğilimler sergilemişlerdir.

Gençlerin özgürlük ve eşitlik algılamaları bağlamında siyasal olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak tanımlamalarının belirli bir farklılığa neden olma durumu aşağıda gösterilen tablo çerçevesinde irdelenmiştir.

Örneklem grup içersine gençlerin kendini sağ görüşlü olarak nitelendirenler ile kendisini sol görüşlü olarak nitelendirenlerin özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler ölçeğinde yer alan “her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır” önermesine yapılan puanlamalar bakımından farklılık bulunmaktadır [$t_{(506,944)}= 2,793$ $p<0,05$]. Bulunmuş olan bu farklılık, katılım düzeylerini etkilememekle birlikte, kendilerini sağ görüşlü olarak tanımlayanlar bu önermeye

kendilerini sol görüşlü olarak nitelendirenlerden daha yüksek düzeyde ortalama puanlama yapmışlardır. (Sağ $\bar{x}$:4,649, Sol $\bar{x}$:4,461). Diğer taraftan “kendi kararlarımı kendim almak isterim” biçimindeki önermeye grupların katılım puanlamalarında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık bulunmamıştır [$t_{(458,996)}= 1,958$ $p>0,05$]. Her iki grubun söz konusu önerme için puanlamaları tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır. Dolayısıyla muhafazakârlık eğilimini siyasal yönelim farklılığı bu önerme bağlamından etkilememektedir.

Tablo 54: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler

Özgürlük ve Eşitlik Algılamasında Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	i	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$																																																																																																																
Her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır	1	417	4,649	,821	2,793	506,944	,005	,188																																																																																																																
	2	249	4,461	,851					Özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir	1	417	4,558	,725	2,395	437,673	,017	,161	2	249	4,397	,901	Kendi kararlarımı kendim almak isterim	1	417	4,419	,726	1,958	458,996	,051	,126	2	249	4,293	,851	Bütün ırklar bir birine eşittir	1	417	3,884	1,321	-3,517	617,501	,000	-,323	2	249	4,208	1,033	Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	1	417	4,633	,708	3,360	402,783	,001	,239	2	249	4,393	,982	Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	417	4,393	,945	3,722	458,687	,000	,312	2	249	4,080	1,107	İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301	2	249	2,341	1,425	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015
Özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir	1	417	4,558	,725	2,395	437,673	,017	,161																																																																																																																
	2	249	4,397	,901					Kendi kararlarımı kendim almak isterim	1	417	4,419	,726	1,958	458,996	,051	,126	2	249	4,293	,851	Bütün ırklar bir birine eşittir	1	417	3,884	1,321	-3,517	617,501	,000	-,323	2	249	4,208	1,033	Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	1	417	4,633	,708	3,360	402,783	,001	,239	2	249	4,393	,982	Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	417	4,393	,945	3,722	458,687	,000	,312	2	249	4,080	1,107	İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301	2	249	2,341	1,425	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013								
Kendi kararlarımı kendim almak isterim	1	417	4,419	,726	1,958	458,996	,051	,126																																																																																																																
	2	249	4,293	,851					Bütün ırklar bir birine eşittir	1	417	3,884	1,321	-3,517	617,501	,000	-,323	2	249	4,208	1,033	Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	1	417	4,633	,708	3,360	402,783	,001	,239	2	249	4,393	,982	Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	417	4,393	,945	3,722	458,687	,000	,312	2	249	4,080	1,107	İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301	2	249	2,341	1,425	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																					
Bütün ırklar bir birine eşittir	1	417	3,884	1,321	-3,517	617,501	,000	-,323																																																																																																																
	2	249	4,208	1,033					Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	1	417	4,633	,708	3,360	402,783	,001	,239	2	249	4,393	,982	Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	417	4,393	,945	3,722	458,687	,000	,312	2	249	4,080	1,107	İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301	2	249	2,341	1,425	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																																		
Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	1	417	4,633	,708	3,360	402,783	,001	,239																																																																																																																
	2	249	4,393	,982					Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	417	4,393	,945	3,722	458,687	,000	,312	2	249	4,080	1,107	İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301	2	249	2,341	1,425	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																																															
Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	417	4,393	,945	3,722	458,687	,000	,312																																																																																																																
	2	249	4,080	1,107					İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301	2	249	2,341	1,425	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																																																												
İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	417	2,642	1,573	2,538	562,545	,011	,301																																																																																																																
	2	249	2,341	1,425					Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622	2	249	3,996	1,155	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																																																																									
Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	417	4,618	,760	7,582	377,748	,000	,622																																																																																																																
	2	249	3,996	1,155					Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401	2	249	4,128	,945	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																																																																																						
Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	417	4,530	,727	5,758	422,482	,000	,401																																																																																																																
	2	249	4,128	,945					Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186	2	249	4,020	1,013																																																																																																			
Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	417	4,206	,843	2,437	449,770	,015	,186																																																																																																																
	2	249	4,020	1,013																																																																																																																				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Gençlerin siyasal olarak kendileri sağ görüşlü tanımlaması ile kendilerini sol görüşlü olarak tanımlaması “özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir” önermesine katılım puanlamalarında farklılaşma meydana getirmiştir [$t_{(437,673)}= 2,395$ $p<0,05$]. Kendini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler bu önermeye kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre daha fazla önem vermektedirler (Sağ $\bar{x}$:4,558, Sol $\bar{x}$:4,397). Bunun yanında “yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir” önermesine grupların verdikleri puanlamalar da yine farklılaşmış durumdadır [$t_{(449,770)}= 2,437$ $p<0,05$]. Önerme için gruplar arası farklılaşma olmakla birlikte boyutu yüksek

değildi. Her iki grup katılım düzeyinde puanlama yaparak muhafazakâr eğilimler sergilemektedirler.

Araştırmanın örneklem grubunu oluşturan gençlerin siyasal yönelimleri “bütün ırklar birbirine eşittir” biçimindeki önermeye katılım puanlamalarını farklılaştırmıştır [$t_{(617,501)} = -3,517$ $p < 0,05$]. Irkların eşitliği hususunda sol görüşlü öğrencilerin puanlamaları, sağ görüşlü öğrencilere göre daha yüksek durumdadır (Sağ $\bar{x}$:3,884, Sol $\bar{x}$:4,208). Bu açıdan sol görüşlü öğrencilerin sağ görüşlü öğrencilere nazaran bu önerme açısından daha fazla muhafazakâr eğilim sergiledikleri söylenebilir. Gençler diğer taraftan “insanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır” önermesine yine siyasal yönelim temelinde puanlamalarda farklılaşmışlardır [$t_{(562,545)} = 2,538$ $p < 0,05$]. Buradaki farklılaşma önermeye katılmama düzeyinde bulunmaktadır. Kendini sol görüşlü olarak nitelendiren öğrenciler bu önermeye sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren öğrencilere göre daha yüksek düzeyde katılmamaktadırlar (Sağ $\bar{x}$:2,642, Sol $\bar{x}$:2,341). Dolayısıyla muhafazakâr eğilim eşitsizliklerin doğal karşılanması boyutunda örneklem kitlede görülmemektedir.

Siyasal tavır bağlamında özgürlük ve eşitlik algılayışlarında gençlerin muhafazakârlık eğilimleri “hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır” önermesine verilen puanlar bakımından anlamlı bir farklılaşma sergilemektedir [$t_{(402,785)} = 3,360$ $p < 0,05$]. Farklılaşma bağlamında kendini sağ görüşlü olarak nitelendirenler bu önermeye yapılan puanlama bakımından, kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre daha muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler (Sağ $\bar{x}$:4,633, Sol $\bar{x}$:4,393).

Öğrencilerin siyasal eğilimleri “özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum” biçimindeki önermeye katılım puanlamalarını anlamlı olarak farklılaştırmış bulunmaktadır [$t_{(458,687)} = 3,722$ $p < 0,05$]. Ortaya çıkan farklılaşma ekseninde, kendisini sağ görüşlü olarak nitelendirenler önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparlarken, kendisini sol görüşlü olarak tanımlayanlar ise katılım düzeyinde önermeyi puanlamışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,393, Sol $\bar{x}$:4,080). Ayıca “özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir” önermesi gruplar arasında büyük bir farklılaşmaya neden olmuştur [$t_{(377,748)} = 7,582$ $p < 0,05$]. Önermeye yapılan puanlamalar bakımından kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler, sol görüşlü

olarak kendini nitelendiren gençlere göre oldukça yüksek düzeyde muhafazakâr eğilim sergilemişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,618, Sol $\bar{x}$:3,996).

Son olarak “din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir” biçimindeki önermeye verilen puanlamalar gençlerin kendilerini siyasal açıdan sağ görüşlü olarak ve sol görüşlü olarak tanımlamaları bakımından farklılaşmıştır [$t_{(422,482)}= 5,758$ $p<0,05$]. Bu çerçevede sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler 4,530 ortalama puanla bu önermeye tamamen katılım düzeyinde görüş belirtirken, kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler 4,128 ortalama puanlama ile katılım düzeyinde görüşlerini ifade etmişlerdir. Dolayısıyla bu önerme için muhafazakâr eğilim her iki grupta bulunmakla birlikte kendisini sağ görüşlü olarak nitelendirenlerde daha fazla bulunmaktadır.

Genel anlamda gençlerin kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirmeleri özgürlük ve eşitlik algılayışı bağlamında sadece bir önermede farklılık ortaya koymazken geri kalan dokuz önermede farklılık kaynağı olmuştur. Farklılıklar bir önerme dışında muhafazakâr eğilimin şiddeti bakımından kendini göstermektedir. Dolayısıyla ortaya çıkan farklılıklar bir gurubun muhafazakâr tavır sergilerken diğer grubun muhafazakâr tavır sergilememesi biçiminde gerçekleşmemiştir.

Araştırma evreni içersinde gençlerin özgürlük ve eşitlik algılamaları bakımından kırsal bölgelerde yetişmiş olmak ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmanın önermeler temelinde anlamlı farklılık ortaya çıkarıp çıkarmadığı, bu amaçla hazırlanmış olan tablo yardımı ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ve kentsel bölgelerde yetişmiş olması “her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır” önermesine yapılan puanlamalar bakımından farklılık meydana getirmemiştir [$t_{(898,098)}= 1,260$ $p>0,05$]. Her iki grup belirtilen önermeye yüksek ortalama ile tamamen katılım düzeyinde puanlamalarda bulunmuştur. Diğer taraftan “kendi kararlarımı kendim almak isterim” biçimindeki önermeye kırsal bölgelerde yetişmiş olmak ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmak puanlama bakımından anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmaktadır [$t_{(1034,221)}= 2,395$ $p<0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar, kentlerde yetişmiş olanlara göre belirtilen

önerme açısından daha yüksek bir düzeyde muhafazakâr eğilim sergilemektedir (Kır $\bar{x}$:4,482, Kent $\bar{x}$:4,375).

Tablo 55: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışlarında muhafazakâr eğilimler

Özgürlük ve Eşitlik Algılamasında Muhafazakâr Eğilimlerin Göstergeleri	Y	S	$\bar{X}$	ss	t	sd	p	$\bar{X}_f$
Her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır	1	421	4,712	,704	1,260	898,098	,208	,055
	2	677	4,657	,711				
Özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir	1	421	4,634	,672	2,817	965,911	,005	,123
	2	677	4,511	,752				
Kendi kararlarımı kendim almak isterim	1	421	4,482	,649	2,395	1034,221	,017	,107
	2	677	4,375	,820				
Bütün ırklar bir birine eşittir	1	421	4,121	1,109	-,252	924,269	,801	-,017
	2	677	4,138	1,165				
Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır	1	421	4,684	,670	3,086	1008,392	,002	,139
	2	677	4,545	,806				
Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	1	421	4,344	,996	1,960	871,401	,050	,119
	2	677	4,224	,968				
İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	1	421	2,722	1,600	,470	847,606	,639	,045
	2	677	2,676	1,501				
Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir	1	421	4,505	,838	2,908	954,620	,004	,157
	2	677	4,348	,922				
Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	1	421	4,558	,665	4,126	1042,261	,000	,190
	2	677	4,367	,854				
Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	1	421	4,209	,841	1,995	957,281	,046	,108
	2	677	4,100	,930				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{X}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{X}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Kırsal bölgelerde veya kentlerde gençlerin yetişmiş olma durumu “özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir” önermesi bakımından puanlamalarda anlamlı bir farklılık meydana getirmiştir [$t_{(965,911)} = 2,817$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler belirtilen önermeye kentlerde yetişmiş olan gençlerden daha yüksek ortalama puanla katılmaktadırlar. Öte yandan “yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir” önermesine verilen puanlar, gruplar arasında istatistikî olarak farklılaşmıştır [$t_{(957,281)} = 1,995$ $p < 0,05$]. Analiz sonucu ortaya çıkan farklılaşmanın boyutu ise oldukça az durumdadır. Buna rağmen kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler belirtilen önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, kentlerde yetişmiş olan gençler belirtilen önermeye katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Kır $\bar{x}$:4,209, Kent $\bar{x}$:4,100). Dolayısıyla söz konusu iki önerme açısından da kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler daha muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Evren içerisinde örneklem grubu oluşturan gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ile kentlerde yetişmiş olması “bütün ırklar birbirine eşittir” önermesine yapılan puanlamalarda farklılık oluşturmamıştır [$t_{(924,269)} = -,252$ $p > 0,05$]. Her iki grubun bu önerme için verdiği puanlar ciddi bir farklılık olmaksızın katılım düzeyinde bulunmaktadır. Gençlerin “insanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır” önermesine yapmış oldukları puanlamalar da yine yetişme yeri bakımından farklılaşmamıştır [$t_{(847,401)} = ,470$ $p > 0,05$]. Bu önerme bakımından gençler muhafazakâr eğilim sergilememektedirler (Kır $\bar{x}$:2,722, Kent $\bar{x}$:2,676).

Örneklem grup içerisinde gençlerin yetişme yeri bakımından farklılıkları “hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık tanınmamalıdır” önermesine verilen puanlar bakımından anlamlı bir farklılaşma oluşturmuştur [$t_{(1008,392)} = 3,086$ $p < 0,05$]. Ortaya çıkan bu farklılık bağlamında kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler, kentlerde yetişmiş olan gençlere göre daha muhafazakâr bir tutum içindedirler (Kır $\bar{x}$:4,684, Kent $\bar{x}$:4,545). Öte yandan her iki grupta belirtilen önermeye tamamen katılım düzeyinde puanlama yapmıştır.

“Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum” önermesine kırsal kesimde yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak farklılaşma bağlamında istatistikî olarak net bir sonuç ortaya çıkartmamıştır [$t_{(871,401)} = 1,960$ $p = 0,05$]. Yapılan analiz sonucunda hem “t” testi hem de “p” değeri sınır değerlerde bulunmaktadır. Dolayısıyla burada anlamlı bir farklılığın olduğunu söyleyememekteyiz. Fakat $p = ,050$ olduğu için ve anlamlılık düzeyini bu değer altı olarak kabul edersek grupların benzeştiklerini dile getirebiliriz. Zaten her iki grubun bu önerme için yaptıkları puanlamalar, tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,344, Kent $\bar{x}$:4,224). Ortalama puanlar göz önünde bulundurularak kırsal bölgelerde yetişmiş olanların, kentlerde yetişenlere göre biraz daha fazla bahsedilen önerme açısından muhafazakâr eğilim sergiledikleri ortaya konulabilir. Öte taraftan “özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar verilmemelidir” önermesine grupların verdikleri puanlar farklılaşmış bulunmaktadır [$t_{(954,620)} = 2,908$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler söz konusu önermeye 4,505 ortalama puanlama yaparlar iken, kentsel bölgelerde yetişmiş olan gençler ise söz konusu önermeye 4,348 ortalama puanlama yapmışlardır. Buradan olarak kırsal

bölgelerde yetişen gençlerin söz konusu önerme hususunda daha muhafazakâr bir tutum içinde oldukları söylenebilir.

Gençlerin “din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir” önermesine katılım düzeyleri kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmaya göre anlamlı bir farklılık sergilemektedir [$t_{(1042,261)}= 4,126$ $p<0,05$]. Ortaya çıkan bu farklılık gençlerin genel anlamda bu önerme bağlamındaki katılım düzeyini etkilememekle birlikte, kırsal bölgelerde yetişmiş olanların kentlerde yetişmiş olanlara nazaran daha fazla önermeye katıldıklarını ortaya koymaktadır (Kır $\bar{x}$:4,558, Kent $\bar{x}$:4,367).

Netice itibarıyla örneklem içersinde yer alan üniversite öğrencisi gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ile kentsel bölgelerde yetişmiş olması ölçeği oluşturan önermelere yapılan puanlamalar bakımından üç önermede farklılığa neden olmaz iken, atı önermede ise farklılık ortaya çıkartmıştır. Bir önermede ise çıkan istatistikî rakamlar, grupların puanlamalarının farklılaşma ve benzerlik boyutunda fazlaca yorum yapılmasına imkân vermeyecek biçimde sınır seviyede belirlemiştir.

Genel anlamda, önceki kısımlarda ve bu kısımda gençlerin muhafazakârlık eğilimlerini ölçmek için kullanılan ölçeklerdeki önermeler teker teker incelenmiş ve her önermeye verilen puanlamalar analiz edilmiştir. Diğer taraftan araştırmanın hipotezinde gençlerin muhafazakârlık eğilimlerine etki edeceği düşünülen cinsiyet, siyasal olarak gençlerin kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak tanımlamaları ve son olarak gençlerin kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmaları değişkenleri önermeler bağlamında analiz edilmiştir. Bu noktadan itibaren ise araştırma neticesinde elde edilen veriler önermeler bağlamında değil, ölçekler bağlamında analize tabi tutulmuş ve muhafazakârlık eğilimleri irdelenmiştir.

3.9. Örneklem Bağlamında Türkiye’de Muhafazakâr Eğilimlerin Genel Olarak Değerlendirilmesi

Araştırmamızda Türkiye’de toplumun muhafazakârlık düzeyinin belirlenmesi açısından gençliğin muhafazakârlık eğilimleri, belirlenen örneklem grup içerisinde yedi ölçekten oluşan bir anket formu aracılığı ile ortaya konulmuştur. Araştırmada kullanılan ölçeklerin her biri için geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla araştırma verilerinin analizi

çerçevesinde ölçeklerden elde edilen bilgiler geçerli ve güvenilirdir. Çalışmamız içerisinde, bu kısımda yapılan analizler, araştırmamızı oluşturan ölçeklerin genel değerlendirmesi niteliğindedir.

Araştırmanın örneklemini içersinde yer alan gençler siyaset olarak muhafazakâr eğilim göstermek bakımından, likert tipi uzaklık yakınlık ölçeklerinde katılım taban puanı olarak belirlenen 3,41 ortalama puanının üstünde ve bu puandan istatistikî olarak farklılaşmış bir ortalama puanla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler [$t_{(1097)} = 27,732$ $p < 0,05$]. Siyasette muhafazakâr eğilimler ölçeğine verilen puanların ortalaması ise 3,839'dur. Bu oran Türkiye'de gençlerin siyasette muhafazakâr bir eğilim gösterdiğini fakat gençlerin gösterdiği bu eğilimin şiddetinin çok yüksek bir düzeyde olmadığına işaret etmektedir.

Tablo 56: Türkiye'de gençlerin genel olarak muhafazakâr eğilimleri

Muhafazakâr Eğilim Ölçekleri	$\bar{x}$	s.s	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Siyasette Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	3,839	,512	27,732	1097	,000	,429
Dini Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	4,049	,721	29,364	1097	,000	,639
Ahlaki Açıdan Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	4,427	,622	54,209	1097	,000	1,017
Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	4,273	,626	45,669	1097	,000	,863
Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	4,404	,608	54,111	1097	,000	,993
Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	4,315	,560	53,526	1097	,000	,905
Özgürlük ve Eşitlik Algısında Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	4,234	,501	54,486	1097	,000	,823
Ölçekler Genelinde Muhafazakâr Eğilimler	4,220	,494	54,322	1097	,000	,810
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar , S:Toplam Sayı $\bar{x}$: Ortalama, s s: Standart Sapma, s d: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi. N: 1098, One-Sample t test değeri, katılım seviye sınırı olan 3,41 olarak alınmıştır.						

Örnekleme içersinde gençlerin dini muhafazakâr eğilimleri katılım taban puanı olarak belirlenen 3,41 ortalama puandan istatistikî bir farklılık arz etmiştir [$t_{(1097)} = 29,364$ $p < 0,05$]. Dinsel bakımdan gençler genel anlamda muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler (Arslantürk, 1998:78-85). Fakat sergilenen bu eğilimin şiddeti likert ölçeğinin en üst kademesinde bulunmamaktadır ($\bar{x}$:4,049). Bu durum dini anlamda gençlerin muhafazakâr eğilimler gösterdiğini fakat dini eğilimlerin radikal bir tavır olarak ortaya çıkmadığını göstermektedir.

Ahlaki açıdan gençler, ölçeğe yaptıkları puanlamalar temelinde muhafazakâr bir eğilim sergilemişlerdir ($\bar{x}$:4,427). Bu eğilim gerek gençlerin ortalama olarak bu ölçeğe

verdikleri puanlarda, gerekse taban katılım düzeyi olan 3,41 ortalama puanından farklılaşma düzeyinde açık bir biçimde kendini göstermektedir [$t_{(1097)}= 54,209$ $p<0,05$]. Böylece genel anlamda örneklem içerisindeki gençlerin ahlaki açıdan temel değerlere atfettikleri önem bağlamında muhafazakâr oldukları söylenebilir.

Toplumun sahip olduğu geleneklere gençlerinde sahip çıkması bağlamında ölçüğe gençlerin verdiği puanlar 3,41 katılım taban puanından farklılaşmıştır. [$t_{(1097)}= 45,669$ $p<0,05$]. Örneklem grup içerisinde gençlerin ortalama puanlaması likert ölçeğinin üst düzeyi olan tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır ($\bar{x}:4,273$). Bu bağlamda örneklemimizin kapsamı içinde bulunan gençler, içinde yaşadıkları toplumun geleneklerine bağlıdır ve dolayısıyla gelenekler hususunda muhafazakâr bir tutum içerisinde bulunmaktadırlar.

Milliyetçilik, muhafazakârlık içerisinde önemli bir yer teşkil ederken, muhafazakâr düşüncede milliyetçilik algısı ırkçılık bağlamında değerlendirilmemektedir. Genel anlamda muhafazakâr düşüncede milliyetçilik, bireyin tarihine, milli değerlerine sahip çıkması ve içinde yaşadığı toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarının önünde tutması bağlamında değerlendirilmektedir. Tarih ise gençler için geleneklerimizi geçmişimizi ve dinimizi öğrenmede önemli bir araçtır (Tekeli, 1998:196). Bu açıdan araştırmamızda gençlerin milliyetçilik eğilimleri bağlamında muhafazakâr bir tutuma sahip olma durumu “tarih-millet algısı açısından muhafazakâr eğilimler ölçeği” adıyla düzenlenmiş olan ölçek vasıtasıyla ortaya konulmuştur. Böylece gençlerin bu ölçek için yaptıkları puanlamalar katılım taban puanı olan 3,41 ortalama puanından anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 54,111$ $p<0,05$]. Ortaya çıkan farklılaşmanın boyutu ise oldukça yüksektir ($\bar{x}:4,404$). Araştırma içerisinde gençler, geleneklere bağlılık düzeyinden sonra en yüksek ortalama bu ölçekte belirtmişlerdir. Bu nedenle Türkiye’de gençliğin geleneklerine bağlı bir biçimde milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilimlerinin yüksek düzeylerde olduğu elde edilen veriler ışığında rahatlıkla söylenebilir.

Yapmış olduğumuz çalışma sonucunda elde edilen verilerle gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr bir tavır içerisinde olduğu söylenebilir ($\bar{x}:4,315$). Sosyal hayatta muhafazakâr eğilimler ölçeği genelinde yapılan puanlamalar, katılım taban puanı olan 3,41 değerinde anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 53,526$ $p<0,05$]. Günümüzde gençlerin sosyal yaşamlarına her ne kadar Batı tesiri ile girmiş çeşitli

davranış kalıpları ve alışkanlıklar olsa da bu davranış ve alışkanlıklar gençleri öz kültürel değerlerden halen tam anlamı ile uzaklaştıramamıştır. Gençler gerek ailelerinden aldıkları görgü ve terbiye ile gerekse toplumsal yaşam içerisinde var olan kontrol mekanizmalarının tesiri ile sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimler sergilemektedirler.

Muhafazakâr düşüncede özgürlük ve eşitlik kavramlarının algılanış biçimi, bireyin bu hususlarda muhafazakâr bir eğilim gösterip göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda oluşturulan özgürlük ve eşitlik algısında muhafazakâr eğilimler ölçeğine gençlerin yaptığı puanlamalar, gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışında da muhafazakâr bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir ($\bar{x}$:4,234). Ayrıca gençlerin bu ölçeğe yapmış oldukları puanlamalar taban katılım seviyesi olan 3,41 düzeyinden anlamlı bir biçimde farklılaşmıştır [$t_{(1097)}= 54,486$ $p<0,05$]. Gençler, muhafazakâr düşüncede belirtilen, muhafazakârlığın özgürlük ve eşitlik anlayışı parametreleri çerçevesinde hazırlanmış olan önermelere genel ortalama olarak tamamen katılım düzeyinde bir puanlama yapmışlar ve bu hususta muhafazakâr bir tavır sergilediklerini orta koymuşlardır.

Genel anlamda muhafazakâr eğilimleri ölçmek için kullandığımız ölçekler topluca değerlendirildiğinde gençlerin muhafazakâr bir eğilim gösterdiği anlaşılmaktadır. Bu yargı, ortalama katılım taban puanından anlamlı farklılaşma durumu [$t_{(1097)}= 54,322$ $p<0,05$] ve gençlerin puanlamalarının ortalama değeri ($\bar{x}$:4,220) göz önüne alınarak yapılmıştır. Bu bağlamda araştırma evreni içerisinde örneklem grupta olan gençler likert ölçeğinin en üst seviyesi olan tamamen katılım düzeyinde bir eğilim sergilemişlerdir. Gençlerin puanlamaları ile oluşmuş olan bu seviye, genel anlamda Türkiye’de toplumun gençlik örneğinde muhafazakâr eğilimler sergilediğini göstermektedir. Diğer taraftan sergilenen muhafazakâr eğilimler, siyasal veya dinsel bir boyutta radikal bir tutum biçiminde olmayıp, içinde yaşanılan toplumun kültürel özelliklerini taşıma ve toplumun kontrol mekanizmalarının etkisi altında olma durumuyla ilintilidir. Gençlik üzerinde yapılmış başka bir araştırmaya göre, gençlerin toplumsal bir baskı altında buldukları ve bu bağlamda kendilerini özgür hissetmediklerini belirtmektedir (Armağan, 2004:18)..

Araştırma çerçevesinde muhafazakâr eğilimlere etki etme bakımından cinsiyet değişkeni incelenmiştir. Çalışmanın önceki kısımlarında cinsiyetin önermelere yapılan puanlamalara etkileri araştırılmıştır. Burada ise cinsiyetin genel anlamda ölçekler düzeyinde muhafazakâr eğilimler sergileme bakımından etkisi analiz edilmiştir.

Genel anlamda siyasette gençlerin muhafazakâr eğilim sergileme düzeyleri cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık arz etmektedir [$t_{(1058,745)} = 4,701$ $p < 0,05$]. Örneklem grup içerisinde bayanlar erkeklere nazaran siyasal alanda daha muhafazakâr bir tavır sergilemektedirler (Erkek $\bar{x}$:3,776, Bayan $\bar{x}$:3,920). Siyasal muhafazakârlık bakımından her iki grubun ölçek genelindeki puanlamaları katılım düzeyinde bulunmaktadır.

Tablo 57: Gençlerin cinsiyetlerine göre genel olarak muhafazakâr eğilimleri

Muhafazakâr Eğilim Ölçekleri	C	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Siyasette Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	3,920	,486	4,701	1058,745	,000	,144
	E	620	3,776	,524				
Dini Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	4,104	,681	2,277	1066,517	,023	,098
	E	620	4,006	,748				
Ahlaki Açından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	4,522	,491	4,697	1087,776	,000	,168
	E	620	4,354	,697				
Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	4,297	,548	1,153	1093,852	,249	,042
	E	620	4,255	,680				
Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	4,466	,552	3,047	1084,063	,002	,110
	E	620	4,356	,645				
Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	4,373	,533	3,066	1060,551	,002	,103
	E	620	4,270	,576				
Özgürlük ve Eşitlik Algılamasında Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	B	478	4,248	,480	,829	1058,384	,407	,025
	E	620	4,223	,516				
Ölçekler Genelinde Muhafazakâr Eğilimler	B	478	4,276	,434	3,408	1092,360	,001	,099
	E	620	4,177	,532				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, C:Cinsiyet, B:Bayan, E:Erkek, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Araştırma verilerine göre gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmaktadır [$t_{(1066,517)} = 2,277$ $p < 0,05$]. Fakat farklılaşmanın boyutu yüksek düzeyde değildir. Hem bayanlar hem de erkekler ölçek genelinde katılım düzeyinde puanlamalar yapmışlardır. Diğer taraftan cinsiyet değişkeni ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimlerinde de farklılaşmaya neden olmuştur [$t_{(1087,776)} = 4,697$ $p < 0,05$]. Görüşülenlerin bayan ve erkek olması ahlak ölçeğinde din ölçeğinden daha yüksek düzeyde bir farklılaşma ortaya çıkartmıştır. Diğer taraftan ahlak ölçeği genelinde her iki grubun yaptıkları puanlamalar tamamen katılım düzeyinde bulunmakla

birlikte ahlaki açıdan bayanların erkeklere göre daha fazla muhafazakâr eğilim sergilediği ortaya çıkmıştır (Erkek $\bar{x}$:4,354, Bayan $\bar{x}$:4,552).

Görüşülenlerin bayan ve erkek olması geleneklere bağlılık açısından önemli bir farklılık ortaya çıkartmamıştır [$t_{(1093,852)}= 1,153$ $p>0,05$]. Gerek bayanlar gerekse erkekler çok yakın ortalama puanlarla geleneklere bağlı olduklarını belirtmişlerdir. Dolayısıyla geleneklere bağlılık açısından ortaya konulan muhafazakâr tavırda cinsiyet belirleyici bir rol oynamamaktadır.

Milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergileme açısından görüşülenlerin cinsiyetleri belirli düzeyde anlamlı farklılığın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir [$t_{(1084,0663)}= 3,047$ $p<0,05$]. Örneklem içerisindeki bayanlar, erkeklere göre daha yüksek ortalama ile milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergilemektedir (Erkek $\bar{x}$:4,356, Bayan $\bar{x}$:4,466). Fakat bu ölçeğe her iki grubun genel puanlamaları likert ölçeğinin en üst düzeyi olan tamamen katılım seviyesinde bulunmaktadır. Bu bağlamda cinsiyet milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilimleri keskin bir biçimde etkilememekte, sadece eğilimin şiddetini etkilemektedir.

Bayanlar sosyal hayatlarında genel anlamda erkeklerden daha fazla muhafazakâr tavır sergilemektedirler (Erkek $\bar{x}$:4,270, Bayan $\bar{x}$:4,373). Bayan ve erkekler arasında ortaya çıkan farklılık istatistikî olarak da anlamlıdır [$t_{(1060,551)}= 3,066$ $p<0,05$]. Türk toplumsal yapısı içerisinde bayanların sosyal ve ailevi kontrole erkeklere nazaran daha yüksek düzeyde tutulması, bayanların sosyal hayatlarındaki tavırlarına yansıtılabilmektedir.

Özgürlük ve eşitli algılaması bakımından muhafazakâr tavır sergileme hususunda cinsiyet belirleyici bir rol oynamamıştır. Bilakis bayanların ve erkeklerin ölçek genelinde yaptığı puanlamalar benzerlik sergilemiştir [$t_{(1058,384)}= ,829$ $p>0,05$]. Ölçek genelinde bayan öğrencilerin ve erkek öğrencilerin puanlamaları tamamen katılım düzeyinde bulunmaktadır (Erkek $\bar{x}$:4,223, Bayan $\bar{x}$:4,248).

Cinsiyet muhafazakâr eğilim bağlamında ölçekler temel alındığında sadece iki ölçekte farklılık ortaya çıkartmaz iken, geri kalan beş ölçekte muhafazakâr eğilim açısından anlamlı farklılık ortaya çıkartmıştır. Genel olarak ölçekler değerlendirildiğinde ise cinsiyet değişkeni gençlerin muhafazakâr eğilim göstermesi açısından anlamlı bir farklılık kaynağıdır [$t_{(1092,360)}= 3,408$ $p<0,05$]. Genel olarak değerlendirildiğinde bayan

öğrenciler 4,276 genel ortalama puanla (tamamen katılım düzeyinde) muhafazakâr eğilim sergilerken, erkek öğrenciler 4,177 genel ortalama puanla (katılım üst düzeyinde) muhafazakâr bir tavır sergilemektedirler. Bu bağlamda cinsiyet gençlerin muhafazakâr eğilimlerinde yüksek bir farklılık ortaya koymamakla birlikte önemli görülen unsurlardan biridir.

Cinsiyetler göre gençlerin muhafazakârlık eğilimlerindeki farklılıklar ortaya konulduktan sonra muhafazakâr eğilimlere etki etme açısından örneklem grup içerisinde gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü nitelendirmesi temelinde ölçekler düzeyinde grupların muhafazakâr eğilimlerindeki farklılık durumları ortaya konulmuştur.

Örneklem grup içerisinde gençlerin siyasal olarak kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirmesi, siyasal muhafazakârlık ölçeği genelinde yapılan puanlamalarda belirleyici olmuştur [$t_{(463,059)} = 4,164$ $p < 0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler siyasal anlamda sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlere göre daha muhafazakâr bir eğilim sergilemektedir (Sağ $\bar{x}$:3,838, Sol $\bar{x}$:3,655).

Tablo 58: Gençlerin siyasal ideoloji olarak kendilerini tanımlamalarına göre genel muhafazakârlık eğilimleri

Muhafazakâr Eğilim Ölçekleri	i	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Siyasette Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	3,838	,496	4,164	463,059	,000	,182
	2	249	3,655	,575				
Dini Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	4,182	,609	10,044	402,485	,000	,616
	2	249	3,566	,846				
Ahlaki Açından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	4,455	,632	4,333	463,303	,000	,241
	2	249	4,214	,731				
Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	4,349	,638	5,100	459,908	,000	,289
	2	249	4,060	,746				
Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	4,513	,611	6,932	452,095	,000	,382
	2	249	4,131	,730				
Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	4,360	,545	4,850	444,329	,000	,242
	2	249	4,118	,665				
Özgürlük ve Eşitlik Algılamasında Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	417	4,253	,449	4,749	391,551	,000	,221
	2	249	4,032	,649				
Ölçekler Genelinde Muhafazakâr Eğilimler	1	417	4,279	,489	7,042	451,131	,000	,311
	2	249	3,968	,586				

Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), **Katılmıyorum** (1,81-2,60), **Kararsızım-Orta** (2,61-3,40), **Katılıyorum** (3,41-4,20), **Tamamen Katılıyorum** (4,21-5,00). **Kısaltmalar**, S:Toplam Sayı, i:İdeoloji, 1:Sağ, 2:Sol, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.

Dini anlamda muhafazakâr eğilimlerin sergilenmesinde gençlerin sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak kendilerin nitelendirmesi anlamlı ve yüksek düzeyde bir farklılık kaynağı olmuştur [$t_{(402,485)}= 10,044$ $p<0,05$]. Farklılaşma ekseninde kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin dini muhafazakârlık ölçeğine yaptıkları puanlamalar, sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlere göre oldukça yüksektir (Sağ $\bar{x}$:4,182, Sol $\bar{x}$:3,566). Öte yandan ahlaki açıdan gençlerin muhafazakârlık eğilimleri siyasal yönelim bağlamında anlamlı bir farklılaşma göstermekle birlikte [$t_{(463,303)}= 4,333$ $p<0,05$] gösterilen bu farklılaşma din alanındaki kadar yüksek değildir. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler 4,455 ortalama ile ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri sergilediğini belirtirlerken, sol görüşlü olarak kendisini nitelendiren gençler ise 4,214 ortalama ile bu eğilimleri sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Dolayısıyla sağ görüşlü ve sol görüşlü olmak ahlaki anlamda muhafazakâr tavırda önemli bir rol oynamakla birlikte, dini anlamda daha önemli bir rol oynadığı görülmüştür.

Siyaseten kendisini sağ görüşü olarak nitelendiren gençler tamamen katılım düzeyinde olmakla birlikte geleneklere bağlılık ekseninde muhafazakâr eğilimler sergilemekte iken, sol görüşlü olarak kendini betimleyen gençler ise geleneklere bağlılık bakımından katılım düzeyinde muhafazakâr eğilim sergilediklerini belirtmişlerdir (Sağ $\bar{x}$:4,349, Sol $\bar{x}$:4,060). Geleneklere bağlılık ekseninde gençlerin sahip olduğu siyasal yönelimler katılımları anlamlı bir biçimde farklılaştırmıştır [$t_{(459,908)}= 5,100$ $p<0,05$]. Ortaya çıkan bu farklılaşma gruplardan birinin geleneklere bağlı olmadığı biçiminde kendini göstermemektedir. Kendini sağ görüşlü olarak tanımlayan gençler ve kendini sol görüşlü olarak tanımlayan gençler, elde edilen verilere göre geleneklere bağlı olmakla birlikte aralarında geleneklere bağlılığın şiddeti açısından farklılık bulunmaktadır.

Örneklem grup içerisinde gençlerin milliyetçilik açısından muhafazakâr eğilimler sergilemesinde kendilerini nitelendirdikleri sağ görüşlü olma ve sol görüşlü olma durumları anlamlı bir farklılaşma kaynağı olmuştur [$t_{(452,095)}= 6,932$ $p<0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençler söz konusu eğilim açısından likert ölçeğinin en üst kademesi olan tamamen katılım düzeyinde puanlama yaparken, kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençler bir kademe altta olmak kaydı ile katılım düzeyinde puanlama yapmışlardır (Sağ $\bar{x}$:4,513, Sol $\bar{x}$:4,131). Dolayısıyla kendisinin sağ görüşlü

olarak nitelendiren gençler kendisini sol görüşlü olarak nitelendiren gençlere göre daha fazla milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergilemektedirler.

Sosyal hayatta muhafazakâr eğilim sergileme açısından gençlerin kendilerini siyasal açıdan sağ ve sol görüşlü olarak betimlemeleri anlamlı bir düzeyde farklılaşmaya sebebiyet vermiştir [$t_{(444,329)}= 4,850$ $p<0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendiren gençlerin genel anlamda sosyal hayatlarında, sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlere göre daha muhafazakâr bir tutum sergilediği elde edilen verilerle anlaşılmıştır (Sağ $\bar{x}$:4,360, Sol $\bar{x}$:4,118).

Gençlerin özgürlük ve eşitli algılaması bakımından muhafazakâr tavır sergileme hususunda sağ görüşlü olmaları veya sol görüşlü olmaları belirleyici olmuştur [$t_{(391,551)}= 4,749$ $p<0,05$]. Muhafazakâr düşüncede özgürlük ve eşitlik kavramlarına atfedilen mahiyet bağlamında sağ görüşlü olarak kendini nitelendiren gençler sol görüşlü olarak kendilerini nitelendiren gençlere göre daha muhafazakâr bir tutum içerisinde bulunmaktadırlar (Sağ $\bar{x}$:4,253, Sol $\bar{x}$:4,032).

Genel anlamda araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formunda yer alan yedi ölçeğin tamamında siyasal açıdan gençlerin sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak kendilerini tanımlamaları farklılık kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır [$t_{(451,131)}= 7,042$ $p<0,05$]. Öte yandan genel anlamda muhafazakâr eğilim sergileme açısından sağ görüşlü gençler 4,279 ortalamaya sahip iken, sol görüşlü gençler, 3,968 ortalamaya sahiptirler. Dolayısıyla sağ görüşlü gençler sol görüşlü gençlere göre daha muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler. Diğer taraftan muhafazakârlığın doğası özellikle Batı'da sol görüşlü insanların muhafazakâr olarak nitelendirilmesini güçleştirirken, elde edilen veriler Türkiye'de sol görüşlü olarak kendini nitelendiren gençlerinde muhafazakâr eğilimler gösterdiğini ortaya koymuştur. Dolayısıyla Türkiye'de muhafazakâr eğilimlerin kaynağı Batı'dakinden farklılık göstermektedir. Bu farklılığın nedeni ise bizim çalışmamızda sahip olunan kültürel özellikler ile açıklanmaktadır.

Siyasal eğilim olarak gençlerin kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirmesinde muhafazakâr eğilimler sergileme bakımından farklılıklar analiz edildikten sonra kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmanın muhafazakâr eğilimlerde farklılık kaynağı olma durumu analiz edilmiştir. Bu bağlamda veri toplama aracı olarak

kullanılan anket formunu oluşturan yedi ölçek ayrı ayrı değerlendirilmiş ve son olarak da ölçekler genelinde kırsal bölgelerde yetişmiş olmak ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmanın genel muhafazakârlık eğilimi üzerindeki etkisi test edilmiştir.

Gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ve kentsel bölgelerde yetişmiş olması siyaseten muhafazakâr bir eğilim sergilemesinde belirleyicidir [$t_{(982,191)} = 4,537$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler, kentlerde yetişen gençlere göre siyaseten daha muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler (Kır $\bar{x}$:3,924, Kent $\bar{x}$:3,786). Öte yandan gruplar arasında muhafazakâr eğilim sergileme açısından ortaya çıkan farklılık, gruplardan birinin muhafazakâr eğilim sergilememesi biçiminde gerçekleşmemiştir.

Tablo 59: Kırsal kesimde yetişmiş olmak ile kentlerde yetişmiş olmak bakımından gençlerin genel muhafazakârlık eğilimleri

Muhafazakâr Eğilim Ölçekleri	Y	S	$\bar{x}$	ss	t	sd	p	$\bar{x}_f$
Siyasette Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	3,924	,464	4,537	982,191	,000	,138
	2	677	3,786	,534				
Dini Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	4,133	,637	3,204	1006,700	,001	,137
	2	677	3,996	,764				
Ahlaki Açıdan Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	4,535	,536	4,797	1022,292	,000	,174
	2	677	4,360	,661				
Geleneklere Bağlılık Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	4,391	,582	5,056	955,686	,000	,190
	2	677	4,200	,642				
Tarih-Millet Algısı Açısından Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	4,486	,534	3,699	1010,614	,000	,133
	2	677	4,352	,645				
Sosyal Hayatta Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	4,343	,530	1,357	948,279	,175	,046
	2	677	4,297	,577				
Özgürlük ve Eşitlik Algılamasında Muhafazakâr Eğilimler Ölçeği	1	421	4,297	,438	3,475	1014,549	,001	,102
	2	677	4,194	,532				
Ölçekler Genelinde Muhafazakâr Eğilimler	1	421	4,301	,436	4,500	1005,318	,000	,131
	2	677	4,170	,521				
Hiç Katılmıyorum (1,00-1,80), Katılmıyorum (1,81-2,60), Kararsızım-Orta (2,61-3,40), Katılıyorum (3,41-4,20), Tamamen Katılıyorum (4,21-5,00). Kısaltmalar , S:Toplam Sayı, Y:En uzun süre ile ikamet edilen yerleşim birimi, 1:Kırsal Bölge, 2:Kentler, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, p: Anlamlılık düzeyi, $\bar{x}_f$: Ortalamadan farklılık seviyesi.								

Dini muhafazakârlık eğilimleri çerçevesinde örneklem grup içerisinde gençlerin yetişme yerleri anlamlı bir farklılık ortaya çıkartmıştır [$t_{(1006,700)} = 3,204$ $p < 0,05$]. Örneklemimizi teşkil eden gençlerden kırsal kesimde yetişmiş olanlar kentlerde yetişmiş olanlara göre daha yüksek ortalama puanla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler (Kır $\bar{x}$:4,133, Kent $\bar{x}$:3,996). Gençlerin kırsal bölgelerde ve kentlerde yetişmiş olması durumu ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimlerini de anlamlı bir biçimde etkilemiştir [$t_{(1022,292)} = 4,797$ $p < 0,05$]. Ahlaki açıdan kırsal kökenli olanlar, kentlerde yetişenlere göre daha

muhafazakâr bir eğilim sergilemektedir (Kır $\bar{x}$:4,535, Kent $\bar{x}$:4,360). Fakat genel anlamda her iki grup üst düzeyde muhafazakâr bir tavra sahiptir.

Geleneklere bağlılık ekseninde gençlerin yetişmiş oldukları sosyal çevre bağlamından kırsal kesimde yetişmiş olanlar, kentlerde yetişmiş olanlara göre daha muhafazakâr bir tutum içindedir (Kır $\bar{x}$:4,391, Kent $\bar{x}$:4,200). Geleneklere bağlılık bakımından ölçek genelinde gençlerin puanlamalarında yetişme yeri (kır-kent) anlamlı farklılığın oluşmasına neden olmuştur [$t_{(955,686)} = 5,056$ $p < 0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr eğilimlerinin, kentlerde yetişen gençlere göre yüksek olması, kırsal kesimde geleneklerin kentlere göre daha fazla önem verildiğinin de bir göstergesidir.

Kırsal ve kentsel bölgede yetişmiş olmak milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergileme açısından grupların puanlamalarında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık oluşturmuştur [$t_{(1010,614)} = 3,699$ $p < 0,05$]. Ortaya çıkan eğilim farklılığı ekseninde kırsal kesimde yetişen gençler, kentlerde yetişen gençlere göre milliyetçilik bağlamında daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler (Kır $\bar{x}$:4,486, Kent $\bar{x}$:4,352). Grupların ölçek genelindeki puanlamaları dikkate alındığında ortaya çıkan farklılığın boyutunun çok yüksek oranda olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla hem kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençler hem de kentlerde yetişmiş olan gençler milliyetçilik bağlamında yüksek oranda muhafazakâr eğilimlere sahiptir.

Sosyal hayatta muhafazakâr eğilim sergileme düzleminde gençlerin kırsal bölgelerde yetişmiş olması ve kentlerde yetişmiş olması önemli bir farklılık ortaya koymamaktadır [$t_{(948,279)} = 1,357$ $p > 0,05$]. Likert tipi ölçeğin üst düzeyi olan tamamen katılım seviyesinde gruplar bir birlerine benzeşerek sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimler sergilemektedirler.

Özgürlük ve eşitli algılaması bakımından muhafazakâr eğilim sergileme bağlamında kırsal kesimde yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir [$t_{(1014,549)} = 3,475$ $p < 0,05$]. Özgürlük ve eşitlik algılaması bakımından kırsal kesimde yetişmiş olan gençler, kentlerde yetişmiş olan gençlere göre daha yüksek ortalama puanla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler (Kır $\bar{x}$:4,297, Kent

$\bar{x}$:4,194). Dolayısı ile kentlerde yetişmiş olan gençler kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençlere göre daha özgürlükçü bir tavır içersindedirler.

Araştırma evreni içersinde kırsal kesimde ve kentsel bölgelerde yetişmiş olma durumu genel anlamda muhafazakâr eğilimlerin ortaya çıkmasında belirleyicidir [$t_{(1005,318)}=4,500$ $p<0,05$]. Kırsal bölgelerde yetişmiş olan gençlerin muhafazakârlık eğilimleri likert ölçeğinin en üst kademesi olan tamamen katılım düzeyinde bulunurken, kentlerde yetişmiş olan gençlerin muhafazakârlık eğilimleri katılım düzeyinde bulunmaktadır (Kır $\bar{x}$:4,301, Kent $\bar{x}$:4,170). Bu durum genel anlamda kırsal bölgelerle kentler arasında toplumun sahip olduğu değerler bağlamında bu değerlere atfedilen önem açısından farklılıkların olduğunu göstermektedir. Öte yandan değerlere atfedilen önem yüksek düzeyde bir farklılık oluşturmamaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de hem kırsal kesim hem de kentsel kesim değerlerine sahip çıkmaktadır ve bu durum gençlere de sirayet etmiş durumdadır. Araştırma evreni olarak üniversitelerde eğitim gören gençler temel alındığı için bu gençler şu anki durum itibarı ile şehirlerde yaşamaktadır. Netice itibarı ile yetiştikleri sosyal çevrede edinmiş oldukları tavırlar üniversite yaşamlarında da devam etmektedir.

Gençlerin kendilerini nitelendirdikleri toplumsal tabakalar muhafazakârlık eğilimlerine etkisi bakımından incelenmiştir. Yapılan “F” testi sonucunda tabakalar arasında muhafazakâr eğilim sergilemek bakımından farklılığın anlamlı olduğu ortaya çıkmıştır ($F= 13,146$; $p<0,05$).

Tablo 60: Görüşülenlerin kendilerini nitelendirdikleri toplumsal tabakalara göre muhafazakârlık eğilimlerinin farklılaşma durumu, anova testi sonuçları

		Tanımlayıcılar			Tukey		
Kümelere		S	$\bar{X}$	ss	Alt	Orta	Üst
Alt Tabaka		172	4,084	,604	-	,000*	,752
Orta Tabaka		783	4,268	,456	,000*	-	,004*
Üst Tabaka		143	4,124	,505	,752	,004*	-
Toplam		1098	4,220	,494	Sd	F	p
Anova	Genel Muhafazakârlık Eğilimleri	Gruplar Arası			2	13,146	,000
		Grup içi			1095		
Kısaltmalar, S: Sayı, $\bar{X}$: Ortalama, ss : Standart Sapma, sd : Serbestlik derecesi, F : F değeri, p : Anlamlılık düzeyi,							

Farklılıkların hangi ikili gruptan kaynaklandığını gösteren çoklu karşılaştırma testi (tukey) sonuçları incelendiğinde, alt tabaka ($\bar{x}$:4,084) ve orta tabaka ($\bar{x}$:4,268) tabakanın gösterdiği muhafazakâr eğilimlerde anlamlı bir farklılaşmanın olduğu ($p<0,05$) ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan alt tabaka ile üst tabaka ($\bar{x}$:4,124) arasında ise muhafazakâr eğilim açısından önemli bir farklılaşmanın olmadığı ($p>0,05$) ortaya çıkmıştır. Ayrıca orta tabakanın muhafazakârlık eğilimleri ile üst tabakanın muhafazakârlık eğilimleri farklılaşmaktadır ($p<0,05$).

Genel anlamda gençlerin kendilerini nitelendirdikleri toplumsal tabakalar bağlamında alt tabakanın ve üst tabakanın muhafazakârlık eğilimleri bir birlerine benzer bir yapı arz ederken, orta tabakanın muhafazakârlık eğilimleri hem üst hem de alt takadan farklıdır. Dolayısıyla ortalama puanlamalar göz önüne alındığında orta tabaka olarak kendini nitelendiren gençler alt ve üst tabakaya göre daha muhafazakâr bir tutum içerisinde bulunmaktadır.

Muhafazakârlık eğilimleri siyasal ideoloji olarak kendini gençlerin sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirmesi bağlamında çalışmanın önceki kısımlarında analiz edilmiştir. Buradaki analiz ise gençlerin sahip oldukları siyasal ideoloji bağlamında muhafazakârlık eğilimlerindeki farklılıkların ortaya konulmasına yönelik olmaktadır.

Tablo 61: Örneklem grubun sahip olduğu siyasal ideolojilere göre genel muhafazakârlık eğilimlerinin farklılaşma durumu anova testi sonuçları

Kümeler	Tanımlayıcılar			Tukey							
	S	$\bar{x}$	ss	1	2	3	4	5	6	7	8
1.Demokrat	234	4,287	,397	-	,618	,981	1,000	,559	,000*	,000*	,857
2.İslamcı	59	4,411	,427	,618	-	,367	,433	1,000	,000*	,000*	,180
3.Liberal	58	4,221	,344	,981	,367	-	,996	,391	,126	,000*	1,000
4.Milliyetçi	298	4,271	,452	1,000	,433	,996	-	,301	,000*	,000*	,931
5.Muhafazakâr	140	4,382	,357	,559	1,000	,361	,301	-	,000*	,000*	,149
6.Sosyal Demokrat	171	4,028	,509	,000*	,000*	,126	,000*	,000*	-	,063	,292
7.Sosyalist	78	3,837	,712	,000*	,000*	,000*	,000*	,000*	,063	-	,000*
8.Ülkücü	60	4,191	,676	,857	,180	1,000	,931	,149	,292	,000*	-
Toplam	1098	4,220	,494				Sd	F	p		
Anova	Genel Muhafazakârlık Eğilimleri		Gruplar Arası				7	16,323	,000		
			Grup içi				1090				

Kısaltmalar: S:Sayı, $\bar{x}$: Ortalama, ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, F: F değeri, p: Anlamlılık düzeyi, Ü: Üniversitesi.

Gençlerin kendilerini siyasal ideolojik görüş olarak tanımlamaları ekseninde muhafazakârlık eğilimlerinde “F” testi göz önüne alınarak anlamlı düzeyde farklılaşmanın olduğu ortaya çıkmıştır (F= 16,323; p< 0,05).

“Anova” testi ile ortaya çıkarılan farklılıkların anlamlılık düzeyleri bulunmuştur. Farklılıkların hangi gruplardan kaynaklandığı ise “tukey” testi ile analiz edilmiştir. Bu bağlamda gençlerden kendini demokrat, İslamcı, milliyetçi ve muhafazakâr olarak tanımlayanlar sosyal demokrat ve sosyalist olarak tanımlayanlarla muhafazakâr eğilim serileme açısından farklılaşmıştır. Kendisini liberal ve ülkücü olarak tanımlayan gençler ise muhafazakâr eğilim serileme bağlamında sadece sosyalistlerle farklılaşmış ve sosyal demokrat olarak kendini tanımlayan gençler ile farklılaşmamışlardır.

Genel anlamda siyasal ideoloji farklılaşması bağlamında kendilerini demokrat, İslamcı, milliyetçi, muhafazakâr, liberal ve ülkücü olarak betimleyen gençler bir birleri ile farklılaşmaz iken aynı biçimde sosyal demokratlar ile sosyalist olarak kendini tanımlayanlar muhafazakâr eğilimlerde benzerlikler göstermektedir. Elde edilen verilerde dikkat çekici olan husus ise liberallerin ve ülkücülerin sosyal demokratlarla farklılaşmaması, benzer düzeylerde muhafazakâr eğilim serilemesidir.

Gençlerin muhafazakârlık eğilimlerine, aile büyüklüğü ile yaşama ve aile bireylerinin sayısı yani aile büyüklüğünün etkisi korelasyon analizi ile ortaya konulmuştur. Yapılan analize göre Türkiye’de gençlerin aile büyüklüğü ile birlikte yaşamaları dikkate alındığında, gençlerin aile bireylerinin sayısı ile muhafazakâr eğilimlere sahip olmaları arasında pozitif bir ilişki söz konusudur (p<,05).

Tablo 62: Aile büyüklüğü ile yaşama değişkenine göre aile bireylerinin sayısı ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi

Kontrol Verileri			Aile bireylerinin sayısı	Muhafazakâr Eğilimler
Büyükanne, büyükbaba vb. gibi aile büyükleri ile birlikte oturma	Aile bireylerinin sayısı	Korelasyon	1,000	,116
		p	.	,000
		sd	0	1095
	Muhafazakâr Eğilimler	Korelasyon	,116	1,000
		P	,000	.
		sd	1095	0
Kısaltmalar, sd: Serbestlik derecesi, p: Anlamlılık düzeyi, Açıklama: Korelasyon kat sayısı -1, +1 temel alındığında – yönlü farklılaşmalar negatif, + yönlü farklılaşmalar ise pozitif sayılır.				

Gençlerin aile büyüklüğü ile yaşama durumu göz önüne alınarak, aile bireylerinin sayısı ile muhafazakâr eğilim gösterme arasında var olan pozitif ilişkinin oranı ise düşüktür

($r=0,11$). Dolayısı ile aile büyükleri ile yaşama bağlamında aile bireylerinin sayısının fazla olması gençlerin muhafazakârlık eğilimlerini etkilemekle birlikte bu etkileme yüksek boyutlarda bir belirleyiciliğe sahip değildir.

Araştırmamızda ortaya çıkan muhafazakârlık eğilimleri kültür faktörüyle ilişkilendirilmiştir. Bu ilişkilendirilmenin yapılabilmesi için önermeler içerisinde kültür faktörünün belirlenmesi gerekmektedir. Bu bağlamda kültür faktörü, veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu içerisinde yer alan yedi ölçeği oluşturan önermelerin genelinde faktör analizi yapılarak tespit edilmiştir. Bu tespit sonucunda ortaya çıkan kültür faktörü, öncelikle çalışmanın başından bu yana test ettiğimiz cinsiyet, siyasal olarak sağ - sol görüşlü olma durumu ve kırsal - kentsel bölgede yetişme durumu bağlamında muhafazakâr eğilim sergilemeye etkisi araştırılmıştır. Son olarak da kültür faktörünün kullanılan ölçekler bakımından muhafazakârlık eğilimini açıklama düzeyi üzerinde durulmuştur.

Öncelikle cinsiyet değişkeni göz önünde bulundurularak, örneklemimizi oluşturan gençlerin muhafazakârlık eğilimi ile kültür faktörü arasında ortaya çıkan ilişki anlamlıdır ($p<0,05$).

Yapılan analizde ortaya çıkan bu anlamlı ilişki pozitif yönlü ve yüksek düzeydedir ($r=0,89$). Bu bağlamda elde ettiğimiz verilere göre görüşülen gençlerin cinsiyetleri bağlamında kültür faktörü, gençlerin muhafazakârlık eğilimlerini etkilemekte ve bu etkilenme pozitif yönlü olduğu için muhafazakârlık eğilimlerini yükseltici bir tesir yapmaktadır.

Tablo 63: Cinsiyet değişkenine göre kültürel özellikler ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi

Kontrol Verileri		Kültür Faktörü	Muhafazakâr Eğilimler
Cinsiyet	Kültür Faktörü	Korelasyon	1,000
		p	,000
		sd	0
	Muhafazakâr Eğilimler	Korelasyon	,898
		P	,000
		sd	1095
Kısaltmalar, sd: Serbestlik derecesi, p: Anlamlılık düzeyi, Açıklama: Korelasyon kat sayısı -1, +1 temel alındığında - yönlü farklılaşmalar negatif, + yönlü farklılaşmalar ise pozitif sayılır.			

Gençlerin kendilerini nitelendirdikleri siyasal taraf olarak sağ görüşlü olma ve sol görüşlü olma durumu göz önünde bulundurulduğunda gençlerin muhafazakârlık eğilimleri ile kültür faktörü arasında ortaya anlamlı bir ilişki çıkmıştır ($p < 0,05$).

Tablo 64: Gençlerin kendilerini siyasal olarak (sağ-sol) tanımlamalarına göre kültürel özellikler ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi

Kontrol Verileri		Kültür Faktörü	Muhafazakâr Eğilimler
Siyasal İdeoloji	Kültür Faktörü	Korelasyon	1,000
		p	,000
		sd	0
	Muhafazakâr Eğilimler	Korelasyon	,913
		P	,000
		sd	663
Kısaltmalar, sd: Serbestlik derecesi, p: Anlamlılık düzeyi, Açıklama: Korelasyon kat sayısı -1, +1 temel alındığında – yönlü farklılaşmalar negatif, + yönlü farklılaşmalar ise pozitif sayılır.			

Yapılmış olan korelasyon analizi tablosunda da görüldüğü üzere ortaya çıkan ilişki pozitif yönlü bir ilişkidir. İlişkinin düzeyi ise oldukça yüksek boyuttadır ($r=0,91$). Bu bağlamda gençlerin kendilerini siyasal olarak sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirmeleri kültür faktörü bağlamında gençlerin muhafazakârlık eğilimlerini arttırmaktadır.

Genel anlamda gençlerde siyasal olarak sağ-sol farklılaşması hem kültürel değerlere olan bağlılığı farklılaştırmakta hem de muhafazakârlık eğilimini farklılaştırmakta ve ortaya çıkan bu farklılaşma kültürel değerlerle bağlılık arttıkça muhafazakâr eğilimlerinde arttığı yönünde tezahür etmektedir.

Tablo 65: Kırsal ve kentsel kesimde yetişmiş olma değişkenine göre kültürel özellikler ile muhafazakâr eğilimlerin ilişkilendirilmesi korelasyon analizi

Kontrol Verileri		Kültür Faktörü	Muhafazakâr Eğilimler
Kırsal veya Kentsel Bölgede Yetişmiş Olmak	Kültür Faktörü	Korelasyon	1,000
		p	,000
		sd	1095
	Muhafazakâr Eğilimler	Korelasyon	,897
		P	,000
		sd	1095
Kısaltmalar, sd: Serbestlik derecesi, p: Anlamlılık düzeyi, Açıklama: Korelasyon kat sayısı -1, +1 temel alındığında – yönlü farklılaşmalar negatif, + yönlü farklılaşmalar ise pozitif sayılır.			

Gençlerin kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olmasına göre kültür faktörü ile muhafazakârlık eğilimleri arasında anlamlılık düzeyinde farklılaşma bulunmaktadır ($p<0,05$). Ortaya çıkan bu farklılaşma pozitif yönlü olarak gerçekleşmiştir.

Analiz sonucunda ortaya çıkan pozitif yönlü ilişkinin düzeyi ise yüksek bir oranda bulunmaktadır ($r=0,89$). Böylece kırsal bölgelerde ve kentlerde yetişmiş olma durumuna göre kültür faktörüne verilen puanlar arttıkça muhafazakârlık eğilimine verilen puanlarda artmakta, dolayısıyla kültürel değerlere bağlılık arttıkça muhafazakârlık eğilimi de artmaktadır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu içerisinde ayrı yönleri ile muhafazakâr eğilimler gösterme bakımından gençlerin tavırları belirlenmiştir. Gençlerin bu ölçeklere gösterdikleri muhafazakâr tavrın ne kadarının kültür faktörünün etkisi altında olduğu ise yapılmış olan regresyon analizleri ile ortaya konulmuştur.

Siyasal muhafazakârlık eğilimleri açısından gençlerin siyasi muhafazakârlık eğilimleri ölçeği değerlendirildiğinde kültür faktörü ile siyasi muhafazakârlık arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($F=420,702$; $p<0,05$).

Tablo 66: Siyasi muhafazakârlık eğilimleri üzerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi				Model Özeti		
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	420,702	,000	,527	,277	,277
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı.						

Yapılmış olan analiz sonrasında değişkenler arasında pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ortaya çıkmıştır. Pozitif yönlü bu ilişkinin şiddeti ise orta düzeyde bulunmaktadır ($r=0,527$). Ayrıca belirlilik katsayısı 0,277 olarak hesaplanmış olup bunun anlamı; gençlerin siyasi eğilimlerinin %27,7'si kültür faktörü ile açıklanabileceği biçimindedir.

Örnekleme grubunu oluşturanların dini muhafazakârlık eğilimleri, kültür faktörü ile anlamlı bir biçimde ilişkili bulunmaktadır ($F=931,576$; $p<0,05$). İlişkinin anlamlılığı dini muhafazakârlık eğilimi ile kültürel değerlere verilen önem bakımından aralarında

pozitif yönlü bir ilişkiyi işaret etmektedir. İlişkinin düzeyi orta seviyenin biraz üstündedir. ($r=0,678$).

Tablo 67: Dini muhafazakârlık eğilimleri üzerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi				Model Özeti		
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	931,576	,000	,678	,459	,459
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Yapılmış olan analizde belirlilik kat sayısı 0,459 olarak hesaplanmıştır. Bu bağlamda gençlerin dini anlamda muhafazakâr tavır sergilemelerine %45,9 oranında kültür faktörü etki etmektedir. Dolayısıyla kültür faktörü dini anlamda muhafazakâr bir tavrın oluşmasında tek başına yeterli olmamakla birlikte dini anlamda gençlerin muhafazakâr eğilimlerini neredeyse yarı yarıya etkilemesi bakımından önem arz etmektedir.

Ahlaki muhafazakârlık bağlamında gençlerin sergilediği muhafazakâr eğilimler ile kültür faktörü arasındaki ilişki istatistikî bakımdan anlamlı bir derecededir ($F=4346,503$; $p<0,05$). Anlamlılığın boyutu ise “F” değeri göz önüne alındığında oldukça yüksektir.

Tablo 68: Ahlaki muhafazakârlık eğilimleri üzerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi				Model Özeti		
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	4356,503	,000	,894	,799	,799
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Gençlerin ahlaki muhafazakârlık eğilimleri ile kültür faktörü arsında ortaya çıkan yüksek düzeyli ilişki pozitif yönlüdür ($r=0,894$). Bu bakımda kültürel değerlere bağlılık arttıkça ahlaki muhafazakârlık düzeyi de artmaktadır. Öte yandan gençliğin ahlaki muhafazakârlık eğilimleri, %79,9 oranında kültür faktörünün etkisi altında bulunmaktadır. Dolayısıyla gençlerin sahip olduğu kültürel değerler ahlaki açıdan muhafazakâr eğilimlerin sergilenmesinde birincil derecede öneme sahiptir.

Araştırma evreni içerisinde örneklem grubun geleneklere bağlılıkları ile kültür faktörü arasında istatistiksel olarak çok büyük bir oranda anlamlı ilişki bulunmaktadır (F=11811,920; p<0,05).

Tablo 69: Geleneklere bağlılık açısından muhafazakârlık eğilimlerine kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi				Model Özeti		
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	11811,920	,000	,957	,915	,915
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr eğilimler sergileme ile kültür faktörü arasındaki ilişki pozitif yönlüdür (r=0,957). İlişkinin pozitif yönlü olarak belirmesi, kültürel değerlere bağlılık arttıkça geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr tavır sergileme düzeyinin de artması anlamına gelmektedir. Diğer taraftan kültür faktörü gençlerin geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr eğilimlerinde %91,5 oranında etkilidir. Bu bağlamda geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr eğilim sergileme durumu kültür faktöründen bağımsız değildir, bilakis kültür faktörü bu eğilimde temel belirleyicidir.

Milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergileme ile kültür faktörü arasında pozitif bir ilişki bulunmakla (r=0,775) birlikte, değişkenler arasında bulunan ilişki yüksek oranda anlamlılık göstermektedir (F=1645,066; p<0,05).

Tablo 70: Tarih ve millet algısı açısından muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi				Model Özeti		
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	1645,066	,000	,775	,600	,600
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Gençlerin milliyetçilik bağlamında muhafazakârlık eğilimleri ile kültür faktörü arasında ortaya çıkan pozitif ve anlamlı ilişki, kültürel değerlere bağlılığın arttıkça milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilimlerin artması biçimindedir. Bunun yanında kültür faktörü milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergilemeyi %60 oranında

etkilemektedir. Dolayısıyla kültürel değerlere bağlılık milliyetçilik açısından muhafazakâr eğilim göstermede önemli bir neden olmakla birlikte, bu eğilimin gösterilmesi açısından başka faktörlerde devreye girmektedir.

Gençlerin sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimler sergilemesi ile kültür faktörü arasındaki ilişki istatistikî olarak anlamlı olarak ortaya çıkmıştır (F=1375,971; p<0,05). Belirtilen iki değişken arasında pozitif yönlü bir ilişki söz konusudur (r=0,746). Ortaya çıkan pozitif yönlü ilişkinin şiddeti ise yüksektir.

Tablo 71: Sosyal hayattaki muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi			Model Özeti			
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	1375,971	,000	,746	,557	,556
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Kültür faktörünün sosyal hayatta muhafazakârlık eğilimi sergilemedeki belirleyici etkisi ise %55,7 oranındadır. Karşımıza çıkan bu oran kültürün gençlerin sosyal yaşamlarında önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Fakat kültür faktörü sosyal yaşamda tek başına gençlerin muhafazakâr eğilim sergilemesinde yeterli değildir. Gençlerin sosyal yaşamlarında gelenek ve din gibi faktörler de muhafazakâr eğilimlerini belirleyebilmektedir. Diğer taraftan gençler toplumsal kontrol mekanizmalarının etkisi ile de bazı durumlarda zorunlu olarak muhafazakâr davranışlar göstermektedirler (Toprak, vd., 2009:31-35).

Tablo 72: Özgürlük ve eşitlik algılayışında muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi			Model Özeti			
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	646,452	,000	,609	,371	,370
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Özgürlük ve eşitlik bağlamında muhafazakâr eğilim sergilemeye kültür faktörünün etkisi bağlamında yapılan analizde, sözü edilen iki değişken arasında anlamlı bir ilişki

bulunmuştur (F=646,452; p<0,05). Ayrıca değişkenler arasında pozitif yönlü orta derece olarak nitelendirilebilecek bir ilişki bulunmaktadır (r=0,609).

Örneklem grubun sahip olduğu kültürel değerlerin, muhafazakâr düşüncenin genel parametreleri çerçevesinde belirlenen özgürlük ve eşitlik algılayışı bağlamında muhafazakâr eğilimlere etkisi (r²= ,371) %37,1 oranında belirlemiştir.

Genel anlamda değerlendirildiğinde muhafazakâr eğilim sergileme ile kültür faktörü arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (F=4602,033; p<0,05). Kültür faktörü ile genel anlamda muhafazakârlık eğilimleri sergilenmesi arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bulunan bu ilişki ise yüksek düzeydedir (r=0,889).

Tablo 73: Genel anlamda muhafazakâr eğilimlere kültür faktörünün etkisi regresyon analizi

Anova Analizi				Model Özeti		
	sd	F	P	R	R ²	A R ²
Regresyon	1-1096	4602,033	,000	,899	,808	,807
Kısaltmalar: ss: Standart Sapma, sd: Serbestlik derecesi, t: t değeri, F: F Değeri, p: Anlamlılık düzeyi, R: Değişkenler arası korelasyon belirle kat sayısı, R ² : yüzde (%) olarak varyansın açıklanma oranı, A R ² : Örnekleme açıklanan varyansın evrende temsil oranı,						

Kültür faktörü ve genel muhafazakârlık eğilimleri ortaya çıkan ilişki düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde, örneklem içerisinde gençlerin kültürel değerlere bağlılık düzeyi arttıkça muhafazakâr eğilimleri de artmaktadır biçiminde bir sonuca ulaşmaktayız. Araştırmanın verileri ışığında kültür faktörü genel muhafazakârlık eğilimlerinde %80,8 oranında belirleyicidir. Dolayısıyla Türkiye’de gençlerin sahip olduğu kültür, “Türk kültürü” muhafazakâr davranışta temel belirleyicidir.

SONUÇ

Muhafazakârlık, genel anlamda Aydınlanma Dönemi'nin rasyonalist toplum inşası projelerine karşı, toplumun sahip olduğu değerlerin ve yapının korunmasına yönelik tepki hareketi olarak ortaya çıkmış bir düşüncedir. Toplumsal değerlerin korunması temelinde oluşan muhafazakâr düşünce, toplumda gerçekleştirilecek her türlü devrim niteliğine sahip şiddetli değişimlere karşı çıkmış ve toplumun çağın koşullarına uyum sağlamasında evrimci değişimi savunmuştur. Dolayısıyla genel anlamda muhafazakâr düşünce, değişime karşı bir tavır içerisinde değildir. Ancak muhafazakârlar yapılacak olan değişimlerin toplumsal yapıda yıpratıcı bir tesir yaratmaması için ani değil, zamana yayılmasının gerekliliği üzerinde durmaktadırlar.

Bu saikler üzerinden açıklanabilecek olan muhafazakâr düşünce, içinde geliştiği toplum yapısına göre farklılık gösterebilmektedir. Bu bağlamda Kıta Avrupa'sında muhafazakârlık homojen bir yapı arz etmemekle birlikte, bu anlayış içinde temel özellikler bakımından iki hâkim muhafazakâr anlayışın bulunduğu belirtilebilir. Bunlar, Fransız muhafazakârlığı ve Alman muhafazakârlığıdır. Fransız muhafazakârlığı, diğer ülkelerde görülen muhafazakârlıklarla kıyaslandığında daha reaksiyoner, uzlaşmaz ve katı bir karakter sergilemekte ve böylece Aydınlanma'nın tüm "radikal" özelliklerini içinde barındırmaktadır. Alman muhafazakârlığı ise millet, devlet ve tarih vurguları diğer ülkelerdeki muhafazakâr anlayışlara göre daha kuvvetli olan bir anlayışı temsil etmektedir. Bu anlayış "toplumda kendine ait olana güçlü vurgu" yönünden önemli argümanları içinde barındırmaktadır. Fransız muhafazakârlığı gibi Alman muhafazakârlığı genel olarak "katı" bir anlayışla şekillendirilmiştir. Bu biçimde nitelendirilebilecek olan Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığının genel olarak "aşırı reaksiyoner" yapısının kökeninde, Kıta Avrupa'sın da sıklıkla vurgulanan akılcı anlayış ile devrim ve devrim niteliğindeki hareketlerin bulunduğu gibi bir sonuca ulaşılabilir.

Diğer taraftan Kıta Avrupa'sı muhafazakârlığı ile İngiliz ve Amerikan muhafazakârlıklarının büyük oranda farklılaştığı görülmektedir. Özellikle İngiliz muhafazakârlığı reaksiyoner bir özellik taşımamakta ve bununla birlikte uzlaşmaz bir tutuma da sahip değildir. Bu bağlamda İngiliz muhafazakârlığı, sahip olunan toplumsal yapı ile ilişkilendirilmekte ve İngiliz toplumunun, geleneğe ve bireysel özgürlüklere

saygılı, sosyo-kültürel ve politik yapıyı, reel politika ve faydacı yaşamla bütünleştiren nitelikte olduğu belirtilmektedir. Bu açıdan İngiliz muhafazakârlığında faydacı anlayış ön plana çıkmaktadır. Amerikan muhafazakârlığı da yine İngiliz muhafazakârlığı gibi faydacı bir temelde değerlendirilmektedir. Çünkü bu muhafazakârlık anlayışında, homojen bir toplumsal yapıya sahip olmamanın etkisi ile toplumsal yapının ve dolayısıyla devletin muhafazası bakımından dini değerler ve ekonomik ilişkiler faydacı bir biçimde ön plana çıkartılmaktadır. Bu iki anlayış da radikal olana karşı ve evrimci nitelikleriyle ön plana çıkan düşünceler olarak nitelendirilmektedirler.

Muhafazakârlık anlayışındaki farklılıklar, düşüncenin her toplumda farklı şekillerde gelişebileceğini göstermektedir. Muhafazakârlığın toplumdan topluma farklılık göstermesi bağlamında Türkiye’de de modern anlamda gelişen muhafazakâr düşünceler, Osmanlı Devletinin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulmak üzere başlattığı yenileşme hareketleri ile ilk görünümünü kazanmıştır. Bu dönemde gündeme gelen Tanzimat Fermanı ve yapılan ıslahatların içeriği, toplumsal yapının korunmasına yönelik muhafazakâr düşüncelerin temel tartışma noktaları olmuştur. Değişim ve yenilikler bağlamında Türkiye’de muhafazakâr düşüncenin gelişimi bakımından Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş döneminde, yapılmış olan devrim niteliğindeki büyük değişimler, işgalden kurtulmuş olma ve yeni devlet kurmanın vermiş olduğu coşku içerisinde toplumsal bağlamda ilk zamanlar fazlaca eleştirilmemiştir. Ancak ilerleyen süreç içerisinde inkılâpların sert karakteri ve özellikle toplumsal alanlarda köklü değişimler içermesi, özellikle aydınlar bağlamında muhafazakâr bir kıpırdanmaya sebep olmuştur. Fakat bu dönemde muhafazakâr düşünceler uzunca süre sistem dışı olarak nitelendirilmiş ve dikkate alınmamıştır.

Bu bağlamda bahsedilen dönem itibari ile Türkiye’de muhafazakârlığın meşruiyeti problemi ortaya çıkmıştır. Bu problemin aşılması amacıyla da yeni bir muhafazakârlık anlayışı olarak cumhuriyetçi muhafazakârlık anlayışı gelişmiştir. Yeni olarak addedilebilecek olan bu cumhuriyetçi muhafazakârlık anlayışı, genel muhafazakârlık prensipleri yanında yeni kurulmuş olan devletin muhafazası temelinde, devletin temel niteliklerinin de savunulması biçiminde kendisini göstermiş ve ülkede zaman zaman tartışma konusu olarak gündeme gelmiştir.

Türkiye’de çok partili dönem, toplumun sahip olduğu kültürel ve dini değerlere vurgunun meşru olarak yapılabilmesini mümkün kılmıştır. Öncelikle Demokrat Parti bu vurguları seçim propagandalarında sıklıkla kullanmıştır. Böylelikle muhafazakâr söylem Türkiye’de toplumun oy verme davranışlarında etkili bir faktör olarak karşımıza çıkmıştır. Bu durum muhafazakârlığın siyasal alanda kullanılabilmesi adına bir ilk olarak algılanabilir. Diğer taraftan Türkiye’de toplum, muhafazakâr siyasal söylem çerçevesinde radikal vurgulara genel anlamda fazlaca teveccüh göstermemiştir. Bu bağlamda Türkiye’de toplum hangi uçta olursa olsun radikal tutumlar ile sahip olduğu kültürel ve dini değerlere müdahalede bulunulmasına karşı tepki göstermekte ve bilakis bu özellikte Türkiye özelinde muhafazakâr bir tavır olarak değerlendirilmektedir.

Bu yaklaşımlar çerçevesinde genel olarak ele alındığında muhafazakârlık, Batı’da siyasal olarak “ideolojik” bir tutumu betimlerken, Türkiye’de ise kültürel bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhafazakâr düşüncenin kendini tanımladığı parametreler çerçevesinde toplumun tutumları değerlendirildiğinde, Türkiye’de muhafazakârlık eğilimlerinin kültürel olduğu da daha açık bir biçimde ortaya çıkacaktır. Diğer taraftan zaten muhafazakârlık eğilimlerinin kültürel olması, o kültürde yetişmiş olan bireylerin genel olarak bu eğilimlere sahip olması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla da toplum içerisinde gençlerin muhafazakâr bir eğilime sahip olması, bu eğilimin kültürel olarak aktarıldığını ve kültürel olduğunu göstermektedir.

Bu şekilde ele alınabilecek olan Türkiye’deki toplumun muhafazakârlık düzeyinin belirlenmesi bağlamında gençliğin muhafazakârlık eğilimleri, belirlenen örneklem grup içerisinde yedi ölçekten oluşan bir anket formu vasıtasıyla bu araştırmada ortaya konulmaya çalışılmıştır. Araştırmada kullanılan ölçeklerin her biri için geçerlilik ve güvenilirlik analizleri yapılmış ve ölçeklerin geçerli ve güvenilir olduğu bu biçimde teyit edilmiştir. Buna göre araştırma verilerinin analizi çerçevesinde ölçeklerden elde edilen bilgiler geçerli ve güvenilirirdir. Hazırlanmış olan ölçeklerle test edilen araştırmanın temel hipotezi, “Genel anlamda toplumun muhafazakârlık düzeyini göstermesi açısından Türkiye’de gençlik, içinde bulunduğu kültür ve değerler manzumesinin etkisiyle muhafazakâr eğilimlere sahip bir yapı arz etmektedir” biçimindedir. Bu genel hipotez çalışmada alt hipotezlerle de desteklenerek açıklanmıştır.

Öncelikle çalışmanın genel hipotezini desteklemesi bağlamında “Türkiye’de gençlerde siyasal muhafazakârlık eğilimleri bulunmaktadır” alt hipotezi, araştırmamızda yer alan siyasette muhafazakâr eğilimler ölçeği ile test edilmiş ve ölçeğe verilen puanların ortalamasının 3,839 olarak belirmesi bu alt hipotezi doğrulamıştır. Söz konusu ortalama puan likert tipi ölçek temelinde eğilimin varlığını göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye’de gençlerin siyasal olarak muhafazakâr bir eğilim gösterdiği ortaya çıkmıştır. Gençliğin eğilimlerinin genel olarak toplumun da eğilimlerini göstereceği dikkate alındığında, Türkiye’de toplum siyasal açıdan muhafazakâr bir eğilime sahiptir. Sahip olunan kültürel değerler bağlamında siyasal muhafazakârlık eğilimlerine kültürün etkisi ise oldukça azdır (%27,7). Bu çerçevede ortaya çıkan siyasal muhafazakârlık eğiliminde, kültür faktörü dışında kalan ekonomik, ideolojik, psikolojik ve konjonktürel etkenlerin rolü olduğu söylenebilir.

Alt hipotezlerimiz arasında bulunan “Gençler dini tutumlarında muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler” hipotezi de araştırma verileri çerçevesinde doğrulanmıştır ($\bar{x}$:4,049). Diğer taraftan ortaya çıkan eğilimin şiddeti ölçeğin en üst seviyesinde bulunmamaktadır. Bu çerçevede Türkiye’de sahip olunan dini muhafazakârlık eğiliminin radikal bir tavır olarak karşımıza çıkmadığı görülmektedir. Ayrıca araştırma verileri, dini anlamda sahip olunan muhafazakâr eğilimlere %45,9 oranında kültürün etkisi olduğunu da ortaya koymuştur. Bu bağlamda Türkiye’de ortaya çıkan dini muhafazakârlık eğilimi salt anlamda kültürel bir tutum olmayıp, dinin kendi hükümlerinin de muhafazakâr bir tavra neden olduğunu göstermektedir.

Ahlaki açıdan gençler, ilgili ölçeğe yaptıkları puanlamalar bağlamında muhafazakâr bir eğilim sergilemişlerdir ($\bar{x}$:4,427). Sergilenen bu eğilim “Gençler ahlaki olarak muhafazakâr bir eğilim göstermektedirler” biçimindeki alt hipotezimizi doğrulamıştır. Bu hipotezin doğrulanmasında sahip olunan kültürel değerlerin rolü %79,9’dur. Dolayısıyla kültür faktörü, ahlaki açıdan muhafazakâr tavrı belirlemektedir. Bu durum toplumun ahlaki ve dolayısıyla kültürel değerlerine bağlı olduğunu ve sahip olduğu bu değerleri genç kuşaklarına aktarma kabiliyetinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Geleneklere bağlılık açısından “Türkiye’de gençlik, geleneklere bağlı bir şekilde, bunları sürdürmeye yönelik olarak muhafazakâr bir tutuma sahiptir” alt hipotezi, ilgili ölçeğe verilen puanlamalar bakımından 4,273 ortalama puanla kabul edilmiştir. Böylece

Türkiye’de toplumun gençlik örnekleminde geleneklerine bağlı olduğu ortaya çıkmıştır. Gelenekler aynı zamanda toplumun sahip olduğu kültürün bir parçasıdır ve böylece geleneklere bağlılıkta %91,5 oranında kültür belirleyicidir. Bu Türkiye’deki muhafazakâr eğilimin belirleyici argümanlarının net olarak ortaya konabilmesi adına önemli bir sonuç olarak algılanabilir.

Türkiye’de toplumun genel anlamda radikal milliyetçi tutum içerisinde olmadığı da söylenebilir. Fakat muhafazakâr bir tavır olarak milliyetçi eğilimler toplumumuzda oldukça yüksek bir seviyede bulunmaktadır. Çünkü gençlik örnekleminde yapmış olduğumuz çalışmada “Türkiye’de gençlik tarihten gelen değerlerin ve milli bilincin farkında olmak suretiyle muhafazakâr bir eğilim göstermektedir” biçimindeki alt hipotezin oldukça yüksek bir oranda doğrulandığı, ilgili ölçeğe yapılan puanlamalar çerçevesinde ortaya çıkmıştır ($\bar{x}$:4,404). Ortaya çıkan bu eğilimde sahip olunan kültürün etkisi ise %60’tır. Dolayısıyla Türkiye’de gençlik örnekleminde toplumun muhafazakârlık bağlamında milliyetçilik eğilimlerinde kültürün belirleyici bir etkisi olduğu söylenebilirken, bu eğilimlere başka faktörlerinde etki düzeyi oldukça yüksektir. Bahsedilen diğer etkiler bireylerin bir takım değerleri öncelikle farklılıklarından kaynaklanabileceği gibi bireylerin siyasal görüşlerinden veya diğer ulusal güvenlik problemlerinden de kaynaklanabilir nitelikte olduğu görülmüştür.

Çalışmanın temel hipotezini desteklemesi bağlamında “Gençlik sosyal hayatlarında sergiledikleri tutumlar açısından muhafazakâr bir tavır sergilemektedir” alt hipotezi, ilgili ölçeğe yapılan genel puanlamalar bağlamında kabul edilmiştir ($\bar{x}$:4,315). Sosyal hayatta sergilenen muhafazakâr eğilimlerin %55,7’si sahip olunan kültürden kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede gençlerin sosyal hayatlarında sergilediği muhafazakâr eğilimli tavırlara etki eden etmenler çeşitlenmektedir. Bu çeşitlilik içerisinde dinin ve toplumsal kontrol mekanizmalarının etkisinin de büyük olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla gençlerin, sosyal yaşam içerisinde kültür faktörünün etkisiyle, davranışlarında farkında olmadan muhafazakâr bir tavır sergiledikleri söylenebilirken, diğer faktörlerden kaynaklanan davranışlarının bir kısmında ise zorunlu olarak muhafazakâr bir tutum göstermek durumunda kaldıkları belirtilebilir.

Özgürlük ve eşitlik kavramları muhafazakâr düşünce perspektifinden değerlendirildiğinde, bu değerlerin algılanış biçimi, bireyin bu hususlarda muhafazakâr

bir eğilim gösterip, göstermediğini ortaya koyması adına önemlidir. Muhafazakârlık bağlamında özgürlük ve eşitlik tasviri genel anlamda sınırlılığı esas alan bir anlayışın yansımasıdır. Bu bağlamda oluşturulan özgürlük ve eşitlik algısında muhafazakâr eğilimler ölçeğine gençlerin yaptığı puanlamalar, gençlerin özgürlük ve eşitlik algılayışında muhafazakâr bir eğilime sahip olduğunu göstermektedir ($\bar{x}$:4,234). Bu da “Gençlerin sahip oldukları özgürlük ve eşitlik duyguları, muhafazakâr düşüncenin özgürlük ve eşitlik göstergelerine uygun bir yapı arz etmekte ve dolayısıyla Türkiye’de gençler, özgürlük ve eşitlik algısı açısından muhafazakâr bir tutuma sahiptirler” alt hipotezini doğrulamıştır. Kültür faktörü bu algılamının %37,1’ini açıklamaktadır. Dolayısıyla sahip olunan kültür tek başına özgürlük ve eşitlik algılamasında gençlerin muhafazakârlık eğilimlerinde belirleyici bir etkiye sahip olarak nitelendirilememektedir.

Türkiye’de muhafazakârlık eğilimlerinin cinsiyetlere göre farklılaşma durumu kullanmış olduğumuz ölçekler üzerinden test edilmiştir. Bu bağlamda ilk olarak, genel anlamda siyasette gençlerin muhafazakâr eğilim sergileme düzeyleri cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık arz etmekte [$t_{(1058,745)}= 4,701$ $p<0,05$] ve bayanlar erkeklere nazaran siyasal alanda daha muhafazakâr bir tavır sergilemektedirler. İkinci olarak, araştırma verilerine göre gençlerin dini muhafazakârlık eğilimleri cinsiyet değişkeni açısından farklılaşmaktadır [$t_{(1066,517)}= 2,277$ $p<0,05$]. Fakat farklılaşmanın boyutunun yüksek düzeyde olmadığı anlaşılmaktadır. Üçüncü olarak, cinsiyet değişkeni ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimlerinde de farklılaşmaya neden olmuştur [$t_{(1087,776)}= 4,697$ $p<0,05$]. Görüşülenlerin bayan ve erkek olması ahlak ölçeğinde din ölçeğinden daha yüksek düzeyde bir farklılaşma ortaya çıkartmış ve ahlaki açıdan bayanların erkeklere göre daha fazla muhafazakâr eğilim sergilediği ortaya çıkmıştır. Dördüncü olarak cinsiyetin, geleneklere bağlılık bakımından anlamlı bir farklılık kaynağı olmadığı saptanmıştır [$t_{(1093,852)}= 1,153$ $p>0,05$]. Böylece geleneklere bağlılık açısından her iki grup hemen hemen eşit düzeylerde muhafazakâr bir tavır sergilemekte, ancak ortaya konulan muhafazakâr tavırda cinsiyet belirleyici bir rol oynamamaktadır. Beşinci olarak, milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergileme açısından cinsiyet, anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmasında etkilidir [$t_{(1084,0663)}= 3,047$ $p<0,05$]. Milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim bayanlarda, erkeklere göre daha yüksektir. Altıncı olarak bayanlar sosyal hayatlarında genel anlamda erkeklerden daha fazla muhafazakâr tavır sergilemektedirler dolayısıyla bayan ve erkeler arasında ortaya çıkan

farklılık anlamlıdır [$t_{(1060,551)}= 3,066$ $p<0,05$]. Son olarak, özgürlük ve eşitli algılaması bakımından muhafazakâr tavır sergileme hususunda cinsiyetin belirleyici olmadığı ortaya çıkmıştır [$t_{(1058,384)}= ,829$ $p>0,05$]. Bayanların ve erkeklerin belirtilen hususta sergilediği muhafazakârlık eğilimleri benzerlik göstermektedir.

Cinsiyet muhafazakâr eğilim bağlamında genel olarak sadece iki ölçekte farklılık ortaya çıkartmaz iken, geri kalan beş ölçekte muhafazakâr eğilim açısından anlamlı farklılık kaynağı olmuştur. Ölçekler genel olarak değerlendirildiğinde cinsiyet değişkeni, gençlerin muhafazakâr eğilim göstermesi açısından anlamlı farklılık kaynağı olarak ortaya çıkmıştır [$t_{(1092,360)}= 3,408$ $p<0,05$]. Bu bağlamda “Türkiye’de gençliğin sahip olduğu muhafazakârlık eğilimleri genel anlamda cinsiyetlere göre anlamlı bir farklılık göstermektedir” biçimindeki alt hipotez doğrulanmıştır. Bu alt hipotezin doğrulanması ekseninde Türkiye’de bayanlar erkeklere göre daha fazla muhafazakâr eğilimlere sahiptir. Diğer taraftan bayanların erkeklere göre daha fazla muhafazakâr eğilim göstermesinin sebebi analiz edildiğinde ise kültür faktörü karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda bayan ve erkek olmaya göre muhafazakârlık eğilimi ile kültür faktörü arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmış ve ortaya çıkan ilişkinin düzeyi de oldukça yüksek bulunmaktadır ($r=0,89$). Böylece bayan ve erkek olma bağlamında kültür faktörü, Türkiye’de toplumun gençlik örneğinde muhafazakârlık eğilimlerini etkilemekte ve bu etkileme pozitif yönlü olduğu için muhafazakârlık eğilimlerini yükseltici bir tesire yol açmaktadır.

Cinsiyetin muhafazakâr eğilim sergileme bakımından farklılık oluşturuca tesiri ortaya konulduktan sonra muhafazakârlık eğilimlerindeki farklılıkları etkileme bağlamında, çalışmada Türkiye’de bireylerin siyasal ideoloji bakımından kendilerini “sağ görüşlü” ve “sol görüşlü” olarak tanımlamalarının da etkisi üzerinde durulmuştur. Öncelikle ölçekler üzerinden yapılan analizler çerçevesinde ilk olarak siyasal muhafazakârlık eğilimlerinde, sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak bireylerin kendilerini nitelendirmesi eğilimin farklılaşmasına neden olmaktadır [$t_{(463,059)}= 4,164$ $p<0,05$]. Bu açıdan sağ görüşlü olarak kendini nitelendirenler, siyasal anlamda sol görüşlü olarak kendini nitelendirenlere göre daha muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler. Fakat sol görüşlü olarak kendilerini nitelendirenlerin de siyasal bağlamda muhafazakâr eğilimlerinin bulunduğu görülmüştür. İkinci olarak, dini anlamda muhafazakâr eğilimlerin

sergilenmesinde sağ görüşlü ve sol görüşlü olmak yüksek düzeyde bir farklılık kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır [$t_{(402,485)} = 10,044$ $p < 0,05$]. Sağ görüşlü olarak kendini nitelendirenlerin muhafazakârlık eğilimleri yüksek bir düzeyde bulunurken, sol görüşlü olarak kendini nitelendirenlerin dini anlamda muhafazakârlık eğilimleri oldukça düşüktür. Üçüncü olarak, ahlaki açıdan muhafazakârlık eğilimleri, siyaseten kendini sağ görüşlü olarak tanımlayanlar ile kendini sol görüşlü olarak tanımlayanlar arasında anlamlı bir farklılık ortaya çıkarmakla birlikte, bu farklılaşmanın dini anlamdaki muhafazakârlık eğilimlerindeki farklılaşma kadar büyük olmadığı tespit edilmiştir [$t_{(463,303)} = 4,333$ $p < 0,05$]. Ahlaki anlamda muhafazakârlık bağlamında, kendisini siyaseten sağ görüşlü olarak nitelendirenler 4,455 ortalama ile muhafazakârlık eğilimleri sergilediğini belirtirlerken, sol görüşlü olarak kendisini nitelendirenler 4,214 ortalama ile bu eğilimleri sergilediklerini ortaya koymuşlardır. Böylece ahlaki açıdan muhafazakâr eğilimler bağlamında sol görüşlü olanların da muhafazakârlık eğilimlerinin oldukça üst düzeyde olduğu görülmüştür. Dördüncü olarak, bireylerin siyasal yönelimleri (sağ-sol) geleneklere bağlılık ekseninde muhafazakâr bir tavır sergileme açısından anlamlı farklılaşmalar ortaya çıkarmaktadır [$t_{(459,908)} = 5,100$ $p < 0,05$]. Ortaya çıkan bu farklılaşma, gruplardan birinin geleneklere bağlı olduğu, diğerinin ise geleneklere bağlı olmadığı anlamına gelmemekte, sadece geleneklere bağlılık bakımından muhafazakâr eğilimlerin şiddetindeki değişmeyi ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla hem sağ görüşlü olanlar, hem de sol görüşlü olanlar geleneklere bağlılık ekseninde muhafazakâr eğilim sergilemektedir. Sadece sağ görüşlü olarak kendini tanımlayanların geleneklere bağlılık temelinde muhafazakârlık eğilimleri biraz daha üst düzeyde bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye’de genel anlamda sol görüşlü insanların geleneği reddetme gibi bir tavır içinde olmadıkları ortaya çıkmıştır. Beşinci olarak, milliyetçilik açısından muhafazakâr eğilimler sergileme noktasında, kendilerini sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak nitelendirenlerin tutumlarında farklılık bulunduğu görülmektedir [$t_{(452,095)} = 6,932$ $p < 0,05$]. Kendisini sağ görüşlü olarak nitelendirenler, kendisini sol görüşlü olarak nitelendirenlere göre milliyetçilik bağlamında daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedirler (Sağ $\bar{x}$:4,513, Sol $\bar{x}$:4,131). Öte yandan sol görüşlü olarak kendini nitelendirenlerin de milliyetçilik bağlamında muhafazakârlık eğilimleri oldukça yüksek bir ortalama puana sahiptir. Bu durum, Türkiye’de sol görüşlü olarak kendilerini tanımlayanların siyaset perspektifinde çoğu zaman ön planda

olmasa bile milliyetçilik bağlamında bireysel temelde muhafazakâr eğilimlere sahip olduğunu göstermektedir. Altıncı olarak, sosyal hayatta muhafazakâr eğilim sergileme açısından, sağ ve sol görüşlü olmaya göre farklılaşma bulunmaktadır [$t_{(444,329)}= 4,850$ $p<0,05$]. Kedisini sağ görüşlü olarak nitelendirenler genel anlamda sosyal hayatlarında, sol görüşlü olarak kendini nitelendirenlerden daha muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler. Son olarak, özgürlük ve eşitli algılaması bakımından muhafazakâr tavır sergileme hususunda sağ görüşlü olmak ve sol görüşlü olmak etkilidir [$t_{(391,551)}= 4,749$ $p<0,05$]. Çünkü sağ görüşlü olarak kendini nitelendirenler, bu farklılaşma bağlamında sol görüşlü olarak kendilerini nitelendirenlere göre daha muhafazakâr bir tutum sergilemektedirler.

Genel anlamda muhafazakârlık eğilimlerini tespit etmek amacıyla düzenlenen yedi ölçeğin tamamında bireylerin kendilerini siyasal açıdan sağ görüşlü ve sol görüşlü olarak tanımlamalarının da muhafazakâr eğilimlerde farklılık meydana getirdiği görülmektedir [$t_{(451,131)}= 7,042$ $p<0,05$]. Muhafazakâr eğilim sergileme açısından sağ görüşlü olanlar, sol görüşlü olanlardan daha fazla muhafazakâr eğilim sergilemektedir. Sol görüşlü olarak kendini nitelendirenlerin muhafazakâr eğilim sergileme düzeyleri likert tipi ölçek temelinde ortanın üstünde bulunmaktadır. Batı'da ki muhafazakârlık anlayışı ile bu durumun açıklanması elbette ki mümkün değildir. Bu bağlamda toplumların kavramları ve inançları "algılayış biçimleri" farklılık göstermektedir. Nasıl siyasal olarak Batı'nın sol anlayışı ile Türkiye'nin sol anlayışı farklı ise Batı'nın muhafazakârlık anlayışıyla da Türkiye'nin muhafazakârlık anlayışı farklıdır. Bu durum Türkiye'de toplumun muhafazakârlık düzeyinin artması bağlamında yapılacak Batılı anlamda rasyonel analizlerin geçerliliğini tartışılır hale getirmiştir. Dolayısıyla bu tür analizlerin yapılmasında sahip olunan kültürel özelliklerin göz önünde bulundurulması gerektiği ortaya çıkmıştır. Araştırmamız siyasal olarak sağ görüşlü ve sol görüşlü olmaya göre muhafazakâr eğilimler ile kültür faktörü arasında anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya çıkarmıştır ($p<0,05$). Ortaya çıkan ilişki pozitif yönlü ve yüksek düzeydedir ($r=0,91$). Bu bağlamda siyasal olarak sağ-sol farklılaşmasının, hem kültürel değerlere olan bağlılığı farklılaştırdığı hem de muhafazakârlık eğilimini farklılaştırdığı ortaya çıkmıştır. Böylece ortaya çıkan bu farklılaşma kültürel değerlere bağlılık arttıkça muhafazakâr eğilimlerinde arttığını ortaya koymuştur.

Böylece Türkiye’de toplumsal düzeyde muhafazakârlık eğilimlerinin artmasını, kültüre ve değerlere olan bağlılığın atması ile açıklayabiliriz. Çünkü kültüre ve değerlere bağlılık, bu değerlere saldırı olduğu zamanlarda, toplumun bir refleksi olarak artmaktadır. Dolayısıyla Türkiye’de muhafazakârlık eğilimlerinin artması bağlamında yapılacak olan bir analiz, toplumun hangi değerlerini tehlikede gördüğünü anlamaya çalışmak ile başlamalıdır.

Araştırmanın genel hipotezinin desteklenmesine yönelik son olarak da “Gençlerin üniversite eğitiminden önce en uzun süre ile ikamet ettiği yerleşim birimi göz önüne alınarak yapılmış olan sınıflamaya göre kırsal kesimde yetişmiş olan gençler ile kentlerde yetişmiş gençlerin muhafazakârlık eğilimlerinde farklılık bulunmaktadır” alt hipotezi test edilmiştir. Çalışmada muhafazakârlık eğilimlerini ölçme amacıyla kullanılan ölçekler çerçevesinde yapılan analizlere göre ilk olarak, en uzun süre ile kırsal bölgelerde yaşamış olma ile kentsel bölgelerde yaşamış olmanın siyaseten muhafazakâr bir eğilim sergilemede belirleyici olduğu tespit edilmiştir [$t_{(982,191)}= 4,537$ $p<0,05$]. En uzun süre ile kırsal gölgelerde yaşamış olanlar, kentlerde en uzun süre ile yaşamış olanlara göre siyaseten daha muhafazakâr bir eğilim sergilemektedirler. İkinci olarak, dini muhafazakârlık eğilimleri çerçevesinde yetişme yerlerinin yine anlamlı bir farklılık ortaya çıkartmış olduğu görülmektedir [$t_{(1006,700)}= 3,204$ $p<0,05$]. Kırsal kesimde yetişmiş olanlar kentlerde yetişmiş olanlara göre daha yüksek düzeyde muhafazakâr eğilimler sergilemektedirler. Üçüncü olarak, kırsal bölgelerde ve kentlerde yetişmiş olma durumu ahlaki açıdan da muhafazakârlık eğilimlerini anlamlı bir biçimde etkilemiştir [$t_{(1022,292)}= 4,797$ $p<0,05$]. Çünkü kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar, kentlerde yetişenlere göre ahlaki açıdan daha muhafazakâr bir eğilim sergilemektedir. Dördüncü olarak, geleneklere bağlılık ekseninde örneklem grubu oluşturanların kırsal kesimde yetişmiş olması ile kentlerde yetişmiş olması muhafazakâr eğilim açısından farklılık kaynağıdır [$t_{(955,686)}= 5,056$ $p<0,05$]. Bu farklılık kırsal bölgelerde yetişmiş olanların geleneklere bağlılık açısından muhafazakâr eğilimlerinin, kentlerde yetişenlere göre yüksek olması biçiminde şekillenmiştir. Beşinci olarak, kırsal ve kentsel bölgede yetişmiş olmak milliyetçilik bağlamında muhafazakâr eğilim sergileme açısından grupların puanlamalarında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık oluşturmasında da önemli bir etkidir [$t_{(1010,614)}= 3,699$ $p<0,05$]. Beliren farklılık, kırsal kesimde yetişenlerin, kentlerde yetişenlere göre milliyetçilik bağlamında daha fazla muhafazakâr

eğilim sergilemeleri biçimindedir. Altıncı olarak, sosyal hayatta muhafazakâr eğilim sergileme düzleminde kırsal bölgelerde yetişmiş olma ve kentlerde yetişmiş olma önemli bir farklılık ortaya koymamaktadır [$t_{(948,279)}= 1,357$ $p>0,05$]. Bu bağlamda likert tipi ölçeğin üst düzeyinde olmak suretiyle gruplar bir birlerine benzeşerek sosyal hayatlarında muhafazakâr eğilimler sergilemektedirler. Son olarak da özgürlük ve eşitlik algılaması bakımından muhafazakâr eğilim sergileme bağlamında, kırsal kesimde yetişmiş olmak ve kentlerde yetişmiş olmak anlamlı bir farklılığın ortaya çıkmasına sebebiyet verdiği tespit edilmiştir [$t_{(1014,549)}= 3,475$ $p<0,05$]. Bu farklılık kentlerde yetişmiş olanların, kırsal bölgelerde yetişmiş olanlara göre daha özgürlükçü bir tavır içerisinde olması sonucunu doğurmaktadır. Dolayısıyla da kırsal bölgedekiler özgürlük ve eşitlik algılaması bağlamında kentlerde yetişmiş olanlardan daha muhafazakâr bir tutum içerisinde buldukları görülmüştür.

Kırsal kesimde ve kentsel bölgelerde yetişmiş olma durumu genel anlamda muhafazakâr eğilimlerin şiddetinde belirli bir farklılığın ortaya çıkmasına neden olmaktadır [$t_{(1005,318)}= 4,500$ $p<0,05$]. Ayrıca bu çerçevede genel olarak kırsal bölgelerde yetişmiş olanlar muhafazakârlık eğilimleri bakımından, kentlerde yetişmiş olanlara göre daha fazla muhafazakâr eğilimlere sahiptirler (Kır $\bar{x}$:4,301, Kent $\bar{x}$:4,170).

Çalışmada genel anlamda Türkiye’de hem kırsal bölgelerde hem de kentlerde yaşayanların muhafazakâr eğilimlere sahip olduğunu ortaya koymuş, fakat sergilenen eğilimlerde şiddet farkı olduğunu ortaya çıkartmıştır. Bu şiddet farkının nedeni irdelendiğinde de kültürel değerlere atfedilen önem düzeyinin belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıktığı görülmüştür. Kırsal ve kentsel bölgelerde yetişmiş olma durumuna göre kültür faktörü ile muhafazakârlık eğilimleri arasında anlamlılık düzeyinde farklılaşma bulunmaktadır ($p<0,05$). Bu farklılaşma ise pozitif yönlü ve yüksek düzeydedir ($r=0,89$). Çünkü kırsal bölgelerde yetişenler, kültürel değerlere kentlerde yetişenlerden daha fazla önem atfetmektedir. Dolayısıyla kırsal bölgelerde ve kentlerde yetişmiş olma durumuna göre kültürel değerlere atfedilen önem arttıkça muhafazakârlık eğilimleri de artmaktadır. Bu çerçevede araştırmanın Türkiye’de toplumun muhafazakârlık düzeyinin belirlenmesi bağlamında gençlik örnekleminde yapılmış olması önemlidir. Çünkü araştırmada ortaya çıkan eğilimlerin yüksek düzeyde

bulunması, toplumun sahip olduğu değerleri gençlerine aktarabilme kabiliyetine sahip olduğunu göstermiştir.

Netice itibariyle araştırmada muhafazakâr eğilim d¼zeylerinin farklı boyutlarını ölçmek için kullanılan ölçekler bir bütün olarak genel muhafazakârlık eğilimlerini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda ölçekler genelinde ortaya çıkan puanlamanın seviyesi ($\bar{x}$:4,220), genel anlamda Türkiye’de gençlik örnekleminde toplumun muhafazakâr bir eğilim sergilediğini göstermektedir. Ortaya çıkan önemli bir hususta, sergilenen muhafazakârlık eğilimlerinin %80,8 oranında kültür faktörünün etkisi altında olduğudur. Bu bağlamda araştırmada elde edilen tüm veriler, “Genel anlamda toplumun muhafazakârlık düzeyini göstermesi açısından Türkiye’de gençlik, içinde bulunduğu kültür ve değerler manzumesinin etkisiyle muhafazakâr eğilimlere sahip bir yapı arz etmektedir” biçimindeki çalışmanın temel hipotezini doğrulamıştır.

Araştırma hipotezinin doğrulanması, Türkiye’de muhafazakârlığın Batı’dakinin aksine ideolojik bir tutum olmadığını, toplumun sahip olduğu kültürün, muhafazakâr tavrı belirlediğini ortaya çıkarmıştır. Toplumun kültürel etmenlerden dolayı sergilediği muhafazakâr yapı, toplum içerisinden filizlenmiş olan kurum ve kuruluşların dokusuna da işlemiştir. Bu bağlamda Türkiye’de ideolojik olarak kendilerini muhafazakâr tanımlamayan grupların üyeleri de bireysel temelde muhafazakâr eğilimler sergileyebilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de muhafazakârlık Batı’nın aksine ideolojik olmaktan çok kültürel bir tutum olduğu için belirli bir grup veya oluşum temelinde değerlendirilmemelidir.

KAYNAKÇA

- ADIVAR, A. Adnan (1994), *Tarih Boyunca İlim ve Din (Bilim ve Din)*, Remzi Kitapevi, İstanbul
- AKAY, Ali (1997), “Fransız Yeni Sağında ‘Fark’ Fikri”, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.11-26.
- AKÇURA, Yusuf (2001), *Yeni Türk Devletinin Öncüleri -1928 Yılı Yazıları-*, Haz., Nejat Sefercioğlu, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- AKDOĞAN, Yalçın (2004), *AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- AKKAŞ, Hasan Hüseyin (2004), *Muhafazakâr Düşünce ve Edmund Burke*, Kadim Yayınları, Ankara.
- AKTAY, Yasin (2003), “İslamcılıktaki Muhafazakâr Bakiye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 346-360.
- ALKAN, Mustafa (1997), *Osmanlılarda Hilafet*, Çağlayan Yayınları, İzmir.
- ALTINYILDIZ, Nur (2003), “İmparatorlukla Cumhuriyet Arasındaki Eşitlikte Siyaset ve Mimarlık: Eskiye Muhafaza / Yeniyi İnşa”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 179-186.
- ALTUNIŞIK, Remzi., COŞKUN, Recai., BAYRAKTAROĞLU, Serkan ve YILDIRIM, Engin (2007), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamalı*, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.
- ALVER, Köksal (2006), “Anadoluculuk ve Nurettin Topçu”, *Hece Dergisi*, Sayı 109, s.258-265.
- ARGIN, Şükrü (2003), “Nurettin Topçu’nun Ümitsiz İhya Arzusu ya da: Siyasetin ‘Taşra’ında Taşranın Siyasetini Tahayyül Etmek”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 465-489.

- ARIK, Remzi Oğuz (1969), *Coğrafyadan Vatana*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- ARMAĞAN, İbrahim (2004), *Gençlik Gözüyle Gençlik 21. Yüzyıl Eşiğinde Türkiye’de Gençlik*, Kırkısraklılar Vakfı USADEM Yayınları, İstanbul.
- ARON, Raymond (1994), *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev., Korkmaz Alemdar, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- ARSAL, Sadri Maksudi (1974), *Milliyet Duygusunun Sosyolojik Esasları*, Ötüken Yayınevi, İstanbul.
- ARSLANTÜRK, Zeki (1998) *Kutsalın Dönüşümü: Yeni Toplum Arayışları*, Ayışığı Kitapları, İstanbul.
- ARVASI, Seyid Ahmet (1983), *Türk-İslam Ülküsü*, Ocak Yayınları, Ankara.
- ARVASI, Seyid Ahmet (1997), *Sahte Dindarlar Sahte Laikler*, Burak Yayınevi, İstanbul.
- ARVASI, Seyid Ahmet (1998), *Fikir Sefaletine Örnekler*, Burak Yayınevi, İstanbul.
- ATAAY, Faruk (2008), *Neoliberalizm ve Muhafazakar Demokrasi: 2000’li Yılların Türkiye’sinde Siyasal Değişimin Dinamikleri*, De Ki Basım Yayım Ltd., Ankara.
- ATATÜRK, Mustafa Kemal (1999), “Taassupsuzluk (Tolerans)”, *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*, Haz., Ethem Ruhi Fırlalı, Taha Müftüoğlu, İdris Karakuş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.2-19.
- ATAY, Tayfun (2003), “Gelenekçilikle Karşı-Gelenekçiliğin Gelgitinde Türk ‘Gelenekçi’ Muhafazakârlığı”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 154-178.
- ATİKER, Erhan (1998), *Modernizm ve Kitle Toplumu*, Vadi Yayınları, Ankara.
- AUGHEY, Arthur., JONES, Greta., RICHES, W. T. M. (1992), *The Conservative Political Tradition in Britain and United States*, Fairleigh Dickinson University Press, Madison.
- AVCI, Nabi (1990), *Kitle Kültürü: Enformatik Cehalet*, Rehber Yayıncılık, Ankara.

- AYVAZOĞLU, Beşir (1995), “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Geçerken Türk Aydınları”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Haz., Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.289-294.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2000a), *Geleneğin Direnişi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2000b), “Doğu Batı Açmazında Peyami Safa”, *Doğu Batı*, Yıl 3, Sayı 11, Mayıs, Haziran, Temmuz, s. 115-141.
- AYVAZOĞLU, Beşir (2003), “Türk Muhafazakârlığının Kültürel Kuruluşu”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 509-532.
- BALCI, Yunus (2000), “Osmanlı Aydınının Dönüşümü”, *Türk Yurdu*, 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı, Aralık Ocak, Cilt 19-20, Sayı 148-149, s.219-224.
- BALTACIOĞLU, İsmail Hakkı (1994), *Türk’e Doğru*, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara.
- BANARLI, Nihad Sami (1984), *Tarih ve Tasavvuf Sohbetleri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- BARY, Norman P. (1989), *Yeni Sağ*, Çev., Cevdet Aykan, Tisimat Yayınları, Ankara.
- BAŞ, Türker (2001), *Anket*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- BELGE, Murat (2003), “Muhafazakârlık Üzerine”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.92-100.
- BENETON, Philippe (1991), *Muhafazakârlık*, Çev., Cüneyt Akalın, İletişim Yayınları, İstanbul.
- BENETON, Philippe (2003), “Muhafazakârlık=Tutuculuk”, Çev., Emel Ergun, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Edit., RAYNAUD, Philippe ve Stéphane Rials, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 919-922.

- BERGER, Peter L. ve LUCKMANN, Thomas (2008), *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi İncelemesi*, Çev., Vefa Saygın Ögütle, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- BERKES, Niyazi (1978), *Türkiye’de Çağdaşlaşma*, Doğu Batı Yayınları, İstanbul.
- BİLGE, Necip (1999), “Atatürk Devrimlerinin Temel Ögesi Laiklik”, *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*, Haz.: Ethem Ruhi Fırlalı, Taha Müftüoğlu, İdris Karakuş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.73-98.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1985), *Din Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BİLGİSEVEN, Amiran Kurtkan (1992), *Eğitim Sosyolojisi*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- BOBBIO, Norberto (1999), *Sağ ve Sol Bir Politik Ayrımın Anlamı*, Çev., Zühal Yılmaz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- BORA, Tanıl (1998), *Türk Sağının Üç Hali: Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslamcılık*, Birikim Yayınları, İstanbul.
- BORA, Tanıl (2003), “Muhafazakâr Yerlilik Söylemi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.445-459.
- BORA, Tanıl (2005), “Süleyman Demirel”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Liberalizm*, Cilt 7, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 550-577
- BORA, Tanıl ve ERDOĞAN, Necmi (2003), “Muhafazakâr Popülizm”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.632-644.
- BORA, Tanıl ve ONARAN, Burak (2003), “Nostalji ve Muhafazakârlık ‘Mazi Cennet’”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.234-260.
- BOZTEPE, Kemal (1997), “Avusturya’da Aşırı Sağ’ın Önlenemeyen Yükselişi”, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.95-103.

- BULAÇ, Ali (1989), *Bir Aydın Sapması (Türkiye’de Sağcılık ve Solculuk)*, Beyan Yayınları, İstanbul.
- BURKE, Edmund (1987), *Reflections on the Revolution in France*, Edit., J.G.A. Pocock, Hackett Publishing Company, Indiana.
- BURKE, Edmund (2005), “Gelenekçilik”, Der., John Kekes, Çev., Bilal Canatan, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 1, Sayı 3, Kış, s.11-28.
- BURNS, Edward McNall (1984), *Çağdaş Siyasal Düşünceler 1850-1950*, Çev., Alaeddin Şenel, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2009), *Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı (İstatistik, Araştırma Deseni, SPSS Uygulamaları ve Yorum)*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara.
- CAMERON, J.M. (2000), “Edmund Burke”, *Batı Düşüncesinde Siyaset Felsefeleri*, Edit., Celal Demirdön, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- COLLEY, Linda (1982), *The Tory Party 1714-60*, Cambridge University Press, Cambridge.
- COSER, Lewis A. (1997), “Amerikan Eğilimleri”, Çev., Alaeddin Şenel, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Tom Bottomore, Robert A. Nisbet,) Haz., Mete Tuncay ve Aydın Uğur, Ayraç Yayın Evi, Ankara.
- CROWTHET, Ian (1992), “Conservatism”, *Twentieth-Century Social Thought*, Edit., William Outhwaite and Tom Bottomore, Blackwell Publishers Ltd., Massachusetts, p.107-109.
- ÇAĞATAY, Neşet (1999), “Laiklik ve Din İlişkileri” , *Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik*, Haz.: Ethem Ruhi Fırlalı, Taha Müftüoğlu, İdris Karakuş, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, s.99.108.
- ÇAHA, Ömer (2001), *Dört Akım Dört Siyaset*, Zaman Kitap Yayınları, İstanbul.

- ÇAHA, Ömer (2004a), “Muhafazakâr Düşüncede Toplum”, *Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu*, 10-11 Ocak 2004, AKP Yayınları.
- ÇAHA, Ömer (2004b), “Taha Akyol İle Muhafazakârlık ve Muhafazakâr Olmak Üzerine /Röportaj”, *Liberal Düşünce*, Yıl: 9, Sayı: 34, Bahar, s. 101-116.
- ÇAHA, Ömer (2008), *Siyasi Düşüncelere Giriş*, Dem Yayınları, İstanbul.
- ÇAKICI, Metin (1991), *Temel İstatistik*, Emek Matbaacılık, Manisa.
- ÇAKIR, Ruşen (2002), *Ayet ve Slogan*, Metis Yayınları, 9. Baskı, İstanbul.
- ÇELİK, Fikret (2004), “Cicero’nun Muhafazakârlığı Üzerine Bir Deneme”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 2, Güz, s.207-225.
- ÇETİN, Halis (2004), “Muhafazakârlık: Kaosa Karşı Kozmoz”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz, s.87-119.
- ÇINAR, Metin (2003), “Dergâh Dergisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.85-91.
- ÇİĞDEM, Ahmet (1997), “Muhafazakârlık Üzerine”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 74, s.32-51.
- ÇİĞDEM, Ahmet (2006), *Aydınlanma Düşüncesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÇİLİNGİR, Lokman (2009), *Ahlak Felsefesine Giriş: Metinlerle Ahlaki Temellendirme*, Elis Yayınları, Ankara.
- ÇİMEN, Ali (2007), *Tarihi Değiştiren Olaylar*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- ÇUBUKÇU, İbrahim Agah (2002), *İslam ve Çağdaşlaşma*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- DAHL, Göran (1997), “Başka Tanrı: Yine İflas Edecek mi? Muhafazakâr Devrimin Muhtemel Dönüşümüne Dair”, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.127-141.

- DELEULE, Didier (2003), “David Hume”, Çev. İsmail Yerguz, *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, Edit. RAYNAUD, Philippe ve Stéphane Rials, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 406-412.
- DELLALOĞLU, Besim F. (1997), “Habermas’ın Postmodern Muhafazakârlığı Eleştirisi”, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.105-115.
- DEMİREL, Tanel (2004), *Adalet Partisi İdeoloji ve Politika*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- DENT, Nicholas (2005), *Rousseau*, Roudledge Press, Oxon.
- DİKİCİ, Mehmet (2005), *Türklerde Devlet*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- DOĞAN, M. Sait (2003), “Siyasi Muhafazakârlıkla Örtüşen Toplumsal Muhafazakârlığın Medyatik Tahrifi”, *Sosyoloji Konferansları*, Yirmi Sekizinci Kitap, Prof. Dr. Baykan Sezer’in Anısına Armağan, s.53-60.
- DUBIEL, Helmut (1998), *Yeni Muhafazakârlık Nedir ?*, Çev., Erol Özbek, İletişim Yayınları, İstanbul
- DUMAN, Fatih (2004), “Edmund Burke Muhafazakârlık, Aydınlanma ve Siyaset”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz, s.31-53.
- DURAL, Baran (2005), “Kemalist Gelenek Karşısında Ana Damar Türk Muhafazakârlığının Tarihsel Seyri”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 4, Bahar, s.195-214.
- DUVERGER, Maurice (1964), *Politikaya Giriş*, Çev., Semih Tiryakioglu, Varlık Yayınevi, İstanbul.
- DUVERGER, Maurice (1986), *Siyasal Rejimler*, Çev., Teoman Tunçdoğan, Sosyal Yayınları, İstanbul.
- DUVERGER, Maurice (1995), *Siyaset Sosyolojisi*, Çev., Şirin Tekeli, Varlık Yayınları, İstanbul.
- DÜZGÜNEŞ, Orhan., KESİCİ, Tahsin ve GÜRBÜZ, Fikret (1983), *İstatistik Metodları I*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara.

- DWORKIN, Ronald (2006), "Liberalizm (A Matter of Principles, 1985)", Çev., Eylem Özkaya, *Liberaller ve Cemaatçiler*, Der., André Berten, Pablo da Silveira, Hervé Pourtois, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. s.49-76
- EBENSTEIN, William (2003), *Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri*, Çev., İsmet Özel, Şüle Yayınları, İstanbul.
- ERKAN, Hüsnü (2000), *Yeniden Yapılanma*, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- ERTAN, Temuçin Faik (1994), *Kadrocular ve Kadro Hareketi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- FEDAYİ, Cemal (2004), "AKP'nin Siyasal Kimliği Üzerine: Kimlik Arkadan Gelsin", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz, s.149-163.
- FOUCAULT, Michel (1999), *Bilginin Arkeolojisi*, Çev., Veli Urhan, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- FUKUYAMA, Francis (2006), *Neo-Conların Sonu Yol Ayrımındaki Amerika*, Çev., Hasan Kaya, Profil Yayıncılık, İstanbul.
- GADAMER, Hans Georg (2002), "Hermeneutik Refleksiyonun Kapsamı ve Fonksiyonu", *Retorik Hermeneutik ve Sosyal Bilimler: İnsan Bilimlerinde Retorik Dönüş*, Der., Hüsamettin Arslan, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- GAMBLE, Andrew (1990), "Theories of British Politics", *Political Studies*, Vol.38, No.3, p.404-420.
- GASSET, Ortega y (1996), *Kütlelerin İsyanı*, Çev., Nejat Muallimoğlu, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- GENCER, Bedri (2006), "Gelenekselciliğin Pınarları: Edmund Burke ve Ahmet Cevdet", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 2, Sayı 7, Kış, s.153-188.
- GIDDENS, Anthony (1997), *Sosyoloji Eleştirel Bir Yaklaşım*, Çev., M. Ruhi Esengün, İsmail Öğretir, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- GIDDENS, Anthony (2000a), *Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori*, Çev., Tuncay Birkan, Metis Yayınları, İstanbul.

- GIDDENS, Anthony (2000b), *Sosyoloji*, Haz., Hüseyin Özel ve Cemal Güzel, Ayraç Yayınları, Ankara.
- GIDDENS, Anthony (2001), *Üçüncü Yol ve Eleştirileri*, Çev., Nihat Şad, Phoenix Yayınları, Ankara.
- GÖKALP, Ziya (1973), *Terbiyenin Sosyal ve Kültürel Temelleri I*, Haz., Rıza Kardaş, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1991), *Türk Uygarlık Tarihi*, Haz., Yusuf Çotuksöken, İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1996), *Türkleşmek İslamlaşmak Muasırlaşmak*, Haz., Cengiz Han, Kamer Yayınları, İstanbul.
- GÖKALP, Ziya (1999), *Türkçülüğün Esasları*, Haz., Mehmet Kaplan, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- GÖKÇE, Birsen (1999), *Toplumsal Bilimlerde Araştırma*, Savaş Yayınevi, Ankara.
- GÖKMEN, Özgür (2003), “Tek Parti Dönemi Cumhuriyet Halk Partisi’nde Muhafazakar Yönelimler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.132-153.
- GRAY, John (2004), *Post-Liberalizm Siyasal Düşünce İncelemeleri*, Çev., Müfit Günay, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.
- GUSFIELD, Joseph R. (2005), “Toplumsal Değişim Araştırmalarında Yersiz Kutuplaşma: Gelenek ve Modernite”, Çev., Bilal Canatan, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 1, Sayı 3, Kış, s.55-72.
- GÜLER, Filiz Demirci (2003), *Türkiye’nin Yakın Siyasetinde Bir Örnek Olay: Adalet Partisi*, TODAİE-Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü Yayınları, Ankara.
- GÜNAY, Ü., GÜNGÖR, H., ECER, A. V. (1997), *Laiklik, Din ve Türkiye*, Adım Yayınları, Ankara.

- GÜNAY, Ünver (1998), *Din Sosyolojisi*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- GÜNAY, Ünver (1999), “Ulus-Devlet Din ve Küreselleşme”, *Türk Yurdu*, XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayı, Mart-Mayıs, Cilt 19, Sayı 139-141. s.399-405.
- GÜNAY, Ünver ve GÜNGÖR, Harun (1998), *Türk Din Tarihi*, Laçın Yayınları, Kayseri.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman. 2000. “Nurettin Topçu”. *Doğu Batı*. Mayıs, Haziran, Temmuz, Sayı 11, s.89-105
- GÜNDÜZ, Mustafa (2005), “II. Meşrutiyet Dönemi Türkçü, İslamcı ve Batıcı Görüşlere Mensup Aydınların Toplumsal Değişme Telakkileri”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 4, Bahar, s.95-122.
- GÜNGÖR, Erol (1975), *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İrfan Matbaası, İstanbul.
- GÜNGÖRMEZ, Bengül (2003), “Muhafazakârlığın Sosyolog Havarisi: Robert Nisbet”, *Doğu Batı*, Kasım-Aralık-Ocak, s.147-157.
- GÜNGÖRMEZ, Bengül (2004), “Muhafazakâr Paradigma: Dogma ve Önyargı”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz, s.11-30
- HABERMAS, Jürgen (1997), *Kamusal Yaşamın Yapısal Dönüşümü*, Çev., Tanıl Bora, Mithat Sancar, İletişim Yayınları, İstanbul.
- HARRIES, Owen (2004), “Muhafazakârlığın Anlamı”, Çev. Metin Boşnak, *Liberal Düşünce*, Yıl: 9, Sayı: 34, Bahar, Ankara, s. 91-100.
- HAYEK, Friedrich A. Von (2004), *Kölelik Yolu*, Çev., Turhan Feyzioğlu, Yıldırım Arsan, Liberte Yayınları, Ankara.
- HAYES, Carlton J. H. (1995), *Milliyetçilik: Bir Din*, Çev., Murat Çiftkaya, İz Yayıncılık, İstanbul.
- HAYTOĞLU, Ercan (2000), “Osmanlı Devletinde Demokrasi Gelişimi ve Çok Partili Siyasal Hayat”, *Türk Yurdu*, 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı, Aralık Ocak, Cilt 19-20, Sayı 148-149, s.531-539.

- HELVACI, Ahmet (2004), “Muhafazakâr Duruştan Demokrat Tavra Anakronik Bir Yolculuk” *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 2, Güz, s.194-206.
- HENTSCH, Thierry (1996), *Hayali Doğu*, Çev., Aysel Bora, Metis Yayınları, İstanbul.
- HEYD, Uriel (2002), *Türk Ulusçuluğunun Temelleri*, Çev., Kadir Günay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- HEYWOOD, Andrew (2007), *Siyasi İdeolojiler*, Çev., Ahmet Kemal Bayram vd., Adres Yayınları, Ankara.
- HIRSCHMAN, Albert O. (1994), *Gericiliğin Retoriği*, Çev., Yavuz Alogan, İletişim Yayınları, İstanbul
- HOCAOĞLU, Durmuş (1995), *Laisizm'den Milli Sekülerizm'e; Laiklik Sorununun Felsefi Çözümlemesi*, Selçuk Yayınları, Ankara.
- HONDERICH, Ted (1995), *Philosophy*, Edit., Ted Honderich, Oxford University Press, New York.
- HORKHEIMER, Max (2005), *Akil Tutulması*, Çev., Orhan Koçak, Metis Yayınları, İstanbul.
- HUME, David (1994), *Political Writings*, Edit., Stuart D. Warner and Donald W. Livingston, Hackett Publishing Company, Cambridge.
- HUNTINGTON, Samuel P. (1968), *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven.
- HÜSEYİN, Asaf (1996), *İslami Köktencililiğin Ötesi*, Çev., Selahattin Ayaz, Ekin Yayınları, İstanbul.
- İNSEL, Ahmet (2003), “Düzen mi Kalkınma mı ?”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 616-621.
- İREM, Nazım (1997), “Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi Muhafazakârlığının Kökenleri”, *Toplum ve Bilim*, Sayı. 74, Güz 1997, s. 52-101.

- İREM, Nazım (2003), “Bir Değişim Siyaseti Olarak Türkiye’de Cumhuriyetçi Muhafazakârlık: Temel Kavramlar Üzerine Değerlendirmeler”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çığdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 105-117.
- İSLAMOĞLU, Abdullah (2004), *II. Meşrutiyet Döneminde Siyasal Muhalefet 1908-1913*, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul.
- KADIOĞLU, Ayşe (1997), “Alman Yeni Sağı: Bir Başka Tarih Bilim Tartışması”, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.63-69.
- KAFESOĞLU, İbrahim (1998), *Türk Milli Kültürü*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- KAHRAMAN, Hasan Bülent (2002), *Postmodernite İle Modernite Arasında Türkiye*, Everest Yayınları, İstanbul.
- KALKAN, Buğra (2006), “Eski Rejim ve Fransız Devrimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Liberal Düşünce*, Yıl 11, Sayı 43, Yaz. s.171-184.
- KANSU, Aykut (2003), Tek Parti Döneminde Bir Radikal Muhafazakâr Politika Mektebi Olarak ‘Sosyal Siyaset’”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çığdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.622-631.
- KAPANİ, Münci (2002), *Politika Bilimine Giriş*, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- KARAKOYUNLU, Yılmaz (1995), “Aydın Geleneğimizin Oluşumu ve Cumhuriyet Aydınları”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Haz., Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.103-122.
- KARPAT, Kemal H. (1995), “Kimlik Sorununun Türkiye’de Tarihi, Sosyal ve İdeolojik Gelişmesi”, *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu*, Haz., Sabahattin Şen, Bağlam Yayınları, İstanbul, s.23-38.
- KARPAT, Kemal H. (1996), *Türk Demokrasi Tarihi: Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller*, Afa Yayıncılık, İstanbul.

- KAYA, Kamil (1998), *Sosyolojik Açıdan Türkiye’de Din-Devlet İlişkileri ve Diyanet İşleri Başkanlığı*, Birleşik Dağıtım, İstanbul.
- KIRK, Russell (2005a), “Muhafazakârlık Fikri”, Çev., Bengül Güngörmez, *Liberal Düşünce*, Yıl 10, Sayı 37, Kış, s. 137-143.
- KIRK, Russell (2005b), “Süreklilik ve Değişim”, Çev., Faruk Çakır, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 1. Sayı 4, Bahar, s.11-26.
- KIRK, Russell (2008), “Muhafazakarlığın On Prensipleri”, Çev., Okan Aslan ve Cemal Fedai, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 4, Sayı 16-17, Bahar Yaz, s.243-250.
- KODAMAN, Bayram (2000), “Osmanlı’dan Cumhuriyete”, *Türk Yurdu*, 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı, Aralık Ocak, Cilt 19-20, Sayı 148-149, s.169-173.
- KONGAR, Emre (2000), *2000’li Yıllarda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KONGAR, Emre (2002), *Demokrasi ve Vampirler*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KÖK, Mustafa (1995), *Nurettin Topçu’da Din Felsefesi*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- KÖKER, Levent (2003), “Liberal Muhafazakârlık ve Türkiye”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 274-290.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi (1995), *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KÖSEOĞLU, Nevzat (1999), “Milliyetçilik ve Türk Milliyetçiliği Fikrinin Doğuşu”, *Türk Yurdu*, XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayı, Mart-Mayıs, Cilt 19, Sayı 309-141.s.309-327.
- KUHN, Thomas S. (2005), *Bilimsel Devrimlerin Yapısı*, Çev., Nilüfer Kuyaş, Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- KURAN, Ercüment (1997), *Türk Çağdaşlaşması*, Der., Mehmet Erdoğan, Akçağ Yayınları, Ankara.
- KÜÇÜKÖMER, İdris (2009), *Batılılaşma & Düzenin Yabancılaşması*, Profil Yayıncılık, İstanbul.

- KYMLICKA, Will (2006), “Yükümsüz Özne (Contemporary Political Philosophy, 1990)”, Çev., Zeynep Özlem, vd., *Liberaller ve Cemaatçiler*, Der., André Berten, Pablo da Silveira, Hervé Pourtois, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. s.225-234.
- LANDAU, Jacob M. (1999), *Pantürkizm*, Çev., Mesut Akın, Yarmal Yayınevi, İstanbul.
- LEWIS, Bernard (1996), *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Çev., Metin Kıratlı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- LOCKE, John (1997), *Political Essays: Cambridge Texts in the History of Political Thought*, Edit., Mark Goldie, Cambridge University Press, Cambridge.
- MAHÇUPYAN, Etyen (2000), *Büyük Travmanın Eşiğinde*, Patika Yayıncılık, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (1997), *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARDİN, Şerif (2000), “Yenileşme Dinamiğinin Temelleri ve Atatürk”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler I*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MARSHALL, Gordon (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Çev., Osman Akınhay, Derya Kömürcü, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- McCLELLAND, J. S. (1996), *A History of Western Political Thought*, Routledge Published, New York.
- MERT, Nuray (1997), “Sağ-Sol Siyaset Ayrımı ve Yeni Muhafazakârlık”, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.55-62.
- MERT, Nuray (2003), “Muhafazakârlık ve Laiklik” *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 314-345.
- MICKLETHWAIT, John ve WOOLDRIDGE, Adrian (2007), *Sağcı Ulus: Amerika’da Muhafazakar Güç*, Çev., Nur Küçük, Salyangoz Yayınları, İstanbul.
- MILLER, David vd. (1994), *Blackwell’in Siyasal Düşünceler Ansiklopedisi I*, Çev., Bülent Paker, Nevzat Kırac, Ümit Yayıncılık, Ankara.

- MILLER, David vd. (1995), *Blackwell'in Siyasal Düşünceler Ansiklopedisi II K-Z*, Çev., Bülent Paker, Nevzat Kırac, Ümit Yayıncılık, Ankara.
- MOLLAER, Fırat (2004), “Rasyonalist Düşünce Karşısında Muhafazakârlık: Burke’ten Hayek’e”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 2, Güz, s.157-191.
- MOLLAER, Fırat (2005), “Metodolojik Problemlerin Kıskacında Türk Muhafazakârlığı”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1 Sayı 4, Bahar, s.171-194.
- MOLLAER, Fırat (2008), *Türkiye’de Liberal Muhafazakârlık ve Nurettin Topçu*, Dergay Yayınları, İstanbul.
- MOLLAER, Fırat (2009), *Muhafazakârlığın İki Yüzü*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- MONK, Iain Hampsher (2004), *Modern Siyasal Düşünceler Tarihi: Hobbes’tan Marx’a Büyük Siyasal Düşünceler*, Edit., Necla Arat, Çev., Ümit Arat, Say Yayınları, İstanbul.
- NASH, George H. (1998), *The Conservative Intellectual Movement in America*, Intercollegiate Studies Institute, Delaware.
- NISBET, Robert A. (1966), *The Sociological Tradition*, Basic Books Inc, New York.
- NISBET, Robert A. (1968), *Tradition and Revolt*, Random House Inc, New York.
- NISBET, Robert A. (1997), “Muhafazakârlık”, *Sosyolojik Çözümlemenin Tarihi*, (Tom Bottomore Robert A. Nisbet,) Haz., Mete Tuncay ve Aydın Uğur, Çev., Erol Mutlu, Ayraç Yayın Evi, Ankara.
- NISBET, Robert A. (2007), *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*, Haz., Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara.
- NİRÜN, Nihat (1999), *Sistemik Sosyoloji Açısından Ziya Gökalp*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- NİYZİ, Mehmed (1993), *Türk Devlet Felsefesi*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- NOHUTÇU, Ahmet (2005), “Siyaset Odaklı Bürokrasiden Kamu Politikası Odaklı Bürokrasiye”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 4, Bahar, s.123-144.

- NUR, Rıza (1974), *Dünder Taşer'in Büyük Türkiye'si*, Kutluğ Yayınları, İstanbul.
- OAKESHOTT, Michel (2004), “Muhafazakar Olmak Üzerine (On Being Conservative, 1962)”, Çev., İsmail Zeyrek, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz, s.55-78.
- ORTAYLI, İlber (1995), *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, Hil Yayınları, İstanbul.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (1995), *Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye*, Bağlam Yayınları, İstanbul.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (1997), “Türk Muhafazakârlığının Kültür Kökleri ve Peyami Safa'nın Muhafazakâr Yanılgısı”, *Toplum ve Bilim*, Sayı 74, Güz, s.102-154.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi (2003), “Türk Muhafazakârlığının Kültürel Politik Kökleri”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 539-582.
- ÖZBAY, Haluk ve ÖZTÜRK, Emine (1992), *Gençlik*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ÖZİPEK Berat Bekir ve BÜLBÜL, Kudret (2007), “Robert A. Nisbet'i Okumak”, *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*, Haz., Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara s.1-17.
- ÖZİPEK, Berat Bekir (2003), “Muhafazakârlık, Devrim ve Türkiye”, *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 66-84.
- ÖZİPEK, Berat Bekir (2004), *Muhafazakârlık Akıl Toplum Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara.
- ÖZKAZANÇ, Alev (2007), *Siyaset Sosyolojisi Yazıları Yeni Sağ ve Sonrası*, Dipnot Yayınları, Ankara.
- ÖZKÖK, Ertuğrul (1985), *İletişim Kuramları Açısından Kitlelerin Çözülüşü*, Tan Kitap Yayın ve Ticaret, Ankara.

- ÖZKUL, Metin (1999), “Milliyetçilik ve Küreselleşme”, *Türk Yurdu*, XXI. Yüzyıla Doğru Türk Milliyetçiliği Özel Sayı, Mart-Mayıs, Cilt 19, Sayı 139-141.s. 243-251.
- PARKIN, C. W. (2006), “Burke ve Muhafazakâr Gelenek”, *Siyasi Düşünce Tarihi*, Haz., David Thomson, Metropol Yayınları, İstanbul s.155-169.
- PARKINSON, C. Northcote (1984), *Siyasal Düşüncenin Evrimi*, Çev., Mehmet Harmancı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- PAYNE, Stanley G. (1978), “Spanish Conservatism 1834-1923”, *Journal of Contemporary History*, Vol.13, Nu.4, p.765-789
- PERRIN, Robert G. (2007), “Robert A. Nisbet”, *Muhafazakârlık Düş ve Gerçek*, Haz., Kudret Bülbül, Kadim Yayınları, Ankara s.17-42.
- PLATTNER, Marc F. (1999), “Liberalizm ve Demokrasi (Liberalism and Democracy, 1998)”, Çev., Mitat Çelikpala, *Liberal Düşünce*, Sayı, 14, Cilt, 4, Bahar, s. 20-28.
- POLITZER, Georges (1991), *Felsefenin Temel İlkeleri*, Çev., Muzaffer Erdost, Sol Yayınları, Ankara.
- POPPER, Karl (2000), *Açık Toplum ve Düşmanları*, Çev., Mete Tuncay, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- PUNCH, Keith F. (2005), *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, Çev., Dursun Bayrak, H. Bader Arslan, Zeynep Akyüz, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- RAWLS, John (1999), *A Theory of Justice*, Oxford University Press, London.
- RAWLS, John (2006), “Temel Özgürlükler ve Öncelikleri (The Basic Liberties and Their Priority, 1995)”, Çev., Başak Demir, *Liberaller ve Cemaatçiler*, Der., André Berten, Pablo da Silveira, Hervé Pourtois, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara. s.145-172
- ROBERTSON, Roland (1999), *Küreselleşme Toplum Kuramı ve Küresel Kültür*, Çev., Ümit Hüsrev Yolsal, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.

- ROSSITER, Clinton L. (1982), *Conservatism in America*, Harvard University Press, Cambridge.
- ROUSSEAU, J. J. (1997), *Toplum Anlaşması*, Çev., Vedat Günyol, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul
- SABİNE, George (1969), *Siyasal Düşünceler Tarihi II 'Yeniçağ'*, Çev., Alp Öktem, Sevinç Matbaası, Ankara.
- SAFA, Peyami (1993), *Türk İnkılabına Bakışlar*, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- SAFİ, İsmail (2007), *Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar*, Lotus Yayınları, Ankara.
- SAİD HALİM PAŞA (1998), *Buhranlarımız ve Son Eserleri*, Haz., M. Ertuğrul Düздаğ, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SARITAŞ, Mehmet (2000), "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişin Sosyo-Ekonomik Dinamikleri", *Türk Yurdu*, 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı, Aralık Ocak, Cilt 19-20, Sayı 148-149, s.88-96.
- SARITAŞ, Mehmet (2003), "Nurettin Topçu", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.261-266.
- SEZER, Ayten (2000), "Osmanlı Dönemi Batıcılık Akımının Atatürk İnkıpları Üzerine Etkisi", *Türk Yurdu*, 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı, Aralık Ocak, Cilt 19-20, Sayı 148-149, s.420-429.
- SHILS, Edward (2003), "Gelenek", Çev., Hüsamettin Arslan, *Doğu Batı*, Kasım-Aralık-Ocak, s.101-131
- SIBLEY, Mulford Q. (1970), *Political Ideas and Ideologies : A History of Political Thought*, Harper&Row Publishers, New York.
- SIMMEL, Georg (1999), *Çatışma Fikri ve Modern Kültürde Çatışma*, Haz., Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.

- SOFUOĞLU, Ebubekir (2004) *Osmanlı Devletinde Islahatlar ve I. Meşrutiyet*, Bilimevi Basın Yayın, İstanbul.
- SUVANTO, Pekka (1997), *Conservatism from French Revolution to the 1890's*, MacMillan Press, Ipswich.
- ŞENEL, Alaeddin (1996), *Siyasal Düşünceler Tarihi: Tarihöncesinde İlkçağda Ortaçağda ve Yeniçağda Toplum ve Siyasal Düşünüş*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- ŞENTÜRK, Recep (1996), *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim*, İz Yayıncılık, İstanbul.
- TAŞKIN, Yüksel (2003), “Muhafazakârlığın Usulanmaz Çocuğu: Reaksiyonerlik”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 187-215.
- TATAR, Taner (1997), *Siyaset Sosyolojisi*, Turan Yayıncılık, İstanbul.
- TAVŞANCIL, Ezel (2002), *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- TEKELİ, İlhan (1998), *Tarih Bilinci ve Gençlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- TEKİN, Üzeyir (2004), *Ak Parti’nin Muhafazakâr Demokrat Kimliği*, Orient Yayınları, Ankara.
- TEZBAŞARAN, A. Ata (1997). *Likert Tipi Ölçek Geliştirme Kılavuzu*, Türk Psikologlar Derneği Yayınları, Ankara.
- TEZEL, Yahya Sezai (2003), “Tanzimat Sonrası İmparatorluk ve Cumhuriyet Türkiye’sinde Muhafazakârlık Sorunsalı: Devamlılıklar, Değişmeler ve Kırılmalar”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s. 21-39.
- TOCQUEVILLE, Alexis (1995), *Eski Rejim ve Devrim*, Çev., Turhan Ilgaz, Kesit Yayınları, İstanbul.

- TOCQUEVILLE, Alexis (2000), *Democracy in America*, Translate, Stephen D. Grant, Hacket Publishing Company, Indiana.
- TOPÇU, Nurettin (1998), *Taşralı*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- TOPÇU, Nurettin (1999), *Ahlak Nizamı*, Dergah Yayınları, İstanbul.
- TOPRAK, B., BOZAN, İ., MORGÜL, T., ŞENER, N. (2009) *Türkiye’de Farklı Olmak: Din ve Muhafazakârlık Ekseninde Ötekileştirilenler*, Metis Yayınları, İstanbul.
- TOSUN, Gülgün Erdoğan (2001), *Demokratikleşme Perspektifinden Devlet-Sicil Toplum İlişkisi*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- TOYNBEE, Arnold J. (1998), *1920’lerde Türkiye: Hilafetin İlgası*, Çev.; Hasan Aktaş, Yöneliş Yayınları, İstanbul.
- TUĞCUĞİL, Ayhan (1980), *Türk Milliyetçiliği Fikir Sistemi Teori*, Töre-Devlet Yayınevi, Ankara.
- TURAL, Sadık (1992), *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler*, Ecdat Yayınları, Ankara.
- TURHAN, Mümtaz (1997), *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikolojik Bakımdan Bir Tetkik*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.
- TÜİK. (2009), *İstatistiklerle Türkiye 2009*, Türkiye İstatistik Kurumu, Ankara.
- TÜRE, Fatih, (2005), “Muhafazakârlık, Yeni Sağ ve AKP”, *Bilim Eğitim ve Toplum Dergisi*, Cilt 3, Sayı 12, Güz, s.40-56.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1983), *Milli Kültür Modernleşme ve İslam*, Üçdal Neşriyat, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996a), *İslam Ekonomik Sistemi ve Weberci Görüşler*, Turan Yayıncılık, İstanbul.
- TÜRKDOĞAN, Orhan (1996b), *Sosyal Şiddet ve Türkiye Gerçeği*, Timaş Yayınları, İstanbul.
- TÜRKKAHRAMAN, Mimar (2003), “Gençlerin Eğitim Durumları ile Sosyal Değerlerle İlgili Tutumları Üzerine Bir Araştırma: Kırıkkale Örneği”,

Sosyoloji Konferansları, Yirmi Sekizinci Kitap, Prof. Dr. Baykan Sezer'in Anısına Armağan, s.33-52.

TÜRKKAHARAMAN, Mimar (2006), *Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar: Kurumlar Sosyolojisine Giriş*, Alp Yayınevi, Ankara.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er (2004), "Muhafazakâr Kavramlar", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 1, Yaz, s.79-86

URAL, Ayhan ve KILIÇ, İbrahim (2006), *Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi*, Detay Yayıncılık, Ankara.

ÜLKEN, Hilmi Ziya (1998), *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Ülken Yayınları, İstanbul.

ÜNAL, Mehmet Ali (2005), "Türk Devlet ve Siyaset Geleneğinde Değişim Problemi", *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 4, Bahar, s.145-158

VINCENT, Andrew (2006), *Modern Politik İdeolojiler*, Çev., Arzu Tüfekçi, Paradigma Yayınları, İstanbul.

VON ASTER, Ernest (2004), *Fransız İhtilâli'nin Siyasi ve Sosyal Fikirleri*, Yayına Haz., Şennur Şenel, Phoenix Yayınları, Ankara.

WEGIERSKI, Mark (1997), "Avrupa'daki Yeni Sağ", Çev., Ahmet Hamdi Aydoğan, *Toplum Bilim*, Sayı 7, s.149-157.

WESTON, J.C. Jr. (2006), "Edmund Burke'ün Tarih Görüşü", Çev., Nasuh Uslu, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl 2, Sayı 7, Kış, s.137-151.

YANARDAĞ, Merdan (2004), *Yeni Muhafazakârlar (Neo-Cons): Amerikanın Kara Kitabı*, Civiya Yayınları, İstanbul.

YAYLA, Atilla (2002a), *Liberalizm*, Liberte Yayınları, Ankara.

YAYLA, Atilla (2002b), *Siyaset Teorisine Giriş*, Liberte Yayınları, Ankara.

YAZAN, Ümid Meriç (1992), *Cevdet Paşa'nın Toplum ve Devlet Görüşü*, İnsan Yayınları, İstanbul.

- YAZICI, Erdinç (2003), *Türk Üniversite Gençliği Araştırması*, Araştırma Yürütücüsü: Erdinç Yazıcı, Araştırma Yürütme Grubu: Hasan Bacanlı, Suna Başak, Şenol Durgun vd., Gazi Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- YAZICIOĞLU, Yahşi ve ERDOĞAN, Samiye (2004), *SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.
- YILMAZ, Aytekin (2003), *Çağdaş Siyasal Akımlar Modern Demokraside Yeni Arayışlar*, Vadi Yayınları, Ankara.
- YILMAZ, Hüseyin (2005), “Gelenek, Gelenekçilik ve Gelenekselcilik”, *Muhafazakâr Düşünce*, Yıl 1, Sayı 3, Kış, s.39-53.
- YILMAZ, Murat (2003), “Türk Düşünce Dergisi”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.216-233.
- YÜCE, Sefa (2000), “Yahya Kemal ve Onun Etrafındaki Dergâh Mecmuası”, *Türk Yurdu*, 700. Yılında Osmanlı Özel Sayısı, Aralık Ocak, Cilt 19-20, Sayı 148-149, s.435-463.
- ZÜRCHER, Erik Jan (2003), “Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Siyasal Muhafazakârlık”, Çev., Özgür Gökmen, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Muhafazakârlık*, Edit., Ahmet Çiğdem, Cilt 5, İletişim Yayınları, İstanbul, s.40-53.

EK

ANKET FORMU

Görüşme Yeri/Üniversite:.....

Fakülteniz.....

Bölümünüz.....

Sınıfınız.....

1.Cinsiyetiniz

1.( )Bayan 2.( )Erkek

2.Yaşınız

Belirtiniz.....

3.Doğum Yeriniz

İl olarak Belirtiniz.....

4.Babanızın mesleği nedir ?

Belirtiniz.....

5.Babanızın eğitim durumu nedir ?

1.( )Okur-yazar değil

2.( )Okur-yazar

3.( )İlköğretim

4.( )Lise

5.( )Meslek Lisesi

6.( )Üniversite/Yüksek Okul

7.( )Üniversite/Fakülte

8.( )Lisansüstü eğitim

6.Annenizin eğitim durumu nedir?

1.( )Okur-yazar değil

2.( )Okur-yazar

3.( )İlköğretim

4.( )Lise

5.( )Meslek Lisesi

6.( )Üniversite/Yüksek Okul

7.( )Üniversite/Fakülte

8.( )Lisansüstü eğitim

7.Sizin mezun olduğunuz lise türü nedir.

1.( )Genel Lise

2.( )Genel Lise (YDA)

3.( )Anadolu Lisesi

4.( )Meslek Lisesi/Teknik Lise

5.( )İmam Hatip Lisesi

6.( )Fen Lisesi

7.( )Özel Lise

8.( )Yurt Dışı Lise

8.Dostlarınızı seçerken en çok neye dikkat edersiniz ? (**Sadece bir seçenek işaretleyiniz**)

1.( )Hemşerim olmasına

2.( )Ortak ilgi ve alakalarımızın olmasına

3.( )Aynı siyasi görüşe sahip olmasına

4.( )Dürüst ve güvenilir bir insan olmasına

5.( )Ortak kültürel değer ve inançlara

6.( )Diğer Belirtiniz.....

9.Çevrenizdeki insanlarla en çok hangi konularda anlaşmazlığa düşersiniz? (**Sadece bir seçenek işaretleyiniz**)

1.( )Siyasi konularda

2.( )Dini Konularda

3.( )Ahlaki Konularda

4.( )Yaşam tarzları hususunda

5.( )Ülke meselelerine bakış açıları konusunda

6.( )Diğer konularda

10.Aylık ortalama ailenizin geliri ne kadardır?

Belirtiniz.....

11.Kendinizi sosyal bakımdan hangi tabakada görürsünüz? (**Bir derece seçiniz**)

En Üst	Üst Orta	Üst Alt	Orta Üst	Orta	Orta Alt	Alt Üst	Alt Orta	En Alt
9 ○	8 ○	7 ○	6 ○	5 ○	4 ○	3 ○	2 ○	1 ○

12. Aile bireylerinizin sayısı nedir ?

Belirtiniz.....

13. Ailenizde sizinle oturan büyükanne, büyükbaba vb. gibi aile büyükleri var mıdır?

1.()Evet 2.()Hayır

14. Daha önce herhangi bir sebepten dolayı ailenizle bir şehirden başka bir şehre göç ettiniz mi?

1.()Evet 2.()Hayır

15. Ailenizde (anne, baba vb.) din ve dindarlıkla ilgili aşağıdakilerden hangileri yapılmaktadır? (**birden fazla işaretleme yapılabilir**)

1.()Kur'an okumak 7.()Zekat vermek
2.()Beş vakit namaz kılmak 8.()Kurban kesmek
3.()Arasına namaz kılmak 9.()Mevlit okutmak
4.()Cuma namazı kılmak 10.()Kandil geceleri ibadet etmek
5.()Bayram namazı kılmak 11.()Hiçbiri
6.()Oruç tutmak 12.()Diğer Belirtiniz.....

16. Eş seçimi konusundaki görüşünüzü aşağıdakilerden hangisi yansıtır?

1.()Ailemin kararı belirler
2.()Ailemin kararı önemli, ama benim görüşümde alınır
3.()Kendi kararım önemli, ama ailemin görüşünü de alırım
4.()Kendi kararım belirler
5.()Gelecekte evlenmeyi düşünmüyorum

17. Evlendiğinizde en fazla kaç çocuğunuz olmasını istersiniz ?

Belirtiniz.....

18. Aileniz sizin başka bir dinden veya mezhepten biri ile evlenmenizi onaylar mı ?

1.()Onaylar 2.()Onaylamaz

19. Üniversite öğreniminden önce, en uzun süreyle hangi yerleşim biriminde yaşadınız?

1.()Köy
2.()Kasaba (belde, bucak, nahiye)
3.()İlçe
4.()İl merkezleri
5.()Büyük Kent
6.()Metropol (İstanbul, Ankara, İzmir)
7.()Yurt dışı

Not: Büyük Kentler

Adana, Antalya, Bursa,
Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir,
G. Antep, İçel, Kayseri, Kocaeli,
Konya, Samsun, Sakarya

20. Aileniz halen nerede ikamet etmektedir.

1.()Köy
2.()Kasaba (belde, bucak, nahiye)
3.()İlçe
4.()İl merkezleri
5.()Büyük Kent
6.()Metropol (İstanbul, Ankara, İzmir)
7.()Yurt dışı

21. Siyasi açıdan tüm görüşler (radikal sağcılıktan-1-, radikal solculuğa-9-) bir dereceye sahip olsa siz kendinizi hangi tarafta, hangi derecede nitelersiniz ? (Bir derece seçiniz)

Sol			Orta			Sağ		
9 ○	8 ○	7 ○	6 ○	5 ○	4 ○	3 ○	2 ○	1 ○

22. Siyasi açıdan tüm görüşler (radikal sağcılıktan-1-, radikal solculuğa-9-) bir dereceye sahip olsa size göre genel olarak ailenizi hangi derecede nitelersiniz ? (Bir derece seçiniz)

Sol			Orta			Sağ		
9 ○	8 ○	7 ○	6 ○	5 ○	4 ○	3 ○	2 ○	1 ○

23. Size göre ülkemizin en önemli problemi nedir ? **(1,2 ve 3 biçiminde sıralayınız)**

- 1.( )Eğitim   6.( )Sağlık   11.( )Gelir Dağılımı
2.( )Ekonomi   7.( )Terör   12.( )Diğer

Belirtiniz.....

- 3.( )İnsan hakları   8.( )Trafik
4.( )İrtica   9.( ) AB Üyeliği
5.( )İşsizlik   10.( )Hukuk Sistemi

24. Siyasal ve sosyal konularda ailenizin görüşleri ile sizin görüşleriniz bir birbirine uyar mı ?

- 1.( )Tamamen uyar   2.( )Kısmen uyar   3.( )Hiç uymaz

25. Kendinizi siyasi düşünce olarak nasıl tanımlıyorsunuz ?

- 1.( )Demokrat   6.( )Sosyal demokrat
2.( )İslamcı   7.( )Sosyalist
3.( )Liberal   8.( )Ülkücü
4.( )Milliyetçi   9.( ) Marksist
5.( )Muhafazakâr   10.( )Diğer Belirtiniz.....

26. Genel olarak siz ailenizi siyasi düşünce olarak nasıl tanımlıyorsunuz ?

- 1.( )Demokrat   6.( )Sosyal demokrat
2.( )İslamcı   7.( )Sosyalist
3.( )Liberal   8.( )Ülkücü
4.( )Milliyetçi   9.( )Marksist
5.( )Muhafazakâr   10.( )Diğer Belirtiniz.....

27. Avrupa Birliği ülkelerinin Türkiye'yi Avrupa Birliğine kabul edeceğine inanırmısınız?

- 1.( ) İnanırım   2.( ) İnanmam

28. Avrupa Birliğinin şartlarını kabul ederek, Türkiye'nin Avrupa birliğine girmesini istermisiniz ?

- 1.( )Evet   2.( ) Hayır

29. Küreselleşmeye karşı olan tutumunuzun ifade biçimi aşağıdakilerden hangisidir ?

- 1.( )Küreselleşmeye karşıyım
2.( )Küreselleşme taraftarıyım
3.( )Beni ilgilendirmez

Aşağıdaki tablolarda yer alan ifadelere; 5 TAMAMEN KATILYORUM

4 KATILYORUM

3 KARARSIZIM

2 KATILMIYORUM

1 HİÇ KATILMIYORUM

biçiminde kendinize en uygun olan kodlamayı yapınız.

Siyaset						
	<i>Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.</i>	5	4	3	2	1
1	Siyaset veya siyasal iktidar toplumda temel olarak var olan kültür ve değerlere müdahale <u>etmemelidir.</u>	○	○	○	○	○
2	Siyasal iktidar var olan toplumu tanıyarak işlevlerini onun rızasına uygun olarak yürütmelidir.	○	○	○	○	○

3	Toplum devamlılığı açısından güçlü ve etkili bir siyasi otoriteden yoksun <u>kalmamalıdır</u>	☐	☐	☐	☐	☐
4	Devlete toplumsal ve siyasal işlevlerinden ötürü saygı duymak gerekir.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Siyasi görüşümü temsil eden partiye oyumu sürekli veririm	☐	☐	☐	☐	☐
6	Eksiklikleri olsa da şu anda yerleşik olan sistem ve yapının devamını isterim	☐	☐	☐	☐	☐
7	Geri dönüşü olmayan bir siyasal dönüşüme <u>gidilmemelidir</u>	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ülke yönetimindeki siyasetçiler ideolojilerine göre değil halkın ve devletin menfaatlerine göre ülkeyi yönetmelidirler.	☐	☐	☐	☐	☐
9	Devlet yönetiminde olan kişiler devlet yönetimi konusunda tecrübe sahibi kişiler olmalıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
10	Demokrasi herkesin istediği her şeyi yapma ve söyleme hakkını bireye vermez.	☐	☐	☐	☐	☐
11	Çoğunluğun seçimi ile gelen bir iktidara demokrasinin devamlılığının sağlanması açısından saygı gösterilmelidir	☐	☐	☐	☐	☐
12	Devlet yönetiminde siyasetçiler daha tecrübeli oldukları için onların yaptığı bazı şeyler bize zaman zaman yanlış gelebilir.	☐	☐	☐	☐	☐
13	Siyaset toplumsal çeşitlilik içerisinde bir uzlaşmayı ifade etmektedir.	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Din						
	Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.	5	4	3	2	1
1	Dini olumlu karşılıyor ve bazı gereklerini yerine getiriyorum	☐	☐	☐	☐	☐
2	Dini ritüeller toplumsal yapının devamı ve sağlamlığı açısından gereklidir	☐	☐	☐	☐	☐
3	Yeni doğmuş bebeklerin isimleri dini, geleneksel biçimde konulmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
4	Evliliklerde, resmi nikâhın yanında dini nikâh da yapılmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
5	Ölümlerde dini merasim olmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
6	Yaşadığımız toplum içerisinde din, bireyin ahlaki sorun ve ihtiyaçlarına cevap verebilir	☐	☐	☐	☐	☐
7	İnsanların manevi, ruhsal ihtiyaçları din yoluyla giderilebilir	☐	☐	☐	☐	☐
8	Tanrıya inanırım	☐	☐	☐	☐	☐
9	Din insana bir kuvvet ve rahatlık verir	☐	☐	☐	☐	☐
10	Dine ve dini değerlere saldırılan kitap ve filmler yasaklanmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
11	Bir evliliğin sağlıklı bir şekilde olabilmesi için eşlerin aynı dini inanca sahip olması gerekir	☐	☐	☐	☐	☐
12	Dini normlara karşı itaatkâr olmak gerekir	☐	☐	☐	☐	☐
13	İnsan kendi kaderine razı olmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
14	Öbür dünyayı bu dünyaya tercih ederim	☐	☐	☐	☐	☐

15	Ölümden sonra bir yaşam olduğunu kabul ederim	☐	☐	☐	☐	☐
16	Tanrı düşüncesi insan zihninin bir buluşu <u>değildir</u>	☐	☐	☐	☐	☐
17	Dinsel inançlar, batıl davranışlar <u>değildir</u>	☐	☐	☐	☐	☐
18	Dini ibadetlerin eskimiş adetler olduğu görüşü yanlıştır	☐	☐	☐	☐	☐
19	Din modern toplumun kötü eğilimlerine karşı en temel direnç noktasıdır	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Ahlak						
	<i>Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.</i>	5	4	3	2	1
1	Yaşlılara, büyüklere toplumsal yaşam içerisinde saygı göstermek benim için önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
2	Evliliğin devamı için sadakat önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
3	Bir kadının veya erkeğin evlenmeden çocuk sahibi olması hoş görülecek bir durum <u>değildir</u> .	☐	☐	☐	☐	☐
4	İnsan anne ve babalarının hataları olsa bile onları sevip saymalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
5	Çocuk terbiyeyi anne ve babasından yani ailesinden alır	☐	☐	☐	☐	☐
6	Daha fazla çocuk istemeyen bir çiftin çocuk aldırması doğru <u>değildir</u>	☐	☐	☐	☐	☐
7	Uyuşturucu madde kullanımı normal karşılanamaz	☐	☐	☐	☐	☐
8	Bir insan menfaatlerini korumak için yalan <u>söylememelidir</u>	☐	☐	☐	☐	☐
9	Evli bir erkek veya kadının evlilik dışı ilişkide bulunması normal <u>karşılanmamalıdır</u>	☐	☐	☐	☐	☐
10	Haksızlıklar karşısında kayıtsız kalamam	☐	☐	☐	☐	☐
11	Muhtaçlara yardım etmek isterim	☐	☐	☐	☐	☐
12	İnsan her zaman dürüst olmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
13	İnsanların zayıflıkları ile alay etmek yanlıştır	☐	☐	☐	☐	☐
14	Cinsel serbestilik kültürümüzün temeli olan aile kurumunu zedelemektedir	☐	☐	☐	☐	☐
15	Başka biri hakkında dedi kodu yapmak yanlıştır	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Gelenek						
	<i>Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.</i>	5	4	3	2	1
1	Türkiye’de yaşayan insanların Batı toplumunun kültürünü kendi kültürlerinden üstün görmesi yanlıtıdır.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Bizim kültürel kimliğimiz Batı toplumunununkinden çok daha köklü temellere dayanmaktadır	☐	☐	☐	☐	☐
3	Her ne sebeple olursa olsun kültürümüzden ve geleneklerimizden <u>vazgeçmemeliyiz</u>	☐	☐	☐	☐	☐
4	Annelik kutsal bir duygudur ve her kadın bu duyguyu tatması gerekir	☐	☐	☐	☐	☐
5	Evlilik toplumsal açıdan önemli bir kurumdur	☐	☐	☐	☐	☐
6	Anne babalar kendi zararlarına olsa dahi çocukları için her türlü fedakârlığı yapar	☐	☐	☐	☐	☐
7	Akrabalık bağları benim için önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
8	Sık sık büyüklerimi ziyaret ederim	☐	☐	☐	☐	☐

9	Anne babaya itaat önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
10	Bayramlarda akraba ziyaretlerine giderim	☐	☐	☐	☐	☐
11	Büyüklerin sözlerini ve nasihatlerini önemserim	☐	☐	☐	☐	☐
12	Geleneklere ve göreneklere bağlı olmalıyız	☐	☐	☐	☐	☐
13	Toplumsal yaşamda gelenekler toplumsal yapının devamı açısından daha fazla ön planda tutulmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Tarih ve Millet						
	Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.	5	4	3	2	1
1	Batı kültürü ile bizim kültürümüz maddi ve manevi bir mücadele halindedir.	☐	☐	☐	☐	☐
2	Az vergi vermek için fazla masraf göstermek yanlıştır	☐	☐	☐	☐	☐
3	Kanunlara insanların saygılı olması gerekir	☐	☐	☐	☐	☐
4	İnsanın kendi milli ve kültürel değerlerine sahip çıkması gerekir	☐	☐	☐	☐	☐
5	Tarihi eserler bir milletin geçmişteki medeniyet seviyesini göstermesi açısından önemlidir ve korunmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
6	Ulusal güvenliği önemserim	☐	☐	☐	☐	☐
7	Benim için vatan sevgisi önceliklidir	☐	☐	☐	☐	☐
8	Ülkeyi yönetenlerin hangi milliyetten olduğu önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
9	Toplumumuzun tarihi kökleri asla yok sayılmamalı, <u>reddedilmemelidir.</u>	☐	☐	☐	☐	☐
10	Küreselleşme ile gelen kültürel yozlaşmaya karşı ciddi tedbirler alınmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
11	Toplumumuzun her ferdi tarihini iyi bilmek zorundadır	☐	☐	☐	☐	☐
12	Millet olmanın en önemli göstergesi ortak tarih şuuruna sahip olmaktır	☐	☐	☐	☐	☐
13	Tarihi büyük şahsiyetlerimizi tanımak ve genç nesillere tanıtmak gerekir	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Sosyal Hayat						
	Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.	5	4	3	2	1
1	Eş seçiminde ailemin görüşleri benim için önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
2	Evlilik öncesi cinsel ilişki benim açımdan normal karşılanmaz	☐	☐	☐	☐	☐
3	Türkiye'deki evliliklerde eşler ve aileleri arasındaki ilişkiler samimi olduğu için akrabalık ilişkileri Batı'ya göre daha kuvvetlidir.	☐	☐	☐	☐	☐
4	Gelişmiş ülkelerin değerlerini ve yaşam tarzını tamamen benimsemek yanlıştır.	☐	☐	☐	☐	☐
5	Bizim davranış ve yaşam biçimlerimiz Batı'lı davranış ve yaşam biçimlerinden daha paylaşımcıdır	☐	☐	☐	☐	☐
6	Bir çocuğun mutlu bir şekilde büyüebilmesi anne babasının yanında olmasına bağlıdır	☐	☐	☐	☐	☐
7	Gerçek dostluklar edinmek isterim	☐	☐	☐	☐	☐
8	Kendimi içinde bulunduğum toplumun bir üyesi olarak	☐	☐	☐	☐	☐

	görürüm					
9	Kendimi olaylar karşısında kontrol edebilirim	☐	☐	☐	☐	☐
10	Çevremle ilişkilerimde kibar olmaya çalışırım	☐	☐	☐	☐	☐
11	Olgun bir kişi olmak isterim	☐	☐	☐	☐	☐
12	Sevecen olmak benim için önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
13	Toplumdaki diğer insanlarla bir şeyleri paylaşıyorum	☐	☐	☐	☐	☐
14	Yalansız bir dünyada yaşamak isterim	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Özgürlük ve Eşitlik						
	Aşağıdaki önermelere katılım düzeylerinizi belirtiniz.	5	4	3	2	1
1	Her insanın mahremiyetine saygı duyulmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
2	Özgürlüklere saygılı olmak benim için önemlidir	☐	☐	☐	☐	☐
3	Kendi kararlarımı kendim almak isterim	☐	☐	☐	☐	☐
4	Bütün ırklar bir birine eşittir	☐	☐	☐	☐	☐
5	Hiç kimseye eğitim ve sağlık hizmetlerinde ailesinden dolayı ayrıcalık <u>tanınmamalıdır</u>	☐	☐	☐	☐	☐
6	Özgürlüğün de belli bir sınırı olması gerektiğini düşünüyorum	☐	☐	☐	☐	☐
7	İnsanlar arasındaki eşitsizlikler doğal karşılanmalıdır	☐	☐	☐	☐	☐
8	Özgürlük adına toplumun önem verdiği değerlere zarar <u>verilmemelidir</u>	☐	☐	☐	☐	☐
9	Din ve vicdan özgürlüğü bir toplumun huzuru için en önemli görülen şeydir	☐	☐	☐	☐	☐
10	Yasalar özgürlüğün sınırlarını çizmede yetersiz kalabilir	☐	☐	☐	☐	☐
5:Tamamen Katılıyorum, 4:Katılıyorum, 3:Kararsızım, 2:Katılmıyorum, 1:Hiç Katılmıyorum						

Bize ayırdığınız vakit için teşekkür ederiz

ÖZGEÇMİŞ

Kamil Şahin 1978 yılı Çaycuma doğuludur. İlk, orta ve lise eğitimini Çaycuma'da tamamladı. Lisans eğitimini Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümünde yaptı. Yüksek Lisans eğitimini Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda tamamladı. Kamil Şahin, Kırıkkale Üniversitesi adına 35. madde kapsamında, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.